നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ദീഘനികായേ

പാഥികവഗ്ഗട്ഠകഥാ

൧. പാഥികസുത്തവണ്ണനാ

സുനക്ഖത്തവത്ഥുവണ്ണനാ

൧. **ഏവം മേ സുതം…പേ॰… മല്ലേസു വിഹരതീ**തി പാഥികസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. **മല്ലേസു വിഹരതീ**തി മല്ലാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന ''മല്ലാ''തി വുച്ചതി, തസ്മിം മല്ലേസു ജനപദേ. ''അനുപിയം നാമ മല്ലാനം നിഗമോ''തി **അനുപിയ**ന്തി ഏവംനാമകോ മല്ലാനം ജനപദസ്സ ഏകോ നിഗമോ, തം ഗോചരഗാമം കത്വാ ഏകസ്മിം ഛായൂദകസമ്പന്നേ വനസണ്ഡേ വിഹരതീതി അത്ഥോ. അനോപിയന്തിപി പാഠോ. **പാവിസീ**തി പവിട്ഠോ. ഭഗവാ പന ന താവ പവിട്ഠോ, പവിസിസ്സാമീതി നിക്ഖന്തത്താ പന പാവിസീതി വുത്തോ. യഥാ കിം, യഥാ ''ഗാമം ഗമിസ്സാമീ''തി നിക്ഖന്തോ പുരിസോ തം ഗാമം അപത്തോപി ''കുഹിം ഇത്ഥന്നാമോ''തി വുത്തേ ''ഗാമം ഗതോ''തി വുച്ചതി, ഏവം. **ഏതദഹോസീ**തി ഗാമസമീപേ ഠത്വാ സൂരിയം ഓലോകേന്തസ്സ ഏതദഹോസി. **അതിപ്പഗോ ഖോ**തി അതിവിയ പഗോ ഖോ, ന താവ കുലേസു യാഗുഭത്തം നിട്ഠിതന്തി. കിം പന ഭഗവാ കാലം അജാനിത്വാ നിക്ഖന്തോതി? ന അജാനിത്വാ. പച്ചൂസകാലേയേവ ഹി ഭഗവാ ഞാണജാലം പത്ഥരിത്വാ ലോകം വോലോകേന്തോ ഞാണജാലസ്സ അന്തോ പവിട്ഠം ഭഗ്ഗവഗോത്തം ഛന്നപരിബ്ബാജകം ദിസ്വാ ''അജ്ജാഹം ഇമസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ മയാ പുബ്ബേ കതകാരണം സമാഹരിത്വാ ധമ്മം കഥേസ്സാമി, സാ ധമ്മകഥാ അസ്സ മയി പസാദപ്പടിലാഭവസേന സഫലാ ഭവിസ്സതീ''തി ഞത്വാവ പരിബ്ബാജകാരാമം പവിസിതുകാമോ അതിപ്പഗോവ നിക്ഖമി. തസ്മാ തത്ഥ പവിസിതുകാമതായ ഏവം ചിത്തം ഉപ്പാദേസി.

൨. **ഏതദവോചാ**തി ഭഗവന്തം ദിസ്വാ മാനഥദ്ധതം അകത്വാ സത്ഥാരം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ഏതം **ഏതു ഖോ, ഭന്തേ**തിആദികം വചനം അവോച. **ഇമം പരിയായ**ന്തി ഇമം വാരം, അജ്ജ ഇമം ആഗമനവാരന്തി അത്ഥോ. കിം പന ഭഗവാ പുബ്ബേപി തത്ഥ ഗതപുബ്ബോതി? ന ഗതപുബ്ബോ, ലോകസമുദാചാരവസേന പന ഏവമാഹ. ലോകിയാ ഹി ചിരസ്സം ആഗതമ്പി അനാഗതപുബ്ബമ്പി മനാപജാതികം ആഗതം ദിസ്വാ ''കുതോ ഭവം ആഗതോ, ചിരസ്സം ഭവം ആഗതോ, കഥം തേ ഇധാഗമനമഗ്ഗോ ഞാതോ, കിം മഗ്ഗമൂള്ഹോസീ''തിആദീനി വദന്തി. തസ്മാ അയമ്പി ലോകസമുദാചാരവസേന ഏവമാഹാതി വേദിതബ്ബോ. **ഇദമാസന**ന്തി അത്തനോ നിസിന്നാസനം പപ്ഫോടേത്വാ സമ്പാദേത്വാ ദദമാനോ ഏവമാഹ. **സുനക്ഖത്തോ ലിച്ഛവിപുത്തോ**തി സുനക്ഖത്തോ നാമ ലിച്ഛവിരാജപുത്തോ. സോ കിര തസ്സ ഗിഹിസഹായോ ഹോതി, കാലേന കാലം തസ്സ സന്തികം ഗച്ഛതി.

പച്ചക്ഖാതോതി "പച്ചക്ഖാമി ദാനാഹം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം ന ദാനാഹം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ വിഹരിസ്സാമീ"തി ഏവം പടിഅക്ഖാതോ നിസ്സട്ഠോ പരിച്ചത്തോ.

ൻ. **ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സാ**തി ഭഗവാ മേ സത്ഥാ "ഭഗവതോ അഹം ഓവാദം പടികരോമീ"തി ഏവം അപദിസിത്വാ. **കോ സന്തോ കം പച്ചാചിക്ഖസീ**തി യാചകോ വാ യാചിതകം പച്ചാചിക്ഖേയ്യ, യാചിതകോ വാ യാചകം. ത്വം പന നേവ യാചകോ ന യാചിതകോ, ഏവം സന്തേ, മോഘപുരിസ, കോ സന്തോ കോ സമാനോ കം പച്ചാചിക്ഖസീതി ദസ്സേതി. **പസ്സ മോഘപുരിസാ**തി പസ്സ തുച്ഛപുരിസ. **യാവഞ്ച തേ ഇദം അപരദ്ധ**ന്തി യത്തകം ഇദം തവ അപരദ്ധം, യത്തകോ തേ അപരാധോ തത്തകോ ദോസോതി ഏവാഹം ഭഗവ തസ്സ ദോസം ആരോപേസിന്തി ദസ്സേതി.

ർ. **ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ**തി പഞ്ചസീലദസസീലസങ്ഖാതാ മനുസ്സധമ്മാഉത്തരി. **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയ**ന്തി ഇദ്ധിഭൂതം പാടിഹാരിയം. **കതേ വാ**തി കതമ്ഹി വാ. **യസ്സത്ഥായാ**തി യസ്സ ദുക്ഖക്ഖയസ്സ അത്ഥായ. **സോ നിയ്യാതി തക്കരസ്സാ**തി സോ ധമ്മോ തക്കരസ്സ യഥാ മയാ ധമ്മോ ദേസിതോ, തഥാ കാരകസ്സ സമ്മാ പടിപന്നസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സബ്ബവട്ടദുക്ഖക്ഖയായ അമതനിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ ഗച്ഛതി, ന ഗച്ഛതി, സംവത്തതി, ന സംവത്തതീതി പുച്ഛതി. **തത്ര സുനക്ഖത്താ**തി തസ്മിം സുനക്ഖത്ത മയാ ദേസിതേ ധമ്മേ തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായ സംവത്തമാനേ കിം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം കതം കരിസ്സതി, കോ തേന കതേന അത്ഥോ. തസ്മിഞ്ഹി കതേപി അകതേപി മമ സാസനസ്സ പരിഹാനി നത്ഥി, ദേവമനുസ്സാനഞ്ഹി അമതനിബ്ബാനസമ്പാപനത്ഥായ അഹം പാരമിയോ പൂരേസിം, ന പാടിഹാരിയകരണത്ഥായാതി പാടിഹാരിയസ്സ നിരത്ഥകതം ദസ്സേത്വാ "പസ്സ, മോഘപുരിസാ"തി ദുതിയം ദോസം ആരോപേസി.

ൃ. **അഗ്ഗഞ്ഞ**ന്തി ലോകപഞ്ഞത്തിം. "ഇദം നാമ ലോകസ്സ അഗ്ഗ"ന്തി ഏവം ജാനിതബ്ബമ്പി അഗ്ഗം മരിയാദം ന തം പഞ്ഞപേതീതി വദതി. സേസമേത്ഥ അനന്തരവാദാനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം.

ൄ. **അനേകപരിയായേന ഖോ**തി ഇദം കസ്മാ ആരദ്ധം. സുനക്ഖത്തോ കിര "ഭഗവതോ ഗുണം മക്ഖേസ്സാമി, "ദോസം പഞ്ഞപേസ്സാമീ"തി ഏത്തകം വിപ്പലപിത്വാ ഭഗവതോ കഥം സുണന്തോ അപ്പതിട്ഠോ നിരവോ അട്ഠാസി.

അഥ ഭഗവാ - "സുനക്ഖത്ത, ഏവം ത്വം മക്ഖിഭാവേ ഠിതോ സയമേവ ഗരഹം പാപുണിസ്സസീ"തി മക്ഖിഭാവേ ആദീനവദസ്സനത്ഥം **അനേകപരിയായേനാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനേകപരിയായേനാ**തി അനേകകാരണേന. **വജ്ജിഗാമേ**തി വജ്ജിരാജാനം ഗാമേ, വേസാലീനഗരേ **നോ വിസഹീ**തി നാസക്ഖി. **സോ അവിസഹന്തോ**തി സോ സുനക്ഖത്തോ യസ്സ പുബ്ബേ തിണ്ണം രതനാനം വണ്ണം കഥേന്തസ്സ മുഖം നപ്പഹോതി, സോ ദാനി തേനേവ മുഖേന അവണ്ണം കഥേതി, അദ്ധാ അവിസഹന്തോ അസക്കോന്തോ ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതും അത്തനോ ബാലതായ അവണ്ണം കഥേത്വാ ഹീനായാവത്തോ. ബുദ്ധോ പന സുബുദ്ധോവ, ധമ്മോ സ്വാക്ഖാതോവ, സങ്ഘോ സുപ്പടിപന്നോവ. ഏവം തീണി രതനാനി ഥോമേന്താ മനുസ്സാ തുയ്ഹേവ ദോസം ദസ്സേസ്സന്തീതി. **ഇതി ഖോ തേ**തി ഏവം ഖോ തേ,

സുനക്ഖത്ത, വത്താരോ ഭവിസ്സന്തി. തതോ ഏവം ദോസേ ഉപ്പന്നേ സത്ഥാ അതീതാനാഗതേ അപ്പടിഹതഞാണോ, മയ്ഹം ഏവം ദോസോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി ജാനന്തോപി പുരേതരം ന കഥേസീതി വത്തും ന ലച്ഛസീതി ദസ്സേതി. **അപക്കമേവാ**തി അപക്കമിയേവ, അപക്കന്തോ വാ ചുതോതി അത്ഥോ. **യഥാ തം ആപായികോ**തി യഥാ അപായേ നിബ്ബത്തനാരഹോ സത്തോ അപക്കമേയ്യ, ഏവമേവ അപക്കമീതി അത്ഥോ.

കോരക്ഖത്തിയവത്ഥുവണ്ണനാ

൭. **ഏകമിദാഹ**ന്തി ഇമിനാ കിം ദസ്സേതി? ഇദം സുത്തം ദീഘി പദേഹി ആബദ്ധം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ന കരോതീതി ച അഗ്ഗഞ്ഞം ന പഞ്ഞപേതീതി ച. തത്ഥ ''അഗ്ഗഞ്ഞം ന പഞ്ഞപേതീ''തി ഇദം പദം സുത്തപരിയോസാനേ ദസ്സേസ്സതി. ''പാടിഹാരിയം ന കരോതീ''തി ഇമസ്സ പന പദസ്സ അനുസന്ധിദസ്സനവസേന അയം ദേസനാ ആരദ്ധാ.

തത്ഥ **ഏകമിദാഹ**ന്തി ഏകസ്മിം അഹം. **സമയ**ന്തി സമയേ, ഏകസ്മിം കാലേ അഹന്തി അത്ഥോ. **ഥൂലൂസൂ**തി ഥൂലൂ നാമ ജനപദോ, തത്ഥ വിഹരാമി. **ഉത്തരകാ നാമാ**തി ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ഉത്തരകാതി ഏവംനാമകോ ഥൂലൂനം ജനപദസ്സ നിഗമോ, തം നിഗമം ഗോചരഗാമം കത്വാതി അത്ഥോ. **അചേലോ**തി നഗ്ഗോ. **കോരക്ഖത്തിയോ**തി അന്തോവങ്കപാദോ ഖത്തിയോ. **കുക്കുരവതികോ**തി സമാദിന്നകുക്കുരവതോ സുനഖോ വിയ ഘായിത്വാ ഖാദതി, ഉദ്ധനന്തരേ നിപജ്ജതി, അഞ്ഞമ്പി സുനഖകിരിയമേവ കരോതി. **ചതുക്കുണ്ഡികോ**തി ചതുസങ്ഘട്ടിതോ ദ്വേ ജാണൂനി ദ്വേ ച കപ്പരേ ഭൂമിയം ഠപേത്വാ വിചരതി. **ഛമാനികിണ്ണ**ന്തി ഭൂമിയം നികിണ്ണം പക്ഖിത്തം ഠപിതം. **ഭക്ഖസ**ന്തി ഭക്ഖം യംകിഞ്ചി ഖാദനീയം ഭോജനീയം. **മുഖേനേവാ**തി ഹത്ഥേന അപരാമസിത്വാ ഖാദനീയം മുഖേനേവ ഖാദതി, ഭോജനീയമ്പി മുഖേനേവ ഭുഞ്ജതി. **സാധുരൂപോ**തി സുന്ദരരൂപോ. **അയം സമണോ**തി അയം അരഹതം സമണോ ഏകോതി. തത്ഥ **വത**ാതി പത്ഥനത്ഥേ നിപാതോ. ഏവം കിരസ്സ പത്ഥനാ അഹോസി ''ഇമിനാ സമണേന സദിസോ അഞ്ഞോ സമണോ നാമ നത്ഥി, അയഞ്ഹി അപ്പിച്ഛതായ വത്ഥം ന നിവാസേതി, 'ഏസ പപഞ്ചോ'തി മഞ്ഞമാനോ ഭിക്ഖാഭാജനമ്പി ന പരിഹരതി, ഛമാനികിണ്ണമേവ ഖാദതി, അയം സമണോ നാമ. മയം പന കിം സമണാ''തി? ഏവം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസ്സ പച്ഛതോ ചരന്തോവ ഇമം പാപകം വിതക്കം വിതക്കേസി.

ഏതദവോചാതി ഭഗവാ കിര ചിന്തേസി ''അയം സുനക്ഖത്തോ പാപജ്ഝാസയോ, കിം നു ഇമം ദിസ്വാ ചിന്തേസീ''തി? അഥേവം ചിന്തേന്തോ തസ്സ അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ''അയം മോഘപുരിസോ മാദിസസ്സ സബ്ബഞ്ഞുനോ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോ അചേലം അരഹാതി മഞ്ഞതി, ഇധേവ ദാനായം ബാലോ നിഗ്ഗഹം അരഹതീ''തി അനിവത്തിത്വാവ ഏതം **ത്വമ്പി നാമാ**തിആദിവചനമവോച. തത്ഥ **ത്വമ്പി നാമാ**തി ഗരഹത്ഥേ പികാരോ. ഗരഹന്തോ ഹി നം ഭഗവാ ''ത്വമ്പി നാമാ''തി ആഹ. ''ത്വമ്പി നാമ ഏവം ഹീനജ്ഝാസയോ, അഹം സമണോ സക്യപുത്തിയോതി ഏവം പടിജാനിസ്സസീ''തി അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ. **കിം പന മം, ഭന്തേ**തി മയ്ഹം, ഭന്തേ, കിം ഗാരയ്ഹം ദിസ്വാ ഭഗവാ ''ഏവമാഹാ''തി പുച്ഛതി. അഥസ്സ ഭഗവാ ആചിക്ഖന്തോ ''നനു തേ''തിആദിമാഹ. **മച്ഛരായതീ**തി ''മാ അഞ്ഞസ്സ അരഹത്തം ഹോതൂ''തി കിം ഭഗവാ ഏവം അരഹത്തസ്സ മച്ഛരായതീതി

പുച്ഛതി. **ന ഖോ അഹ**ന്തി അഹം, മോഘപുരിസ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അരഹത്തപ്പടിലാഭമേവ പച്ചാസീസാമി, ഏതദത്ഥമേവ മേ ബഹൂനി ദുക്കരാനി കരോന്തേന പാരമിയോ പൂരിതാ, ന ഖോ അഹം, മോഘപുരിസ, അരഹത്തസ്സ മച്ഛരായാമി. **പാപകം ദിട്ഠിഗത**ന്തി ന അരഹന്തം അരഹാതി, അരഹന്തേ ച അനരഹന്തോതി ഏവം തസ്സ ദിട്ഠി ഉപ്പന്നാ. തം സന്ധായ "പാപകം ദിട്ഠിഗത"ന്തി ആഹ. **യം ഖോ പനാ**തി യം ഏതം അചേലം ഏവം മഞ്ഞസി. **സത്തമം ദിവസ**ന്തി സത്തമേ ദിവസേ. **അലസകേനാ**തി അലസകബ്യാധിനാ. **കാലങ്കരിസ്സതീ**തി ഉദ്ധുമാതഉദരോ മരിസ്സതി.

കാലകഞ്ചികാതി തേസം അസുരാനം നാമം. തേസം കിര തിഗാവുതോ അത്തഭാവോ അപ്പമംസലോഹിതോ പുരാണപണ്ണസദിസോ കക്കടകാനം വിയ അക്ഖീനി നിക്ഖമിത്വാ മത്ഥകേ തിട്ഠന്തി, മുഖം സൂചിപാസകസദിസം മത്ഥകസ്മിംയേവ ഹോതി, തേന ഓണമിത്വാ ഗോചരം ഗണ്ഹന്തി. **ബീരണത്ഥമ്ബകേ**തി ബീരണതിണത്ഥമ്ബോ തസ്മിം സുസാനേ അത്ഥി, തസ്മാ തം ബീരണത്ഥമ്ബകന്തി വുച്ചതി.

തേനുപസങ്കമീതി ഭഗവതി ഏത്തകം വത്വാ തസ്മിം ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ വിഹാരം ഗതേ വിഹാരാ നിക്ഖമിത്വാ ഉപസങ്കമി. **യേന ത്വ**ന്തി യേന കാരണേന ത്വം. യസ്മാപി ഭഗവതാ ബ്യാകതോ, തസ്മാതി അത്ഥോ. **മത്തം മത്ത**ന്തി പമാണയുത്തം പമാണയുത്തം. "മന്താ മന്താ"തിപി പാഠോ, പഞ്ഞായ ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഉപപരിക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ. **യഥാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സാ**തി യഥാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ മിച്ഛാ വചനം അസ്സ, തഥാ കരേയ്യാസീതി ആഹ. ഏവം വുത്തേ അചേലോ സുനഖോ വിയ ഉദ്ധനട്ഠാനേ നിപന്നോ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകേന്തോ കിം കഥേസി "സമണോ നാമ ഗോതമോ അമ്ഹാകം വേരീ വിസഭാഗോ, സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉപ്പന്നകാലതോ പട്ഠായ മയം സൂരിയേ ഉഗ്ഗതേ ഖജ്ജോപനകാ വിയ ജാതാ. സമണോ ഗോതമോ അമ്ഹേ, ഏവം വാചം വദേയ്യ അഞ്ഞഥാ വാ. വേരിനോ പന കഥാ നാമ തച്ഛാ ന ഹോതി, ഗച്ഛ ത്വം അഹമേത്ഥ കത്തബ്ബം ജാനിസ്സാമീ"തി വത്വാ പുനദേവ നിപജ്ജി.

വ്വ. ഏകദ്വീഹികായാതി ഏകം ദ്വേതി വത്വാ ഗണേസി. **യഥാ ത**ന്തി യഥാ അസദ്ദഹമാനോ കോചി ഗണേയ്യ, ഏവം ഗണേസി. ഏകദിവസഞ്ച തിക്ഖത്തും ഉപസങ്കമിത്വാ ഏകോ ദിവസോ അതീതോ, ദ്വേ ദിവസാ അതീതാതി ആരോചേസി. **സത്തമം ദിവസ**ന്തി സോ കിര സുനക്ഖത്തസ്സ വചനം സുത്വാ സത്താഹം നിരാഹാരോവ അഹോസി. അഥസ്സ സത്തമേ ദിവസേ ഏകോ ഉപട്ഠാകോ "അമ്ഹാകം കുലൂപകസമണസ്സ അജ്ജ സത്തമോ ദിവസോ ഗേഹം അനാഗച്ഛന്തസ്സ അഫാസു നു ഖോ ജാത"ന്തി സൂകരമംസം പചാപേത്വാ ഭത്തമാദായ ഗന്ത്വാ പുരതോ ഭൂമിയം നിക്ഖിപി. അചേലോ ദിസ്വാ ചിന്തേസി "സമണസ്സ ഗോതമസ്സ കഥാ തച്ഛാ വാ അതച്ഛാ വാ ഹോതു, ആഹാരം പന ഖാദിത്വാ സുഹിതസ്സ മേ മരണമ്പി സുമരണ"ന്തി ദ്വേ ഹത്ഥേ ജണ്ണുകാനി ച ഭൂമിയം ഠപേത്വാ കുച്ഛിപൂരം ഭുഞ്ജി. സോ രത്തിഭാഗേ ജീരാപേതും അസക്കോന്തോ അലസകേന കാലമകാസി. സചേപി ഹി സോ "ന ഭുഞ്ജേയ്യ"ന്തി ചിന്തേയ്യ, തഥാപി തം ദിവസം ഭുഞ്ജിത്വാ അലസകേന കാലം കരേയ്യ. അദ്വേജ്ഝവചനാ ഹി തഥാഗതാതി.

ബീരണത്ഥമ്ബകേതി തിത്ഥിയാ കിര "കാലങ്കതോ കോരക്ഖത്തിയോ"തി സുത്വാ ദിവസാനി ഗണേത്വാ ഇദം താവ സച്ചം ജാതം, ഇദാനി നം അഞ്ഞത്ഥ ഛഡ്ഡേത്വാ "മുസാവാദേന സമണം ഗോതമം നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമാ"തി ഗന്ത്വാ തസ്സ സരീരം വല്ലിയാ ബന്ധിത്വാ ആകഡ്ഢന്താ "ഏത്ഥ ഛഡ്ഡേസ്സാമ, ഏത്ഥ ഛഡ്ഡേസ്സാമാ"തി ഗച്ഛന്തി. ഗതഗതട്ഠാനം അങ്ഗണമേവ ഹോതി. തേ കഡ്ഢമാനാ ബീരണത്ഥമ്ബകസുസാനംയേവ ഗന്ത്വാ സുസാനഭാവം ഞത്വാ "അഞ്ഞത്ഥ ഛഡ്ഡേസ്സാമാ"തി ആകഡ്ഢിംസു. അഥ നേസം വല്ലി ഛിജ്ജിത്ഥ, പച്ഛാ ചാലേതും നാസക്ഖിംസു. തേ തതോവ പക്കന്താ. തേന വുത്തം - "ബീരണത്ഥമ്ബകേ സുസാനേ ഛഡ്ഡേസു"ന്തി.

൯. തേനുപസങ്കമീതി കസ്മാ ഉപസങ്കമി? സോ കിര ചിന്തേസി "അവസേസം താവ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വചനം സമേതി, മതസ്സ പന ഉട്ഠായ അഞ്ഞേന സദ്ധിം കഥനം നാമ നത്ഥി, ഹന്ദാഹം ഗന്ത്വാ പുച്ഛാമി. സചേ കഥേതി, സുന്ദരം. നോ ചേ കഥേതി, സമണം ഗോതമം മുസാവാദേന നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി ഇമിനാ കാരണേന ഉപസങ്കമി. **ആകോടേസീ**തി പഹരി. **ജാനാമി ആവുസോ**തി മതസരീരം ഉട്ഠഹിത്വാ കഥേതും സമത്ഥം നാമ നത്ഥി, ഇദം കഥം കഥേസീതി? ബുദ്ധാനുഭാവേന. ഭഗവാ കിര കോരക്ഖത്തിയം അസുരയോനിതോ ആനേത്വാ സരീരേ അധിമോചേത്വാ കഥാപേസി. തമേവ വാ സരീരം കഥാപേസി, അചിന്തേയ്യോ ഹി ബുദ്ധവിസയോ.

൧൦. തഥേവ തം വിപാകന്തി തസ്സ വചനസ്സ വിപാകം തഥേവ, ഉദാഹു നോതി ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ കതോ, തഥേവ സോ വിപാകോതി അത്ഥോ. കേചി പന "വിപക്ക"ന്തിപി പഠന്തി, നിബ്ബത്തന്തി അത്ഥോ.

ഏത്ഥ ഠത്വാ പാടിഹാരിയാനി സമാനേതബ്ബാനി. സബ്ബാനേവ ഹേതാനി പഞ്ച പാടിഹാരിയാനി ഹോന്തി. "സത്തമേ ദിവസേ മരിസ്സതീ"തി വുത്തം, സോ തഥേവ മതോ, ഇദം പഠമം പാടിഹാരിയം. "അലസകേനാ"തി വുത്തം, അലസകേനേവ മതോ, ഇദം ദുതിയം. "കാലകഞ്ചികേസു നിബ്ബത്തിസ്സതീ"തി വുത്തം, തത്ഥേവ നിബ്ബത്തോ, ഇദം തതിയം. "ബീരണത്ഥമ്ബകേ സുസാനേ ഛഡ്ഡേസ്സന്തീ"തി വുത്തം, തത്ഥേവ ഛഡ്ഡിതോ , ഇദം ചതുത്ഥം. "നിബ്ബത്തട്ഠാനതോ ആഗന്ത്വാ സുനക്ഖത്തേന സദ്ധിം കഥേസ്സതീ"തി വുത്തോ, സോ കഥേസിയേവ, ഇദം പഞ്ചമം പാടിഹാരിയം.

അചേലകളാരമട്ടകവത്ഥുവണ്ണനാ

൧൧. കളാരമട്ടകോതി നിക്ഖന്തദന്തമത്തകോ. നാമമേവ വാ തസ്സേതം. **ലാഭഗ്ഗപ്പത്തോ**തി ലാഭഗ്ഗം പത്തോ, അഗ്ഗലാഭം പത്തോതി വുത്തം ഹോതി. **യസഗ്ഗപ്പത്തോ**തി യസഗ്ഗം അഗ്ഗപരിവാരം പത്തോ. **വതപദാനീ**തി വതാനിയേവ, വതകോട്ഠാസാ വാ. **സമത്താനീ**തി ഗഹിതാനി. **സമാദിന്നാനീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പുരത്ഥിമേന വേസാലി**ന്തി വേസാലിതോ അവിദൂരേ പുരത്ഥിമായ ദിസായ. **ചേതിയ**ന്തി യക്ഖചേതിയട്ഠാനം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

൧൨. യേന അചേലകോതി ഭഗവതോ വത്തം കത്വാ യേന അചേലോ കളാരമട്ടകോ തേനുപസങ്കമി. **പഞ്ഹം അപുച്ഛീ**തി ഗമ്ഭീരം തിലക്ഖണാഹതം പഞ്ഹം പുച്ഛി. **ന സമ്പായാസീ**തി ന സമ്മാ ഞാണഗതിയാ പായാസി, അന്ധോ വിയ വിസമട്ഠാനേ തത്ഥ തത്ഥേവ പക്ഖലി. നേവ ആദിം, ന

പരിയോസാനമദ്ദസ. അഥ വാ ''ന സമ്പായാസീ''തി ന സമ്പാദേസി, സമ്പാദേത്വാ കഥേതും നാസക്ഖി. **അസമ്പായന്തോ**തി കബരക്ഖീനി പരിവത്തേത്വാ ഓലോകേന്തോ ''അസിക്ഖിതകസ്സ സന്തികേ വുട്ഠോസി, അനോകാസേപി പബ്ബജിതോ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ വിചരസി, അപേഹി മാ ഏത്തസ്മിം ഠാനേ അട്ഠാസീ''തി വദന്തോ. **കോപഞ്ച ദോസഞ്ച അപ്പച്ചയഞ്ച പാത്വാകാസീ**തി കുപ്പനാകാരം കോപം, ദുസ്സനാകാരം ദോസം, അതുട്ഠാകാരഭൂതം ദോമനസ്സസങ്ഖാതം അപ്പച്ചയഞ്ച പാകടമകാസി. **ആസാദിമ്ഹസേ**തി ആസാദിയിമ്ഹ ഘട്ടയിമ്ഹ. **മാ വത നോ അഹോസീ**തി അഹോ വത മേ ന ഭവേയ്യ. മം വത നോ അഹോസീതിപി പാഠോ. തത്ഥ **മ**ന്തി സാമിവചനത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, അഹോസി വത നു മമാതി അത്ഥോ. ഏവഞ്ച പന ചിന്തേത്വാ ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ ''ഖമഥ മേ, ഭന്തേ''തി തം ഖമാപേസി. സോപി ഇതോ പട്ഠായ അഞ്ഞം കിഞ്ചി പഞ്ഹം നാമ ന പുച്ഛിസ്സസീതി. ആമ ന പുച്ഛിസ്സാമീതി. യദി ഏവം ഗച്ഛ, ഖമാമി തേതി തം ഉയ്യോജേസി.

൧൪. **പരിഹിതോ**തി പരിദഹിതോ നിവത്ഥവത്ഥോ. **സാനുചാരികോ**തി അനുചാരികാ വുച്ചതി ഭരിയാ, സഹ അനുചാരികായ സാനുചാരികോ, തം തം ബ്രഹ്മചരിയം പഹായ സഭരിയോതി അത്ഥോ. **ഓദനകുമ്മാസ**ന്തി സുരാമംസതോ അതിരേകം ഓദനമ്പി കുമ്മാസമ്പി ഭുഞ്ജമാനോ. **യസാ നിഹീനോ**തി യം ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗം പത്തോ, തതോ പരിഹീനോ ഹുത്വാ. ''കതം ഹോതി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയ''ന്തി ഇധ സത്തവതപദാതിക്കമവസേന സത്ത പാടിഹാരിയാനി വേദിതബ്ബാനി.

അചേലപാഥികപുത്തവത്ഥുവണ്ണനാ

൧൫. **പാഥികപുത്തോ**തി പാഥികസ്സ പുത്തോ. **ഞാണവാദേനാ**തി ഞാണവാദേന സദ്ധിം. **ഉപഡ്ഢപഥ**ന്തി യോജനം ചേ, നോ അന്തരേ ഭവേയ്യ, ഗോതമോ അഡ്ഢയോജനം, അഹം അഡ്ഢയോജനം. ഏസ നയോ അഡ്ഢയോജനാദീസു. ഏകപദവാരമ്പി അതിക്കമ്മേ ഗച്ഛതോ ജയോ ഭവിസ്സതി, അനാഗച്ഛതോ പരാജയോതി. **തേ തത്ഥാ**തി തേ മയം തത്ഥ സമാഗതട്ഠാനേ. **തദ്ദിഗുണം തദ്ദിഗുണാഹ**ന്തി തതോ തതോ ദിഗുണം ദിഗുണം അഹം കരിസ്സാമി, ഭഗവതാ സദ്ധിം പാടിഹാരിയം കാതും അസമത്ഥഭാവം ജാനന്തോപി ''ഉത്തമപുരിസേന സദ്ധിം പട്ഠപേത്വാ അസക്കുണന്തസ്സാപി പാസംസോ ഹോതീ''തി ഞത്വാ ഏവമാഹ. നഗരവാസിനോപി തം സുത്വാ ''അസമത്ഥോ നാമ ഏവം ന ഗജ്ജതി, അദ്ധാ അയമ്പി അരഹാ ഭവിസ്സതീ''തി തസ്സ മഹന്തം സക്കാരമകംസു.

൧൬. **യേനാഹം തേനുപസങ്കമീ**തി ''സുനക്ഖത്തോ കിര പാഥികപുത്തോ ഏവം വദതീ''തി അസ്സോസി. അഥസ്സ ഹീനജ്ഝാസയത്താ ഹീനദസ്സനായ ചിത്തം ഉദപാദി.

സോ ഭഗവതോ വത്തം കത്വാ ഭഗവതി ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠേ പാഥികപുത്തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ പുച്ഛി ''തുമ്ഹേ കിര ഏവരൂപിം കഥം കഥേഥാ''തി? ''ആമ, കഥേമാ''തി. യദി ഏവം ''മാ ഭായിത്ഥ വിസ്സത്ഥാ പുനപ്പുനം ഏവം വദഥ, അഹം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉപട്ഠാകോ, തസ്സ വിസയം വിജാനാമി, തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം പാടിഹാരിയം കാതും ന സക്ഖിസ്സതി, അഹം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ കഥേത്വാ ഭയം ഉപ്പാദേത്വാ തം

അഞ്ഞതോ ഗഹേത്വാ ഗമിസ്സാമി, തുമ്ഹേ മാ ഭായിത്ഥാ''തി തം അസ്സാസേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ഗതോ. തേന വുത്തം ''യേനാഹം തേനുപസങ്കമീ''തി. **തം വാചന്തി**ആദീസു ''അഹം അബുദ്ധോവ സമാനോ ബുദ്ധോമ്ഹീതി വിചരിം, അഭൂതം മേ കഥിതം നാഹം ബുദ്ധോ''തി വദന്തോ തം വാചം പജഹതി നാമ. രഹോ നിസീദിത്വാ ചിന്തയമാനോ ''അഹം 'എത്തകം കാലം അബുദ്ധോവ സമാനോ ബുദ്ധോമ്ഹീ'തി വിചരിം, ഇതോ ദാനി പട്ഠായ നാഹം ബുദ്ധോ''തി ചിന്തയന്തോ തം ചിത്തം പജഹതി നാമ. ''അഹം 'എത്തകം കാലം അബുദ്ധോവ സമാനോ ബുദ്ധോമ്ഹീ'തി പാപകം ദിട്ഠിം ഗഹേത്വാ വിചരിം, ഇതോ ദാനി പട്ഠായ ഇമം ദിട്ഠിം പജഹാമീ''തി പജഹന്തോ തം ദിട്ഠിം പടിനിസ്സജ്ജതി നാമ. ഏവം അകരോന്തോ പന തം വാചം അപ്പഹായ തം ചിത്തം അപ്പഹായ തം ദിട്ഠിം അപ്പടിനിസ്സജ്ജിത്വാതി വുച്ചതി. **വിപതേയ്യാ**തി ബന്ധനാ മുത്തതാലപക്കം വിയ ഗീവതോ പതേയ്യ, സത്തധാ വാ പന ഫലേയ്യ.

൭. **രക്ഖതേതന്തി** രക്ഖതു ഏതം. **ഏകംസേനാ**തി നിപ്പരിയായേന. **ഓധാരിതാ**തി ഭാസിതാ. **അചേലോ ച, ഭന്തേ, പാഥികപുത്തോ**തി ഏവം ഏകംസേന ഭഗവതോ വാചായ ഓധാരിതായ സചേ അചേലോ പാഥികപുത്തോ. **വിരൂപരൂപേനാ**തി വിഗതരൂപേന വിഗച്ഛിതസഭാവേന രൂപേന അത്തനോ രൂപം പഹായ അദിസ്സമാനേന കായേന. സീഹബ്യഗ്ഘാദിവസേന വാ വിവിധരൂപേന സമ്മുഖീഭാവം ആഗച്ഛേയ്യ. **തദസ്സ ഭഗവതോ മുസാ**തി ഏവം സന്തേ ഭഗവതോ തം വചനം മുസാ ഭവേയ്യാതി മുസാവാദേന നിഗ്ഗണ്ഹാതി. ഠപേത്വാ കിര ഏതം ന അഞ്ഞേന ഭഗവാ മുസാവാദേന നിഗ്ഗഹിതപുബ്ബോതി.

൮. **ദ്വയഗാമിനീ**തി സരൂപേന അത്ഥിഭാവം, അത്ഥേന നത്ഥിഭാവന്തി ഏവം ദ്വയഗാമിനീ. അലികതുച്ഛനിപ്ഫലവാചായ ഏതം അധിവചനം.

൯. **അജിതോപി നാമ ലിച്ഛവീനം സേനാപതീ**തി സോ കിര ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകോ അഹോസി, സോ കാലമകാസി. അഥസ്സ സരീരകിച്ചം കത്വാ മനുസ്സാ പാഥികപുത്തം പുച്ഛിംസു ''കുഹിം നിബ്ബത്തോ സേനാപതീ''തി? സോ ആഹ - ''മഹാനിരയേ നിബ്ബത്തോ''തി. ഇദഞ്ച പന വത്വാ പുന ആഹ ''തുമ്ഹാകം സേനാപതി മമ സന്തികം ആഗമ്മ അഹം തുമ്ഹാകം വചനമകത്വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വാദം പതിട്ഠപേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തോമ്ഹീ''തി പരോദിത്ഥാതി. **തേനുപസങ്കമി ദിവാവിഹാരായാ**തി ഏത്ഥ ''പാടിഹാരിയകരണത്ഥായാ''തി കസ്മാ ന വദതി? അഭാവാ. സമ്മുഖീഭാവോപി ഹിസ്സ തേന സദ്ധിം നത്ഥി, കുതോ പാടിഹാരിയകരണം, തസ്മാ തഥാ അവത്വാ ''ദിവാവിഹാരായാ''തി ആഹ.

ഇദ്ധിപാടിഹാരിയകഥാവണ്ണനാ

൧൦. **ഗഹപതിനേചയികാ**തി ഗഹപതി മഹാസാലാ. തേസഞ്ഹി മഹാധനധഞ്ഞനിചയോ, തസ്മാ ''നേചയികാ''തി വുച്ചന്തി. **അനേകസഹസ്സാ**തി സഹസ്സേഹിപി അപരിമാണഗണനാ. ഏവം മഹതിം കിര പരിസം ഠപേത്വാ സുനക്ഖത്തം അഞ്ഞോ സന്നിപാതേതും സമത്ഥോ നത്ഥി. തേനേവ ഭഗവാ എത്തകം കാലം സുനക്ഖത്തം ഗഹേത്വാ വിചരി.

൨൧. **ഭയ**ന്തി ചിത്തുത്രാസഭയം. **ഛമ്ഭിതത്ത**ന്തി സകലസരീരചലനം. **ലോമഹംസോ**തി ലോമാനം ഉദ്ധഗ്ഗഭാവോ. സോ കിര ചിന്തേസി - “അഹം അതിമഹന്തം കഥം കഥേത്വാ സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലേന സദ്ധിം പടിവിരുദ്ധോ, മയ്ഹം ഖോ പനബ്ഭന്തരേ അരഹത്തം വാ പാടിഹാരിയകരണഹേതു വാ നത്ഥി, സമണോ പന ഗോതമോ പാടിഹാരിയം കരിസ്സതി, അഥസ്സ പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ മഹാജനോ ‘ത്വം ദാനി പാടിഹാരിയം കാതും അസക്കോന്തോ കസ്മാ അത്തനോ പമാണമജാനിത്വാ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലേന സദ്ധിം പടിമല്ലോ ഹുത്വാ ഗജ്ജസീ’തി കട്ഠലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി വിഹേഠേസ്സതീ”തി. തേനസ്സ മഹാജനസന്നിപാതഞ്ചേവ തേന ഭഗവതോ ച ആഗമനം സുത്വാ ഭയം വാ ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസോ വാ ഉദപാദി. സോ തതോ ദുക്ഖാ മുച്ചിതുകാമോ തിന്ദുകഖാണുകപരിബ്ബാജകാരാമം അഗമാസി. തമത്ഥം ദസ്സേതും **അഥ ഖോ ഭഗവാ**തിആദിമാഹ . തത്ഥ **ഉപസങ്കമീ**തി ന കേവലം ഉപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ പന ദൂരം അഡ്ഢയോജനന്തരം പരിബ്ബാജകാരാമം പവിട്ഠോ. തത്ഥാപി ചിത്തസ്സാദം അലഭമാനോ അന്തന്തേന ആവിജ്ഝിത്വാ ആരാമപച്ചന്തേ ഏകം ഗഹനട്ഠാനം ഉപധാരേത്വാ പാസാണഫലകേ നിസീദി. അഥ ഭഗവാ ചിന്തേസി - “സചേ അയം ബാലോ കസ്സചിദേവ കഥം ഗഹേത്വാ ഇധാഗച്ഛേയ്യ, മാ നസ്സതു ബാലോ”തി “നിസിന്നപാസാണഫലകം തസ്സ സരീരേ അല്ലീനം ഹോതൂ”തി അധിട്ഠാസി. സഹ അധിട്ഠാനചിത്തേന തം തസ്സ സരീരേ അല്ലീയി. സോ മഹാഅദ്ദുബന്ധനബദ്ധോ വിയ ഛിന്നപാദോ വിയ ച അഹോസി.

അസ്സോസീതി ഇതോ ചിതോ ച പാഥികപുത്തം പരിയേസമാനാ പരിസാ തസ്സ അനുപദം ഗന്ത്വാ നിസിന്നട്ഠാനം ഞത്വാ ആഗതേന അഞ്ഞതരേന പുരിസേന “തുമ്ഹേ കം പരിയേസഥാ”തി വുത്തേ പാഥികപുത്തന്തി. സോ “തിന്ദുകഖാണുകപരിബ്ബാജകാരാമേ നിസിന്നോ”തി വുത്തവചനേന അസ്സോസി.

൨൨. **സംസപ്പതീ**തി ഓസീദതി. തത്ഥേവ സഞ്ചരതി. **പാവളാ** വുച്ചതി ആനിസദട്ഠികാ.

൨൩. **പരാഭൂതരൂപോ**തി പരാജിതരൂപോ, വിനട്ഠരൂപോ വാ.

൨൪. **ഗോയുഗേഹീ**തി ഗോയുത്തേഹി സതമത്തേഹി വാ സഹസ്സമത്തേഹി വാ യുഗേഹി. **ആവിഞ്ഛേയ്യാമാ**തി ആകഡ്ഢേയ്യാമ. **ഛിജ്ജേയ്യു**ന്തി ഛിന്ദേയ്യും. പാഥികപുത്തോ വാ ബന്ധട്ഠാനേ ഛിജ്ജേയ്യ.

൨൫. **ദാരുപത്തികന്തേവാസീ**തി ദാരുപത്തികസ്സ അന്തേവാസീ. തസ്സ കിര ഏതദഹോസി “തിട്ഠതു താവ പാടിഹാരിയം, സമണോ ഗോതമോ ‘അചേലോ പാഥികപുത്തോ ആസനാപി ന വുട്ഠഹിസ്സതീ’തി ആഹ. ഹന്ദാഹം ഗന്ത്വാ യേന കേനചി ഉപായേന തം ആസനാ വുട്ഠാപേമി. ഏത്താവതാ ച സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പരാജയോ ഭവിസ്സതീ”തി. തസ്മാ ഏവമാഹ.

൨൬. **സീഹസ്സാ**തി ചത്താരോ സീഹാ തിണസീഹോ ച കാളസീഹോ ച പണ്ഡുസീഹോ ച കേസരസീഹോ ച. തേസം ചതുന്നം സീഹാനം കേസരസീഹോ അഗ്ഗതം ഗതോ, സോ ഇധാധിപ്പേതോ. **മിഗരഞ്ഞോ**തി സബ്ബചതുപ്പദാനം രഞ്ഞോ. **ആസയ**ന്തി നിവാസം. **സീഹനാദ**ന്തി അഭീതനാദം. **ഗോചരായ പക്കമേയ്യ**ന്തി ആഹാരത്ഥായ പക്കമേയ്യം. **വരം വര**ന്തി

ഉത്തമുത്തമം, ഥൂലം ഥൂലന്തി അത്ഥോ. **മുദുമംസാനീ**തി മുദൂനി മംസാനി . "മധുമംസാനീ"തിപി പാഠോ, മധുരമംസാനീതി അത്ഥോ. **അജ്ഝുപേയ്യ**ന്തി ഉപഗച്ഛേയ്യം. **സീഹനാദം നദിത്വാ**തി യേ ദുബ്ബലാ പാണാ, തേ പലായന്തൂതി അത്തനോ സൂരഭാവസന്നിസ്സിതേന കാരുഞ്ഞേന നദിത്വാ.

൨൨. **വിഘാസസംവഡ്ഢോ**തി വിഘാസേന സംവഡ്ഢോ, വിഘാസം ഭക്ഖിതാ തിരിത്തമംസം ഖാദിത്വാ വഡ്ഢിതോ. **ദിത്തോ**തി ദപ്പിതോ ഥൂലസരീരോ. **ബലവാ**തി ബലസമ്പന്നോ. **ഏതദഹോസീ**തി കസ്മാ അഹോസി? അസ്മിമാനദോസേന.

തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - ഏകദിവസം കിര സോ സീഹോ ഗോചരതോ നിവത്തമാനോ തം സിങ്ഗാലം ഭയേന പലായമാനം ദിസ്വാ കാരുഞ്ഞജാതോ ഹുത്വാ "വയസ, മാ ഭായി, തിട്ഠ കോ നാമ ത്വ"ന്തി ആഹ. ജമ്ബുകോ നാമാഹം സാമീതി. വയസ, ജമ്ബുക, ഇതോ പട്ഠായ മം ഉപട്ഠാതും സക്ഖിസ്സസീതി. ഉപട്ഠഹിസ്സാമീതി. സോ തതോ പട്ഠായ ഉപട്ഠാതി. സീഹോ ഗോചരതോ ആഗച്ഛന്തോ മഹന്തം മഹന്തം മംസഖണ്ഡം ആഹരതി. സോ തം ഖാദിത്വാ അവിദൂരേ പാസാണപിട്ഠേ വസതി. സോ കതിപാഹച്ചയേനേവ ഥൂലസരീരോ മഹാഖന്ധോ ജാതോ. അഥ നം സീഹോ അവോച - "വയസ, ജമ്ബുക, മമ വിജമ്ഭനകാലേ അവിദൂരേ ഠത്വാ 'വിരോച സാമീ'തി വത്തും സക്ഖിസ്സസീ"തി. സക്കോമി സാമീതി. സോ തസ്സ വിജമ്ഭനകാലേ തഥാ കരോതി . തേന സീഹസ്സ അതിരേകോ അസ്മിമാനോ ഹോതി.

അഥേകദിവസം ജരസിങ്ഗാലോ ഉദകസോണ്ഡിയം പാനീയം പിവന്തോ അത്തനോ ഛായം ഓലോകേന്തോ അദ്ദസ അത്തനോ ഥൂലസരീരതഞ്ചേവ മഹാഖന്ധതഞ്ച. ദിസ്വാ 'ജരസിങ്ഗാലോസ്മീ'തി മനം അകത്വാ "അഹമ്പി സീഹോ ജാതോ"തി മഞ്ഞി. തതോ അത്തനാവ അത്താനം ഏതദവോച - "വയസ, ജമ്ബുക, യുത്തം നാമ തവ ഇമിനാ അത്തഭാവേന പരസ്സ ഉച്ഛിട്ഠമംസം ഖാദിതും, കിം ത്വം പുരിസോ ന ഹോസി, സീഹസ്സാപി ചത്താരോ പാദാ ദ്വേ ദാഠാ ദ്വേ കണ്ണാ ഏകം നങ്ഗുട്ഠം, തവപി സബ്ബം തഥേവ, കേവലം തവ കേസരഭാരമത്തമേവ നത്ഥീ"തി. തസ്സേവം ചിന്തയതോ അസ്മിമാനോ വഡ്ഢി. അഥസ്സ തേന അസ്മിമാനദോസേന ഏതം "കോ ചാഹ"ന്തിആദി മഞ്ഞിതമഹോസി. തത്ഥ **കോ ചാഹ**ന്തി അഹം കോ, സീഹോ മിഗരാജാ കോ, ന മേ ഞാതി, ന സാമികോ, കിമഹം തസ്സ നിപച്ചകാരം കരോമീതി അധിപ്പായോ. **സിങ്ഗാലകംയേവാ**തി സിങ്ഗാലരവമേവ. **ഭേരണ്ഡകംയേവാ**തി അപ്പിയഅമനാപസദ്ദമേവ. **കേ ച ഛവേ സിങ്ഗാലേ**തി കോ ച ലാമകോ സിങ്ഗാലോ. **കേ പന സീഹനാദേ**തി കോ പന സീഹനാദോ സിങ്ഗാലസ്സ ച സീഹനാദസ്സ ച കോ സമ്ബന്ധോതി അധിപ്പായോ. **സുഗതാപദാനേസൂ**തി സുഗതലക്ഖണേസു. സുഗതസ്സ സാസനസമ്ഭൂതാസു തീസു സിക്ഖാസു. കഥം പനേസ തത്ഥ ജീവതി? ഏതസ്സ ഹി ചത്താരോ പച്ചയേ ദദമാനാ സീലാദിഗുണസമ്പന്നാനം സമ്ബുദ്ധാനം ദേമാതി ദേന്തി, തേന ഏസ അബുദ്ധോ സമാനോ ബുദ്ധാനം നിയാമിതപച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തോ സുഗതാപദാനേസു ജീവതി നാമ. **സുഗതാതിരിത്താനീ**തി തേസം കിര ഭോജനാനി ദദമാനാ ബുദ്ധാനഞ്ച ബുദ്ധസാവകാനഞ്ച ദത്വാ പച്ഛാ അവസേസം സായന്ഹസമയേ ദേന്തി. ഏവമേസ സുഗതാതിരിത്താനി ഭുഞ്ജതി നാമ. **തഥാഗതേ**തി തഥാഗതം അരഹന്തം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ആസാദേതബ്ബം ഘട്ടയിതബ്ബം. അഥ വാ "തഥാഗതേ"തിആദീനി ഉപയോഗബഹുവചനാനേവ.

ആസാദേതബ്ബന്തി ഇദമ്പി ബഹുവചനമേവ ഏകവചനം വിയ വുത്തം. **ആസാദനാ**തി അഹം ബുദ്ധേന സദ്ധിം പാടിഹാരിയം കരിസ്സാമീതി ഘട്ടനാ.

൨൯. **സമേക്ഖിയാനാ**തി സമേക്ഖിത്വാ, മഞ്ഞിത്വാതി അത്ഥോ. **അമഞ്ഞീ**തി പുന അമഞ്ഞിത്ഥ **കോത്ഥൂ**തി സിങ്ഗാലോ.

൩൦. **അത്താനം വിഘാസേ സമേക്ഖിയാ**തി സോണ്ഡിയം ഉച്ഛിട്ഠോദകേ ഥൂലം അത്തഭാവം ദിസ്വാ. **യാവ അത്താനം ന പസ്സതീ**തി യാവ അഹം സീഹവിഘാസസംവഡ്ഢിതകോ ജരസിങ്ഗാലോതി ഏവം യഥാഭൂതം അത്താനം ന പസ്സതി. **ബ്യഗ്ഘോ**തി **മഞ്ഞതീ**തി സീഹോഹമസ്മീതി മഞ്ഞതി, സീഹേന വാ സമാനബലോ ബ്യഗ്ഘോയേവ അഹന്തി മഞ്ഞതി.

൩൧. **ഭുത്വാന ഭേകേ**തി ആവാടമണ്ഡൂകേ ഖാദിത്വാ. **ഖലമൂസികായോ**തി ഖലേസു മൂസികായോ ച ഖാദിത്വാ. **കടസീസു ഖിത്താനി ച കോണപാനീ**തി സുസാനേസു ഛഡ്ഡിതകുണപാനി ച ഖാദിത്വാ. **മഹാവനേ**തി മഹന്തേ വനസ്മിം. **സുഞ്ഞവനേ**തി തുച്ഛവനേ. **വിവഡ്ഢോ**തി വഡ്ഢിതോ. **തഥേവ സോ സിങ്ഗാലകം അനദീ**തി ഏവം സംവഡ്ഢോപി മിഗരാജാഹമസ്മീതി മഞ്ഞിത്വാപി യഥാ പുബ്ബേ ദുബ്ബലസിങ്ഗാലകാലേ, തഥേവ സോ സിങ്ഗാലരവംയേവ അരവീതി . ഇമായപി ഗാഥായ ഭേകാദീനി ഭുത്വാ വഡ്ഢിതസിങ്ഗാലോ വിയ ലാഭസക്കാരഗിദ്ധോ ത്വന്തി പാഥികപുത്തമേവ ഘട്ടേസി.

നാഗേഹീതി ഹത്ഥീഹി. **മഹാബന്ധനാ**തി മഹതാ കിലേസബന്ധനാ മോചേത്വാ. **മഹാവിദുഗ്ഗാ**തി മഹാവിദുഗ്ഗം നാമ ചത്താരോ ഓഘാ. തതോ ഉദ്ധരിത്വാ നിബ്ബാനഥലേ പതിട്ഠപേത്വാ.

അഗ്ഗഞ്ഞപഞ്ഞത്തികഥാവണ്ണനാ

൩൬. ഇതി "ഭഗവാ ഏത്തകേന കഥാമഗ്ഗേന പാടിഹാരിയം ന കരോതീ"തി പദസ്സ അനുസന്ധിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി "ന അഗ്ഗഞ്ഞം പഞ്ഞാപേതീ"തി ഇമസ്സ അനുസന്ധിം ദസ്സേന്തോ **അഗ്ഗഞ്ഞഞ്ചാഹ**ന്തി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **അഗ്ഗഞ്ഞഞ്ചാഹ**ന്തി അഹം, ഭഗ്ഗവ, അഗ്ഗഞ്ഞഞ്ച പജാനാമി ലോകുപ്പത്തിചരിയവംസഞ്ച. **തഞ്ച പജാനാമീ**തി ന കേവലം അഗ്ഗഞ്ഞമേവ, തഞ്ച അഗ്ഗഞ്ഞം പജാനാമി. തതോ ച ഉത്തരിതരം സീലസമാധിതോ പട്ഠായ യാവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാ പജാനാമി. **തഞ്ച പജാനം ന പരാമസാമീ**തി തഞ്ച പജാനന്തോപി അഹം ഇദം നാമ പജാനാമീതി തണ്ഹാദിട്ഠിമാനവസേന ന പരാമസാമി. നത്ഥി തഥാഗതസ്സ പരാമാസോതി ദീപേതി. **പച്ചത്തഞ്ഞേവ നിബ്ബുതി വിദിതാ**തി അത്തനായേവ അത്തനി കിലേസനിബ്ബാനം വിദിതം. **യദഭിജാനം തഥാഗതോ**തി യം കിലേസനിബ്ബാനം ജാനന്തോ തഥാഗതോ. **നോ അനയം ആപജ്ജതീ**തി അവിദിതനിബ്ബാനാ തിത്ഥിയാ വിയ അനയം ദുക്ഖം ബ്യസനം നാപജ്ജതി.

൩൭. ഇദാനി യം തം തിത്ഥിയാ അഗ്ഗഞ്ഞം പഞ്ഞപേന്തി, തം ദസ്സേന്തോ **സന്തി ഭഗ്ഗവാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇസ്സരകുത്തം ബ്രഹ്മകുത്ത**ന്തി ഇസ്സരകതം ബ്രഹ്മകതം, ഇസ്സരനിമ്മിതം ബ്രഹ്മനിമ്മിതന്തി അത്ഥോ. ബ്രഹ്മാ ഏവ ഹി ഏത്ഥ ആധിപച്ചഭാവേന ഇസ്സരോതി വേദിതബ്ബോ. **ആചരിയക**ന്തി

ആചരിയഭാവം ആചരിയവാദം. തത്ഥ ആചരിയവാദോ അഗ്ഗഞ്ഞം. അഗ്ഗഞ്ഞം പന ഏത്ഥ ദേസിതന്തി കത്വാ സോ അഗ്ഗഞ്ഞം ത്വേവ വുത്തോ. **കഥം വിഹിതക**ന്തി കേന വിഹിതം കിന്തി വിഹിതം. സേസം ബ്രഹ്മജാലേ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൪൧. ഖിഡ്ഡാപദോസികന്തി ഖിഡ്ഡാപദോസികമൂലം.

൪൨. അസതാതി അവിജ്ജമാനേന, അസംവിജ്ജമാനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **തുച്ഛാ**തി തുച്ഛേന അന്തോസാരവിരഹിതേന. **മുസാ**തി മുസാവാദേന. **അഭൂതേനാ**തി ഭൂതത്ഥവിരഹിതേന. **അബ്ഭാചിക്ഖന്തീ**തി അഭിആചിക്ഖന്തി. **വിപരീതോ**തി വിപരീതസഞ്ഞോ വിപരീതചിത്തോ. **ഭിക്ഖവോ ചാ**തി ന കേവലം സമണോ ഗോതമോയേവ, യേ ച അസ്സ അനുസിട്ഠിം കരോന്തി, തേ ഭിക്ഖൂ ച വിപരീതാ. അഥ യം സന്ധായ വിപരീതോതി വദന്തി, തം ദസ്സേതും **സമണോ ഗോതമോ**തിആദി വുത്തം. **സുഭം വിമോക്ഖ**ന്തി വണ്ണകസിണം. **അസുഭന്ത്വേവാ**തി സുഭഞ്ച അസുഭഞ്ച സബ്ബം അസുഭന്തി ഏവം പജാനാതി. **സുഭന്ത്വേവ തസ്മിം സമയേ**തി സുഭന്തി ഏവ ച തസ്മിം സമയേ പജാനാതി, ന അസുഭം. **ഭിക്ഖവോ ചാ**തി യേ തേ ഏവം വദന്തി, തേസം ഭിക്ഖവോ ച അന്തേവാസികസമണാ വിപരീതാ. **പഹോതീ**തി സമത്ഥോ പടിബലോ.

൪൩. ദുക്കരം ഖോതി അയം പരിബ്ബാജകോ യദിദം ''ഏവംപസന്നോ അഹം, ഭന്തേ''തിആദിമാഹ, തം സാഠേയ്യേന കോഹഞ്ഞേന ആഹ. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - ''സമണോ ഗോതമോ മയ്ഹം ഏത്തകം ധമ്മകഥം കഥേസി, തമഹം സുത്വാപി പബ്ബജിതും ന സക്കോമി, മയാ ഏതസ്സ സാസനം പടിപന്നസദിസേന ഭവിതും വട്ടതീ''തി. തതോ സോ സാഠേയ്യേന കോഹഞ്ഞേന ഏവമാഹ. തേനസ്സ ഭഗവാ മമ്മം ഘട്ടേന്തോ വിയ ''ദുക്കരം ഖോ ഏതം, ഭഗ്ഗവ തയാ അഞ്ഞദിട്ഠികേനാ''തിആദിമാഹ. തം പോട്ഠപാദസുത്തേ വുത്തത്ഥമേവ. **സാധുകമനുരക്ഖാ**തി സുട്ഠു അനുരക്ഖ.

ഇതി ഭഗവാ പസാദമത്താനുരക്ഖണേ പരിബ്ബാജകം നിയോജേസി. സോപി ഏവം മഹന്തം സുത്തന്തം സുത്വാപി നാസക്ഖി കിലേസക്ഖയം കാതും. ദേസനാ പനസ്സ ആയതിം വാസനായ പച്ചയോ അഹോസി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

പാഥികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഉദുമ്ബരികസുത്തവണ്ണനാ

നിഗ്രോധപരിബ്ബാജകവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൯. ഏവം മേ സുതന്തി ഉദുമ്ബരികസുത്തം. തത്രായമപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **പരിബ്ബാജകോ**തി ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. **ഉദുമ്ബരികായ പരിബ്ബാജകാരാമേ**തി ഉദുമ്ബരികായ ദേവിയാ സന്തകേ പരിബ്ബാജകാരാമേ. **സന്ധാനോ**തി തസ്സ നാമം. അയം പന മഹാനുഭാവോ പരിവാരേത്വാ വിചരന്താനം പഞ്ചന്നം ഉപാസകസതാനം അഗ്ഗപുരിസോ അനാഗാമീ ഭഗവതാ മഹാപരിസമജ്ഝേ ഏവം സംവണ്ണിതോ -

> ''ഛഹി, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ സന്ധാനോ ഗഹപതി തഥാഗതേ നിട്ഠങ്ഗതോ സദ്ധമ്മേ ഇരിയതി. കതമേഹി ഛഹി? ബുദ്ധേ അവേച്ചപ്പസാദേന ധമ്മേ അവേച്ചപ്പസാദേന സങ്ഘേ അവേച്ചപ്പസാദേന അരിയേന സീലേന അരിയേന ഞാണേന അരിയായ വിമുത്തിയാ. ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഛഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ സന്ധാനോ ഗഹപതി തഥാഗതേ നിട്ഠങ്ഗതോ സദ്ധമ്മേ ഇരിയതീ''തി (അം നിം ൬.൧൨൦-൧൩൯).

സോ പാതോയേവ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ പുബ്ബണ്ഹസമയേ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ ദാനം ദത്വാ ഭിക്ഖൂസു വിഹാരം ഗതേസു ഘരേ ഖുദ്ദകമഹല്ലകാനം ദാരകാനം സദ്ദേന ഉബ്ബാള്ഹോ സത്ഥു സന്തികേ ''ധമ്മം സോസ്സാമീ''തി നിക്ഖന്തോ. തേന വുത്തം **ദിവാ ദിവസ്സ രാജഗഹാ നിക്ഖമീ**തി. തത്ഥ **ദിവാ ദിവസ്സാ**തി ദിവസസ്സ ദിവാ നാമ മജ്ഝന്ഹാതിക്കമോ, തസ്മിം ദിവസസ്സാപി ദിവാഭൂതേ അതിക്കന്തമത്തേ മജ്ഝന്ഹികേ നിക്ഖമീതി അത്ഥോ. **പടിസല്ലീനോ**തി തതോ തതോ രൂപാദിഗോചരതോ ചിത്തം പടിസംഹരിത്വാ നിലീനോ ഝാനരതിസേവനാവസേന ഏകീഭാവം ഗതോ. **മനോഭാവനീയാന**ന്തി മനവഡ്ഢകാനം. യേ ച ആവജ്ജതോ മനസികരോതോ ചിത്തം വിനീവരണം ഹോതി ഉന്നമതി വഡ്ഢതി.

൫൦. ഉന്നാദിനിയാതിആദീനി പോട്ഠപാദസുത്തേ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

൫൧. യാവതാതി യത്തകാ. **അയം തേസം അഞ്ഞതരോ**തി അയം തേസം അബ്ഭന്തരോ ഏകോ സാവകോ, ഭഗവതോ കിര സാവകാ ഗിഹിഅനാഗാമിനോയേവ പഞ്ചസതാ രാജഗഹേ പടിവസന്തി. യേസം ഏകേകസ്സ പഞ്ച പഞ്ച ഉപാസകസതാനി പരിവാരാ, തേ സന്ധായ ''അയം തേസം അഞ്ഞതരോ''തി ആഹ. **അപ്പേവ നാമാ**തി തസ്സ ഉപസങ്കമനം പത്ഥയമാനോ ആഹ. പത്ഥനാകാരണം പന പോട്ഠപാദസുത്തേ വുത്തമേവ.

൫൨. ഏതദവോചാതി ആഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേയേവ തേസം കഥായ സുതത്താ ഏതം **അഞ്ഞഥാ ഖോ ഇമേ**തിആദിവചനം അവോച. തത്ഥ **അഞ്ഞതിത്ഥിയാ**തി ദസ്സനേനപി ആകപ്പേനപി കുത്തേനപി ആചാരേനപി വിഹാരേനപി ഇരിയാപഥേനപി അഞ്ഞേ തിത്ഥിയാതി അഞ്ഞതിത്ഥിയാ. **സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മാ**തി സങ്ഗന്ത്വാ സമാഗന്ത്വാ രാസി ഹുത്വാ നിസിന്നട്ഠാനേ.

അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീതി അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി ഗാമൂപചാരതോ മുത്താനി ദൂരസേനാസനാനി. **പന്താനീ**തി ദൂരതരാനി മനുസ്സൂപചാരവിരഹിതാനി. **അപ്പസദ്ദാനീ**തി വിഹാരൂപചാരേന ഗച്ഛതോ അദ്ധികജനസ്സപി സദ്ദേന മന്ദസദ്ദാനി. **അപ്പനിഗ്ഘോസാനീ**തി അവിഭാവിതത്ഥേന നിഗ്ഘോസേന മന്ദനിഗ്ഘോസാനി. **വിജനവാതാനീ**തി അന്തോസഞ്ചാരിനോ ജനസ്സ വാതേന വിഗതവാതാനി. **മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യകാനീ**തി മനുസ്സാനം രഹസ്സകരണസ്സ യുത്താനി അനുച്ഛവികാനി. **പടിസല്ലാനസാരുപ്പാനീ**തി ഏകീഭാവസ്സ അനുരൂപാനി. ഇതി സന്ധാനോ ഗഹപതി "അഹോ മമ സത്ഥാ യോ ഏവരൂപാനി സേനാസനാനി പടിസേവതീ"തി അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ ഉത്തമങ്ഗേ സിരസ്മിം പതിട്ഠപേത്വാ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേന്തോ നിസീദി.

൫൩. **ഏവം വുത്തേ**തി ഏവം സന്ധാനേന ഗഹപതിനാ ഉദാനം ഉദാനേന്തേന വുത്തേ. നിഗ്രോധോ പരിബ്ബാജകോ അയം ഗഹപതി മമ സന്തികേ നിസിന്നോപി അത്തനോ സത്ഥാരംയേവ ഥോമേതി ഉക്കംസതി, അമ്ഹേ പന അത്ഥീതിപി ന മഞ്ഞതി, ഏതസ്മിം ഉപ്പന്നകോപം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഉപരി പാതേസ്സാമീതി സന്ധാനം ഗഹപതിം ഏതദവോച.

യഗ്ഘേതി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. **ജാനേയ്യാസീ**തി ബുജ്ഝേയ്യാസി പസ്സേയ്യാസി. **കേന സമണോ ഗോതമോ സദ്ധിം സല്ലപതീ**തി കേന കാരണേന കേന പുഗ്ഗലേന സദ്ധിം സമണോ ഗോതമോ സല്ലപതി വദതി ഭാസതി. കിം വുത്തം ഹോതി - "യദി കിഞ്ചി സല്ലാപകാരണം ഭവേയ്യ, യദി വാ കോചി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സന്തികം സല്ലാപത്ഥികോ ഗച്ഛേയ്യ, സല്ലപേയ്യ, ന പന കാരണം അത്ഥി, ന തസ്സ സന്തികം കോചി ഗച്ഛതി, സ്വായം കേന സമണോ ഗോതമോ സദ്ധിം സല്ലപതി, അസല്ലപന്തോ കഥം ഉന്നാദീ ഭവിസ്സതീ"തി.

സാകച്ഛന്തി സംസന്ദനം. **പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയ**ന്തി ഉത്തരപച്ചുത്തരനയേന ഞാണബ്യത്തഭാവം. **സുഞ്ഞാഗാരഹതാ**തി സുഞ്ഞാഗാരേസു നട്ഠാ, സമണേന ഹി ഗോതമേന ബോധിമൂലേ അപ്പമത്തികാ പഞ്ഞാ അധിഗതാ, സാപിസ്സ സുഞ്ഞാഗാരേസു ഏകകസ്സ നിസീദതോ നട്ഠാ. യദി പന മയം വിയ ഗണസങ്ഗണികം കത്വാ നിസീദേയ്യ, നാസ്സ പഞ്ഞാ നസ്സേയ്യാതി ദസ്സേതി. **അപരിസാവചരോ**തി അവിസാരദത്താ പരിസം ഓതരിതും ന സക്കോതി. **നാലം സല്ലാപായാ**തി ന സമത്ഥോ സല്ലാപം കാതും. **അന്തമന്താനേവാ**തി കോചി മം പഞ്ഹം പുച്ഛേയ്യാതി പഞ്ഹാഭീതോ അന്തമന്താനേവ പന്തസേനാസനാനി സേവതി. **ഗോകാണാ**തി ഏകക്ഖിഹതാ കാണഗാവീ. സാ കിര പരിയന്തചാരിനീ ഹോതി, അന്തമന്താനേവ സേവതി. സാ കിര കാണക്ഖിഭാവേന വനന്താഭിമുഖീപി ന സക്കോതി ഭവിതും. കസ്മാ? യസ്മാ പത്തേന വാ സാഖായ വാ കണ്ടകേന വാ പഹാരസ്സ ഭായതി. ഗുന്നം അഭിമുഖീപി ന സക്കോതി ഭവിതും. കസ്മാ? യസ്മാ സിങ്ഗേന വാ കണ്ണേന വാ വാലേന വാ പഹാരസ്സ ഭായതി. **ഇങ്ഘാ**തി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. **സംസാദേയ്യാമാ**തി ഏകപഞ്ഹപുച്ഛനേനേവ സംസാദനം വിസാദമാപന്നം കരേയ്യാമ. **തുച്ഛകുമ്ഭീവ ന**ന്തി രിത്തഘടം വിയ നം. **ഓരോധേയ്യാമാ**തി വിനന്ധേയ്യാമ. പൂരിതഘടോ ഹി ഇതോ ചിതോ ച പരിവത്തേത്വാ ന സുവിനന്ധനീയോ ഹോതി. രിത്തകോ യഥാരുചി പരിവത്തേത്വാ സക്കാ ഹോതി വിനന്ധിതും, ഏവമേവ ഹതപഞ്ഞതായ രിത്തകുമ്ഭിസദിസം സമണം ഗോതമം വാദവിനന്ധനേന സമന്താ വിനന്ധിസ്സാമാതി വദതി.

ഇതി പരിബ്ബാജകോ സത്ഥു സുവണ്ണവണ്ണം നലാടമണ്ഡലം അപസ്സന്തോ ദസബലസ്സ പരമ്മുഖാ അത്തനോ ബലം ദീപേന്തോ അസമ്ഭിന്നം ഖത്തിയകുമാരം ജാതിയാ ഘട്ടയന്തോ ചണ്ഡാലപുത്തോ വിയ അസമ്ഭിന്നകേസരസീഹം മിഗരാജാനം ഥാമേന ഘട്ടേന്തോ ജരസിങ്ഗാലോ വിയ ച നാനപ്പകാരം തുച്ഛഗജ്ജിതം ഗജ്ജി. ഉപാസകോപി ചിന്തേസി ''അയം പരിബ്ബാജകോ അതി വിയ ഗജ്ജതി, അവീചിഫുസനത്ഥായ പാദം, ഭവഗ്ഗഗ്ഗഹണത്ഥായ ഹത്ഥം പസാരയന്തോ വിയ നിരത്ഥകം വായമതി. സചേ മേ സത്ഥാ ഇമം ഠാനമാഗച്ഛേയ്യ, ഇമസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ യാവ ഭവഗ്ഗാ ഉസ്സിതം മാനദ്ധജം ഠാനസോവ ഓപാതേയ്യാ''തി.

൫൪. ഭഗവാപി തേസം തം കഥാസല്ലാപം അസ്സോസിയേവ. തേന വുത്തം ''അസ്സോസി ഖോ ഇമം കഥാസല്ലാപ''ന്തി.

സുമാഗധായാതി സുമാഗധാ നാമ പോക്ഖരണീ, യസ്സാ തീരേ നിസിന്നോ അഞ്ഞതരോ പുരിസോ പദുമനാളന്തരേഹി അസുരഭവനം പവിസന്തം അസുരസേനം അദ്ദസ. **മോരനിവാപോ**തി നിവാപോ വുച്ചതി ഭത്തം, യത്ഥ മോരാനം അഭയേന സദ്ധിം നിവാപോ ദിന്നോ, തം ഠാനന്തി അത്ഥോ. **അബ്ഭോകാസേ**തി അങ്ഗണട്ഠാനേ. **അസ്സാസപത്താ**തി തുട്ഠിപത്താ സോമനസ്സപത്താ. **അജ്ഝാസയ**ന്തി ഉത്തമനിസ്സയഭൂതം. **ആദിബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി പുരാണബ്രഹ്മചരിയസങ്ഖാതം അരിയമഗ്ഗം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ''കോ നാമ സോ, ഭന്തേ, ധമ്മോ യേന ഭഗവതാ സാവകാ വിനീതാ അജ്ഝാസയാദിബ്രഹ്മചരിയഭൂതം അരിയമഗ്ഗം പൂരേത്വാ അരഹത്താധിഗമവസേന അസ്സാസപത്താ പടിജാനന്തീ''തി.

തപോജിഗുച്ഛാവാദവണ്ണനാ

൫൫. **വിപ്പകതാ**തി മമാഗമനപച്ചയാ അനിട്ഠിതാ, വ ഹുത്വാ ഠിതാ, കഥേഹി, അഹമേതം നിട്ഠപേത്വാ മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേമീതി സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി.

൫൬. **ദുജ്ജാനം ഖോ**തി ഭഗവാ പരിബ്ബാജകസ്സ വചനം സുത്വാ ''അയം പരിബ്ബാജകോ മയാ സാവകാനം ദേസേതബ്ബം ധമ്മം തേഹി പൂരേതബ്ബം പടിപത്തിം പുച്ഛതി, സചസ്സാഹം ആദിതോവ തം കഥേസ്സാമി, കഥിതമ്പി നം ന ജാനിസ്സതി, അയം പന വീരിയേന പാപജിഗുച്ഛനവാദോ, ഹന്ദാഹം ഏതസ്സേവ വിസയേ പഞ്ഹം പുച്ഛാപേത്വാ പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനം ലദ്ധിയാ നിരത്ഥകഭാവം ദസ്സേമി. അഥ പച്ഛാ ഇമം പഞ്ഹം ബ്യാകരിസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ **ദുജ്ജാനം ഖോ** ഏതന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സകേ ആചരിയകേ**തി അത്തനോ ആചരിയവാദേ. **അധിജേഗുച്ഛേ**തി വീരിയേന പാപജിഗുച്ഛനഭാവേ. **കഥം സന്താ**തി കഥം ഭൂതാ. **തപോജിഗുച്ഛാ**തി വീരിയേന പാപജിഗുച്ഛാ പാപവിവജ്ജനാ. **പരിപുണ്ണാ**തി പരിസുദ്ധാ. **കഥം അപരിപുണ്ണാ**തി കഥം അപരിസുദ്ധാ ഹോതീതി ഏവം പുച്ഛാതി. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ.

൫൭. **അപ്പസദ്ദേ കത്വാ**തി നിരവേ അപ്പസദ്ദേ കത്വാ. സോ കിര ചിന്തേസി - ''സമണോ ഗോതമോ ഏകം പഞ്ഹമ്പി ന കഥേതി, സല്ലാപകഥാപിസ്സ അതിബഹുകാ നത്ഥി, ഇമേ പന ആദിതോ പട്ഠായ സമണം ഗോതമം അനുവത്തന്തി ചേവ പസംസന്തി ച, ഹന്ദാഹം ഇമേ നിസ്സദ്ദേ കത്വാ സയം

കഥേമീ"തി. സോ തഥാ അകാസി. തേന വുത്തം "അപ്പസദ്ദേ കത്വാ"തി. "തപോജിഗുച്ഛവാദാ"തിആദീസു തപോജിഗുച്ഛം വദാമ, മനസാപി തമേവ സാരതോ ഗഹേത്വാ വിചരാമ, കായേനപി മ്ഹാ തമേവ അല്ലീനാ, നാനപ്പകാരകം അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ വിഹരാമാതി അത്ഥോ.

ഉപക്കിലേസവണ്ണനാ

൫൭. തപസ്സീതി തപനിസ്സിതകോ. "അചേലകോ"തിആദീനി സീഹനാദേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൯൪) വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. **തപം സമാദിയതീ**തി അചേലകഭാവാദികം തപം സമ്മാ ആദിയതി, ദള്ഹം ഗണ്ഹാതി. **അത്തമനോ ഹോതീ**തി കോ അഞ്ഞോ മയാ സദിസോ ഇമസ്മിം തപേ അത്ഥീതി തുട്ഠമനോ ഹോതി. **പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോ**തി അലമേത്താവതാതി ഏവം പരിയോസിതസങ്കപ്പോ, ഇദഞ്ച തിത്ഥിയാനം വസേന ആഗതം. സാസനാവചരേനാപി പന ദീപേതബ്ബം. ഏകച്ചോ ഹി ധുതങ്ഗം സമാദിയതി, സോ തേനേവ ധുതങ്ഗേന കോ അഞ്ഞോ മയാ സദിസോ ധുതങ്ഗധരോതി അത്തമനോ ഹോതി പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോ. **തപസ്സിനോ ഉപക്കിലേസോ ഹോതീ**തി ദുവിധസ്സാപേതസ്സ തപസ്സിനോ അയം ഉപക്കിലേസോ ഹോതി. ഏത്താവതായം തപോ ഉപക്കിലേസോ ഹോതീതി വദാമി.

അത്താനുക്കംസേതീതി "കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി അത്താനം ഉക്കംസതി ഉക്ഖിപതി. **പരം വമ്ഭേതീ**തി "അയം ന മാദിസോ"തി പരം സംഹാരേതി അവക്ഖിപതി.

മജ്ജതീതി മാനമദകരണേന മജ്ജതി. **മുച്ഛതീ**തി മുച്ഛിതോ ഹോതി ഗധിതോ അജ്ഝാപന്നോ. **പമാദമാപജ്ജതീ**തി ഏതദേവ സാരന്തി പമാദമാപജ്ജതി. സാസനേ പബ്ബജിതോപി ധുതങ്ഗസുദ്ധികോ ഹോതി, ന കമ്മട്ഠാനസുദ്ധികോ. ധുതങ്ഗമേവ അരഹത്തം വിയ സാരതോ പച്ചേതി.

൫൮. ലാഭസക്കാരസിലോകന്തി ഏത്ഥ ചത്താരോ പച്ചയാ ലബ്ഭന്തീതി ലാഭാ, തേയേവ സുട്ഠു കത്വാ പടിസങ്ഖരിത്വാ ലദ്ധാ സക്കാരോ, വണ്ണഭണനം സിലോകോ. **അഭിനിബ്ബത്തേതീ**തി അചേലകാദിഭാവം തേരസധുതങ്ഗസമാദാനം വാ നിസ്സായ മഹാലാഭോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ "അഭിനിബ്ബത്തേതീ"തി വുത്തോ. സേസമേത്ഥ പുരിമവാരനയേനേവ ദുവിധസ്സാപി തപസ്സിനോ വസേന വേദിതബ്ബം.

൫൯. വോദാസം ആപജ്ജതീതി ദ്വേഭാഗം ആപജ്ജതി, ദ്വേ ഭാഗേ കരോതി. **ഖമതീ**തി രുച്ചതി. **നക്ഖമതീ**തി ന രുച്ചതി. **സാപേക്ഖോ പജഹതീ**തി സതണ്ഹോ പജഹതി. കഥം? പാതോവ ഖീരഭത്തം ഭുത്തോ ഹോതി. അഥസ്സ മംസഭോജനം ഉപനേതി. തസ്സ ഏവം ഹോതി "ഇദാനി ഏവരൂപം കദാ ലഭിസ്സാമ, സചേ ജാനേയ്യാമ, പാതോവ ഖീരഭത്തം ന ഭുഞ്ജേയ്യാമ, കിം മയാ സക്കാ കാതും, ഗച്ഛ ഭോ, ത്വമേവ ഭുഞ്ജാ"തി ജീവിതം പരിച്ചജന്തോ വിയ സാപേക്ഖോ പജഹതി. **ഗധിതോ**തി ഗേധജാതോ. **മുച്ഛിതോ**തി ബലവതണ്ഹായ മുച്ഛിതോ സംമുട്ഠസ്സതീ ഹുത്വാ. **അജ്ഝാപന്നോ**തി ആമിസേ അതിലഗ്ഗോ, "ഭുഞ്ജിസ്സഥ, ആവുസോ"തി ധമ്മനിമന്തനമത്തമ്പി അകത്വാ മഹന്തേ മഹന്തേ കബളേ കരോതി. **അനാദീനവദസ്സാവീ**തിആദീനവമത്തമ്പി ന പസ്സതി. **അനിസ്സരണപഞ്ഞോ**തി ഇധ

മത്തഞ്ഞുതാനിസ്സരണപച്ചവേക്ഖണപരിഭോഗമത്തമ്പി ന കരോതി. **ലാഭസക്കാരസിലോകനികന്തിഹേതൂ**തി ലാഭാദീസു തണ്ഹാഹേതു.

൩൧. സംഭക്ഖേതീതി സംഖാദതി. **അസനിവിചക്ക**ന്തി വിചക്കസണ്ഠാനാ അസനിയേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി "അസനിവിചക്കം ഇമസ്സ ദന്തകൂടം മൂലബീജാദീസു ന കിഞ്ചി ന സംഭുഞ്ജതി. അഥ ച പന നം സമണപ്പവാദേന സമണോതി സഞ്ജാനന്തീ"തി. ഏവം അപസാദേതി അവക്ഖിപതി. ഇദം തിത്ഥിയവസേന ആഗതം. ഭിക്ഖുവസേന പനേത്ഥ അയം യോജനാ, അത്തനാ ധുതങ്ഗധരോ ഹോതി, സോ അഞ്ഞം ഏവം അപസാദേതി "കിം സമണാ നാമ ഇമേ സമണമ്ഹാതി വദന്തി, ധുതങ്ഗമത്തമ്പി നത്ഥി, ഉദ്ദേസഭത്താദീനി പരിയേസന്താ പച്ചയബാഹുല്ലികാ വിചരന്തീ"തി. **ലൂഖാജീവി**ന്തി അചേലകാദിവസേന വാ ധുതങ്ഗവസേന വാ ലൂഖാജീവിം. **ഇസ്സാമച്ഛരിയ**ന്തി പരസ്സ സക്കാരാദിസമ്പത്തിഖീയനലക്ഖണം ഇസ്സം, സക്കാരാദികരണഅക്ഖമനലക്ഖണം മച്ഛരിയഞ്ച.

൩൨. ആപാഥകനിസാദീ ഹോതീതി മനുസ്സാനം ആപാഥേ ദസ്സനട്ഠാനേ നിസീദതി. യത്ഥ തേ പസ്സന്തി, തത്ഥ ഠിതോ വഗ്ഗുലിവതം ചരതി, പഞ്ചാതപം തപ്പതി, ഏകപാദേന തിട്ഠതി, സൂരിയം നമസ്സതി. സാസനേ പബ്ബജിതോപി സമാദിന്നധുതങ്ഗോ സബ്ബരത്തിം സയിത്വാ മനുസ്സാനം ചക്ഖുപഥേ തപം കരോതി, മഹാസായന്ഹേയേവ ചീവരകുടിം കരോതി, സൂരിയേ ഉഗ്ഗതേ പടിസംഹരതി, മനുസ്സാനം ആഗതഭാവം ഞത്വാ ഘണ്ഡിം പഹരിത്വാ ചീവരം മത്ഥകേ ഠപേത്വാ ചങ്കമം ഓതരതി, സമ്മുഞ്ജനിം ഗഹേത്വാ വിഹാരങ്ഗണം സമ്മജ്ജതി.

അത്താനന്തി അത്തനോ ഗുണം **അദസ്സയമാനോ**തി ഏത്ഥ അ-കാരോ നിപാതമത്തം, ദസ്സയമാനോതി അത്ഥോ. **ഇദമ്പി മേ തപസ്മി**ന്തി ഇദമ്പി കമ്മം മമേവ തപസ്മിം, പച്ചത്തേ വാ ഭുമ്മം, ഇദമ്പി മമ തപോതി അത്ഥോ. സോ ഹി അസുകസ്മിം ഠാനേ അചേലകോ അത്ഥി മുത്താചാരോതിആദീനി സുത്വാ അമ്ഹാകം ഏസ തപോ, അമ്ഹാകം സോ അന്തേവാസികോതിആദീനി ഭണതി. അസുകസ്മിം വാ പന ഠാനേ പംസുകൂലികോ ഭിക്ഖു അത്ഥീതിആദീനി സുത്വാ അമ്ഹാകം ഏസ തപോ, അമ്ഹാകം സോ അന്തേവാസികോതിആദീനി ഭണതി.

കിഞ്ചിദേവാതി കിഞ്ചി വജ്ജം ദിട്ഠിഗതം വാ. **പടിച്ഛന്നം സേവതീ**തി യഥാ അഞ്ഞേ ന ജാനന്തി, ഏവം സേവതി. **അക്ഖമമാനം ആഹ ഖമതീ**തി അരുച്ചമാനംയേവ രുച്ചതി മേതി വദതി. അത്തനാ കതം അതിമഹന്തമ്പി വജ്ജം അപ്പമത്തകം കത്വാ പഞ്ഞപേതി, പരേന കതം ദുക്കടമത്തം വീതിക്കമമ്പി പാരാജികസദിസം കത്വാ ദസ്സേതി. **അനുഞ്ഞേയ്യ**ന്തി അനുജാനിതബ്ബം അനുമോദിതബ്ബം.

൩൩. കോധനോ ഹോതി ഉപനാഹീതി കുജ്ഝനലക്ഖണേന കോധേന, വേരഅപ്പടിനിസ്സഗ്ഗലക്ഖണേന ഉപനാഹേന ച സമന്നാഗതോ. **മക്ഖീ ഹോതി പളാസീ**തി പരഗുണമക്ഖനലക്ഖണേന മക്ഖേന, യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പളാസേന ച സമന്നാഗതോ.

ഇസ്സുകീ ഹോതി മച്ഛരീതി പരസക്കാരാദീസു ഉസൂയനലക്ഖണായ ഇസ്സായ, ആവാസകുലലാഭവണ്ണധമ്മേസു മച്ഛരായനലക്ഖണേന പഞ്ചവിധമച്ഛേരേന ച സമന്നാഗതോ ഹോതി. **സഠോ ഹോതി മായാവീ**തി കേരാടികലക്ഖണേന സാഠേയ്യേന, കതപ്പടിച്ഛാദനലക്ഖണായ മായായ ച സമന്നാഗതോ ഹോതി. **ഥദ്ധോ ഹോതി അതിമാനീ**തി നിസ്സിനേഹനിക്കരുണഥദ്ധലക്ഖണേന ഥമ്ഭേന, അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞനലക്ഖണേന അതിമാനേന ച സമന്നാഗതോ ഹോതി. **പാപിച്ഛോ ഹോതീ**തി അസന്തസമ്ഭാവനപത്ഥനലക്ഖണായ പാപിച്ഛതായ സമന്നാഗതോ ഹോതി. **പാപികാനന്തി** താസംയേവ ലാമകാനം ഇച്ഛാനം വസം ഗതോ. **മിച്ഛാദിട്ഠികോ**തി നത്ഥി ദിന്നന്തിആദിനയപ്പവത്തായ അയാഥാവദിട്ഠിയാ ഉപേതോ. **അന്തഗ്ഗാഹികായാ**തി സായേവ ദിട്ഠി ഉച്ഛേദന്തസ്സ ഗഹിതത്താ ''അന്തഗ്ഗാഹികാ''തി വുച്ചതി, തായ സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. **സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ**തിആദീസു സയം ദിട്ഠി സന്ദിട്ഠി, സന്ദിട്ഠിമേവ പരാമസതി ഗഹേത്വാ വദതീതി **സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ.** ആധാനം വുച്ചതി ദള്ഹം സുട്ഠു ഠപിതം, തഥാ കത്വാ ഗണ്ഹാതീതി **ആധാനഗ്ഗാഹീ.** അരിട്ഠോ വിയ ന സക്കാ ഹോതി പടിനിസ്സജ്ജാപേതുന്തി **ദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗീ. യദിമേ**തി യദി ഇമേ.

പരിസുദ്ധപപടികപ്പത്തകഥാവണ്ണനാ

൬൮. ഇധ, നിഗ്രോധ, തപസ്സീതി ഏവം ഭഗവാ അഞ്ഞതിത്ഥിയേഹി ഗഹിതലദ്ധിം തേസം രക്ഖിതം തപം സബ്ബമേവ സംകിലിട്ഠന്തി ഉപക്കിലേസപാളിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പരിസുദ്ധപാളിദസ്സനത്ഥം ദേസനമാരഭന്തോ **ഇധ, നിഗ്രോധാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ''ന അത്തമനോ''തിആദീനി വുത്തവിപക്ഖവസേനേവ വേദിതബ്ബാനി. സബ്ബവാരേസു ച ലൂഖതപസ്സിനോ ചേവ ധുതങ്ഗധരസ്സ ച വസേന യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **ഏവം സോ തസ്മിം ഠാനേ പരിസുദ്ധോ ഹോതീ**തി ഏവം സോ തേന ന അത്തമനതാ ന പരിപുണ്ണസങ്കപ്പഭാവസങ്ഖാതേന കാരണേന പരിസുദ്ധോ നിരുപക്കിലേസോ ഹോതി, ഉത്തരി വായമമാനോ കമ്മട്ഠാനസുദ്ധികോ ഹുത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൬൯. അദ്ധാ ഖോ, ഭന്തേതി ഭന്തേ ഏവം സന്തേ ഏകംസേനേവ വീരിയേന പാപജിഗുച്ഛനവാദോ പരിസുദ്ധോ ഹോതീതി അനുജാനാതി. ഇതോ പരഞ്ച അഗ്ഗഭാവം വാ സാരഭാവം വാ അജാനന്തോ **അഗ്ഗപ്പത്താ സാരപ്പത്താ ചാ**തി ആഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ സാരപ്പത്തഭാവം പടിസേധേന്തോ **ന ഖോ നിഗ്രോധാ**തിആദിമാഹ . **പപടികപ്പത്താ ഹോതീ**തി സാരവതോ രുക്ഖസ്സ സാരം ഫേഗ്ഗും തചഞ്ച അതിക്കമ്മ ബഹിപപടികസദിസാ ഹോതീതി ദസ്സേതി.

പരിസുദ്ധതചപ്പത്താദികഥാവണ്ണനാ

൭൦. അഗ്ഗം പാപേതൂതി ദേസനാവസേന അഗ്ഗം പാപേത്വാ ദേസേതു, സാരം പാപേത്വാ ദേസേതൂതി ദസബലം യാചതി. **ചാതുയാമസംവരസംവുതോ**തി ചതുബ്ബിധേന സംവരേന പിഹിതോ. **ന പാണം അതിപാതേതീ**തി പാണം ന ഹനതി. **ന ഭാവിതമാസീസതീ**തി ഭാവിതം നാമ തേസം സഞ്ഞായ പഞ്ച കാമഗുണാ, തേ ന ആസീസതി ന സേവതീതി അത്ഥോ.

അദും ചസ്സ ഹോതീതി ഏതഞ്ചസ്സ ഇദാനി വുച്ചമാനം ''സോ അഭിഹരതീ''തിആദിലക്ഖണം. **തപസ്സിതായാ**തി തപസ്സിഭാവേന ഹോതി. തത്ഥ

സോ അഭിഹരതീതി സോ തം സീലം അഭിഹരതി, ഉപരൂപരി വഡ്ഢേതി. സീലം മേ പരിപുണ്ണം, തപോ ആരദ്ധോ, അലമേത്താവതാതി ന വീരിയം വിസ്സജ്ജേതി. **നോ ഹീനായാവത്തതീ**തി ഹീനായ ഗിഹിഭാവത്ഥായ ന ആവത്തതി. സീലതോ ഉത്തരി വിസേസാധിഗമത്ഥായ വീരിയം കരോതിയേവ, ഏവം കരോന്തോ സോ വിവിത്തം സേനാസനം ഭജതി. ''അരഞ്ഞ''ന്തിആദീനി സാമഞ്ഞഫലേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൬) വിത്ഥാരിതാനേവ. ''മേത്താസഹഗതേനാ''തിആദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വണ്ണിതാനി. **തചപ്പത്താ**തി പപടികതോ അബ്ഭന്തരം തചം പത്താ. **ഫേഗ്ഗുപ്പത്താ**തി തചതോ അബ്ഭന്തരം ഫേഗ്ഗും പത്താ, ഫേഗ്ഗുസദിസാ ഹോതീതി അത്ഥോ.

൩൮. ''ഏത്താവതാ, ഖോ നിഗ്രോധ, തപോജിഗുച്ഛാ അഗ്ഗപ്പത്താ ച ഹോതി സാരപ്പത്താ ചാ''തി ഇദം ഭഗവാ തിത്ഥിയാനം വസേനാഹ. തിത്ഥിയാനഞ്ഹി ലാഭസക്കാരോ രുക്ഖസ്സ സാഖാപലാസസദിസോ. പഞ്ചസീലമത്തകം പപടികസദിസം. അട്ഠസമാപത്തിമത്തം തചസദിസം. പുബ്ബേനിവാസഞാണാവസാനാ അഭിഞ്ഞാ ഫേഗ്ഗുസദിസാ. ദിബ്ബചക്ഖും പനേതേ അരഹത്തന്തി ഗഹേത്വാ വിചരന്തി. തേന നേസം തം രുക്ഖസ്സ സാരസദിസം. സാസനേ പന ലാഭസക്കാരോ സാഖാപലാസസദിസോ. സീലസമ്പദാ പപടികസദിസാ. ഝാനസമാപത്തിയോ തചസദിസാ. ലോകിയാഭിഞ്ഞാ ഫേഗ്ഗുസദിസാ. മഗ്ഗഫലം സാരോ. ഇതി ഭഗവതാ അത്തനോ സാസനം ഓനതവിനതഫലഭാരഭരിതരുക്ഖൂപമായ ഉപമിതം. സോ ദേസനാകുസലതായ തതോ തചസാരസമ്പത്തിതോ മമ സാസനം ഉത്തരിതരഞ്ചേവ പണീതതരഞ്ച, തം തുവം കദാ ജാനിസ്സസീതി അത്തനോദേസനായ വിസേസഭാവം ദസ്സേതും ''ഇതി ഖോ നിഗ്രോധാ''തി ദേസനം ആരഭി . **തേ പരിബ്ബാജകാ**തി തേ തസ്സ പരിവാരാ തിംസസതസങ്ഖ്യാ പരിബ്ബാജകാ. **ഏത്ഥ മയം അനസ്സാമാ**തി ഏത്ഥ അചേലകപാളിആദീസു, ഇദം വുത്തം ഹോതി ''അമ്ഹാകം അചേലകപാളിമത്തമ്പി നത്ഥി , കുതോ പരിസുദ്ധപാളി. അമ്ഹാകം പരിസുദ്ധപാളിമത്തമ്പി നത്ഥി, കുതോ ചാതുയാമസംവരാദീനി. ചാതുയാമസംവരോപി നത്ഥി, കുതോ അരഞ്ഞവാസാദീനി. അരഞ്ഞവാസോപി നത്ഥി, കുതോ നീവരണപ്പഹാനാദീനി. നീവരണപ്പഹാനമ്പി നത്ഥി, കുതോ ബ്രഹ്മവിഹാരാദീനി. ബ്രഹ്മവിഹാരമത്തമ്പി നത്ഥി, കുതോ പുബ്ബേനിവാസാദീനി. പുബ്ബേനിവാസഞാണമത്തമ്പി നത്ഥി, കുതോ അമ്ഹാകം ദിബ്ബചക്ഖു. ഏത്ഥ മയം സആചരിയകാ നട്ഠാ''തി. **ഇതോ ഭിയ്യോ ഉത്തരിതര**ന്തി ഇതോ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണാധിഗമതോ ഭിയ്യോ അഞ്ഞം ഉത്തരിതരം വിസേസാധിഗമം മയം സുതിവസേനാപി ന ജാനാമാതി വദന്തി.

നിഗ്രോധസ്സപജ്ഝായനവണ്ണനാ

൩൯. അഥ നിഗ്രോധം പരിബ്ബാജകന്തി ഏവം കിരസ്സ അഹോസി ''ഇമേ പരിബ്ബാജകാ ഇദാനി ഭഗവതോ ഭാസിതം സുസ്സൂസന്തി, ഇമിനാ ച നിഗ്രോധേന ഭഗവതോ പരമ്മുഖാ കക്ഖളം ദുരാസദവചനം വുത്തം, ഇദാനി അയമ്പി സോതുകാമോ ജാതോ, കാലോ ദാനി മേ ഇമസ്സ മാനദ്ധജം നിപാതേത്വാ ഭഗവതോ സാസനം ഉക്ഖിപിതു''ന്തി. അഥ നിഗ്രോധം പരിബ്ബാജകം ഏതദവോച. അപരമ്പിസ്സ അഹോസി ''അയം മയി അകഥേന്തേ സത്ഥാരം ന ഖമാപേസ്സതി, തദസ്സ അനാഗതേ അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തിസ്സതി, മയാ പന കഥിതേ ഖമാപേസ്സതി, തദസ്സ ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ''തി.

അഥ നിഗ്രോധം പരിബ്ബാജകം ഏതദവോച. **അപരിസാവചരം പന നം കരോഥാ**തി ഏത്ഥ **പനാ**തി നിപാതോ, അഥ നം അപരിസാവചരം കരോഥാതി അത്ഥോ. ''അപരിസാവചരേത''ന്തിപി പാഠോ, അപരിസാവചരം വാ ഏതം കരോഥ, ഗോകാണാദീനം വാ അഞ്ഞതരന്തി അത്ഥോ.

ഗോകാണന്തി ഏത്ഥാപി ഗോകാണം പരിയന്തചാരിനിം വിയ കരോഥാതി അത്ഥോ. **തുണ്ഹീഭൂതോ**തി തുണ്ഹീഭാവം ഉപഗതോ. **മങ്കുഭൂതോ**തി നിത്തേജതം ആപന്നോ. **പത്തക്ഖന്ധോ**തി ഓനതഗീവോ. **അധോമുഖോ**തി ഹേട്ഠാമുഖോ.

൭൫. **ബുദ്ധോ സോ ഭഗവാ ബോധായാ**തി സയം ബുദ്ധോ സത്താനമ്പി ചതുസച്ചബോധത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി. **ദന്തോ**തി ചക്ഖുതോപി ദന്തോ…പേ॰… മനതോപി ദന്തോ. **ദമഥായാ**തി അഞ്ഞേസമ്പി ദമനത്ഥായ ഏവ, ന വാദത്ഥായ. **സന്തോ**തി രാഗസന്തതായ സന്തോ, ദോസമോഹസന്തതായ സബ്ബ അകുസലസബ്ബാഭിസങ്ഖാരസന്തതായ സന്തോ. **സമഥായാ**തി മഹാജനസ്സ രാഗാദിസമനത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി. **തിണ്ണോ**തി ചത്താരോ ഓഘേ തിണ്ണോ. **തരണായാ**തി മഹാജനസ്സ ഓഘനിത്ഥരണത്ഥായ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ. **പരിനിബ്ബാനായാ**തി മഹാജനസ്സാപി സബ്ബകിലേസപരിനിബ്ബാനത്ഥായ ധമ്മം ദേസേതി.

ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാനാദിവണ്ണനാ

൭൬. **അച്ചയോ**തിആദീനി സാമഞ്ഞഫലേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൦) വുത്താനി. **ഉജുജാതികോ**തി കായവങ്കാദിവിരഹിതോ ഉജുസഭാവോ. **അഹമനുസാസാമീ**തി അഹം താദിസം പുഗ്ഗലം അനുസാസാമി, ധമ്മം അസ്സ ദേസേമി. **സത്താഹ**ന്തി സത്തദിവസാനി, ഇദം സബ്ബമ്പി ഭഗവാ ദന്ധപഞ്ഞം പുഗ്ഗലം സന്ധായാഹ അസഠോ പന അമായാവീ ഉജുജാതികോ തംമുഹുത്തേനേവ അരഹത്തം പത്തും സക്ഖിസ്സതി. ഇതി ഭഗവാ ''അസഠ''ന്തിആദിവചനേന സഠോ ഹി വങ്കവങ്കോ, മയാപി ന സക്കാ അനുസാസിതുന്തി ദീപേന്തോ പരിബ്ബാജകം പാദേസു ഗഹേത്വാ മഹാമേരുപാദതലേ വിയ ഖിപിത്ഥ. കസ്മാ? അയഞ്ഹി അതിസഠോ, കുടിലചിത്തോ സത്ഥരി ഏവം കഥേന്തേപി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘേസു നാധിമുച്ചതി, അധിമുച്ചനത്ഥായ സോതം ന ഓദഹതി, കോഹഞ്ഞേ ഠിതോ സത്ഥാരം ഖമാപേതി. തസ്മാ ഭഗവാ തസ്സജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ''ഏതു വിഞ്ഞൂ പുരിസോ അസഠോ''തിആദിമാഹ. സഠം പനാഹം അനുസാസിതും ന സക്കോമീതി.

൭൭. **അന്തേവാസികമ്യതാ**തി അന്തേവാസികമ്യതായ, അമ്ഹേ അന്തേവാസികേ ഇച്ഛന്തോ. **ഏവമാഹാ**തി ''ഏതു വിഞ്ഞുപുരിസോ''തിആദിമാഹ. **യോ ഏവ വോ ആചരിയോ**തി യോ ഏവ തുമ്ഹാകം പകതിയാ ആചരിയോ. **ഉദ്ദേസാ നോ ചാവേതുകാമോ**തി അത്തനോ അനുസാസനിം ഗാഹാപേത്വാ അമ്ഹേ അമ്ഹാകം ഉദ്ദേസതോ ചാവേതുകാമോ. **സോ ഏവ വോ ഉദ്ദേസോ ഹോതൂ**തി യോ തുമ്ഹാകം പകതിയാ ഉദ്ദേസോ, സോ തുമ്ഹാകംയേവ ഹോതു , ന മയം തുമ്ഹാകം ഉദ്ദേസേന അത്ഥികാ. **ആജീവാ**തി ആജീവതോ. **അകുസലസങ്ഖാതാ**തി അകുസലാതി കോട്ഠാസം പത്താ. **അകുസലാ ധമ്മാ**തി ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദധമ്മാ തണ്ഹായേവ വാ വിസേസേന. സാ ഹി

പുനബ്ഭവകരണതോ "പോനോബ്ഭവികാ"തി വുത്താ. **സദരഥാ**തി കിലേസദരഥസമ്പയുത്താ. **ജാതിജരാമരണിയാ**തി ജാതിജരാമരണാനം പച്ചയഭൂതാ. **സംകിലേസികാ ധമ്മാ**തി ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ. **വോദാനിയാ**തി, സമഥവിപസ്സനാ ധമ്മാ. തേ ഹി സത്തേ വോദാപേന്തി, തസ്മാ "വോദാനിയാ"തി വുച്ചന്തി. **പഞ്ഞാപാരിപൂരി**ന്തി മഗ്ഗപഞ്ഞാപാരിപൂരിം. **വേപുല്ലത്തഞ്ചാ**തി ഫലപഞ്ഞാവേപുല്ലതം, ഉഭോപി വാ ഏതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി "തതോ തുമ്ഹേ മഗ്ഗപഞ്ഞഞ്ചേവ ഫലപഞ്ഞഞ്ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സഥാ"തി. ഏവം ഭഗവാ പരിബ്ബാജകേ ആരബ്ഭ അത്തനോ ഓവാദാനുസാസനിയാ ഫലം ദസ്സേന്തോ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠപേസി.

൩൯. യഥാ തം മാരേനാതി യഥാ മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്താ നിസീദന്തി ഏവമേവ തുണ്ഹീഭൂതാ...പേ॰... അപ്പടിഭാനാ നിസിന്നാ.

മാരോ കിര സത്ഥാ അതിവിയ ഗജ്ജന്തോ ബുദ്ധബലം ദീപേത്വാ ഇമേസം പരിബ്ബാജകാനം ധമ്മം ദേസേതി, കദാചി ധമ്മാഭിസമയോ ഭവേയ്യ, ഹന്ദാഹം പരിയുട്ഠാമീതി സോ തേസം ചിത്താനി പരിയുട്ഠാസി. അപ്പഹീനവിപല്ലാസാനഞ്ഹി ചിത്തം മാരസ്സ യഥാകാമകരണീയം ഹോതി. തേപി മാരേന പരിയുട്ഠിതചിത്താ ഥദ്ധങ്ഗപച്ചങ്ഗാ വിയ തുണ്ഹീ അപ്പടിഭാനാ നിസീദിംസു. അഥ സത്ഥാ ഇമേ പരിബ്ബാജകാ അതിവിയ നിരവാ ഹുത്വാ നിസിന്നാ, കിം നു ഖോതി ആവജ്ജന്തോ മാരേന പരിയുട്ഠിതഭാവം അഞ്ഞാസി. സചേ പന തേസം മഗ്ഗഫലുപ്പത്തിഹേതു ഭവേയ്യ, മാരം പടിബാഹിത്വാപി ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേയ്യ, സോ പന തേസം നത്ഥി. "സബ്ബേപി മേ തുച്ഛപുരിസാ"തി അഞ്ഞാസി. തേന വുത്തം "അഥ ഖോ ഭഗവതോ ഏതദഹോസി സബ്ബേപി മേ മോഘപുരിസാ"തിആദി.

തത്ഥ **ഫുട്ഠാ പാപിമതാ**തി പാപിമതാ മാരേന ഫുട്ഠാ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യേസു നാമ. **അഞ്ഞാണത്ഥമ്പീ**തി ജാനനത്ഥമ്പി. **കിം കരിസ്സതി സത്ഥാഹോ**തി സമണേന ഗോതമേന പരിച്ഛിന്നസത്ഥാഹോ അമ്ഹാകം കിം കരിസ്സതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി "സമണേന ഗോതമേന 'സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സതി സത്താഹ'ന്തി വുത്തം, സോ സത്താഹോ അമ്ഹാകം കിം അപ്ഫാസുകം കരിസ്സതി. ഹന്ദ മയം സത്താഹബ്ഭന്തരേ ഏതം ധമ്മം സച്ഛികാതും സക്കാ, ന സക്കാതി അഞ്ഞാണത്ഥമ്പി ബ്രഹ്മചരിയം ചരിസ്സാമാ"തി. അഥ വാ ജാനാമ താവസ്സ ധമ്മന്തി ഏകദിവസേ ഏകവാരം അഞ്ഞാണത്ഥമ്പി ഏതേസം ചിത്തം നുപ്പന്നം, സത്താഹോ പന ഏതേസം കുസീതാനം കിം കരിസ്സതി, കിം സക്ഖിസ്സന്തി തേ സത്താഹം പൂരേതുന്തി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. **സീഹനാദ**ന്തി പരവാദഭിന്ദനം സകവാദസമുസ്സാപനഞ്ച അഭീതനാദം നദിത്വാ. **പച്ചുപട്ഠാസീ**തി പതിട്ഠിതോ. **താവദേവാ**തി തസ്മിഞ്ഞേവ ഖണേ. **രാജഗഹം പാവിസീ**തി രാജഗഹമേവ പവിട്ഠോ. തേസം പന പരിബ്ബാജകാനം കിഞ്ചാപി ഇദം സുത്തന്തം സുത്വാ വിസേസോ ന നിബ്ബത്തോ, ആയതിം പന നേസം വാസനായ പച്ചയോ ഭവിസ്സതീതി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

ഉദുമ്ബരികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

௬. ചക്കവത്തിസുത്തവണ്ണനാ

അത്തദീപസരണതാവണ്ണനാ

൮൦. ഏവം മേ സുതന്തി ചക്കവത്തിസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ - **മാതുലായ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തം നഗരം ഗോചരഗാമം കത്വാ അവിദൂരേ വനസണ്ഡേ വിഹരതി. "തത്ര ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസീ"തി ഏത്ഥ അയമനുപുബ്ബികഥാ -

ഭഗവാ കിര ഇമസ്സ സുത്തസ്സ സമുട്ഠാനസമയേ പച്ചൂസകാലേ മഹാകരുണാസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ലോകം വോലോകേന്തോ ഇമായ അനാഗതവംസദീപികായ സുത്തന്തകഥായ മാതുലനഗരവാസീനം ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയം ദിസ്വാ പാതോവ വീസതിഭിക്ഖുസഹസ്സപരിവാരോ മാതുലനഗരം സമ്പത്തോ. മാതുലനഗരവാസിനോ ഖത്തിയാ "ഭഗവാ ആഗതോ"തി സുത്വാ പച്ചുഗ്ഗമ്മ ദസബലം നിമന്തേത്വാ മഹാസക്കാരേന നഗരം പവേസേത്വാ നിസജ്ജട്ഠാനം സംവിധായ ഭഗവന്തം മഹാരഹേ പല്ലങ്കേ നിസീദാപേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം അദംസു. ഭഗവാ ഭത്തകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ ചിന്തേസി - "സചാഹം ഇമസ്മിം ഠാനേ ഇമേസം മനുസ്സാനം ധമ്മം ദേസേസ്സാമി, അയം പദേസോ സമ്ബാധോ, മനുസ്സാനം ഠാതും വാ നിസീദിതും വാ ഓകാസോ ന ഭവിസ്സതി, മഹതാ ഖോ പന സമാഗമേന ഭവിതബ്ബ"ന്തി.

അഥ രാജകുലാനം ഭത്താനുമോദനം അകത്വാവ പത്തം ഗഹേത്വാ നഗരതോ നിക്ഖമി. മനുസ്സാ ചിന്തയിംസു - "സത്ഥാ അമ്ഹാകം അനുമോദനമ്പി അകത്വാ ഗച്ഛതി, അദ്ധാ ഭത്തഗ്ഗം അമനാപം അഹോസി, ബുദ്ധാനം നാമ ന സക്കാ ചിത്തം ഗഹേതും, ബുദ്ധേഹി സദ്ധിം വിസ്സാസകരണം നാമ സമുസ്സിതഫണം ആസീവിസം ഗീവായ ഗഹണസദിസം ഹോതി; ഏഥ ഭോ, തഥാഗതം ഖമാപേസ്സാമാ"തി. സകലനഗരവാസിനോ ഭഗവതാ സഹേവ നിക്ഖന്താ. ഭഗവാ ഗച്ഛന്തോവ മഗധക്ഖേത്തേ ഠിതം സാഖാവിടപസമ്പന്നം സന്ദച്ഛായം കരീസമത്തഭൂമിപത്ഥടം ഏകം മാതുലരുക്ഖം ദിസ്വാ ഇമസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസീദിത്വാ ധമ്മേ ദേസിയമാനേ "മഹാജനസ്സ ഠാനനിസജ്ജനോകാസോ ഭവിസ്സതീ"തി. നിവത്തിത്വാ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ രുക്ഖമൂലം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികം ആനന്ദത്ഥേരം ഓലോകേസി. ഥേരോ ഓലോകിതസഞ്ഞായ ഏവ "സത്ഥാ നിസീദിതുകാമോ"തി ഞത്വാ സുഗതമഹാചീവരം പഞ്ഞപേത്വാ അദാസി. നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ. അഥസ്സ പുരതോ മനുസ്സാ നിസീദിംസു. ഉഭോസു പസ്സേസു പച്ഛതോ ച ഭിക്ഖുസങ്ഘോ, ആകാസേ ദേവതാ അട്ഠംസു, ഏവം മഹാപരിസമജ്ഝഗതോ തത്ര ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി.

തേ ഭിക്ഖൂതി തത്ര ഉപവിട്ഠാ ധമ്മപ്പടിഗ്ഗാഹകാ ഭിക്ഖൂ. **അത്തദീപാ**തി അത്താനം ദീപം താണം ലേണം ഗതിം പരായണം പതിട്ഠം കത്വാ വിഹരഥാതി അത്ഥോ. **അത്തസരണാ**തി ഇദം തസ്സേവ വേവചനം. **അനഞ്ഞസരണാ**തി ഇദം അഞ്ഞസരണപടിക്ഖേപവചനം. ന ഹി അഞ്ഞോ അഞ്ഞസ്സ സരണം ഹോതി, അഞ്ഞസ്സ വായാമേന അഞ്ഞസ്സ അസുജ്ഝനതോ. വുത്തമ്പി ചേതം "അത്താ ഹി അത്തനോ നാഥോ, കോ ഹി നാഥോ പരോ

സിയാ''തി (ധം പം ൂന്നം). തേനാഹ ''അനഞ്ഞസരണാ''തി. കോ പനേത്ഥ അത്താ നാമ, ലോകിയലോകുത്തരോ ധമ്മോ. തേനാഹ - ''ധമ്മദീപാ ധമ്മസരണാ അനഞ്ഞസരണാ''തി. ''കായേ കായാനുപസ്സീ''തിആദീനി മഹാസതിപട്ഠാനേ വിത്ഥാരിതാനി.

ഗോചരേതി ചരിതും യുത്തട്ഠാനേ. **സകേ**തി അത്തനോ സന്തകേ. **പേത്തികേ വിസയേ**തി പിതിതോ ആഗതവിസയേ. **ചരത**ന്തി ചരന്താനം. ''ചരന്ത''ന്തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **ന ലച്ഛതീ**തി ന ലഭിസ്സതി ന പസ്സിസ്സതി. **മാരോ**തി ദേവപുത്തമാരോപി, മച്ചുമാരോപി, കിലേസമാരോപി. **ഓതാര**ന്തി രന്ധം ഛിദ്ദം വിവരം. അയം പനത്ഥോ ലേഡ്ഡുട്ഠാനതോ നിക്ഖമ്മ തോരണേ നിസീദിത്വാ ബാലാതപം തപന്തം ലാപം സകുണം ഗഹേത്വാ. പക്ഖന്ദസേനസകുണവത്ഥുനാ ദീപേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

''ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, സകുണഗ്ഘി ലാപം സകുണം സഹസാ അജ്ഝപ്പത്താ അഗ്ഗഹേസി. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ലാപോ സകുണോ സകുണഗ്ഘിയാ ഹരിയമാനോ ഏവം പരിദേവസി 'മയമേവമ്ഹ അലക്ഖികാ, മയം അപ്പപുഞ്ഞാ, യേ മയം അഗോചരേ ചരിമ്ഹ പരവിസയേ, സചേജ്ജ മയം ഗോചരേ ചരേയ്യാമ സകേ പേത്തികേ വിസയേ, ന മ്യായം സകുണഗ്ഘി അലം അഭവിസ്സ യദിദം യുദ്ധായാ'തി. കോ പന തേ ലാപ ഗോചരോ സകോ പേത്തികോ വിസയോതി? യദിദം നങ്ഗലകട്ഠകരണം ലേഡ്ഡുട്ഠാനന്തി. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സകുണഗ്ഘി സകേ ബലേ അപത്ഥദ്ധാ സകേ ബലേ അസംവദമാനാ ലാപം സകുണം പമുഞ്ചി ഗച്ഛ ഖോ ത്വം ലാപ, തത്രപി ഗന്ത്വാ ന മോക്ഖസീതി.

അഥ ഖോ , ഭിക്ഖവേ, ലാപോ സകുണോ നങ്ഗലകട്ഠകരണം ലേഡ്ഡുട്ഠാനം ഗന്ത്വാ മഹന്തം ലേഡ്ഡും അഭിരുഹിത്വാ സകുണഗ്ഘിം വദമാനോ അട്ഠാസി ''ഏഹി ഖോ ദാനി മേ സകുണഗ്ഘി, ഏഹി ഖോ ദാനി മേ സകുണഗ്ഘീ''തി. അഥ ഖോ സാ, ഭിക്ഖവേ, സകുണഗ്ഘി സകേ ബലേ അപത്ഥദ്ധാ സകേ ബലേ അസംവദമാനാ ഉഭോ പക്ഖേ സന്നയ്ഹ ലാപം സകുണം സഹസാ അജ്ഝപ്പത്താ. യദാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞാസി ലാപോ സകുണോ ബഹുആഗതാ ഖോ മ്യായം സകുണഗ്ഘീതി, അഥ ഖോ തസ്സേവ ലേഡ്ഡുസ്സ അന്തരം പച്ചുപാദി. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സകുണഗ്ഘി തത്ഥേവ ഉരം പച്ചതാളേസി. ഏവഞ്ഹി തം, ഭിക്ഖവേ, ഹോതി യോ അഗോചരേ ചരതി പരവിസയേ.

തസ്മാതിഹ, ഭിക്ഖവേ, മാ അഗോചരേ ചരിത്ഥ പരവിസയേ, അഗോചരേ, ഭിക്ഖവേ, ചരതം പരവിസയേ ലച്ഛതി മാരോ ഓതാരം, ലച്ഛതി മാരോ ആരമ്മണം. കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അഗോചരോ പരവിസയോ, യദിദം പഞ്ച കാമഗുണാ. കതമേ പഞ്ച? ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ രൂപാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, സോതവിഞ്ഞേയ്യാ സദ്ദാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, ഘാനവിഞ്ഞേയ്യാ ഗന്ധാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യാ രസാ ഇട്ഠാ കന്താ മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ, കായവിഞ്ഞേയ്യാ ഫോട്ഠബ്ബാ ഇട്ഠാ കന്താ

മനാപാ പിയരൂപാ കാമൂപസംഹിതാ രജനീയാ. അയം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അഗോചരോ പരവിസയോ.

ഗോചരേ, ഭിക്ഖവേ, ചരഥ…പേ॰… ന ലച്ഛതി മാരോ ആരമ്മണം. കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഗോചരോ സകോ പേത്തികോ വിസയോ, യദിദം ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. കതമേ ചത്താരോ? ഇധ ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ, വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം; വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ, വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം; ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ, വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം; ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ, വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം - അയം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഗോചരോ സകോ പേത്തികോ വിസയോതി (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൨).

കുസലാനന്തി അനവജ്ജലക്ഖണാനം. **സമാദാനഹേതൂതി** സമാദായ വത്തനഹേതു. **ഏവമിദം പുഞ്ഞം പവഡ്ഢതീതി** ഏവം ഇദം ലോകിയലോകുത്തരം പുഞ്ഞഫലം വഡ്ഢതി, പുഞ്ഞഫലന്തി ച ഉപരൂപരി പുഞ്ഞമ്പി പുഞ്ഞവിപാകോപി വേദിതബ്ബോ.

ദള്ഹനേമിചക്കവത്തിരാജകഥാവണ്ണനാ

൮൧. തത്ഥ **ദുവിധം കുസലം** വട്ടഗാമീ ച വിവട്ടഗാമീ ച. തത്ഥ വട്ടഗാമികുസലം നാമ മാതാപിതൂനം പുത്തധീതാസു പുത്തധീതാനഞ്ച മാതാപിതൂസു സിനേഹവസേന മുദുമദ്ദവചിത്തം. വിവട്ടഗാമികുസലം നാമ ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ''തിആദിഭേദാ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ. തേസു വട്ടഗാമിപുഞ്ഞസ്സ പരിയോസാനം മനുസ്സലോകേ ചക്കവത്തിസിരീവിഭവോ. വിവട്ടഗാമികുസലസ്സ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസമ്പത്തി. തത്ഥ വിവട്ടഗാമികുസലസ്സ വിപാകം സുത്തപരിയോസാനേ ദസ്സേസ്സതി.

ഇധ പന വട്ടഗാമികുസലസ്സ വിപാകദസ്സനത്ഥം, ഭിക്ഖവേ, യദാ പുത്തധീതരോ മാതാപിതൂനം ഓവാദേ ന അട്ഠംസു, തദാ ആയുനാപി വണ്ണേനാപി ഇസ്സരിയേനാപി പരിഹായിംസു. യദാ പന അട്ഠംസു, തദാ വഡ്ഢിംസൂതി വത്വാ വട്ടഗാമികുസലാനുസന്ധിവസേന ''ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ''തി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ ചക്കവത്തീതിആദീനി മഹാപദാനേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩) വിത്ഥാരിതാനേവ.

൮൨. ഓസക്കിതന്തി ഈസകമ്പി അവസക്കിതം. **ഠാനാ ചുതന്തി** സബ്ബസോ ഠാനാ അപഗതം. തം കിര ചക്കരതനം അന്തേപുരദ്വാരേ അക്ഖാഹതം വിയ വേഹാസം അട്ഠാസി. അഥസ്സ ഉഭോസു പസ്സേസു ദ്വേ ഖദിരത്ഥമ്ഭേ നിഖണിത്വാ ചക്കരതനമത്ഥകേ നേമിഅഭിമുഖം ഏകം സുത്തകം ബന്ധിംസു. അധോഭാഗേപി നേമിഅഭിമുഖം ഏകം ബന്ധിംസു. തേസു ഉപരിമസുത്തതോ അപ്പമത്തകമ്പി ഓഗതം ചക്കരതനം ഓസക്കിതം നാമ ഹോതി, ഹേട്ഠാ സുത്തസ്സ ഠാനം ഉപരിമകോടിയാ അതിക്കന്തഗതം ഠാനാ ചുതം നാമ ഹോതി, തദേതം അതിബലവദോസേ സതി ഏവം ഹോതി. സുത്തമത്തമ്പി

ഏകങ്ഗുലദ്വങ്ഗുലമത്തം വാ ഭട്ഠം ഠാനാ ചുതമേവ ഹോതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം "ഓസക്കിതം ഠാനാ ചുത"ന്തി.

അഥ മേ ആരോചേയ്യാസീതി താത, ത്വം അജ്ജ ആദിം കത്വാ ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും ചക്കരതനസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛ, ഏവം ഗച്ഛന്തോ യദാ ചക്കരതനം ഈസകമ്പി ഓസക്കിതം ഠാനാ ചുതം പസ്സസി, അഥ മയ്ഹം ആചിക്ഖേയ്യാസി. ജീവിതഞ്ഹി മേ തവ ഹത്ഥേ നിക്ഖിത്തന്തി. **അദ്ദസാ**തി അപ്പമത്തോ ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും ഗന്ത്വാ ഓലോകേന്തോ ഏകദിവസം അദ്ദസ.

വ്വ൯. അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേതി ഭിക്ഖവേ, അഥ രാജാ ദള്ഹനേമി "ചക്കരതനം ഓസക്കിത"ന്തി സുത്വാ ഉപ്പന്നബലവദോമനസ്സോ "ന ദാനി മയാ ചിരം ജീവിതബ്ബം ഭവിസ്സതി, അപ്പാവസേസം മേ ആയു, ന മേ ദാനി കാമേ പരിഭുഞ്ജനകാലോ, പബ്ബജ്ജാകാലോ മേ ഇദാനീ"തി രോദിത്വാ പരിദേവിത്വാ ജേട്ഠപുത്തം കുമാരം ആമന്താപേത്വാ ഏതദവോച. **സമുദ്ദപരിയന്ത**ന്തി പരിക്ഖിത്തഏകസമുദ്ദപരിയന്തമേവ. ഇദം ഹിസ്സ കുലസന്തകം. ചക്കവാളപരിയന്തം പന പുഞ്ഞിദ്ധിവസേന നിബ്ബത്തം, ന തം സക്കാ ദാതും. കുലസന്തകം പന നിയ്യാതേന്തോ "സമുദ്ദപരിയന്ത"ന്തി ആഹ. **കേസമസ്സു**ന്തി താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജന്താപി ഹി പഠമം കേസമസ്സും ഓഹാരേന്തി. തതോ പട്ഠായ പരൂള്ഹകേസേ ബന്ധിത്വാ വിചരന്തി. തേന വുത്തം - "കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ"തി.

കാസായാനീതി കസായരസപീതാനി. ആദിതോ ഏവം കത്വാ പച്ഛാ വക്കലാനിപി ധാരേന്തി. **പബ്ബജീ**തി പബ്ബജിതോ. പബ്ബജിത്വാ ച അത്തനോ മങ്ഗലവനുയ്യാനേയേവ വസി. **രാജിസിമ്ഹീ**തി രാജഈസിമ്ഹി. ബ്രാഹ്മണപബ്ബജിതാ ഹി "ബ്രാഹ്മണിസയോ"തി വുച്ചന്തി. സേതച്ഛത്തം പന പഹായ രാജപബ്ബജിതാ രാജിസയോതി. **അന്തരധായീ**തി അന്തരഹിതം നിബ്ബുതദീപസിഖാ വിയ അഭാവം ഉപഗതം. **പടിസംവേദേസീ**തി കന്ദന്തോ പരിദേവന്തോ ജാനാപേസി. **പേത്തിക**ന്തി പിതിതോ ആഗതം ദായജ്ജം ന ഹോതി, ന സക്കാ കുസീതേന ഹീനവീരിയേന ദസ അകുസലകമ്മപഥേ സമാദായ വത്തന്തേന പാപുണിതും. അത്തനോ പന സുകതം കമ്മം നിസ്സായ ദസവിധം ദ്വാദസവിധം വാ ചക്കവത്തിവത്തം പൂരേന്തേനേവേതം പത്തബ്ബന്തി ദീപേതി. അഥ നം വത്തപടിപത്തിയം ചോദേന്തോ "ഇങ്ഘ ത്വ"ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അരിയേ**തി നിദ്ദോസേ. **ചക്കവത്തിവത്തേ**തി ചക്കവത്തീനം വത്തേ.

ചക്കവത്തിഅരിയവത്തവണ്ണനാ

വ്വ൪. ധമ്മന്തി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മം. **നിസ്സായാ**തി തദധിട്ഠാനേന ചേതസാ തമേവ നിസ്സയം കത്വാ. **ധമ്മം സക്കരോന്തോ**തി യഥാ കതോ സോ ധമ്മോ സുട്ഠു കതോ ഹോതി, ഏവമേതം കരോന്തോ. **ധമ്മം ഗരും കരോന്തോ**തി തസ്മിം ഗാരവുപ്പത്തിയാ തം ഗരും കരോന്തോ. **ധമ്മം മാനേന്തോ**തി തമേവ ധമ്മം പിയഞ്ച ഭാവനീയഞ്ച കത്വാ വിഹരന്തോ. **ധമ്മം പൂജേന്തോ**തി തം അപദിസിത്വാ ഗന്ധമാലാദിപൂജനേനസ്സ പൂജം കരോന്തോ. **ധമ്മം അപചയമാനോ**തി തസ്സേവ ധമ്മസ്സ അഞ്ജലികരണാദീഹി നീചവുത്തിതം കരോന്തോ. **ധമ്മദ്ധജോ ധമ്മകേതൂ**തി തം ധമ്മം ധജമിവ പുരക്ഖത്വാ കേതുമിവ ച ഉക്ഖിപിത്വാ പവത്തിയാ ധമ്മദ്ധജോ ധമ്മകേതു ച ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **ധമ്മാധിപതേയ്യോ**തി ധമ്മാധിപതിഭൂതോ ആഗതഭാവേന

ധമ്മവസേനേവ സബ്ബകിരിയാനം കരണേന ധമ്മാധിപതേയ്യോ ഹുത്വാ. **ധമ്മികം രക്ഖാവരണഗുത്തിം സംവിദഹസ്സൂ**തി ധമ്മോ അസ്സാ അത്ഥീതി ധമ്മികാ, രക്ഖാ ച ആവരണഞ്ച ഗുത്തി ച രക്ഖാവരണഗുത്തി . തത്ഥ "പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൫) വചനതോ ഖന്തിആദയോ രക്ഖാ. വുത്തഞ്ഹേതം "കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതി. ഖന്തിയാ അവിഹിംസായ മേത്തചിത്തതാ അനുദ്ദയതാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൫). നിവാസനപാരുപനഗേഹാദീനം നിവാരണാ ആവരണം, ചോരാദിഉപദ്ദവനിവാരണത്ഥം ഗോപായനാ ഗുത്തി, തം സബ്ബമ്പി സുട്ഠു സംവിദഹസ്സു പവത്തയ ഠപേഹീതി അത്ഥോ. ഇദാനി യത്ഥ സാ സംവിദഹിതബ്ബാ, തം ദസ്സേന്തോ **അന്തോജനസ്മി**ന്തിആദിമാഹ.

തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ - അന്തോജനസങ്ഖാതം തവ പുത്തദാരം സീലസംവരേ പതിട്ഠപേഹി, വത്ഥഗന്ധമാലാദീനി ചസ്സ ദേഹി, സബ്ബോപദ്ദവേ ചസ്സ നിവാരേഹി. **ബലകായാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - ബലകായോ കാലം അനതിക്കമിത്വാ ഭത്തവേതനസമ്പദാനേനപി അനുഗ്ഗഹേതബ്ബോ. അഭിസിത്തഖത്തിയാ ഭദ്രസ്സാജാനേയ്യാദിരതനസമ്പദാനേനപി ഉപസങ്ഗണ്ഹിതബ്ബാ. അനുയന്തഖത്തിയാ തേസം അനുരൂപയാനവാഹനസമ്പദാനേനപി പരിതോസേതബ്ബാ. ബ്രാഹ്മണാ അന്നപാനവത്ഥാദിനാ ദേയ്യധമ്മേന. ഗഹപതികാ ഭത്തബീജനങ്ഗലഫാലബലിബദ്ദാദിസമ്പദാനേന. തഥാ നിഗമവാസിനോ നേഗമാ, ജനപദവാസിനോ ച ജാനപദാ. സമിതപാപബാഹിതപാപാ സമണബ്രാഹ്മണാ സമണപരിക്ഖാരസമ്പദാനേന സക്കാതബ്ബാ. മിഗപക്ഖിനോ അഭയദാനേന സമസ്സാസേതബ്ബാ.

വിജിതേതി അത്തനോ ആണാപവത്തിട്ഠാനേ. **അധമ്മകാരോ**തി അധമ്മകിരിയാ. **മാ പവത്തിത്ഥാ**തി യഥാ നപ്പവത്തതി, തഥാ നം പടിപാദേഹീതി അത്ഥോ. **സമണബ്രാഹ്മണാ**തി സമിതപാപബാഹിതപാപാ. **മദപ്പമാദാ പടിവിരതാ**തി നവവിധാ മാനമദാ, പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗസങ്ഖാതാ പമാദാ ച പടിവിരതാ. **ഖന്തിസോരച്ചേ നിവിട്ഠാ**തി അധിവാസനഖന്തിയഞ്ച സുരതഭാവേ ച പതിട്ഠിതാ. **ഏകമത്താന**ന്തി അത്തനോ രാഗാദീനം ദമനാദീഹി ഏകമത്താനം ദമേന്തി സമേന്തി പരിനിബ്ബാപേന്തീതി വുച്ചന്തി. **കാലേന കാല**ന്തി കാലേ കാലേ . **അഭിനിവജ്ജേയ്യാസീ**തി ഗൂഥം വിയ വിസം വിയ അഗ്ഗിം വിയ ച സുട്ഠു വജ്ജേയ്യാസി. **സമാദായാ**തി സുരഭികുസുമദാമം വിയ അമതം വിയ ച സമ്മാ ആദായ പവത്തേയ്യാസി.

ഇധ ഠത്വാ വത്തം സമാനേതബ്ബം. അന്തോജനസ്മിം ബലകായേപി ഏകം, ഖത്തിയേസു ഏകം, അനുയന്തേസു ഏകം, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേസു ഏകം, നേഗമജാനപദേസു ഏകം, സമണബ്രാഹ്മണേസു ഏകം, മിഗപക്ഖീസു ഏകം, അധമ്മകാരപ്പടിക്ഖേപോ ഏകം, അധനാനം ധനാനുപ്പദാനം ഏകം സമണബ്രാഹ്മണേ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹപുച്ഛനം ഏകന്തി ഏവമേതം ദസവിധം ഹോതി. ഗഹപതികേ പന പക്ഖിജാതേ ച വിസും കത്വാ ഗണേന്തസ്സ ദ്വാദസവിധം ഹോതി. പുബ്ബേ അവുത്തം വാ ഗണേന്തേന അധമ്മരാഗസ്സ ച വിസമലോഭസ്സ ച പഹാനവസേന ദ്വാദസവിധം വേദിതബ്ബം. **ഇദം ഖോ താത ത**ന്തി ഇദം ദസവിധം ദ്വാദസവിധഞ്ച അരിയചക്കവത്തിവത്തം നാമ.

വത്തമാനസ്സാതി പൂരേത്വാ വത്തമാനസ്സ. **തദഹുപോസഥേ**തിആദി മഹാസുദസ്സനേ വുത്തം.

൯൦. സമതേനാതി അത്തനോ മതിയാ. **സുദന്തി** നിപാതമത്തം. **പസാസതീ**തി അനുസാസതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പോരാണകം രാജവംസം രാജപവേണിം രാജധമ്മം പഹായ അത്തനോ മതിമത്തേ ഠത്വാ ജനപദം അനുസാസതീതി. ഏവമയം മഘദേവവംസസ്സ കളാരജനകോ വിയ ദള്ഹനേമിവംസസ്സ ഉപച്ഛേദകോ അന്തിമപുരിസോ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നോ. **പുബ്ബേനാപര**ന്തി പുബ്ബകാലേന സദിസാ ഹുത്വാ അപരകാലം. **ജനപദാ ന പബ്ബന്തീ**തി ന വഡ്ഢന്തി. **യഥാ തം പുബ്ബകാന**ന്തി യഥാ പുബ്ബകാനം രാജൂനം പുബ്ബേ ച പച്ഛാ ച സദിസായേവ ഹുത്വാ പബ്ബിംസു, തഥാ ന പബ്ബന്തി. കത്ഥചി സുഞ്ഞാ ഹോന്തി ഹതവിലുത്താ, തേലമധുഫാണിതാദീസു ചേവ യാഗുഭത്താദീസു ച ഓജാപി പരിഹായിത്ഥാതി അത്ഥോ.

അമച്ചാ പാരിസജ്ജാതി അമച്ചാ ചേവ പരിസാവചരാ ച. **ഗണകമഹാമത്താ**തി അച്ഛിദ്ദകാദിപാഠഗണകാ ചേവ മഹാഅമച്ചാ ച. **അനീകട്ഠാ**തി ഹത്ഥിആചരിയാദയോ. **ദോവാരികാ**തി ദ്വാരരക്ഖിനോ. **മന്തസ്സാജീവിനോ**തി മന്താ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, തം നിസ്സയം കത്വാ യേ ജീവന്തി പണ്ഡിതാ മഹാമത്താ, തേസം ഏതം നാമം.

ആയുവണ്ണാദിപരിഹാനികഥാവണ്ണനാ

൯൧. നോ ച ഖോ അധനാനന്തി ബലവലോഭത്താ പന അധനാനം ദലിദ്ദമനുസ്സാനം ധനം നാനുപ്പദാസി. **നാനുപ്പദിയമാനേ**തി അനനുപ്പദിയമാനേ, അയമേവ വാ പാഠോ. **ദാലിദ്ദിയ**ന്തി ദലിദ്ദഭാവോ. **അത്തനാ ച ജീവാഹീ**തി സയഞ്ച ജീവം യാപേഹീതി അത്ഥോ. **ഉദ്ധഗ്ഗിക**ന്തിആദീസു ഉപരൂപരിഭൂമീസു ഫലദാനവസേന ഉദ്ധമഗ്ഗമസ്സാതി ഉദ്ധഗ്ഗികാ. സഗ്ഗസ്സ ഹിതാ തത്രുപപത്തിജനനതോതി സോവഗ്ഗികാ. നിബ്ബത്തട്ഠാനേ സുഖോ വിപാകോ അസ്സാതി സുഖവിപാകാ. സുട്ഠു അഗ്ഗാനം ദിബ്ബവണ്ണാദീനം ദസന്നം വിസേസാനം നിബ്ബത്തനതോ സഗ്ഗസംവത്തനികാ. ഏവരൂപം ദക്ഖിണം ദാനം പതിട്ഠപേതീതി അത്ഥോ.

൯൨. പവഡ്ഢിസ്സതീതി വഡ്ഢിസ്സതി ബഹും ഭവിസ്സതി. **സുനിസേധം നിസേധേയ്യ**ന്തി സുട്ഠു നിസിദ്ധം നിസേധേയ്യം. **മൂലഘച്ച**ന്തി മൂലഹതം. **ഖരസ്സരേനാ**തി ഫരുസസദ്ദേന. **പണവേനാ**തി വജ്ഝഭേരിയാ.

൯൩. സീസാനി നേസം ഛിന്ദിസ്സാമാതി യേസം അന്തമസോ മൂലകമുട്ഠിമ്പി ഹരിസ്സാമ, തേസം തഥേവ സീസാനി ഛിന്ദിസ്സാമ, യഥാ കോചി ഹടഭാവമ്പി ന ജാനിസ്സതി, അമ്ഹാകം ദാനി കിമേത്ഥ രാജാപി ഏവം ഉട്ഠായ പരം മാരേതീതി അയം നേസം അധിപ്പായോ. **ഉപക്കമിംസൂ**തി ആരഭിംസു. **പന്ഥദുഹന**ന്തി പന്ഥഘാതം, പന്ഥേ ഠത്വാ ചോരകമ്മം.

൯൪. ന ഹി, ദേവാതി സോ കിര ചിന്തേസി - "അയം രാജാ സച്ചം ദേവാതി മുഖപടിഞ്ഞായ ദിന്നായ മാരാപേതി, ഹന്ദാഹം മുസാവാദം കരോമീ"തി, മരണഭയാ "ന ഹി ദേവാ"തി അവോച.

൯൩. **ഏകിദ**ന്തി ഏത്ഥ **ഇദ**ന്തി നിപാതമത്തം, ഏകേ സത്താതി അത്ഥോ. **ചാരിത്ത**ന്തി മിച്ഛാചാരം. **അഭിജ്ഝാബ്യാപാദാ**തി അഭിജ്ഝാ ച ബ്യാപാദോ ച. **മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി നത്ഥി ദിന്നന്തിആദികാ അന്തഗ്ഗാഹികാ പച്ചനീകദിട്ഠി.

൯൦. **അധമ്മരാഗോ**തി മാതാ മാതുച്ഛാ പിതുച്ഛാ മാതുലാനീതിആദികേ അയുത്തട്ഠാനേ രാഗോ. **വിസമലോഭോ**തി പരിഭോഗയുത്തേസുപി ഠാനേസു അതിബലവലോഭോ. **മിച്ഛാധമ്മോ**തി പുരിസാനം പുരിസേസു ഇത്ഥീനഞ്ച ഇത്ഥീസു ഛന്ദരാഗോ.

അമത്തേയ്യതാതിആദീസു മാതു ഹിതോ മത്തേയ്യോ, തസ്സ ഭാവോ മത്തേയ്യതാ, മാതരി സമ്മാ പടിപത്തിയാ ഏതം നാമം. തസ്സാ അഭാവോ ചേവ തപ്പടിപക്ഖതാ ച അമത്തേയ്യതാ. **അപേത്തേയ്യതാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ന കുലേ ജേട്ഠാപചായിതാ**തി കുലേ ജേട്ഠാനം അപചിതിയാ നീചവുത്തിയാ അകരണഭാവോ.

ദസവസ്സായുകസമയവണ്ണനാ

൯൧. **യം ഇമേസ**ന്തി യസ്മിം സമയേ ഇമേസം. **അലംപതേയ്യാ**തി പതിനോ ദാതും യുത്താ. **ഇമാനി രസാനീ**തി ഇമാനി ലോകേ അഗ്ഗരസാനി. **അതിബ്യാദിപ്പിസ്സന്തീ**തി അതിവിയ ദിപ്പിസ്സന്തി, അയമേവ വാ പാഠോ. **കുസലന്തിപി ന ഭവിസ്സതീ**തി കുസലന്തി നാമമ്പി ന ഭവിസ്സതി, പഞ്ഞത്തിമത്തമ്പി ന പഞ്ഞായിസ്സതീതി അത്ഥോ. **പുജ്ജാ ച ഭവിസ്സന്തി പാസംസാ ചാ**തി പൂജാരഹാ ച ഭവിസ്സന്തി പസംസാരഹാ ച. തദാ കിര മനുസ്സാ "അസുകേന നാമ മാതാ പഹതാ, പിതാ പഹതോ, സമണബ്രാഹ്മണാ ജീവിതാ വോരോപിതാ, കുലേ ജേട്ഠാനം അത്ഥിഭാവമ്പി ന ജാനാതി, അഹോ പുരിസോ"തി തമേവ പൂജേസ്സന്തി ചേവ പസംസിസ്സന്തി ച.

ന ഭവിസ്സതി മാതാതി വാതി അയം മയ്ഹം മാതാതി ഗരുചിത്തം ന ഭവിസ്സതി. ഗേഹേ മാതുഗാമം വിയ നാനാവിധം അസബ്ഭികഥം കഥയമാനാ അഗാരവുപചാരേന ഉപസങ്കമിസ്സന്തി. **മാതുച്ഛാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച **മാതുച്ഛാ**തി മാതുഭഗിനീ. **മാതുലാനീ**തി മാതുലഭരിയാ. **ആചരിയഭരിയാ**തി സിപ്പായതനാനി സിക്ഖാപകസ്സ ആചരിയസ്സ ഭരിയാ. **ഗരൂനം ദാരാ**തി ചൂളപിതുമഹാപിതുആദീനം ഭരിയാ. **സമ്ഭേദ**ന്തി മിസ്സീഭാവം, മരിയാദഭേദം വാ.

തിബ്ബോ ആഘാതോ പച്ചുപട്ഠിതോ ഭവിസ്സതീതി ബലവകോപോ പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിവസേന പച്ചുപട്ഠിതോ ഭവിസ്സതി. അപരാനി ദ്വേ ഏതസ്സേവ വേവചനാനി. കോപോ ഹി ചിത്തം ആഘാതേതീതി **ആഘാതോ.** അത്തനോ ച പരസ്സ ച ഹിതസുഖം ബ്യാപാദേതീതി **ബ്യാപാദോ.** മനോപദൂസനതോ **മനോപദോസോ**തി വുച്ചതി. **തിബ്ബം വധകചിത്ത**ന്തി പിയമാനസ്സാപി പരം മാരണത്ഥായ വധകചിത്തം. തസ്സ വത്ഥും ദസ്സേതും **മാതുപി പുത്തമ്ഹീ**തിആദി വുത്തം. **മാഗവികസ്സാ**തി മിഗലുദ്ദകസ്സ.

൯൨. **സത്ഥന്തരകപ്പോ**തി സത്ഥേന അന്തരകപ്പോ. സംവട്ടകപ്പം അപ്പത്വാ അന്തരാവ ലോകവിനാസോ. അന്തരകപ്പോ ച നാമേസ ദുബ്ഭിക്ഖന്തരകപ്പോ രോഗന്തരകപ്പോ സത്ഥന്തരകപ്പോതി തിവിധോ. തത്ഥ ലോഭുസ്സദായ പജായ

ദുബ്ഭിക്ഖന്തരകപ്പോ ഹോതി. മോഹുസ്സദായ രോഗന്തരകപ്പോ. ദോസുസ്സദായ സത്ഥന്തരകപ്പോ. തത്ഥ ദുബ്ഭിക്ഖന്തരകപ്പേന നട്ഠാ യേഭുയ്യേന പേത്തിവിസയേ ഉപപജ്ജന്തി. കസ്മാ? ആഹാരനികന്തിയാ ബലവത്താ. രോഗന്തരകപ്പേന നട്ഠാ യേഭുയ്യേന സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തന്തി കസ്മാ? തേസഞ്ഹി "അഹോ വതഞ്ഞേസം സത്താനം ഏവരൂപോ രോഗോ ന ഭവേയ്യാ"തി മേത്തചിത്തം ഉപ്പജ്ജതീതി. സത്ഥന്തരകപ്പേന നട്ഠാ യേഭുയ്യേന നിരയേ ഉപപജ്ജന്തി. കസ്മാ? അഞ്ഞമഞ്ഞം ബലവാഘാതതായ.

മിഗസഞ്ഞന്തി "അയം മിഗോ, അയം മിഗോ"തി സഞ്ഞം. **തിണ്ഹാനി സത്ഥാനി ഹത്ഥേസു പാതുഭവിസ്സന്തീ**തി തേസം കിര ഹത്ഥേന ഫുട്ഠമത്തം യംകിഞ്ചി അന്തമസോ തിണപണ്ണം ഉപാദായ ആവുധമേവ ഭവിസ്സതി. **മാ ച മയം കഞ്ചീ**തി മയം കഞ്ചി ഏകപുരിസമ്പി ജീവിതാ മാ വോരോപയിമ്ഹ. **മാ ച അമ്ഹേ കോചീ**തി അമ്ഹേപി കോചി ഏകപുരിസോ ജീവിതാ മാ വോരോപയിത്ഥ. **യംനൂന മയ**ന്തി അയം ലോകവിനാസോ പച്ചുപട്ഠിതോ, ന സക്കാ ദ്വീഹി ഏകട്ഠാനേ ഠിതേഹി ജീവിതം ലദ്ധുന്തി മഞ്ഞമാനാ ഏവം ചിന്തയിംസു. **വനഗഹന**ന്തി വനസങ്ഖാതേഹി തിണഗുമ്ബലതാദീഹി ഗഹനം ദുപ്പവേസട്ഠാനം. **രുക്ഖഗഹന**ന്തി രുക്ഖേഹി ഗഹനം ദുപ്പവേസട്ഠാനം. **നദീവിദുഗ്ഗ**ന്തി നദീനം അന്തരദീപാദീസു ദുഗ്ഗമനട്ഠാനം. **പബ്ബതവിസമ**ന്തി പബ്ബതേഹി വിസമം, പബ്ബതേസുപി വാ വിസമട്ഠാനം. **സഭാഗായിസ്സന്തീ**തി യഥാ അഹം ജീവാമി ദിട്ഠാ ഭോ സത്താ, ത്വമ്പി തഥാ ജീവസീതി ഏവം സമ്മോദനകഥായ അത്തനോ സഭാഗേ കരിസ്സന്തി.

ആയുവണ്ണാദിവഡ്ഢനകഥാവണ്ണനാ

൭൯. **ആയത**ന്തി മഹന്തം. **പാണാതിപാതാ വിരമേയ്യാമാ**തി പാണാതിപാതതോ ഓസക്കേയ്യാമ. പാണാതിപാതം വിരമേയ്യാമാതിപി സജ്ഝായന്തി, തത്ഥ പാണാതിപാതം പജഹേയ്യാമാതി അത്ഥോ. **വീസതിവസ്സായുകാ**തി മാതാപിതരോ പാണാതിപാതാ പടിവിരതാ, പുത്താ കസ്മാ വീസതിവസ്സായുകാ അഹേസുന്തി ഖേത്തവിസുദ്ധിയാ. തേസഞ്ഹി മാതാപിതരോ സീലവന്തോ ജാതാ. ഇതി സീലഗബ്ഭേ വഡ്ഢിതത്താ ഇമായ ഖേത്തവിസുദ്ധിയാ ദീഘായുകാ അഹേസും. യേ പനേത്ഥ കാലം കത്വാ തത്ഥേവ നിബ്ബത്താ, തേ അത്തനോവ സീലസമ്പത്തിയാ ദീഘായുകാ അഹേസും.

അസ്സാമാതി ഭവേയ്യാമ. **ചത്താരീസവസ്സായുകാ**തിആദയോ കോട്ഠാസാ അദിന്നാദാനാദീഹി പടിവിരതാനം വസേന വേദിതബ്ബാ.

സങ്ഖരാജഉപ്പത്തിവണ്ണനാ

൮൦. **ഇച്ഛാ**തി മയ്ഹം ഭത്തം ദേഥാതി ഏവം ഉപ്പജ്ജനകതണ്ഹാ. **അനസന**ന്തി ന അസനം അവിപ്ഫാരികഭാവോ കായാലസിയം, ഭത്തം ഭുത്താനം ഭത്തസമ്മദപച്ചയാ നിപജ്ജിതുകാമതാജനകോ കായദുബ്ബലഭാവോതി അത്ഥോ. **ജരാ**തി പാകടജരാ. **കുക്കുടസമ്പാതികാ**തി ഏകഗാമസ്സ ഛദനപിട്ഠതോ ഉപ്പതിത്വാ ഇതരഗാമസ്സ ഛദനപിട്ഠേ പതനസങ്ഖാതോ കുക്കുടസമ്പാതോ. ഏതാസു അത്ഥീതി കുക്കുടസമ്പാതികാ. "കുക്കുടസമ്പാദികാ"തിപി പാഠോ, ഗാമന്തരതോ ഗാമന്തരം കുക്കുടാനം പദസാ ഗമനസങ്ഖാതോ കുക്കുടസമ്പാദോ ഏതാസു അത്ഥീതി അത്ഥോ. ഉഭയമ്പേതം ഘനനിവാസതംയേവ ദീപേതി.

അവീചി മഞ്ഞേ ഫുടോ ഭവിസ്സതീതി അവീചിമഹാനിരയോ വിയ നിരന്തരപൂരിതോ ഭവിസ്സതി.

൧൦൭. "അസീതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു, ഭിക്ഖവേ, മനുസ്സേസു **മേത്തേയ്യോ** നാമ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി ന വഡ്ഢമാനകവസേന വുത്തം. ന ഹി ബുദ്ധാ വഡ്ഢമാനേ ആയുമ്ഹി നിബ്ബത്തന്തി, ഹായമാനേ പന നിബ്ബത്തന്തി. തസ്മാ യദാ തം ആയു വഡ്ഢിത്വാ അസങ്ഖേയ്യതം പത്വാ പുന ഹായമാനം അസീതിവസ്സസഹസ്സകാലേ ഠസ്സതി, തദാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി അത്ഥോ. **പരിഹരിസ്സതീ**തി ഇദം പന പരിവാരേത്വാ വിചരന്താനം വസേന വുത്തം. **യൂപോ**തി പാസാദോ. **രഞ്ഞാ മഹാപനാദേന കാരാപിതോ**തി രഞ്ഞാ ഹേതുഭൂതേന തസ്സത്ഥായ സക്കേന ദേവരാജേന വിസ്സകമ്മദേവപുത്തം പേസേത്വാ കാരാപിതോ. പുബ്ബേ കിര ദ്വേ പിതാപുത്താ നളകാരാ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ നളേഹി ച ഉദുമ്ബരേഹി ച പണ്ണസാലം കാരാപേത്വാ തം തത്ഥ വാസാപേത്വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹിംസു. തേ കാലം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്താ. തേസു പിതാ ദേവലോകേയേവ അട്ഠാസി. പുത്തോ ദേവലോകാ ചവിത്വാ സുരുചിസ്സ രഞ്ഞോ ദേവിയാ സുമേധായ കുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തോ. മഹാപനാദോ നാമ കുമാരോ അഹോസി. സോ അപരഭാഗേ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ മഹാപനാദോ നാമ രാജാ ജാതോ. അഥസ്സ പുഞ്ഞാനുഭാവേന സക്കോ ദേവരാജാ വിസ്സകമ്മദേവപുത്തം രഞ്ഞോ പാസാദം കരോഹീതി പഹിണി സോ തസ്സ പാസാദം നിമ്മിനി പഞ്ചവീസതിയോജനുബ്ബേധം സത്തരതനമയം സതഭൂമകം. യം സന്ധായ ജാതകേ വുത്തം -

> "പനാദോ നാമ സോ രാജാ, യസ്സ യൂപോ സുവണ്ണയോ;
> തിരിയം സോളസുബ്ബേധോ, ഉദ്ധമാഹു സഹസ്സധാ.
>
> സഹസ്സകണ്ഡോ സതഗേണ്ഡു, ധജാലു ഹരിതാമയോ;
> അനച്ചും തത്ഥ ഗന്ധബ്ബാ, ഛ സഹസ്സാനി സത്തധാ.
>
> ഏവമേതം തദാ ആസി, യഥാ ഭാസസി ഭദ്ദജി;
> സക്കോ അഹം തദാ ആസിം, വേയ്യാവച്ചകരോ തവാ"തി. (ജാ॰ ൧.൩.൪൦);

സോ രാജാ തത്ഥ യാവതായുകം വസിത്വാ കാലം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. തസ്മിം ദേവലോകേ നിബ്ബത്തേ സോ പാസാദോ മഹാഗങ്ഗായ അനുസോതം പതി. തസ്സ ധുരസോപാനസമ്മുഖട്ഠാനേ പയാഗപതിട്ഠാനം നാമ നഗരം മാപിതം. ഥുപികാസമ്മുഖട്ഠാനേ കോടിഗാമോ നാമ. അപരഭാഗേ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സോ നളകാരദേവപുത്തോ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ മനുസ്സപഥേ ഭദ്ദജിസേട്ഠി നാമ ഹുത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. സോ നാവായ ഗങ്ഗാതരണദിവസേ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ തം പാസാദം ദസ്സേതീതി വത്ഥു വിത്ഥാരേതബ്ബം. കസ്മാ പനേസ പാസാദോ ന അന്തരഹിതോതി? ഇതരസ്സ ആനുഭാവാ. തേന സദ്ധിം പുഞ്ഞം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തകുലപുത്തോ അനാഗതേ സങ്ഖോ നാമ രാജാ ഭവിസ്സതി. തസ്സ പരിഭോഗത്ഥായ സോ പാസാദോ ഉട്ഠഹിസ്സതി, തസ്മാ ന അന്തരഹിതോതി.

൧൦൮. **ഉസ്സാപേത്വാ**തി തം പാസാദം ഉട്ഠാപേത്വാ. **അജ്ഝാവസിത്വാ**തി തത്ഥ വസിത്വാ. **തം ദത്വാ വിസ്സജ്ജിത്വാ**തി തം പാസാദം ദാനവസേന ദത്വാ നിരപേക്ഖോ പരിച്ചാഗവസേന ച വിസ്സജ്ജിത്വാ. കസ്സ ച ഏവം ദത്വാതി? സമണാദീനം. തേനാഹ - ''സമണബ്രാഹ്മണകപണദ്ധികവനിബ്ബകയാചകാനം ദാനം ദത്വാ''തി. കഥം പന സോ ഏകം പാസാദം ബഹൂനം ദസ്സതീതി? ഏവം കിരസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി ''അയം പാസാദോ വിപ്പകിരിയതൂ''തി. സോ ഖണ്ഡഖണ്ഡസോ വിപ്പകിരിസ്സതി. സോ തം അലഗ്ഗമാനോവ ഹുത്വാ ''യോ യത്തകം ഇച്ഛതി, സോ തത്തകം ഗണ്ഹതൂ''തി ദാനവസേന വിസ്സജ്ജിസ്സതി. തേന വുത്തം - ''ദാനം ദത്വാ മേത്തേയ്യസ്സ ഭഗവതോ...പേ॰... വിഹരിസ്സതീ''തി. ഏത്തകേന ഭഗവാ വട്ടഗാമികുസലസ്സ അനുസന്ധിം ദസ്സേതി.

൧൦൯. ഇദാനി വിവട്ടഗാമികുസലസ്സ അനുസന്ധിം ദസ്സേന്തോ പുന **അത്തദീപാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥാ**തിആദിമാഹ.

ഭിക്ഖുനോ ആയുവണ്ണാദിവഡ്ഢനകഥാവണ്ണനാ

൧൧൦. **ഇദം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ആയുസ്മി**ന്തി ഭിക്ഖവേ യം വോ അഹം ആയുനാപി വഡ്ഢിസ്സഥാതി അവോചം, തത്ഥ ഇദം ഭിക്ഖുനോ ആയുസ്മിം ഇദം ആയുകാരണന്തി അത്ഥോ. തസ്മാ തുമ്ഹേഹി ആയുനാ വഡ്ഢിതുകാമേഹി ഇമേ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവേതബ്ബാതി ദസ്സേതി.

വണ്ണസ്മിന്തി യം വോ അഹം വണ്ണേനപി വഡ്ഢിസ്സഥാതി അവോചം, ഇദം തത്ഥ വണ്ണകാരണം. സീലവതോ ഹി അവിപ്പടിസാരാദീനം വസേന സരീരവണ്ണോപി കിത്തിവസേന ഗുണവണ്ണോപി വഡ്ഢതി. തസ്മാ തുമ്ഹേഹി വണ്ണേന വഡ്ഢിതുകാമേഹി സീലസമ്പന്നേഹി ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

സുഖസ്മിന്തി യം വോ അഹം സുഖേനപി വഡ്ഢിസ്സഥാതി അവോചം, ഇദം തത്ഥ വിവേകജം പീതിസുഖാദിനാനപ്പകാരകം ഝാനസുഖം. തസ്മാ തുമ്ഹേഹി സുഖേന വഡ്ഢിതുകാമേഹി ഇമാനി ചത്താരി ഝാനാനി ഭാവേതബ്ബാനി.

ഭോഗസ്മിന്തി യം വോ അഹം ഭോഗേനപി വഡ്ഢിസ്സഥാതി അവോചം, അയം സോ അപ്പമാണാനം സത്താനം അപ്പടികൂലതാവഹോ സുഖസയനാദി ഏകാദസാനിസംസോ സബ്ബദിസാവിപ്ഫാരിതബ്രഹ്മവിഹാരഭോഗോ. തസ്മാ തുമ്ഹേഹി ഭോഗേന വഡ്ഢിതുകാമേഹി ഇമേ ബ്രഹ്മവിഹാരാ ഭാവേതബ്ബാ.

ബലസ്മിന്തി യം വോ അഹം ബലേനപി വഡ്ഢിസ്സഥാതി അവോചം, ഇദം ആസവക്ഖയപരിയോസാനേ ഉപ്പന്നം അരഹത്തഫലസങ്ഖാതം ബലം. തസ്മാ തുമ്ഹേഹി ബലേന വഡ്ഢിതുകാമേഹി അരഹത്തപ്പത്തിയാ യോഗോ കരണീയോ.

യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, മാരബലന്തി യഥാ ഇദം ദേവപുത്തമാരമച്ചുമാരകിലേസമാരാനം ബലം ദുപ്പസഹം ദുരഭിസമ്ഭവം, ഏവം അഞ്ഞം ലോകേ ഏകബലമ്പി ന സമനുപസ്സാമി. തമ്പി ബലം ഇദമേവ അരഹത്തഫലം പസഹതി അഭിഭവതി അജ്ഝോത്ഥരതി. തസ്മാ ഏത്ഥേവ യോഗോ കരണീയോതി ദസ്സേതി.

ഏവമിദം പുഞ്ഞന്തി ഏവം ഇദം ലോകുത്തരപുഞ്ഞമ്പി യാവ ആസവക്ഖയാ പവഡ്ഢതീതി വിവട്ടഗാമികുസലാനുസന്ധിം നിട്ഠപേന്തോ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠപേസി. സുത്തപരിയോസാനേ വീസതി ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി അരഹത്തം പാപുണിംസു. ചതുരാസീതി പാണസഹസ്സാനി അമതപാനം പിവിംസൂതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

ചക്കവത്തിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

๔. അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ

വാസേട്ഠഭാരദ്വാജവണ്ണനാ

൧൧൧. ഏവം മേ സുതന്തി അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ - **പുബ്ബാരാമേ മിഗാരമാതുപാസാദേ**തി ഏത്ഥ അയം അനുപുബ്ബികഥാ. അതീതേ സതസഹസ്സകപ്പമത്ഥകേ ഏകാ ഉപാസികാ പദുമുത്തരം ഭഗവന്തം നിമന്തേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സസ്സ ദാനം ദത്വാ ഭഗവതോ പാദമൂലേ നിപജ്ജിത്വാ ''അനാഗതേ തുമ്ഹാദിസസ്സ ബുദ്ധസ്സ അഗ്ഗുപട്ഠായികാ ഹോമീ''തി പത്ഥനം അകാസി. സാ കപ്പസതസഹസ്സം ദേവേസു ചേവ മനുസ്സേസു ച സംസരിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ ഭദ്ദിയനഗരേ മേണ്ഡകസേട്ഠിപുത്തസ്സ ധനഞ്ചയസേട്ഠിനോ ഗേഹേ സുമനദേവിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. ജാതകാലേ തസ്സാ വിസാഖാതി നാമം അകംസു. സാ യദാ ഭഗവാ ഭദ്ദിയനഗരം ആഗമാസി, തദാ പഞ്ചദാസിസതേഹി സദ്ധിം ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ പഠമദസ്സനമ്ഹിയേവ സോതാപന്നാ അഹോസി.

അപരഭാഗേ സാവത്ഥിയം മിഗാരസേട്ഠിപുത്തസ്സ പുണ്ണവഡ്ഢനകുമാരസ്സ ഗേഹം ഗതാ. തത്ഥ നം മിഗാരസേട്ഠി മാതുട്ഠാനേ ഠപേസി. തസ്മാ മിഗാരമാതാതി വുച്ചതി. പതികുലം ഗച്ഛന്തിയാ ചസ്സാ പിതാ മഹാലതാപിളന്ധനം നാമ കാരാപേസി. തസ്മിം പിളന്ധനേ ചതസ്സോ വജിരനാളിയോ ഉപയോഗം അഗമംസു, മുത്താനം ഏകാദസ നാളിയോ, പവാളസ്സ ദ്വാവീസതി നാളിയോ, മണീനം തേത്തിംസ നാളിയോ. ഇതി ഏതേഹി ച അഞ്ഞേഹി ച സത്തഹി രതനേഹി നിട്ഠാനം അഗമാസി. തം സീസേ പടിമുക്കം യാവ പാദപിട്ഠിയാ ഭസ്സതി. പഞ്ചന്നം ഹത്ഥീനം ബലം ധാരയമാനാവ നം ഇത്ഥീ ധാരേതും സക്കോതി. സാ അപരഭാഗേ ദസബലസ്സ അഗ്ഗുപട്ഠായികാ ഹുത്വാ തം പസാധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ നവഹി കോടീഹി ഭഗവതോ വിഹാരം കാരയമാനാ കരീസമത്തേ ഭൂമിഭാഗേ പാസാദം കാരേസി . തസ്സ ഉപരിഭൂമിയം പഞ്ച ഗബ്ഭസതാനി ഹോന്തി, ഹേട്ഠിമഭൂമിയം പഞ്ചാതി ഗബ്ഭസഹസ്സപ്പടിമണ്ഡിതോ അഹോസി. സാ ''സുദ്ധപാസാദോവ ന സോഭതീ''തി തം പരിവാരേത്വാ പഞ്ച ദുവഡ്ഢഗേഹസതാനി, പഞ്ച ചൂളപാസാദസതാനി , പഞ്ച ദീഘസാലസതാനി ച കാരാപേസി. വിഹാരമഹോ ചതൂഹി മാസേഹി നിട്ഠാനം അഗമാസി.

മാതുഗാമത്തഭാവേ ഠിതായ വിസാഖായ വിയ അഞ്ഞിസ്സാ ബുദ്ധസാസനേ ധനപരിച്ചാഗോ നാമ നത്ഥി, പുരിസത്തഭാവേ ഠിതസ്സ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ വിയ അഞ്ഞസ്സാതി. സോ ഹി ചതുപണ്ണാസകോടിയോ വിസ്സജ്ജേത്വാ സാവത്ഥിയാ ദക്ഖിണഭാഗേ അനുരാധപുരസ്സ മഹാവിഹാരസദിസേ ഠാനേ ജേതവനമഹാവിഹാരം നാമ കാരേസി. വിസാഖാ സാവത്ഥിയാ പാചീനഭാഗേ ഉത്തരദേവിയാ വിഹാരസദിസേ ഠാനേ പുബ്ബാരാമം നാമ കാരേസി. ഭഗവാ ഇമേസം ദ്വിന്നം കുലാനം അനുകമ്പായ സാവത്ഥിം നിസ്സായ വിഹരന്തോ ഇമേസു ദ്വീസു വിഹാരേസു നിബദ്ധവാസം വസി. ഏകം അന്തോവസ്സം ജേതവനേ വസതി, ഏകം പുബ്ബാരാമേ. തസ്മിം സമയേ പന ഭഗവാ പുബ്ബാരാമേ വിഹരതി. തേന വുത്തം ''പുബ്ബാരാമേ മിഗാരമാതുപാസാദേ''തി.

വാസേട്ഠഭാരദ്വാജാതി വാസേട്ഠോ ച സാമണേരോ ഭാരദ്വാജോ ച. **ഭിക്ഖൂസു പരിവസന്തീ**തി തേ നേവ തിത്ഥിയപരിവാസം വസന്തി, ന ആപത്തിപരിവാസം. അപരിപുണ്ണവസ്സത്താ പന ഭിക്ഖുഭാവം പത്ഥയമാനാ വസന്തി. തേനേവാഹ "ഭിക്ഖുഭാവം ആകങ്ഖമാനാ"തി. ഉഭോപി ഹേതേ ഉദിച്ചബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്താ, ചത്താലീസ ചത്താലീസ കോടിവിഭവാ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ മജ്ഝിമനികായേ **വാസേട്ഠസുത്തം** സുത്വാ സരണം ഗതാ, **തേവിജ്ജസുത്തം** സുത്വാ പബ്ബജിത്വാ ഇമസ്മിം കാലേ ഭിക്ഖുഭാവം ആകങ്ഖമാനാ പരിവസന്തി. **അബ്ഭോകാസേ ചങ്കമതീ**തി ഉത്തരദക്ഖിണേന ആയതസ്സ പാസാദസ്സ പുരത്ഥിമദിസാഭാഗേ പാസാദച്ഛായായം യന്തരജ്ജൂഹി ആകഡ്ഢിയമാനം രതനസതുബ്ബേധം സുവണ്ണഅഗ്ഘികം വിയ അനിലപഥേ വിധാവന്തീഹി ഛബ്ബണ്ണാഹി ബുദ്ധരസ്മീഹി സോഭമാനോ അപരാപരം ചങ്കമതി.

൧൩൫. അനുചങ്കമിംസൂതി അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ ഓനതസരീരാ ഹുത്വാ അനുവത്തമാനാ ചങ്കമിംസു. **വാസേട്ഠം ആമന്തേസീ**തി സോ തേസം പണ്ഡിതതരോ ഗഹേതബ്ബം വിസ്സജ്ജേതബ്ബഞ്ച ജാനാതി, തസ്മാ തം ആമന്തേസി. **തുമ്ഹേ ഖ്വത്ഥാ**തി തുമ്ഹേ ഖോ അത്ഥ. **ബ്രാഹ്മണജച്ചാ**തി, ബ്രാഹ്മണജാതികാ. **ബ്രാഹ്മണകുലീനാ**തി ബ്രാഹ്മണേസു കുലീനാ കുലസമ്പന്നാ. **ബ്രാഹ്മണകുലാ**തി ബ്രാഹ്മണകുലതോ, ഭോഗാദിസമ്പന്നം ബ്രാഹ്മണകുലം പഹായാതി അത്ഥോ. **ന അക്കോസന്തീ**തി ദസവിധേന അക്കോസവത്ഥുനാ ന അക്കോസന്തി. **ന പരിഭാസന്തീ**തി നാനാവിധായ പരിഭവകഥായ ന പരിഭാസന്തീതി അത്ഥോ. ഇതി ഭഗവാ "ബ്രാഹ്മണാ ഇമേ സാമണേരേ അക്കോസന്തി പരിഭാസന്തീ"തി ജാനമാനോവ പുച്ഛതി. കസ്മാ? ഇമേ മയാ അപുച്ഛിതാ പഠമതരം ന കഥേസ്സന്തി, അകഥിതേ കഥാ ന സമുട്ഠാതീതി കഥാസമുട്ഠാപനത്ഥായ. **തഗ്ഘാ**തി ഏകംസവചനേ നിപാതോ, ഏകംസേനേവ നോ, ഭന്തേ, ബ്രാഹ്മണാ അക്കോസന്തി പരിഭാസന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **അത്തരൂപായാ**തി അത്തനോ അനുരൂപായ. **പരിപുണ്ണായാ**തി യഥാരുചി പദബ്യഞ്ജനാനി ആരോപേത്വാ ആരോപേത്വാ പരിപൂരിതായ. **നോ അപരിപുണ്ണായാ**തി അന്തരാ അട്ഠപിതായ നിരന്തരം പവത്തായ.

കസ്മാ പന ബ്രാഹ്മണാ ഇമേ സാമണേരേ അക്കോസന്തീതി? അപ്പതിട്ഠതായ. ഇമേ ഹി സാമണേരാ അഗ്ഗബ്രാഹ്മണാനം പുത്താ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ജമ്ബുദീപേ ബ്രാഹ്മണാനം അന്തരേ പാകടാ സമ്ഭാവിതാ തേസം പബ്ബജിതത്താ അഞ്ഞേ ബ്രാഹ്മണപുത്താ പബ്ബജിംസു. അഥ ഖോ ബ്രാഹ്മണാ "അപതിട്ഠാ മയം ജാതാ"തി ഇമായ അപ്പതിട്ഠതായ ഗാമദ്വാരേപി അന്തോഗാമേപി തേ ദിസ്വാ "തുമ്ഹേഹി ബ്രാഹ്മണസമയോ ഭിന്നോ, മുണ്ഡസമണകസ്സ പച്ഛതോ പച്ഛതോ രസഗിദ്ധാ ഹുത്വാ വിചരഥാ"തിആദീനി ചേവ പാളിയം ആഗതാനി "ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ"തിആദീനി ച വത്വാ അക്കോസന്തി. സാമണേരാ തേസു അക്കോസന്തേസുപി കോപം വാ ആഘാതം വാ അകത്വാ കേവലം ഭഗവതാ പുട്ഠാ "തഗ്ഘ നോ, ഭന്തേ, ബ്രാഹ്മണാ അക്കോസന്തി പരിഭാസന്തീ"തി ആരോചേസും. അഥ നേ ഭഗവാ അക്കോസനാകാരം പുച്ഛന്തോ **യഥാ കഥം പന വോ**തി പുച്ഛതി. തേ ആചിക്ഖന്താ **ബ്രാഹ്മണാ ഭന്തേ**തിആദിമാഹംസു.

തത്ഥ **സേട്ഠോ വണ്ണോ**തി ജാതിഗോത്താദീനം പഞ്ഞാപനട്ഠാനേ ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോതി ദസ്സേന്തി. **ഹീനാ അഞ്ഞേ വണ്ണാ**തി ഇതരേ തയോ

വണ്ണാ ഹീനാ ലാമകാതി വദന്തി. **സുക്കോ**തി പണ്ഡരോ. **കണ്ഹോ**തി കാളകോ. **സുജ്ഝന്തീ**തി ജാതിഗോത്താദീനം പഞ്ഞാപനട്ഠാനേ സുജ്ഝന്തി. **ബ്രഹ്മുനോ പുത്താ**തി മഹാബ്രഹ്മുനോ പുത്താ. **ഓരസാ മുഖതോ ജാതാ**തി ഉരേ വസിത്വാ മുഖതോ നിക്ഖന്താ, ഉരേ കത്വാ സംവഡ്ഢിതാതി വാ ഓരസാ. **ബ്രഹ്മജാ**തി ബ്രഹ്മതോ നിബ്ബത്താ. **ബ്രഹ്മനിമ്മിതാ**തി ബ്രഹ്മുനാ നിമ്മിതാ. **ബ്രഹ്മദായാദാ**തി ബ്രഹ്മുനോ ദായാദാ. **ഹീനമത്ഥ വണ്ണം അജ്ഝുപഗതാ**തി ഹീനം വണ്ണം അജ്ഝുപഗതാ അത്ഥ. **മുണ്ഡകേ സമണകേ**തി നിന്ദന്താ ജിഗുച്ഛന്താ വദന്തി, ന മുണ്ഡകമത്തഞ്ഞേവ സമണമത്തഞ്ച സന്ധായ. **ഇബ്ഭേ**തി ഗഹപതികേ. **കണ്ഹേ**തി കാളകേ. **ബന്ധൂ**തി മാരസ്സ ബന്ധുഭൂതേ മാരപക്ഖികേ. **പാദാപച്ചേ**തി മഹാബ്രഹ്മുനോ പാദാനം അപച്ചഭൂതേ പാദതോ ജാതേതി അധിപ്പായോ.

൫൪. ''തഗ്ഘ വോ, വാസേട്ഠ, ബ്രാഹ്മണാ പോരാണം അസ്സരന്താ ഏവമാഹംസൂ''തി ഏത്ഥ **വോ**തി നിപാതമത്തം, സാമിവചനം വാ, തുമ്ഹാകം ബ്രാഹ്മണാതി അത്ഥോ. **പോരാണ**ന്തി പോരാണകം അഗ്ഗഞ്ഞം ലോകുപ്പത്തിചരിയവംസം. **അസ്സരന്താ**തി അസ്സരമാനാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി, ഏകംസേന വോ, വാസേട്ഠ, ബ്രാഹ്മണാ പോരാണം ലോകുപ്പത്തിം അനനുസ്സരന്താ അജാനന്താ ഏവം വദന്തീതി. ''ദിസ്സന്തി ഖോ പനാ''തി ഏവമാദി തേസം ലദ്ധിഭിന്ദനത്ഥായ വുത്തം. തത്ഥ **ബ്രാഹ്മണിയോ**തി ബ്രാഹ്മണാനം പുത്തപ്പടിലാഭത്ഥായ ആവാഹവിവാഹവസേന കുലം ആനീതാ ബ്രാഹ്മണിയോ ദിസ്സന്തി. താ ഖോ പനേതാ അപരേന സമയേന ഉതുനിയോപി ഹോന്തി, സഞ്ജാതപുപ്ഫാതി അത്ഥോ. **ഗബ്ഭിനിയോ**തി സഞ്ജാതഗബ്ഭാ. **വിജായമാനാ**തി പുത്തധീതരോ ജനയമാനാ. **പായമാനാ**തി ദാരകേ ഥഞ്ഞം പായന്തിയോ. **യോനിജാവ സമാനാ**തി ബ്രാഹ്മണീനം പസ്സാവമഗ്ഗേന ജാതാ സമാനാ. **ഏവമാഹംസൂ**തി ഏവം വദന്തി. കഥം? ''ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ...പേ॰... ബ്രഹ്മദായാദാ''തി. യദി പന നേസം തം സച്ചവചനം സിയാ, ബ്രാഹ്മണീനം കുച്ഛി മഹാബ്രഹ്മസ്സ ഉരോ ഭവേയ്യ, ബ്രാഹ്മണീനം പസ്സാവമഗ്ഗോ മഹാബ്രഹ്മുനോ മുഖം ഭവേയ്യ, ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ ''തേ ച ബ്രഹ്മൂനഞ്ഞേവ അബ്ഭാചിക്ഖന്തീ''തിആദി.

ചതുവണ്ണസുദ്ധിവണ്ണനാ

ഏത്താവതാ ''മയം മഹാബ്രഹ്മുനോ ഉരേ വസിത്വാ മുഖതോ നിക്ഖന്താതി വത്തും മാ ലഭന്തൂ''തി ഇമം മുഖച്ഛേദകവാദം വത്വാ പുന ചത്താരോപി വണ്ണാ കുസലേ ധമ്മേ സമാദായ വത്തന്താവ സുജ്ഝന്തീതി ദസ്സനത്ഥം **ചത്താരോമേ, വാസേട്ഠ, വണ്ണാ**തിആദിമാഹ. **അകുസലസങ്ഖാതാ**തി അകുസലാതി സങ്ഖാതാ അകുസലകോട്ഠാസഭൂതാ വാ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ന അലമരിയാ**തി അരിയഭാവേ അസമത്ഥാ. **കണ്ഹാ**തി പകതികാളകാ. **കണ്ഹവിപാകാ**തി വിപാകോപി നേസം കണ്ഹോ ദുക്ഖോതി അത്ഥോ. **ഖത്തിയേപി തേ**തി ഖത്തിയമ്ഹിപി തേ. **ഏകച്ചേ**തി ഏകസ്മിം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

സുക്കാതി നിക്കിലേസഭാവേന പണ്ഡരാ. **സുക്കവിപാകാ**തി വിപാകോപി നേസം സുക്കോ സുഖോതി അത്ഥോ.

൧൧൬. ഉഭയലോകിണ്ണേസു വത്തമാനേസൂതി ഉഭയേസു ലോകിണ്ണേസു മിസ്സീഭൂതേസു ഹുത്വാ വത്തമാനേസു. കതമേസു ഉഭയേസൂതി? കണ്ഹസുക്കേസു ധമ്മേസു വിഞ്ഞുഗരഹിതേസു ചേവ വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥേസു ച. **യദേത്ഥ ബ്രാഹ്മണാ ഏവമാഹംസൂ**തി ഏത്ഥ ഏതേസു കണ്ഹസുക്കധമ്മേസു വത്തമാനാപി ബ്രാഹ്മണാ യദേതം ഏവം വദന്തി "ബ്രാഹ്മണോവ സേട്ഠോ വണ്ണോ"തിആദി. **തം നേസം വിഞ്ഞൂ നാനുജാനന്തീ**തി യേ ലോകേ പണ്ഡിതാ, തേ നാനുമോദന്തി, ന പസംസന്തീതി അത്ഥോ. **തം കിസ്സ ഹേതു? ഇമേസഞ്ഹി വാസേട്ഠാ**തിആദിമ്ഹി അയം സങ്ഖേപത്ഥോ. യം വുത്തം നാനുജാനന്തീതി, തം കസ്മാതി ചേ? യസ്മാ ഇമേസം ചതുന്നം വണ്ണാനം യോ ഭിക്ഖു അരഹം...പേ॰... സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ, സോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി, തേ ച ന ഏവരൂപാ. തസ്മാ നേസം വിഞ്ഞൂ നാനുജാനന്തി.

അരഹന്തിആദിപദേസു ചേത്ഥ കിലേസാനം ആരകത്താദീഹി കാരണേഹി **അരഹം.** ആസവാനം ഖീണത്താ **ഖീണാസവോ** . സത്ത സേക്ഖാ പുഥുജ്ജനകല്യാണകാ ച ബ്രഹ്മചരിയവാസം വസന്തി നാമ. അയം പന വുത്ഥവാസോതി **വുസിതവാ.** ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി ചതൂസു സച്ചേസു പരിജാനനാദികരണീയം കതം അസ്സാതി **കതകരണീയോ.** കിലേസഭാരോ ച ഖന്ധഭാരോ ച ഓഹിതോ അസ്സാതി **ഓഹിതഭാരോ.** ഓഹിതോതി ഓഹാരിതോ. സുന്ദരോ അത്ഥോ, സകോ വാ അത്ഥോ സദത്ഥോ, അനുപ്പത്തോ സദത്ഥോ ഏതേനാതി **അനുപ്പത്തസദത്ഥോ.** ഭവസംയോജനം വുച്ചതി തണ്ഹാ, സാ പരിക്ഖീണാ അസ്സാതി **പരിക്ഖീണഭവസംയോജനോ. സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ**തി സമ്മാ ഹേതുനാ കാരണേന ജാനിത്വാ വിമുത്തോ. **ജനേതസ്മി**ന്തി ജനേ ഏതസ്മിം, ഇമസ്മിം ലോകേതി അത്ഥോ. **ദിട്ഠേ ചേവ ധമ്മേ അഭിസമ്പരായഞ്ചാ**തി ഇധത്തഭാവേ ച പരത്തഭാവേ.

൧൧൭. അനന്തരാതി അന്തരവിരഹിതാ, അത്തനോ കുലേന സദിസാതി അത്ഥോ. **അനുയുത്താ**തി വസവത്തിനോ. **നിപച്ചകാര**ന്തി മഹല്ലകതരാ നിപച്ചകാരം ദസ്സേന്തി. ദഹരതരാ അഭിവാദനാദീനി കരോന്തി. തത്ഥ **സാമീചികമ്മ**ന്തി തംതംവത്തകരണാദി അനുച്ഛവികകമ്മം.

൧൧൮. നിവിട്ഠാതി അഭിനിവിട്ഠാ അചലട്ഠിതാ. കസ്സ പന ഏവരൂപാ സദ്ധാ ഹോതീതി? സോതാപന്നസ്സ. സോ ഹി നിവിട്ഠസദ്ധോ അസിനാ സീസേ ഛേജ്ജമാനേപി ബുദ്ധോ അബുദ്ധോതി വാ, ധമ്മോ അധമ്മോതി വാ, സങ്ഘോ അസങ്ഘോതി വാ ന വദതി. പതിട്ഠിതസദ്ധോ ഹോതി സൂരമ്ബട്ഠോ വിയ.

സോ കിര സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഗേഹം അഗമാസി. അഥ മാരോ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണപ്പടിമണ്ഡിതം ബുദ്ധരൂപം മാപേത്വാ തസ്സ ഘരദ്വാരേ ഠത്വാ "സത്ഥാ ആഗതോ"തി സാസനം പഹിണി. സൂരമ്ബട്ഠോ ചിന്തേസി "അഹം ഇദാനേവ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ ആഗതോ, കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതീ"തി ഉപസങ്കമിത്വാ സത്ഥുസഞ്ഞായ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. മാരോ ആഹ - "അമ്ബട്ഠ, യം തേ മയാ 'രൂപം അനിച്ചം...പേ॰... വിഞ്ഞാണം അനിച്ച'ന്തി കഥിതം, തം ദുക്കഥിതം. അനുപധാരേത്വാവ ഹി മയാ ഏവം വുത്തം. തസ്മാ ത്വം 'രൂപം നിച്ചം...പേ॰... വിഞ്ഞാണം നിച്ച'ന്തി ഗണ്ഹാഹീ"തി. സോ ചിന്തേസി - "അട്ഠാനമേതം യം ബുദ്ധാ അനുപധാരേത്വാ അപച്ചക്ഖം കത്വാ കിഞ്ചി കഥേയ്യും, അദ്ധാ അയം മയ്ഹം വിച്ഛിന്ദജനനത്ഥം

മാരോ ആഗതോ"തി. തതോ നം "ത്വം മാരോസീ"തി ആഹ. സോ മുസാവാദം കാതും നാസക്ഖി. "ആമ മാരോസ്മീ"തി പടിജാനാതി. "കസ്മാ ആഗതോസീ"തി? തവ സദ്ധാചാലനത്ഥന്തി ആഹ. "കണ്ഹ പാപിമ, ത്വം താവ ഏകോ തിട്ഠ, താദിസാനം മാരാനം സതമ്പി സഹസ്സമ്പി സതസഹസ്സമ്പി മമ സദ്ധം ചാലേതും അസമത്ഥം, മഗ്ഗേന ആഗതസദ്ധാ നാമ ഥിരാ സിലാപഥവിയം പതിട്ഠിതസിനേരു വിയ അചലാ ഹോതി, കിം ത്വം ഏത്ഥാ"തി അച്ഛരം പഹരി. സോ ഠാതും അസക്കോന്തോ തത്ഥേവ അന്തരധായി. ഏവരൂപം സദ്ധം സന്ധായേതം വുത്തം "നിവിട്ഠാ"തി.

മൂലജാതാ പതിട്ഠിതാതി മഗ്ഗമൂലസ്സ സഞ്ജാതത്താ തേന മഗ്ഗമൂലേന പതിട്ഠിതാ. **ദള്ഹാ**തി ഥിരാ. **അസംഹാരിയാ**തി സുനിഖാതഇന്ദഖീലോ വിയ കേനചി ചാലേതും അസക്കുണേയ്യാ. **തസ്സേതം കല്ലം വചനായാ**തി തസ്സ അരിയസാവകസ്സ യുത്തമേതം വത്തും. കിന്തി? "ഭഗവതോമ്ഹി പുത്തോ ഓരസോ"തി ഏവമാദി. സോ ഹി ഭഗവന്തം നിസ്സായ അരിയഭൂമിയം ജാതോതി **ഭഗവതോ പുത്തോ.** ഉരേ വസിത്വാ മുഖതോ നിക്ഖന്തധമ്മഘോസവസേന മഗ്ഗഫലേസു പതിട്ഠിതത്താ **ഓരസോ മുഖതോ ജാതോ.** അരിയധമ്മതോ ജാതത്താ അരിയധമ്മേന ച നിമ്മിതത്താ **ധമ്മജോ ധമ്മനിമ്മിതോ.** നവലോകുത്തരധമ്മദായജ്ജം അരഹതീതി **ധമ്മദായാദോ. തം കിസ്സ ഹേതൂ**തി യദേതം "ഭഗവതോമ്ഹി പുത്തോ"തി വത്വാ "ധമ്മജോ ധമ്മനിമ്മിതോ"തി വുത്തം, തം കസ്മാതി ചേ? ഇദാനിസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **തഥാഗതസ്സ ഹേതന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ "ധമ്മകായോ ഇതിപീ"തി കസ്മാ തഥാഗതോ "ധമ്മകായോ"തി വുത്തോ? തഥാഗതോ ഹി തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ഹദയേന ചിന്തേത്വാ വാചായ അഭിനീഹരി. തേനസ്സ കായോ ധമ്മമയത്താ ധമ്മോവ. ഇതി ധമ്മോ കായോ അസ്സാതി **ധമ്മകായോ.** ധമ്മകായത്താ ഏവ **ബ്രഹ്മകായോ.** ധമ്മോ ഹി സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മാതി വുച്ചതി. **ധമ്മഭൂതോ**തി ധമ്മസഭാവോ. ധമ്മഭൂതത്താ ഏവ **ബ്രഹ്മഭൂതോ.**

൧൧൮. ഏത്താവതാ ഭഗവാ സേട്ഠച്ഛേദകവാദം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അപരേനപി നയേന സേട്ഠച്ഛേദകവാദമേവ ദസ്സേതും **ഹോതി ഖോ സോ, വാസേട്ഠ, സമയോതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ സംവട്ടവിവട്ടകഥാ **ബ്രഹ്മജാലേ** വിത്ഥാരിതാവ. **ഇത്ഥത്തം ആഗച്ഛന്തീ**തി ഇത്ഥഭാവം മനുസ്സത്തം ആഗച്ഛന്തി. **തേധ ഹോന്തി മനോമയാ**തി തേ ഇധ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തമാനാപി ഓപപാതികാ ഹുത്വാ മനേനേവ നിബ്ബത്താതി മനോമയാ. ബ്രഹ്മലോകേ വിയ ഇധാപി നേസം പീതിയേവ ആഹാരകിച്ചം സാധേതീതി **പീതിഭക്ഖാ.** ഏതേനേവ നയേന **സയംപഭാദീനിപി** വേദിതബ്ബാനീതി.

രസപഥവിപാതുഭാവവണ്ണനാ

൧൧൯. **ഏകോദകീഭൂത**ന്തി സബ്ബം ചക്കവാളം ഏകോദകമേവ ഭൂതം. **അന്ധകാരോ**തി തമോ. **അന്ധകാരതിമിസാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിനിവാരണേന അന്ധഭാവകരണം ബഹലതമം. **സമതനീ**തി പതിട്ഠഹി സമന്തതോ പത്ഥരി. **പയസോ തത്തസ്സാ**തി തത്തസ്സ ഖീരസ്സ. **വണ്ണസമ്പന്നാ**തി വണ്ണേന സമ്പന്നാ. കണികാരപുപ്ഫസദിസോ ഹിസ്സാ വണ്ണോ അഹോസി. **ഗന്ധസമ്പന്നാ**തി ഗന്ധേന സമ്പന്നാ ദിബ്ബഗന്ധം വായതി. **രസസമ്പന്നാ**തി രസേന സമ്പന്നാ പക്ഖിത്തദിബ്ബോജാ വിയ ഹോതി. **ഖുദ്ദമധു**ന്തി ഖുദ്ദകമക്ഖികാഹി കതമധും. **അനേളക**ന്തി നിദ്ദോസം

മക്ഖികണ്ഡകവിരഹിതം. **ലോലജാതികോ**തി ലോലസഭാവോ. അതീതാനന്തരേപി കപ്പേ ലോലോയേവ. **അമ്ഭോ**തി അച്ഛരിയജാതോ ആഹ. **കിമേവിദം ഭവിസ്സതീ**തി വണ്ണോപിസ്സാ മനാപോ ഗന്ധോപി, രസോ പനസ്സാ കീദിസോ ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ. യോ തത്ഥ ഉപ്പന്നലോഭോ, സോ രസപഥവിം അങ്ഗുലിയാ സായി, അങ്ഗുലിയാ ഗഹേത്വാ ജിവ്ഹഗ്ഗേ ഠപേസി.

അച്ഛാദേസീതി ജിവ്ഹഗ്ഗേ ഠപിതമത്താ സത്ത രസഹരണീസഹസ്സാനി ഫരിത്വാ മനാപാ ഹുത്വാ തിട്ഠതി. **തണ്ഹാ ചസ്സ ഓക്കമീ**തി തത്ഥ ചസ്സ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജി.

ചന്ദിമസൂരിയാദിപാതുഭാവവണ്ണനാ

൧൨൧. ആലുപ്പകാരകം ഉപക്കമിംസു പരിഭുഞ്ജിതുന്തി ആലോപം കത്വാ പിണ്ഡേ പിണ്ഡേ ഛിന്ദിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും ആരഭിംസു. **ചന്ദിമസൂരിയാ**തി ചന്ദിമാ ച സൂരിയോ ച. **പാതുരഹേസു**ന്തി പാതുഭവിംസു.

കോ പന തേസം പഠമം പാതുഭവി, കോ കസ്മിം വസതി, കസ്സ കിം പമാണം, കോ ഉപരി, കോ സീഘം ഗച്ഛതി, കതി നേസം വീഥിയോ, കഥം ചരന്തി, കിത്തകേ ഠാനേ ആലോകം കരോന്തീതി? ഉഭോ ഏകതോ പാതുഭവന്തി. സൂരിയോ പഠമതരം പഞ്ഞായതി. തേസഞ്ഹി സത്താനം സയംപഭായ അന്തരഹിതായ അന്ധകാരോ അഹോസി. തേ ഭീതതസിതാ ''ഭദ്ദകം വതസ്സ സചേ ആലോകോ പാതുഭവേയ്യാ''തി ചിന്തയിംസു. തതോ മഹാജനസ്സ സൂരഭാവം ജനയമാനം സൂരിയമണ്ഡലം ഉട്ഠഹി. തേനേവസ്സ സൂരിയോതി നാമം അഹോസി. തസ്മിം ദിവസം ആലോകം കത്വാ അത്ഥങ്ഗതേ പുന അന്ധകാരോ അഹോസി. തേ ''ഭദ്ദകം വതസ്സ സചേ അഞ്ഞോ ആലോകോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ''തി ചിന്തയിംസു. അഥ നേസം ഛന്ദം ഞത്വാവ ചന്ദമണ്ഡലം ഉട്ഠഹി. തേനേവസ്സ ചന്ദോതി നാമം അഹോസി.

തേസു ചന്ദോ അന്തോമണിവിമാനേ വസതി. തം ബഹി രജതേന പരിക്ഖിത്തം . ഉഭയമ്പി സീതലമേവ അഹോസി. സൂരിയോ അന്തോകനകവിമാനേ വസതി. തം ബാഹിരം ഫലികപരിക്ഖിത്തം ഹോതി. ഉഭയമ്പി ഉണ്ഹമേവ.

പമാണതോ ചന്ദോ ഉജുകം ഏകൂനപഞ്ഞാസയോജനോ. പരിമണ്ഡലതോ തീഹി യോജനേഹി ഊനദിയഡ്ഢസതയോജനോ. സൂരിയോ ഉജുകം പഞ്ഞാസയോജനോ, പരിമണ്ഡലതോ ദിയഡ്ഢസതയോജനോ.

ചന്ദോ ഹേട്ഠാ, സൂരിയോ ഉപരി, അന്തരാ നേസം യോജനം ഹോതി. ചന്ദസ്സ ഹേട്ഠിമന്തതോ സൂരിയസ്സ ഉപരിമന്തതോ യോജനസതം ഹോതി.

ചന്ദോ ഉജുകം സണികം ഗച്ഛതി, തിരിയം സീഘം. ദ്വീസു പസ്സേസു നക്ഖത്തതാരകാ ഗച്ഛന്തി. ചന്ദോ ധേനു വിയ വച്ഛം തം തം നക്ഖത്തം ഉപസങ്കമതി. നക്ഖത്താനി പന അത്തനോ ഠാനം ന വിജഹന്തി. സൂരിയസ്സ ഉജുകം ഗമനം സീഘം, തിരിയം ഗമനം ദന്ധം. സോ കാളപക്ഖഉപോസഥതോ പാടിപദദിവസേ യോജനാനം സതസഹസ്സം ചന്ദമണ്ഡലം ഓഹായ ഗച്ഛതി. അഥ ചന്ദോ ലേഖാ വിയ പഞ്ഞായതി. പക്ഖസ്സ ദുതിയായ സതസഹസ്സന്തി ഏവം

യാവ ഉപോസഥദിവസാ സതസഹസ്സം സതസഹസ്സം ഓഹായ ഗച്ഛതി. അഥ ചന്ദോ അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ ഉപോസഥദിവസേ പരിപുണ്ണോ ഹോതി. പുന പാടിപദദിവസേ യോജനാനം സതസഹസ്സം ധാവിത്വാ ഗണ്ഹാതി. ദുതിയായ സതസഹസ്സന്തി ഏവം യാവ ഉപോസഥദിവസാ സതസഹസ്സം സതസഹസ്സം ധാവിത്വാ ഗണ്ഹാതി. അഥ ചന്ദോ അനുക്കമേന ഹായിത്വാ ഉപോസഥദിവസേ സബ്ബസോ ന പഞ്ഞായതി. ചന്ദം ഹേട്ഠാ കത്വാ സൂരിയോ ഉപരി ഹോതി. മഹതിയാ പാതിയാ ഖുദ്ദകഭാജനം വിയ ചന്ദമണ്ഡലം പിധീയതി. മജ്ഝന്ഹികേ ഗേഹച്ഛായാ വിയ ചന്ദസ്സ ഛായാ ന പഞ്ഞായതി. സോ ഛായായ അപഞ്ഞായമാനായ ദൂരേ ഠിതാനം ദിവാ പദീപോ വിയ സയമ്പി ന പഞ്ഞായതി.

കതി നേസം വീഥിയോതി ഏത്ഥ പന അജവീഥി, നാഗവീഥി, ഗോവീഥീതി തിസ്സോ വീഥിയോ ഹോന്തി. തത്ഥ അജാനം ഉദകം പടികൂലം ഹോതി, ഹത്ഥിനാഗാനം മനാപം. ഗുന്നം സീതുണ്ഹസമതായ ഫാസു ഹോതി. തസ്മാ യം കാലം ചന്ദിമസൂരിയാ അജവീഥിം ആരുഹന്തി, തദാ ദേവോ ഏകബിന്ദുമ്പി ന വസ്സതി. യദാ നാഗവീഥിം ആരോഹന്തി, തദാ ഭിന്നം വിയ നഭം പഗ്ഘരതി. യദാ ഗോവീഥിം ആരോഹന്തി, തദാ ഉതുസമതാ സമ്പജ്ജതി. ചന്ദിമസൂരിയാ ഛമാസേ സിനേരുതോ ബഹി നിക്ഖമന്തി, ഛമാസേ അന്തോ വിചരന്തി. തേ ഹി ആസാള്ഹമാസേ സിനേരുസമീപേന വിചരന്തി. തതോ പരേ ദ്വേ മാസേ നിക്ഖമിത്വാ ബഹി വിചരന്താ പഠമകത്തികമാസേ മജ്ഝേന ഗച്ഛന്തി. തതോ ചക്കവാളാഭിമുഖാ ഗന്ത്വാ തയോ മാസേ ചക്കവാളസമീപേന ചരിത്വാ പുന നിക്ഖമിത്വാ ചിത്രമാസേ മജ്ഝേന ഗന്ത്വാ തതോ ദ്വേ മാസേ സിനേരുഭിമുഖാ പക്ഖന്ദിത്വാ പുന ആസാള്ഹേ സിനേരുസമീപേന ചരന്തി.

കിത്തകേ ഠാനേ ആലോകം കരോന്തീതി? ഏകപ്പഹാരേന തീസു ദീപേസു ആലോകം കരോന്തി. കഥം? ഇമസ്മിഞ്ഹി ദീപേ സൂരിയുഗ്ഗമനകാലോ പുബ്ബവിദേഹേ മജ്ഝന്ഹികോ ഹോതി, ഉത്തരകുരൂസു അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, അപരഗോയാനേ മജ്ഝിമയാമോ. പുബ്ബവിദേഹമ്ഹി ഉഗ്ഗമനകാലോ ഉത്തരകുരൂസു മജ്ഝന്ഹികോ, അപരഗോയാനേ അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, ഇധ മജ്ഝിമയാമോ. ഉത്തരകുരൂസു ഉഗ്ഗമനകാലോ അപരഗോയാനേ മജ്ഝന്ഹികോ, ഇധ അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, പുബ്ബവിദേഹേ മജ്ഝിമയാമോ. അപരഗോയാനദീപേ ഉഗ്ഗമനകാലോ ഇധ മജ്ഝന്ഹികോ, പുബ്ബവിദേഹേ അത്ഥങ്ഗമനകാലോ, ഉത്തരകുരൂസു മജ്ഝിമയാമോതി.

നക്ഖത്താനി താരകരൂപാനീതി കത്തികാദിനക്ഖത്താനി ചേവ സേസതാരകരൂപാനി ച ചന്ദിമസൂരിയേഹി സദ്ധിംയേവ പാതുരഹേസും. **രത്തിന്ദിവാ**തി തതോ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനതോ യാവ അരുണുഗ്ഗമനാ രത്തി, അരുണുഗ്ഗമനതോ യാവ സൂരിയത്ഥങ്ഗമനാ ദിവാതി ഏവം രത്തിന്ദിവാ പഞ്ഞായിംസു. അഥ പഞ്ചദസ രത്തിയോ അഡ്ഢമാസോ, ദ്വേ അഡ്ഢമാസാ മാസോതി ഏവം മാസഡ്ഢമാസാ പഞ്ഞായിംസു. അഥ ചത്താരോ മാസാ ഉതു, തയോ ഉതൂ സംവച്ഛരോതി ഏവം ഉതുസംവച്ഛരാ പഞ്ഞായിംസു.

൧൨൨. **വണ്ണവേവണ്ണതാ** ചാതി വണ്ണസ്സ വിവണ്ണഭാവോ. **തേസം വണ്ണാതിമാനപച്ചയാ**തി തേസം വണ്ണം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നഅതിമാനപച്ചയാ. **മാനാതിമാനജാതികാന**ന്തി പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജമാനാതിമാനസഭാവാനം. **രസായ പഥവിയാ**തി സമ്പന്നരസത്താ രസാതി ലദ്ധനാമായ പഥവിയാ.

അനുത്ഥുനിംസൂതി അനുഭാസിംസു. **അഹോ രസ**ന്തി അഹോ അമ്ഹാകം മധുരരസം അന്തരഹിതം. **അഗ്ഗഞ്ഞം അക്ഖര**ന്തി ലോകുപ്പത്തിവംസകഥം. **അനുസരന്തീ**തി അനുഗച്ഛന്തി.

ഭൂമിപപ്പടകപാതുഭാവാദിവണ്ണനാ

൧൨൩. **ഏവമേവ പാതുരഹോസീ**തി ഏദിസോ ഹുത്വാ ഉട്ഠഹി, അന്തോവാപിയം ഉദകേ ഛിന്നേ സുക്ഖകലലപടലം വിയ ച ഉട്ഠഹി.

൧൨൪. **പദാലതാ**തി ഏകാ മധുരരസാ ഭദ്ദാലതാ. **കലമ്ബുകാ**തി നാളികാ. **അഹു വത നോ**തി മധുരരസാ വത നോ പദാലതാ അഹോസി. **അഹായി വത നോ**തി സാ നോ ഏതരഹി അന്തരഹിതാതി.

൧൨൫. **അകട്ഠപാകോ**തി അകട്ഠേയേവ ഭൂമിഭാഗേ ഉപ്പന്നോ. **അകണോ**തി നിക്കുണ്ഡകോ. **അഥുസോ**തി നിത്ഥുസോ. **സുഗന്ധോ**തി ദിബ്ബഗന്ധം വായതി. **തണ്ഡുലപ്ഫലോ**തി സുപരിസുദ്ധം പണ്ഡരം തണ്ഡുലമേവ ഫലതി. **പക്കം പടിവിരൂള്ഹ**ന്തി സായം ഗഹിതട്ഠാനം പാതോ പക്കം ഹോതി, പുന വിരൂള്ഹം പടിപാകതികമേവ ഗഹിതട്ഠാനം ന പഞ്ഞായതി. **നാപദാനം പഞ്ഞായതീ**തി അലായിതം ഹുത്വാ അനൂനമേവ പഞ്ഞായതി.

ഇത്ഥിപുരിസലിങ്ഗാദിപാതുഭാവവണ്ണനാ

൧൨൬. **ഇത്ഥിയാ ചാ**തി യാ പുബ്ബേ മനുസ്സകാലേ ഇത്ഥീ, തസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗം പാതുഭവതി, പുബ്ബേ പുരിസസ്സ പുരിസലിങ്ഗം. മാതുഗാമോ നാമ ഹി പുരിസത്തഭാവം ലഭന്തോ അനുപുബ്ബേന പുരിസത്തപച്ചയേ ധമ്മേ പൂരേത്വാ ലഭതി. പുരിസോ ഇത്ഥത്തഭാവം ലഭന്തോ കാമേസുമിച്ഛാചാരം നിസ്സായ ലഭതി. തദാ പന പകതിയാ മാതുഗാമസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗം, പുരിസസ്സ പുരിസലിങ്ഗം പാതുരഹോസി. **ഉപനിജ്ഝായത**ന്തി ഉപനിജ്ഝായന്താനം ഓലോകേന്താനം. **പരിളാഹോ**തി രാഗപരിളാഹോ. **സേട്ഠി**ന്തി ഛാരികം. **നിബ്ബുയ്ഹമാനായാ**തി നിയ്യമാനായ.

൧൨൭. **അധമ്മസമ്മത**ന്തി തം പംസുഖിപനാദി അധമ്മോതി സമ്മതം. **തദേതരഹി ധമ്മസമ്മത**ന്തി തം ഇദാനി ധമ്മോതി സമ്മതം, ധമ്മോതി തം ഗഹേത്വാ വിചരന്തി. തഥാ ഹി ഏകച്ചേസു ജാനപദേസു കലഹം കുരുമാനാ ഇത്ഥിയോ "ത്വം കസ്മാ കഥേസി? യാ ഗോമയപിണ്ഡമത്തമ്പി നാലത്ഥാ"തി വദന്തി. **പാതബ്യത**ന്തി സേവിതബ്ബതം. **സന്നിധികാരക**ന്തി സന്നിധിം കത്വാ. **അപദാനം പഞ്ഞായിത്ഥാ**തി ഛിന്നട്ഠാനം ഊനമേവ ഹുത്വാ പഞ്ഞായിത്ഥ. **സണ്ഡസണ്ഡാ**തി ഏകേകസ്മിം ഠാനേ കലാപബന്ധാ വിയ ഗുമ്ബഗുമ്ബാ ഹുത്വാ.

൧൨൮. **മരിയാദം ഠപേയ്യാമാ**തി സീമം ഠപേയ്യാമ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ ഹി നാമ. **പാണിനാ പഹരിംസൂ**തി തയോ വാരേ വചനം അഗണ്ഹന്തം പാണിനാ പഹരിംസു. **തദഗ്ഗേ ഖോ**തി തം അഗ്ഗം കത്വാ.

മഹാസമ്മതരാജവണ്ണനാ

൧൩൦. ഖീയിതബ്ബം ഖീയേയ്യാതി പകാസേതബ്ബം പകാസേയ്യ ഖിപിതബ്ബം ഖിപേയ്യ, ഹാരേതബ്ബം ഹാരേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **യോ നേസം സത്തോ**തി യോ തേസം സത്തോ. കോ പന സോതി? അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ. **സാലീനം ഭാഗം അനുപദസ്സാമാ**തി മയം ഏകേകസ്സ ഖേത്തതോ അമ്ബണമ്ബണം ആഹരിത്വാ തുയ്ഹം സാലിഭാഗം ദസ്സാമ, തയാ കിഞ്ചി കമ്മം ന കാതബ്ബം, ത്വം അമ്ഹാകം ജേട്ഠകട്ഠാനേ തിട്ഠാതി.

൧൩൧. അക്ഖരം ഉപനിബ്ബത്തന്തി സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ ഉപ്പന്നോ. **ഖത്തിയോ ഖത്തിയോത്വേവ ദുതിയം അക്ഖര**ന്തി ന കേവലം അക്ഖരമേവ, തേ പനസ്സ ഖേത്തസാമിനോ തീഹി സങ്ഖേഹി അഭിസേകമ്പി അകംസു. **രഞ്ജേതീ**തി സുഖേതി പിനേതി. **അഗ്ഗഞ്ഞേനാ**തി അഗ്ഗന്തി ഞാതേന, അഗ്ഗേ വാ ഞാതേന ലോകുപ്പത്തിസമയേ ഉപ്പന്നേന അഭിനിബ്ബത്തി അഹോസീതി.

ബ്രാഹ്മണമണ്ഡലാദിവണ്ണനാ

൧൩൨. വീതങ്ഗാരാ വീതധൂമാതി പചിത്വാ ഖാദിതബ്ബാഭാവതോ വിഗതധൂമങ്ഗാരാ. **പന്നമുസലാ**തി കോട്ടേത്വാ പചിതബ്ബാഭാവതോ പതിതമുസലാ. **ഘാസമേസമാനാ**തി ഭിക്ഖാചരിയവസേന യാഗുഭത്തം പരിയേസന്താ. **തമേനം മനുസ്സാ ദിസ്വാ**തി തേ ഏതേ മനുസ്സാ പസ്സിത്വാ. **അനഭിസമ്ഭുണമാനാ**തി അസഹമാനാ അസക്കോന്താ. **ഗന്ഥേ കരോന്താ**തി തയോ വേദേ അഭിസങ്ഖരോന്താ ചേവ വാചേന്താ ച. **അച്ഛന്തീ**തി വസന്തി, "അച്ഛേന്തീ"തിപി പാഠോ. ഏസേവത്ഥോ. **ഹീനസമ്മത**ന്തി "മന്തേ ധാരേന്തി മന്തേ വാചേന്തീ"തി ഖോ, വാസേട്ഠ, ഇദം തേന സമയേന ഹീനസമ്മതം. **തദേതരഹി സേട്ഠസമ്മത**ന്തി തം ഇദാനി "ഏത്തകേ മന്തേ ധാരേന്തി ഏത്തകേ മന്തേ വാചേന്തീ"തി സേട്ഠസമ്മതം ജാതം. **ബ്രാഹ്മണമണ്ഡലസ്സാ**തി ബ്രാഹ്മണഗണസ്സ.

൧൩൩. മേഥുനം ധമ്മം സമാദായാതി മേഥുനധമ്മം സമാദിയിത്വാ. **വിസുകമ്മന്തേ പയോജേസു**ന്തി ഗോരക്ഖ വാണിജകമ്മാദികേ വിസ്സുതേ ഉഗ്ഗതേ കമ്മന്തേ പയോജേസും.

൧൩൪. സുദ്ദാ സുദ്ദാതി തേന ലുദ്ദാചാരകമ്മഖുദ്ദാചാരകമ്മുനാ സുദ്ദം സുദ്ദം ലഹും ലഹും കുച്ഛിതം ഗച്ഛന്തി, വിനസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **അഹു ഖോ**തി ഹോതി ഖോ.

൧൩൫. സകം ധമ്മം ഗരഹമാനോതി ന സേതച്ഛത്തം ഉസ്സാപനമത്തേന സുജ്ഝിതും സക്കാതി ഏവം അത്തനോ ഖത്തിയധമ്മം നിന്ദമാനോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. "ഇമേഹി ഖോ, വാസേട്ഠ, ചതൂഹി മണ്ഡലേഹീ"തി ഇമിനാ ഇമം ദസ്സേതി "സമണമണ്ഡലം നാമ വിസും നത്ഥി, യസ്മാ പന ന സക്കാ ജാതിയാ സുജ്ഝിതും, അത്തനോ അത്തനോ സമ്മാപടിപത്തിയാ വിസുദ്ധി ഹോതി. തസ്മാ ഇമേഹി ചതൂഹി മണ്ഡലേഹി സമണമണ്ഡലസ്സ അഭിനിബ്ബത്തി ഹോതി. ഇമാനി മണ്ഡലാനി സമണമണ്ഡലം അനുവത്തന്തി, അനുവത്തന്താനി ച ധമ്മേനേവ അനുവത്തന്തി, നോ അധമ്മേന. സമണമണ്ഡലഞ്ഹി ആഗമ്മ സമ്മാപടിപത്തിം പൂരേത്വാ സുദ്ധിം പാപുണന്തീ"തി.

ദുച്ചരിതാദികഥാവണ്ണനാ

൭൩൭. ഇദാനി യഥാജാതിയാ ന സക്കാ സുജ്ഝിതും, സമ്മാപടിപത്തിയാവ സുജ്ഝന്തി, തമത്ഥം പാകടം കരോന്തോ **ഖത്തിയോപി ഖോ, വാസേട്ഠാ**തി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനഹേതൂ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന സമാദിന്നകമ്മഹേതു, മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസ്സ വാ സമാദാനഹേതു.

൭൩൯. ദ്വയകാരീതി കാലേന കുസലം കരോതി, കാലേന അകുസലന്തി ഏവം ഉഭയകാരീ. **സുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഹോതീ**തി ഏകക്ഖണേ ഉഭയവിപാകദാനട്ഠാനം നാമ നത്ഥി. യേന പന അകുസലം ബഹും കതം ഹോതി, കുസലം മന്ദം, സോ തം കുസലം നിസ്സായ ഖത്തിയകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണകുലേ വാ നിബ്ബത്തതി. അഥ നം അകുസലകമ്മം കാണമ്പി കരോതി ഖുജ്ജമ്പി പീഠസപ്പിമ്പി. സോ രജ്ജസ്സ വാ അനരഹോ ഹോതി, അഭിസിത്തകാലേ വാ ഏവംഭൂതോ ഭോഗേ പരിഭുഞ്ജിതും ന സക്കോതി. അപരസ്സ മരണകാലേ ദ്വേ ബലവമല്ലാ വിയ തേ ദ്വേപി കുസലാകുസലകമ്മാനി ഉപട്ഠഹന്തി. തേസു അകുസലം ബലവതരം ഹോതി, തം കുസലം പടിബാഹിത്വാ തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്താപേതി. കുസലകമ്മമ്പി പവത്തിവേദനീയം ഹോതി. തമേനം മങ്ഗലഹത്ഥിം വാ കരോന്തി മങ്ഗലഅസ്സം വാ മങ്ഗലഉസഭം വാ. സോ സമ്പത്തിം അനുഭവതി . ഇദം സന്ധായ വുത്തം ''സുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ ഹോതീ''തി.

ബോധിപക്ഖിയഭാവനാവണ്ണനാ

൭൩൮. സത്തന്നം ബോധിപക്ഖിയാനന്തി ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ''തി ആദികോട്ഠാസവസേന സത്തന്നം, പടിപാടിയാ പന സത്തതിംസായ ബോധിപക്ഖിയാനം ധമ്മാനം . **ഭാവനമന്വായാ**തി ഭാവനം അനുഗന്ത്വാ, പടിപജ്ജിത്വാതി അത്ഥോ. **പരിനിബ്ബായതീ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതി. ഇതി ഭഗവാ ചത്താരോ വണ്ണേ ദസ്സേത്വാ വിനിവത്തേത്വാ പടിവിദ്ധചതുസച്ചം ഖീണാസവമേവ ദേവമനുസ്സേസു സേട്ഠം കത്വാ ദസ്സേസി.

൭൪൦. ഇദാനി തമേവത്ഥം ലോകസമ്മതസ്സ ബ്രഹ്മുനോപി വചനദസ്സനാനുസാരേന ദള്ഹം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **ഇമേസഞ്ഹി വാസേട്ഠ ചതുന്നം വണ്ണാന**ന്തിആദിമാഹ. ''ബ്രഹ്മുനാപേസാ''തിആദി അമ്ബട്ഠസുത്തേ വിത്ഥാരിതം. ഇതി ഭഗവാ ഏത്തകേന ഇമിനാ കഥാമഗ്ഗേന സേട്ഠച്ഛേദകവാദമേവ ദസ്സേത്വാ സുത്തന്തം വിനിവത്തേത്വാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. **അത്തമനാ വാസേട്ഠഭാരദ്വാജാ**തി വാസേട്ഠഭാരദ്വാജ സാമണേരാപി ഹി സകമനാ തുട്ഠമനാ ''സാധു, സാധൂ''തി ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദിംസു. ഇദമേവ സുത്തന്തം ആവജ്ജന്താ അനുമജ്ജന്താ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിംസൂതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. സമ്പസാദനീയസുത്തവണ്ണനാ

സാരിപുത്തസീഹനാദവണ്ണനാ

൧൪൧. ഏവം മേ സുതന്തി സമ്പസാദനീയസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ - **നാളന്ദായ**ന്തി നാളന്ദാതി ഏവംനാമകേ നഗരേ, തം നഗരം ഗോചരഗാമം കത്വാ. **പാവാരികമ്ബവനേ**തി ദുസ്സപാവാരികസേട്ഠിനോ അമ്ബവനേ. തം കിര തസ്സ ഉയ്യാനം അഹോസി. സോ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഭഗവതി പസന്നോ തസ്മിം ഉയ്യാനേ കുടിലേണമണ്ഡപാദിപടിമണ്ഡിതം ഭഗവതോ വിഹാരം കത്വാ നിയ്യാതേസി. സോ വിഹാരോ ജീവകമ്ബവനം വിയ ''പാവാരികമ്ബവന''ന്ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗതോ, തസ്മിം പാവാരികമ്ബവനേ വിഹരതീതി അത്ഥോ. ഭഗവന്തം ഏതദവോച - ''ഏവംപസന്നോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതീ''തി. കസ്മാ ഏവം അവോച? അത്തനോ ഉപ്പന്നസോമനസ്സപവേദനത്ഥം.

തത്രായമനുപുബ്ബികഥാ - ഥേരോ കിര തംദിവസം കാലസ്സേവ സരീരപ്പടിജഗ്ഗനം കത്വാ സുനിവത്ഥനിവാസനോ പത്തചീവരമാദായ പാസാദികേഹി അഭിക്കന്താദീഹി ദേവമനുസ്സാനം പസാദം ആവഹന്തോ നാളന്ദവാസീനം ഹിതസുഖമനുബ്രൂഹയന്തോ പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു വത്തം ദസ്സേത്വാ സത്ഥരി ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠേ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ അത്തനോ ദിവാട്ഠാനം അഗമാസി. തത്ഥ സദ്ധിവിഹാരികന്തേവാസികേസു വത്തം ദസ്സേത്വാ പടിക്കന്തേസു ദിവാട്ഠാനം സമ്മജ്ജിത്വാ ചമ്മക്ഖണ്ഡം പഞ്ഞപേത്വാ ഉദകതുമ്ബതോ ഉദകേന ഹത്ഥപാദേ സീതലേ കത്വാ തിസന്ധിപല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ കാലപരിച്ഛേദം കത്വാ ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജി.

സോ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേന സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ അത്തനോ ഗുണേ അനുസ്സരിതുമാരദ്ധോ. അഥസ്സ ഗുണേ അനുസ്സരതോ സീലം ആപാഥമാഗതം. തതോ പടിപാടിയാവ സമാധി പഞ്ഞാ വിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനം പഠമം ഝാനം ദുതിയം ഝാനം തതിയം ഝാനം ചതുത്ഥം ഝാനം ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസമാപത്തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തി വിപസ്സനാഞാണം മനോമയിദ്ധിഞാണം ഇദ്ധിവിധഞാണം ദിബ്ബസോതഞാണം ചേതോപരിയഞാണം പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം...പേ॰... സോതാപത്തിമഗ്ഗോ സോതാപത്തിഫലം...പേ॰... അരഹത്തമഗ്ഗോ അരഹത്തഫലം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ സാവകപാരമീഞാണം. ഇതോ പട്ഠായ കപ്പസതസഹസ്സാധികസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യസ്സ ഉപരി അനോമദസ്സീബുദ്ധസ്സ പാദമൂലേ കതം അഭിനീഹാരം ആദിം കത്വാ അത്തനോ ഗുണേ അനുസ്സരതോ യാവ നിസിന്നപല്ലങ്കാ ഗുണാ ഉപട്ഠഹിംസു.

ഏവം ഥേരോ അത്തനോ ഗുണേ അനുസ്സരമാനോ ഗുണാനം പമാണം വാ പരിച്ഛേദം വാ ദട്ഠും നാസക്ഖി. സോ ചിന്തേസി - ''മയ്ഹം താവ പദേസഞാണേ ഠിതസ്സ സാവകസ്സ ഗുണാനം പമാണം വാ പരിച്ഛേദോ വാ

നത്ഥി. അഹം പന യം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതോ, കീദിസാ നു ഖോ തസ്സ ഗുണാ''തി ദസബലസ്സ ഗുണേ അനുസ്സരിതും ആരദ്ധോ. സോ ഭഗവതോ സീലം നിസ്സായ, സമാധിം പഞ്ഞം വിമുത്തിം വിമുത്തിഞാണദസ്സനം നിസ്സായ, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ നിസ്സായ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനേ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദേ ചത്താരോ മഗ്ഗേ ചത്താരി ഫലാനി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം ചത്താരോ അരിയവംസേ നിസ്സായ ദസബലസ്സ ഗുണേ അനുസ്സരിതുമാരദ്ധോ.

തഥാ പഞ്ച പധാനിയങ്ഗാനി, പഞ്ചങ്ഗികംസമ്മാസമാധിം, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, പഞ്ച നിസ്സരണിയാ ധാതുയോ, പഞ്ച വിമുത്തായതനാനി, പഞ്ച വിമുത്തിപരിപാചനിയാ പഞ്ഞാ, ഛ സാരണീയേ ധമ്മേ, ഛ അനുസ്സതിട്ഠാനാനി, ഛ ഗാരവേ, ഛ നിസ്സരണിയാ ധാതുയോ, ഛ സതതവിഹാരേ, ഛ അനുത്തരിയാനി, ഛ നിബ്ബേധഭാഗിയാ പഞ്ഞാ, ഛ അഭിഞ്ഞാ, ഛ അസാധാരണഞാണാനി, സത്ത അപരിഹാനിയേ ധമ്മേ, സത്ത അരിയധനാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ, സത്ത സപ്പുരിസധമ്മേ, സത്ത നിജ്ജരവത്ഥൂനി, സത്ത പഞ്ഞാ, സത്ത ദക്ഖിണേയ്യപുഗ്ഗലേ, സത്ത ഖീണാസവബലാനി, അട്ഠ പഞ്ഞാപടിലാഭഹേതൂ, അട്ഠ സമ്മത്താനി, അട്ഠ ലോകധമ്മാതിക്കമേ, അട്ഠ ആരമ്ഭവത്ഥൂനി, അട്ഠ അക്ഖണദേസനാ, അട്ഠ മഹാപുരിസവിതക്കേ, അട്ഠ അഭിഭായതനാനി, അട്ഠ വിമോക്ഖേ, നവ യോനിസോമനസികാരമൂലകേ ധമ്മേ, നവ പാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗാനി, നവ സത്താവാസദേസനാ, നവ ആഘാതപ്പടിവിനയേ, നവ പഞ്ഞാ, നവ നാനത്താനി, നവ അനുപുബ്ബവിഹാരേ, ദസ നാഥകരണേ ധമ്മേ, ദസ കസിണായതനാനി, ദസ കുസലകമ്മപഥേ, ദസ തഥാഗതബലാനി, ദസ സമ്മത്താനി, ദസ അരിയവാസേ, ദസ അസേക്ഖധമ്മേ, ഏകാദസ മേത്താനിസംസേ, ദ്വാദസ ധമ്മചക്കാകാരേ, തേരസ ധുതങ്ഗഗുണേ , ചുദ്ദസ ബുദ്ധഞാണാനി, പഞ്ചദസ വിമുത്തിപരിപാചനിയേ ധമ്മേ, സോളസവിധം ആനാപാനസ്സതിം, അട്ഠാരസ ബുദ്ധധമ്മേ, ഏകൂനവീസതി പച്ചവേക്ഖണഞാണാനി, ചതുചത്താലീസ ഞാണവത്ഥൂനി, പരോപണ്ണാസ കുസലധമ്മേ, സത്തസത്തതി ഞാണവത്ഥൂനി, ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസമാപത്തിസഞ്ചരമഹാവജിരഞാണം നിസ്സായ ദസബലസ്സ ഗുണേ അനുസ്സരിതും ആരഭി.

തസ്മിംയേവ ച ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോയേവ ഉപരി ''അപരം പന, ഭന്തേ, ഏതദാനുത്തരിയ''ന്തി ആഗമിസ്സന്തി സോളസ അപരമ്പരിയധമ്മാ, തേപി നിസ്സായ അനുസ്സരിതും ആരഭി. സോ ''കുസലപഞ്ഞത്തിയം അനുത്തരോ മയ്ഹം സത്ഥാ, ആയതനപഞ്ഞത്തിയം അനുത്തരോ, ഗബ്ഭാവക്കന്തിയം അനുത്തരോ, ആദേസനാവിധാസു അനുത്തരോ, ദസ്സനസമാപത്തിയം അനുത്തരോ, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിയം അനുത്തരോ, പധാനേ അനുത്തരോ, പടിപദാസു അനുത്തരോ, ഭസ്സസമാചാരേ അനുത്തരോ, പുരിസസീലസമാചാരേ അനുത്തരോ, അനുസാസനീവിധാസു അനുത്തരോ, പരപുഗ്ഗലവിമുത്തിഞാണേ അനുത്തരോ, സസ്സതവാദേസു അനുത്തരോ, പുബ്ബേനിവാസഞാണേ അനുത്തരോ, ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേ അനുത്തരോ, ഇദ്ധിവിധേ അനുത്തരോ, ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച അനുത്തരോ''തി ഏവം ദസബലസ്സ ഗുണേ അനുസ്സരന്തോ ഭഗവതോ ഗുണാനം നേവ അന്തം, ന പമാണം പസ്സി. ഥേരോ അത്തനോപി താവ ഗുണാനം അന്തം വാ പമാണം വാ നാദ്ദസ, ഭഗവതോ ഗുണാനം കിം പസ്സിസ്സതി? യസ്സ യസ്സ ഹി പഞ്ഞാ മഹതീ ഞാണം വിസദം, സോ സോ

ബുദ്ധഗുണേ മഹന്തതോ സദ്ദഹതി. ലോകിയമഹാജനോ ഉക്കാസിത്വാപി ഖിപിത്വാപി "നമോ ബുദ്ധാന"ന്തി അത്തനോ അത്തനോ ഉപനിസ്സയേ ഠത്വാ ബുദ്ധാനം ഗുണേ അനുസ്സരതി. സബ്ബലോകിയമഹാജനതോ ഏകോ സോതാപന്നോ ബുദ്ധഗുണേ മഹന്തതോ സദ്ദഹതി. സോതാപന്നാനം സതതോപി സഹസ്സതോപി ഏകോ സകദാഗാമീ. സകദാഗാമീനം സതതോപി സഹസ്സതോപി ഏകോ അനാഗാമീ. അനാഗാമീനം സതതോപി സഹസ്സതോപി ഏകോ അരഹാ ബുദ്ധഗുണേ മഹന്തതോ സദ്ദഹതി. അവസേസഅരഹന്തേഹി അസീതി മഹാഥേരാ ബുദ്ധഗുണേ മഹന്തതോ സദ്ദഹന്തി. അസീതിമഹാഥേരേഹി ചത്താരോ മഹാഥേരാ. ചതൂഹി മഹാഥേരേഹി ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ. തേസുപി സാരിപുത്തത്ഥേരോ, സാരിപുത്തത്ഥേരതോപി ഏകോ പച്ചേകബുദ്ധോ ബുദ്ധഗുണേ മഹന്തതോ സദ്ദഹതി. സചേ പന സകലചക്കവാളഗബ്ഭേ സങ്ഘാടികണ്ണേന സങ്ഘാടികണ്ണം പഹരിയമാനാ നിസിന്നാ പച്ചേകബുദ്ധാ ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരേയ്യും, തേഹി സബ്ബേഹിപി ഏകോ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോവ ബുദ്ധഗുണേ മഹന്തതോ സദ്ദഹതി.

സേയ്യഥാപി നാമ മഹാജനോ "മഹാസമുദ്ദോ ഗമ്ഭീരോ ഉത്താനോ"തി ജാനനത്ഥം യോത്താനി വട്ടേയ്യ, തത്ഥ കോചി ബ്യാമപ്പമാണം യോത്തം വട്ടേയ്യ, കോചി ദ്വേ ബ്യാമം, കോചി ദസബ്യാമം, കോചി വീസതിബ്യാമം, കോചി തിംസബ്യാമം, കോചി ചത്താലീസബ്യാമം, കോചി പഞ്ഞാസബ്യാമം, കോചി സതബ്യാമം, കോചി സഹസ്സബ്യാമം , കോചി ചതുരാസീതിബ്യാമസഹസ്സം. തേ നാവം ആരുയ്ഹ, സമുദ്ദമജ്ഝേ ഉഗ്ഗതപബ്ബതാദിമ്ഹി വാ ഠത്വാ അത്തനോ അത്തനോ യോത്തം ഓതാരേയ്യും, തേസു യസ്സ യോത്തം ബ്യാമമത്തം, സോ ബ്യാമമത്തട്ഠാനേയേവ ഉദകം ജാനാതി...പേ॰... യസ്സ ചതുരാസീതിബ്യാമസഹസ്സം, സോ ചതുരാസീതിബ്യാമസഹസ്സട്ഠാനേയേവ ഉദകം ജാനാതി. പരതോ ഉദകം ഏത്തകന്തി ന ജാനാതി. മഹാസമുദ്ദേ പന ന തത്തകംയേവ ഉദകം, അഥ ഖോ അനന്തമപരിമാണം. ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സം ഗമ്ഭീരോ ഹി മഹാസമുദ്ദോ, ഏവമേവ ഏകബ്യാമയോത്തതോ പട്ഠായ നവബ്യാമയോത്തേന ഞാതഉദകം വിയ ലോകിയമഹാജനേന ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ വേദിതബ്ബാ. ദസബ്യാമയോത്തേന ദസബ്യാമട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ സോതാപന്നേന ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. വീസതിബ്യാമയോത്തേന വീസതിബ്യാമട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ സകദാഗാമിനാ ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. തിംസബ്യാമയോത്തേന തിംസബ്യാമട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ അനാഗാമിനാ ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. ചത്താലീസബ്യാമയോത്തേന ചത്താലീസബ്യാമട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ അരഹതാ ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. പഞ്ഞാസബ്യാമയോത്തേന പഞ്ഞാസബ്യാമട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ അസീതിമഹാഥേരേഹി ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. സതബ്യാമയോത്തേന സതബ്യാമട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ ചതൂഹി മഹാഥേരേഹി ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. സഹസ്സബ്യാമയോത്തേന സഹസ്സബ്യാമട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരേന ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. ചതുരാസീതിബ്യാമസഹസ്സയോത്തേന ചതുരാസീതിബ്യാമസഹസ്സട്ഠാനേ ഞാതഉദകം വിയ ധമ്മസേനാപതിനാ സാരിപുത്തത്ഥേരേന ദിട്ഠബുദ്ധഗുണാ. തത്ഥ യഥാ സോ പുരിസോ മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം നാമ ന ഏത്തകംയേവ, അനന്തമപരിമാണന്തി ഗണ്ഹാതി, ഏവമേവ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ധമ്മന്വയേന അന്വയബുദ്ധിയാ അനുമാനേന നയഗ്ഗാഹേന സാവകപാരമീഞാണേ ഠത്വാ ദസബലസ്സ ഗുണേ അനുസ്സരന്തോ "ബുദ്ധഗുണാ അനന്താ അപരിമാണാ"തി സദ്ദഹി.

ഥേരേന ഹി ദിട്ഠബുദ്ധഗുണേഹി ധമ്മനയേന ഗഹേതബ്ബബുദ്ധഗുണായേവ ബഹുതരാ. യഥാ കഥം വിയ? യഥാ ഇതോ നവ ഇതോ നവാതി അട്ഠാരസ യോജനാനി അവത്ഥരിത്വാ ഗച്ഛന്തിയാ ചന്ദഭാഗായ മഹാനദിയാ പുരിസോ സൂചിപാസേന ഉദകം ഗണ്ഹേയ്യ, സൂചിപാസേന ഗഹിതഉദകതോ അഗ്ഗഹിതമേവ ബഹു ഹോതി. യഥാ വാ പന പുരിസോ മഹാപഥവിതോ അങ്ഗുലിയാ പംസും ഗണ്ഹേയ്യ, അങ്ഗുലിയാ ഗഹിതപംസുതോ അവസേസപംസുയേവ ബഹു ഹോതി. യഥാ വാ പന പുരിസോ മഹാസമുദ്ദാഭിമുഖിം അങ്ഗുലിം കരേയ്യ, അങ്ഗുലിഅഭിമുഖഉദകതോ അവസേസം ഉദകംയേവ ബഹു ഹോതി. യഥാ ച പുരിസോ ആകാസാഭിമുഖിം അങ്ഗുലിം കരേയ്യ, അങ്ഗുലിഅഭിമുഖആകാസതോ സേസആകാസപ്പദേസോവ ബഹു ഹോതി. ഏവം ഥേരേന ദിട്ഠബുദ്ധഗുണേഹി അദിട്ഠാ ഗുണാവ ബഹൂതി വേദിതബ്ബാ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''ബുദ്ധോപി ബുദ്ധസ്സ ഭണേയ്യ വണ്ണം,
> കപ്പമ്പി ചേ അഞ്ഞമഭാസമാനോ;
> ഖീയേഥ കപ്പോ ചിരദീഘമന്തരേ,
> വണ്ണോ ന ഖീയേഥ തഥാഗതസ്സാ''തി.

ഏവം ഥേരസ്സ അത്തനോ ച സത്ഥു ച ഗുണേ അനുസ്സരതോ യമകമഹാനദീമഹോഘോ വിയ അബ്ഭന്തരേ പീതിസോമനസ്സം അവത്ഥരമാനം വാതോ വിയ ഭസ്തം, ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ ഉഗ്ഗതഉദകം വിയ മഹാരഹദം സകലസരീരം പൂരേതി. തതോ ഥേരസ്സ ''സുപത്ഥിതാ വത മേ പത്ഥനാ, സുലദ്ധാ മേ പബ്ബജ്ജാ, യ്വാഹം ഏവംവിധസ്സ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിതോ''തി ആവജ്ജന്തസ്സ ബലവതരം പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി.

അഥ ഥേരോ ''കസ്സാഹം ഇമം പീതിസോമനസ്സം ആരോചേയ്യ''ന്തി ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞോ കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ദേവോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ മമ ഇമം പസാദം അനുച്ഛവികം കത്വാ പടിഗ്ഗഹേതും ന സക്ഖിസ്സതി, അഹം ഇമം സോമനസ്സം സത്ഥുനോയേവ പവേദേയ്യാമി, സത്ഥാവ മേ പടിഗ്ഗണ്ഹിതും സക്ഖിസ്സതി, സോ ഹി തിട്ഠതു മമ പീതിസോമനസ്സം, മാദിസസ്സ സമണസതസ്സ വാ സമണസഹസ്സസ്സ വാ സമണസതസഹസ്സസ്സ വാ സോമനസ്സം പവേദേന്തസ്സ സബ്ബേസം മനം ഗണ്ഹന്തോ പടിഗ്ഗഹേതും സക്കോതി. സേയ്യഥാപി നാമ അട്ഠാരസ യോജനാനി അവത്ഥരമാനം ഗച്ഛന്തിം ചന്ദഭാഗമഹാനദിം കുസുമ്ഭാ വാ കന്ദരാ വാ സമ്പടിച്ഛിതും ന സക്കോന്തി, മഹാസമുദ്ദോവ തം സമ്പടിച്ഛതി. മഹാസമുദ്ദോ ഹി തിട്ഠതു ചന്ദഭാഗാ, ഏവരൂപാനം നദീനം സതമ്പി സഹസ്സമ്പി സതസഹസ്സമ്പി സമ്പടിച്ഛതി, ന ചസ്സ തേന ഊനത്തം വാ പൂരത്തം വാ പഞ്ഞായതി, ഏവമേവ സത്ഥാ മാദിസസ്സ സമണസതസ്സ സമണസഹസ്സസ്സ സമണസതസഹസ്സസ്സ വാ പീതിസോമനസ്സം പവേദേന്തസ്സ സബ്ബേസം മനം ഗണ്ഹന്തോ പടിഗ്ഗഹേതും സക്കോതി. സേസാ സമണബ്രാഹ്മണാദയോ ചന്ദഭാഗം കുസുമ്ഭകന്ദരാ വിയ മമ സോമനസ്സം സമ്പടിച്ഛിതും ന സക്കോന്തി . ഹന്ദാഹം മമ പീതിസോമനസ്സം സത്ഥുനോവ ആരോചേമീതി പല്ലങ്കം വിനിബ്ഭുജിത്വാ ചമ്മക്ഖണ്ഡം പപ്ഫോടേത്വാ ആദായ സായന്ഹസമയേ പുപ്ഫാനം വണ്ടതോ ഛിജ്ജിത്വാ പഗ്ഘരണകാലേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ അത്തനോ സോമനസ്സം പവേദേന്തോ **ഏവംപസന്നോ അഹം, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവംപസന്നോ**തി ഏവം ഉപ്പന്നസദ്ധോ, ഏവം സദ്ദഹാമീതി അത്ഥോ. **ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ**തി

ഭിയ്യതരോ അഭിഞ്ഞാതോ, ഭിയ്യതരാഭിഞ്ഞോ വാ, ഉത്തരിതരഞാണോതി അത്ഥോ. **സമ്ബോധിയ**ന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേ വാ, അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ ഹി ബുദ്ധഗുണാ നിപ്പദേസാ ഗഹിതാ ഹോന്തി. ദ്വേ ഹി അഗ്ഗസാവകാ അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ സാവകപാരമീഞാണം പടിലഭന്തി. പച്ചേകബുദ്ധാ പച്ചേകബോധിഞാണം. ബുദ്ധാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ചേവ സകലേ ച ബുദ്ധഗുണേ. സബ്ബഞ്ഹി നേസം അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ ഇജ്ഝതി. തസ്മാ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം സമ്ബോധി നാമ ഹോതി. തേന ഉത്തരിതരോ ഭഗവതാ നത്ഥി. തേനാഹ ''ഭഗവതാ ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ യദിദം സമ്ബോധിയ''ന്തി.

൧൪൫. **ഉളാരാ**തി സേട്ഠാ. അയഞ്ഹി ഉളാരസദ്ദോ ''ഉളാരാനി ഖാദനീയാനി ഖാദന്തീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൬) മധുരേ ആഗച്ഛതി. ''ഉളാരായ ഖലു ഭവം, വച്ഛായനോ , സമണം ഗോതമം പസംസായ പസംസതീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൮൮) സേട്ഠേ. ''അപ്പമാണോ ഉളാരോ ഓഭാസോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨) വിപുലേ. സ്വായമിധ സേട്ഠേ ആഗതോ. തേന വുത്തം - ''ഉളാരാതി സേട്ഠാ''തി. **ആസഭീ**തി ഉസഭസ്സ വാചാസദിസീ അചലാ അസമ്പവേധീ. **ഏകംസോ ഗഹിതോ**തി അനുസ്സവേന വാ ആചരിയപരമ്പരായ വാ ഇതികിരായ വാ പിടകസമ്പദാനേന വാ ആകാരപരിവിതക്കേന വാ ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ വാ തക്കഹേതു വാ നയഹേതു വാ അകഥേത്വാ പച്ചക്ഖതോ ഞാണേന പടിവിജ്ഝിത്വാ വിയ ഏകംസോ ഗഹിതോ, സന്നിട്ഠാനകഥാവ കഥിതാതി അത്ഥോ.

സീഹനാദോതി സേട്ഠനാദോ, നേവ ദന്ധായന്തേന ന ഗഗ്ഗരായന്തേന സീഹേന വിയ ഉത്തമനാദോ നദിതോതി അത്ഥോ. **കിം തേ സാരിപുത്താ**തി ഇമം ദേസനം കസ്മാ ആരഭീതി? അനുയോഗദാപനത്ഥം. ഏകച്ചോ ഹി സീഹനാദം നദിത്വാ അത്തനോ സീഹനാദേ അനുയോഗം ദാതും ന സക്കോതി, നിഘംസനം നക്ഖമതി, ലേപേ പതിതമക്കടോ വിയ ഹോതി. യഥാ ധമമാനം അപരിസുദ്ധലോഹം ഝായിത്വാ ഝാമഅങ്ഗാരോ ഹോതി, ഏവം ഝാമങ്ഗാരോ വിയ ഹോതി . ഏകോ സീഹനാദേ അനുയോഗം ദാപിയമാനോ ദാതും സക്കോതി, നിഘംസനം ഖമതി, ധമമാനം നിദ്ദോസജാതരൂപം വിയ അധികതരം സോഭതി, താദിസോ ഥേരോ. തേന നം ഭഗവാ ''അനുയോഗക്ഖമോ അയ''ന്തി ഞത്വാ സീഹനാദേ അനുയോഗദാപനത്ഥം ഇമമ്പി ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ **സബ്ബേ തേ**തി സബ്ബേ തേ തയാ. **ഏവംസീലാ**തിആദീസു ലോകിയലോകുത്തരവസേന സീലാദീനി പുച്ഛതി. തേസം വിത്ഥാരകഥാ മഹാപദാനേ കഥിതാവ.

കിം പന തേ, സാരിപുത്ത, യേ തേ ഭവിസ്സന്തീതി അതീതാ ച താവ നിരുദ്ധാ, അപണ്ണത്തികഭാവം ഗതാ ദീപസിഖാ വിയ നിബ്ബുതാ, ഏവം നിരുദ്ധേ അപണ്ണത്തികഭാവം ഗതേ ത്വം കഥം ജാനിസ്സസി, അനാഗതബുദ്ധാനം പന ഗുണാ കിന്തി തയാ അത്തനോ ചിത്തേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വിദിതാതി പുച്ഛന്തോ ഏവമാഹ. **കിം പന തേ, സാരിപുത്ത, അഹം ഏതരഹീ**തി അനാഗതാപി ബുദ്ധാ അജാതാ അനിബ്ബത്താ അനുപ്പന്നാ, തേപി കഥം ത്വം ജാനിസ്സസി? തേസഞ്ഹി ജാനനം അപദേ ആകാസേ പദദസ്സനം വിയ ഹോതി. ഇദാനി മയാ സദ്ധിം ഏകവിഹാരേ വസസി, ഏകതോ ഭിക്ഖായ ചരസി, ധമ്മദേസനാകാലേ ദക്ഖിണപസ്സേ നിസീദസി, കിം പന മയ്ഹം ഗുണാ അത്തനോ ചേതസാ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വിദിതാ തയാതി അനുയുഞ്ജന്തോ ഏവമാഹ.

ഥേരോ പന പുച്ഛിതേ പുച്ഛിതേ "നോ ഹേതം, ഭന്തേ"തി പടിക്ഖിപതി. ഥേരസ്സ ച വിദിതമ്പി അത്ഥി അവിദിതമ്പി അത്ഥി, കിം സോ അത്തനോ വിദിതട്ഠാനേ പടിക്ഖേപം കരോതി, അവിദിതട്ഠാനേതി? വിദിതട്ഠാനേ ന കരോതി, അവിദിതട്ഠാനേയേവ കരോതീതി. ഥേരോ കിര അനുയോഗേ ആരദ്ധേയേവ അഞ്ഞാസി. ന അയം അനുയോഗോ സാവകപാരമീഞ്ഞാണേ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ അയം അനുയോഗോതി അത്തനോ സാവകപാരമീഞ്ഞാണേ പടിക്ഖേപം അകത്വാ അവിദിതട്ഠാനേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ പടിക്ഖേപം കരോതി. തേന ഇദമ്പി ദീപേതി "ഭഗവാ മയ്ഹം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം ബുദ്ധാനം സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തികാരണജാനനസമത്ഥം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം നത്ഥീ"തി.

ഏത്ഥാതി ഏതേസു അതീതാദിഭേദേസു ബുദ്ധേസു. **അഥ കിഞ്ചരഹീ**തി അഥ കസ്മാ ഏവം ഞാണേ അസതി തയാ ഏവം കഥിതന്തി വദതി.

൧൪൬. ധമ്മന്വയോതി ധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖതോ ഞാണസ്സ അനുയോഗം അനുഗന്ത്വാ ഉപ്പന്നം അനുമാനഞ്ഞാണം നയഗ്ഗാഹോ വിദിതോ. സാവകപാരമീഞാണേ ഠത്വാവ ഇമിനാവ ആകാരേന ജാനാമി ഭഗവാതി വദതി. ഥേരസ്സ ഹി നയഗ്ഗാഹോ അപ്പമാണോ അപരിയന്തോ. യഥാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പമാണം വാ പരിയന്തോ വാ നത്ഥി, ഏവം ധമ്മസേനാപതിനോ നയഗ്ഗാഹസ്സ. തേന സോ "ഇമിനാ ഏവംവിധോ, ഇമിനാ അനുത്തരോ സത്ഥാ"തി ജാനാതി. ഥേരസ്സ ഹി നയഗ്ഗാഹോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഗതികോ ഏവ. ഇദാനി തം നയഗ്ഗാഹം പാകടം കാതും ഉപമായ ദസ്സേന്തോ **സേയ്യഥാപി, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ മജ്ഝിമപദേസേ നഗരസ്സ ഉദ്ധാപപാകാരാദീനി ഥിരാനി വാ ഹോന്തു, ദുബ്ബലാനി വാ, സബ്ബസോ വാ പന മാ ഹോന്തു, ചോരാസങ്കാ ന ഹോതി, തസ്മാ തം അഗ്ഗഹേത്വാ പച്ചന്തിമനഗരന്തി ആഹ. **ദള്ഹുദ്ധാപ**ന്തി ഥിരപാകാരപാദം. **ദള്ഹപാകാരതോരണ**ന്തി ഥിരപാകാരഞ്ചേവ ഥിരപിട്ഠസങ്ഘാടഞ്ച. **ഏകദ്വാര**ന്തി കസ്മാ ആഹ? ബഹുദ്വാരേ ഹി നഗരേ ബഹൂഹി പണ്ഡിതദോവാരികേഹി ഭവിതബ്ബം. ഏകദ്വാരേ ഏകോവ വട്ടതി. ഥേരസ്സ ച പഞ്ഞായ സദിസോ അഞ്ഞോ നത്ഥി. തസ്മാ അത്തനോ പണ്ഡിതഭാവസ്സ ഓപമ്മത്ഥം ഏകംയേവ ദോവാരികം ദസ്സേതും ഏകദ്വാര"ന്തി ആഹ. **പണ്ഡിതോ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. **ബ്യത്തോ**തി വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ വിസദഞാണോ. **മേധാവീ**തി ഠാനുപ്പത്തികപഞ്ഞാസങ്ഖാതായ മേധായ സമന്നാഗതോ. **അനുപരിയായപഥ**ന്തി അനുപരിയായനാമകം പാകാരമഗ്ഗം. **പാകാരസന്ധി**ന്തി ദ്വിന്നം ഇട്ഠകാനം അപഗതട്ഠാനം. **പാകാരവിവര**ന്തി പാകാരസ്സ ഛിന്നട്ഠാനം.

ചേതസോ ഉപക്കിലേസേതി പഞ്ച നീവരണാനി ചിത്തം ഉപക്കിലേസേന്തി കിലിട്ഠം കരോന്തി ഉപതാപേന്തി വിബാധേന്തി, തസ്മാ "ചേതസോ ഉപക്കിലേസാ"തി വുച്ചന്തി. **പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേ**തി നീവരണാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനുപ്പന്നായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, ഉപ്പന്നായ പഞ്ഞായ വഡ്ഢിതും ന ദേന്തി, തസ്മാ "പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ"തി വുച്ചന്തി. **സുപ്പതിട്ഠിതചിത്താ**തി ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സുട്ഠു ഠപിതചിത്താ ഹുത്വാ. **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ യഥാഭൂത**ന്തി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ യഥാസഭാവേന ഭാവേത്വാ. **അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധി**ന്തി അരഹത്തം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം വാ പടിവിജ്ഝിംസൂതി ദസ്സേതി.

അപിചേത്ഥ സതിപട്ഠാനാതി വിപസ്സനാ. സമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ മഗ്ഗോ. അനുത്തരാസമ്മാസമ്ബോധി അരഹത്തം. സതിപട്ഠാനാതി വാ മഗ്ഗാതി വാ ബോജ്ഝങ്ഗമിസ്സകാ. സമ്മാസമ്ബോധി അരഹത്തമേവ. ദീഘഭാണകമഹാസീവത്ഥേരോ പനാഹ "സതിപട്ഠാനേ വിപസ്സനാതി ഗഹേത്വാ ബോജ്ഝങ്ഗേ മഗ്ഗോ ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ചാതി ഗഹിതേ സുന്ദരോ പഞ്ഹോ ഭവേയ്യ, ന പനേവം ഗഹിത"ന്തി. ഇതി ഥേരോ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം നീവരണപ്പഹാനേ സതിപട്ഠാനഭാവനായ സമ്ബോധിയഞ്ച മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണരജതാനം വിയ നാനത്താഭാവം ദസ്സേതി.

ഇധ ഠത്വാ ഉപമാ സംസന്ദേതബ്ബാ - ആയസ്മാ ഹി സാരിപുത്തോ പച്ചന്തനഗരം ദസ്സേസി, പാകാരം ദസ്സേസി, പരിയായപഥം ദസ്സേസി, ദ്വാരം ദസ്സേസി, പണ്ഡിതദോവാരികം ദസ്സേസി, നഗരം പവേസനകനിക്ഖമനകേ ഓളാരികേ പാണേ ദസ്സേസി, പണ്ഡിതദോവാരികസ്സ തേസം പാണാനം പാകടഭാവഞ്ച ദസ്സേസി. തത്ഥ കിം കേന സദിസന്തി ചേ. നഗരം വിയ ഹി നിബ്ബാനം, പാകാരോ വിയ സീലം, പരിയായപഥോ വിയ ഹിരീ, ദ്വാരം വിയ അരിയമഗ്ഗോ, പണ്ഡിതദോവാരികോ വിയ ധമ്മസേനാപതി, നഗരപ്പവിസനകനിക്ഖമനകഓളാരികപാണാ വിയ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാ ബുദ്ധാ, ദോവാരികസ്സ തേസം പാണാനം പാകടഭാവോ വിയ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നബുദ്ധാനം സീലസമഥാദീഹി പാകടഭാവോ. ഏത്താവതാ ഥേരേന ഭഗവാ ഏവമഹം സാവകപാരമീഞാണേ ഠത്വാ ധമ്മന്വയേന നയഗ്ഗാഹേന ജാനാമീതി അത്തനോ സീഹനാദസ്സ അനുയോഗോ ദിന്നോ ഹോതി.

൧൪൫. **ഇധാഹം, ഭന്തേ, യേന ഭഗവാ**തി ഇമം ദേസനം കസ്മാ ആരഭി ? സാവകപാരമീഞാണസ്സ നിപ്ഫത്തിദസ്സനത്ഥം. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ, ഭഗവാ അഹം സാവകപാരമീഞാണം പടിലഭന്തോ പഞ്ചനവുതിപാസണ്ഡേ ന അഞ്ഞം ഏകമ്പി സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ ഉപസങ്കമിത്വാ സാവകപാരമീഞാണമ്പി പടിലഭിം, തുമ്ഹേയേവ ഉപസങ്കമിത്വാ തുമ്ഹേ പയിരുപാസന്തോ പടിലഭിന്തി. തത്ഥ **ഇധാ**തി നിപാതമത്തം. **ഉപസങ്കമിം ധമ്മസവനായാ**തി തുമ്ഹേ ഉപസങ്കമന്തോ പനാഹം ന ചീവരാദിഹേതു ഉപസങ്കമന്തോ, ധമ്മസവനത്ഥായ ഉപസങ്കമന്തോ. ഏവം ഉപസങ്കമിത്വാ സാവകപാരമീഞാണം പടിലഭിം. കദാ പന ഥേരോ ധമ്മസവനത്ഥായ ഉപസങ്കമന്തോതി. സൂകരഖതലേണേ ഭാഗിനേയ്യദീഘനഖപരിബ്ബാജകസ്സ വേദനാപരിഗ്ഗഹസുത്തന്തകഥനദിവസേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൦൧) ഉപസങ്കമന്തോ, തദായേവ സാവകപാരമീഞാണം പടിലഭീതി. തംദിവസഞ്ഹി ഥേരോ താലവണ്ടം ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം ബീജമാനോ ഠിതോ തം ദേസനം സുത്വാ തത്ഥേവ സാവകപാരമീഞാണം ഹത്ഥഗതം അകാസി. **ഉത്തരുത്തരം പണീതപണീത**ന്തി ഉത്തരുത്തരഞ്ചേവ പണീതപണീതഞ്ച കത്വാ ദേസേസി. **കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗ**ന്തി കണ്ഹഞ്ചേവ സുക്കഞ്ച. തഞ്ച ഖോ സപ്പടിഭാഗം സവിപക്ഖം കത്വാ. കണ്ഹം പടിബാഹിത്വാ സുക്കം, സുക്കം പടിബാഹിത്വാ കണ്ഹന്തി ഏവം സപ്പടിഭാഗം കത്വാ കണ്ഹസുക്കം ദേസേസി, കണ്ഹം ദേസേന്തോപി ച സഉസ്സാഹം സവിപാകം ദേസേസി, സുക്കം ദേസേന്തോപി സഉസ്സാഹം സവിപാകം ദേസേസി.

തസ്മിം ധമ്മേ അഭിഞ്ഞാ ഇധേകച്ചം ധമ്മം ധമ്മേസു നിട്ഠംഗമന്തി തസ്മിം ദേസിതേ ധമ്മേ ഏകച്ചം ധമ്മം നാമ സാവകപാരമീഞാണം സഞ്ജാനിത്വാ ധമ്മേസു നിട്ഠംഗമം. കതമേസു ധമ്മേസൂതി? ചതുസച്ചധമ്മേസു. ഏത്ഥായം ഥേരസല്ലാപോ, കാളവല്ലവാസീ സുമത്ഥേരോ താവ വദതി "ചതുസച്ചധമ്മേസു ഇദാനി നിട്ഠംഗമനകാരണം നത്ഥി. അസ്സജിമഹാസാവകസ്സ ഹി ദിട്ഠദിവസേയേവ സോ പഠമമഗ്ഗേന ചതുസച്ചധമ്മേസു നിട്ഠം ഗതോ, അപരഭാഗേ സൂകരഖതലേണദ്വാരേ ഉപരി തീഹി മഗ്ഗേഹി ചതുസച്ചധമ്മേസു നിട്ഠം ഗതോ, ഇമസ്മിം പന ഠാനേ 'ധമ്മേസൂ'തി ബുദ്ധഗുണേസു നിട്ഠം ഗതോ"തി. ലോകന്തരവാസീ ചൂളസീവത്ഥേരോ പന "സബ്ബം തഥേവ വത്വാ ഇമസ്മിം പന ഠാനേ 'ധമ്മേസൂ'തി അരഹത്തേ നിട്ഠം ഗതോ"തി ആഹ. ദീഘഭാണകതിപിടകമഹാസീവത്ഥേരോ പന "തഥേവ പുരിമവാദം വത്വാ ഇമസ്മിം പന ഠാനേ 'ധമ്മേസൂ'തി സാവകപാരമീഞാണേ നിട്ഠം ഗതോ"തി വത്വാ "ബുദ്ധഗുണാ പന നയതോ ആഗതാ"തി ആഹ.

സത്ഥരി പസീദിന്തി ഏവം സാവകപാരമീഞാണധമ്മേസു നിട്ഠം ഗന്ത്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ"തി സത്ഥരി പസീദിം. **സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ**തി സുട്ഠു അക്ഖാതോ സുകഥിതോ നിയ്യാനികോ മഗ്ഗോ ഫലത്ഥായ നിയ്യാതി രാഗദോസമോഹനിമ്മദനസമത്ഥോ.

സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോതി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോപി വങ്കാദിദോസവിരഹിതം സമ്മാപടിപദം പടിപന്നത്താ സുപ്പടിപന്നോതി പസന്നോമ്ഹി ഭഗവതീതി ദസ്സേതി.

കുസലധമ്മദേസനാവണ്ണനാ

൧൪൫. ഇദാനി ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ സമാപജ്ജിതേ സോളസ അപരാപരിയധമ്മേ ദസ്സേതും **അപരം പന ഭന്തേ ഏതദാനുത്തരിയ**ന്തി ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **അനുത്തരിയ**ന്തി അനുത്തരഭാവോ. **യഥാ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേതീ**തി യഥാ യേനാകാരേന യായ ദേസനായ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേതി, സാ തുമ്ഹാകം ദേസനാ അനുത്തരാതി വദതി. **കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി തായ ദേസനായ ദേസിതേസു കുസലേസു ധമ്മേസുപി ഭഗവാവ അനുത്തരോതി ദീപേതി. യാ വാ സാ ദേസനാ, തസ്സാ ഭൂമിം ദസ്സേന്തോപി "കുസലേസു ധമ്മേസൂ"തി ആഹ. **തത്രിമേ കുസലാ ധമ്മാ**തി തത്ര കുസലേസു ധമ്മേസൂതി വുത്തപദേ ഇമേ കുസലാ ധമ്മാ നാമാതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ആരോഗ്യട്ഠേന, അനവജ്ജട്ഠേന, കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന, നിദ്ദരഥട്ഠേന, സുഖവിപാകട്ഠേനാതി പഞ്ചധാ കുസലം വേദിതബ്ബം. തേസു ജാതകപരിയായം പത്വാ ആരോഗ്യട്ഠേന കുസലം വട്ടതി. സുത്തന്തപരിയായം പത്വാ അനവജ്ജട്ഠേന. അഭിധമ്മപരിയായം പത്വാ കോസല്ലസമ്ഭൂതനിദ്ദരഥസുഖവിപാകട്ഠേന. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ബാഹിതികസുത്തന്തപരിയായേന (മ॰ നി॰ ൨.൩൬൮) അനവജ്ജട്ഠേന കുസലം ദട്ഠബ്ബം.

ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാതി ചുദ്ദസവിധേന കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം, നവവിധേന വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം , സോളസവിധേന ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം, പഞ്ചവിധേന ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനന്തി ഏവം നാനാനയേഹി വിഭജിത്വാ സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേന ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ദേസിതാ.

ഫലസതിപട്ഠാനം പന ഇധ അനധിപ്പേതം. **ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ**തി പഗ്ഗഹട്ഠേന ഏകലക്ഖണാ, കിച്ചവസേന നാനാകിച്ചാ. "ഇധ ഭിക്ഖു അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായാ"തിആദിനാ നയേന സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേന ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാവ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ദേസിതാ. **ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ**തി ഇജ്ഝനട്ഠേന ഏകസങ്ഗഹാ, ഛന്ദാദിവസേന നാനാസഭാവാ. "ഇധ ഭിക്ഖു ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതീ"തിആദിനാ നയേന സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേന ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാവ ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ദേസിതാ.

പഞ്ചിന്ദ്രിയാനീതി ആധിപതേയ്യട്ഠേന ഏകലക്ഖണാനി, അധിമോക്ഖാദിസഭാവവസേന നാനാസഭാവാനി. സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേനേവ ച ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനി സദ്ധാദീനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ദേസിതാനി. **പഞ്ച ബലാനീ**തി ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേന അകമ്പിയട്ഠേന വാ ഏകസങ്ഗഹാനി, സലക്ഖണേന നാനാസഭാവാനി . സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേനേവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനി സദ്ധാദീനി പഞ്ച ബലാനി ദേസിതാനി. **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ**തി നിയ്യാനട്ഠേന ഏകസങ്ഗഹാ, ഉപട്ഠാനാദിനാ സലക്ഖണേന നാനാസഭാവാ. സമഥവിപസ്സനാ മഗ്ഗവസേനേവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ദേസിതാ.

അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോതി ഹേതുട്ഠേന ഏകസങ്ഗഹോ, ദസ്സനാദിനാ സലക്ഖണേന നാനാസഭാവോ. സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേനേവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകോ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ദേസിതോതി അത്ഥോ.

ഇധ, ഭന്തേ, ഭിക്ഖു ആസവാനം ഖയാതി ഇദം കിമത്ഥം ആരദ്ധം? സാസനസ്സ പരിയോസാനദസ്സനത്ഥം. സാസനസ്സ ഹി ന കേവലം മഗ്ഗേനേവ പരിയോസാനം ഹോതി, അരഹത്തഫലേന പന ഹോതി. തസ്മാ തം ദസ്സേതും ഇദമാരദ്ധന്തി വേദിതബ്ബം. **ഏതദാനുത്തരിയം, ഭന്തേ, കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി ഭന്തേ യാ അയം കുസലേസു ധമ്മേസു ഏവംദേസനാ, ഏതദാനുത്തരിയം. **തം ഭഗവാ**തി തം ദേസനം ഭഗവാ അസേസം സകലം അഭിജാനാതി. **തം ഭഗവതോ**തി തം ദേസനം ഭഗവതോ അസേസം അഭിജാനതോ. **ഉത്തരി അഭിഞ്ഞേയ്യം നത്ഥീ**തി തദുത്തരി അഭിജാനിതബ്ബം നത്ഥി, അയം നാമ ഇതോ അഞ്ഞോ ധമ്മോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ യം ഭഗവാ ന ജാനാതീതി ഇദം നത്ഥി. **യദഭിജാനം അഞ്ഞോ സമണോ വാ**തി യം തുമ്ഹേഹി അനഭിഞ്ഞാതം, തം അഞ്ഞോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ അഭിജാനന്തോ ഭഗവതാ ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ അസ്സ, അധികതരപഞ്ഞോ ഭവേയ്യ. **യദിദം കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി ഏത്ഥ **യദിദ**ന്തി നിപാതമത്തം, കുസലേസു ധമ്മേസു ഭഗവതാ ഉത്തരിതരോ നത്ഥീതി അയമേത്ഥത്ഥോ. ഇതി ഭഗവാവ കുസലേസു ധമ്മേസു അനുത്തരോതി ദസ്സേന്തോ "ഇമിനാപി കാരണേന ഏവംപസന്നോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതീ"തി ദീപേതി. ഇതോ പരേസു **അപരം പനാ**തിആദീസു വിസേസമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമ. പുരിമവാരസദിസം പന വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ആയതനപണ്ണത്തിദേസനാവണ്ണനാ

൧൪൬. ആയതനപണ്ണത്തീസൂതി ആയതനപഞ്ഞാപനാസു. ഇദാനി താ ആയതനപഞ്ഞത്തിയോ ദസ്സേന്തോ **ഛയിമാനി, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. ആയതനകഥാ പനേസാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരേന കഥിതാ, തേന ന തം വിത്ഥാരയിസ്സാമ, തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ സാ വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബാ.

ഏതദാനുത്തരിയം , ഭന്തേ, ആയതനപണ്ണത്തീസൂതി യായം ആയതനപണ്ണത്തീസു അജ്ഝത്തികബാഹിരവവത്ഥാനാദിവസേന ഏവം ദേസനാ, ഏതദാനുത്തരിയം. സേസം വുത്തനയമേവ.

ഗബ്ഭാവക്കന്തിദേസനാവണ്ണനാ

൧൪൭. ഗബ്ഭാവക്കന്തീസൂതി ഗബ്ഭോക്കമനേസു. താ ഗബ്ഭാവക്കന്തിയോ ദസ്സേന്തോ **ചതസ്സോ ഇമാ, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അസമ്പജാനോ**തി അജാനന്തോ സമ്മൂള്ഹോ ഹുത്വാ. **മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമ**തീതി പടിസന്ധിവസേന പവിസതി. **ഠാ**തീതി വസതി. **നിക്ഖമ**തീതി നിക്ഖമന്തോപി അസമ്പജാനോ സമ്മൂള്ഹോവ നിക്ഖമതി. **അയം പഠമാ**തി അയം പകതിലോകിയമനുസ്സാനം പഠമാ ഗബ്ഭാവക്കന്തി.

സമ്പജാനോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമതീതി ഓക്കമന്തോ സമ്പജാനോ അസമ്മൂള്ഹോ ഹുത്വാ ഓക്കമതി.

അയം ദുതിയാതി അയം അസീതിമഹാഥേരാനം സാവകാനം ദുതിയാ ഗബ്ഭാവക്കന്തി. തേ ഹി പവിസന്താവ ജാനന്തി, വസന്താ ച നിക്ഖമന്താ ച ന ജാനന്തി.

അയം തതിയാതി അയം ദ്വിന്നഞ്ച അഗ്ഗസാവകാനം പച്ചേകബോധിസത്താനഞ്ച തതിയാ ഗബ്ഭാവക്കന്തി. തേ കിര കമ്മജേഹി വാതേഹി അധോസിരാ ഉദ്ധംപാദാ അനേകസതപോരിസേ പപാതേ വിയ യോനിമുഖേ ഖിത്താ താളച്ഛിഗ്ഗളേന ഹത്ഥീ വിയ സമ്ബാധേന യോനിമുഖേന നിക്ഖമമാനാ അനന്തം ദുക്ഖം പാപുണന്തി. തേന നേസം ''മയം നിക്ഖമമ്ഹാ''തി സമ്പജാനതാ ന ഹോതി. ഏവം പൂരിതപാരമീനമ്പി ച സത്താനം ഏവരൂപേ ഠാനേ മഹന്തം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതീതി അലമേവ ഗബ്ഭാവാസേ നിബ്ബിന്ദിതും അലം വിരജ്ജിതും.

അയം ചതുത്ഥാതി അയം സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താനം വസേന ചതുത്ഥാ ഗബ്ഭാവക്കന്തി. സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താ ഹി മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്താപി ജാനന്തി, തത്ഥ വസന്താപി ജാനന്തി, നിക്ഖമന്താപി ജാനന്തി, നിക്ഖമനകാലേപി ച തേ കമ്മജവാതാ ഉദ്ധംപാദേ അധോസിരേ കത്വാ ഖിപിതും ന സക്കോന്തി, ദ്വേ ഹത്ഥേ പസാരേത്വാ അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഠിതകാവ നിക്ഖമന്തി. ഭവഗ്ഗം ഉപാദായ അവീചിഅന്തരേ അഞ്ഞോ തീസു കാലേസു സമ്പജാനോ നാമ നത്ഥി ഠപേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തേ. തേനേവ നേസം മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമനകാലേ ച നിക്ഖമനകാലേ ച ദസസഹസ്സിലോകധാതു കമ്പതീതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ആദേസനവിധാദേസനാവണ്ണനാ

ഹർവ്വ. ആദേസനവിധാസൂതി ആദേസനകോട്ഠാസേസു. ഇദാനി താ ആദേസനവിധാ ദസ്സേന്തോ **ചതസ്സോ ഇമാ**തിആദിമാഹ. **നിമിത്തേന ആദിസതീ**തി ആഗതനിമിത്തേന ഗതനിമിത്തേന ഠിതനിമിത്തേന വാ ഇദം നാമ ഭവിസ്സതീതി കഥേതി.

തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ രാജാ തിസ്സോ മുത്താ ഗഹേത്വാ പുരോഹിതം പുച്ഛി ''കിം മേ, ആചരിയ, ഹത്ഥേ''തി? സോ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേസി. തേന ച സമയേന ഏകാ സരബൂ ''മക്ഖികം ഗഹേസ്സാമീ''തി പക്ഖന്ദി, ഗഹണകാലേ മക്ഖികാ പലാതാ, സോ മക്ഖികായ മുത്തത്താ ''മുത്താ മഹാരാജാ''തി ആഹ. മുത്താ താവ ഹോതു, കതി മുത്താതി? സോ പുന നിമിത്തം ഓലോകേസി. അഥ അവിദൂരേ കുക്കുടോ തിക്ഖത്തും സദ്ദം നിച്ഛാരേസി. ബ്രാഹ്മണോ ''തിസ്സോ മഹാരാജാ''തി ആഹ. ഏവം ഏകച്ചോ ആഗതനിമിത്തേന കഥേതി. ഏതേനുപായേന ഗതഠിതനി മിത്തേഹിപി കഥനം വേദിതബ്ബം.

അമനുസ്സാനന്തി യക്ഖപിസാചാദീനം. **ദേവതാന**ന്തി ചാതുമഹാരാജികാദീനം. **സദ്ദം സുത്വാ**തി അഞ്ഞസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ കഥേന്താനം സദ്ദം സുത്വാ. **വിതക്കവിപ്ഫാരസദ്ദ**ന്തി വിതക്കവിപ്ഫാരവസേന ഉപ്പന്നം വിപ്പലപന്താനം സുത്തപമത്താദീനം സദ്ദം. **സുത്വാ**തി തം സദ്ദം സുത്വാ. യം വിതക്കയതോ തസ്സ സോ സദ്ദോ ഉപ്പന്നോ, തസ്സ വസേന ''ഏവമ്പി തേ മനോ''തി ആദിസതി. **മനോസങ്ഖാരാ പണിഹിതാ**തി ചിത്തസങ്ഖാരാ സുട്ഠപിതാ. **വിതക്കേസ്സതീ**തി വിതക്കയിസ്സതി പവത്തേസ്സതീതി പജാനാതി. ജാനന്തോ ച ആഗമനേന ജാനാതി, പുബ്ബഭാഗേന ജാനാതി, അന്തോസമാപത്തിയം ചിത്തം ഓലോകേത്വാ ജാനാതി. **ആഗമനേന ജാനാതി** നാമ കസിണപരികമ്മകാലേയേവ യേനാകാരേന ഏസ കസിണഭാവനം ആരദ്ധോ പഠമജ്ഝാനം വാ...പേ॰... ചതുത്ഥജ്ഝാനം വാ അട്ഠസമാപത്തിയോ വാ നിബ്ബത്തേസ്സതീതി ജാനാതി. **പുബ്ബഭാഗേന ജാനാതി** നാമ സമഥവിപസ്സനായ ആരദ്ധായേവ ജാനാതി, യേനാകാരേന ഏസ വിപസ്സനം ആരദ്ധോ സോതാപത്തിമഗ്ഗം വാ നിബ്ബത്തേസ്സതി, സകദാഗാമിമഗ്ഗം വാ നിബ്ബത്തേസ്സതി, അനാഗാമിമഗ്ഗം വാ നിബ്ബത്തേസ്സതി, അരഹത്തമഗ്ഗം വാ നിബ്ബത്തേസ്സതീതി ജാനാതി. **അന്തോസമാപത്തിയം ചിത്തം ഓലോകേത്വാ ജാനാതി** നാമ യേനാകാരേന ഇമസ്സ മനോസങ്ഖാരാ സുട്ഠപിതാ, ഇമസ്സ നാമ ചിത്തസ്സ അനന്തരാ ഇമം നാമ വിതക്കം വിതക്കേസ്സതി. ഇതോ വുട്ഠിതസ്സ ഏതസ്സ ഹാനഭാഗിയോ വാ സമാധി ഭവിസ്സതി, ഠിതിഭാഗിയോ വാ വിസേസഭാഗിയോ വാ നിബ്ബേധഭാഗിയോ വാ അഭിഞ്ഞായോ വാ നിബ്ബത്തേസ്സതീതി ജാനാതി.

തത്ഥ പുഥുജ്ജനോ ചേതോപരിയഞാണലാഭീ പുഥുജ്ജനാനംയേവ ചിത്തം ജാനാതി, ന അരിയാനം. അരിയേസുപി ഹേട്ഠിമോ ഹേട്ഠിമോ ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ ചിത്തം ന ജാനാതി, ഉപരിമോ പന ഹേട്ഠിമസ്സ ജാനാതി. ഏതേസു ച സോതാപന്നോ സോതാപത്തിഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി. സകദാഗാമീ, അനാഗാമീ, അരഹാ, അരഹത്തഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി. ഉപരിമോ ഹേട്ഠിമം ന സമാപജ്ജതി. തേസഞ്ഹി ഹേട്ഠിമാ ഹേട്ഠിമാ സമാപത്തി തത്രുപപത്തിയേവ ഹോതി. **തഥേവ തം ഹോതീ**തി ഇദം ഏകംസേന തഥേവ ഹോതി. ചേതോപരിയഞാണവസേന ഞാതഞ്ഹി അഞ്ഞഥാഭാവീ നാമ നത്ഥി. സേസം പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

ദസ്സനസമാപത്തിദേസനാവണ്ണനാ

ഫൻ. **ആതപ്പമന്വായാ**തിആദി ബ്രഹ്മജാലേ വിത്ഥാരിതമേവ. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ, **ആതപ്പ**ന്തി വീരിയം. തദേവ പദഹിതബ്ബതോ **പധാനം.** അനുയുഞ്ജിതബ്ബതോ **അനുയോഗോ. അപ്പമാദ**ന്തി സതിഅവിപ്പവാസം. **സമ്മാമനസികാര**ന്തി അനിച്ചേ അനിച്ചന്തിആദിവസേന പവത്തം ഉപായമനസികാരം. **ചേതോസമാധി**ന്തി പഠമജ്ഝാനസമാധിം. **അയം പഠമാ ദസ്സനസമാപത്തീ**തി അയം ദ്വത്തിം സാകാരം പടികൂലതോ മനസികത്വാ പടികൂലദസ്സനവസേന ഉപ്പാദിതാ പഠമജ്ഝാനസമാപത്തി പഠമാ ദസ്സനസമാപത്തി നാമ, സചേ പന തം ഝാനം പാദകം കത്വാ സോതാപന്നോ ഹോതി, അയം നിപ്പരിയായേനേവ പഠമാ ദസ്സനസമാപത്തി.

അതിക്കമ്മ ചാതി അതിക്കമിത്വാ ച. **ഛവിമംസലോഹിത**ന്തി ഛവിഞ്ച മംസഞ്ച ലോഹിതഞ്ച. **അട്ഠിം പച്ചവേക്ഖതീ**തി അട്ഠി അട്ഠീതി പച്ചവേക്ഖതി. അട്ഠി അട്ഠീതി പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഉപ്പാദിതാ അട്ഠിആരമ്മണാ ദിബ്ബചക്ഖുപാദകജ്ഝാനസമാപത്തി ദുതിയാ ദസ്സനസമാപത്തി നാമ. സചേ പന തം ഝാനം പാദകം കത്വാ സകദാഗാമിമഗ്ഗം നിബ്ബത്തേതി. അയം നിപ്പരിയായേന ദുതിയാ ദസ്സനസമാപത്തി. കാളവല്ലവാസീ സുമത്ഥേരോ പന "യാവ തതിയമഗ്ഗാ വട്ടതീ"തി ആഹ.

വിഞ്ഞാണസോതന്തി വിഞ്ഞാണമേവ. **ഉഭയതോ അബ്ബോച്ഛിന്ന**ന്തി ദ്വീഹിപി ഭാഗേഹി അച്ഛിന്നം. **ഇധ ലോകേ പതിട്ഠിതഞ്ചാ**തി ഛന്ദരാഗവസേന ഇമസ്മിഞ്ച ലോകേ പതിട്ഠിതം. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. കമ്മം വാ കമ്മതോ ഉപഗച്ഛന്തം ഇധ ലോകേ പതിട്ഠിതം നാമ. കമ്മഭവം ആകഡ്ഢന്തം പരലോകേ പതിട്ഠിതം നാമ. ഇമിനാ കിം കഥിതം? സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം ചേതോപരിയഞാണം കഥിതം. സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനഞ്ഹി ചേതോപരിയഞാണം തതിയാ ദസ്സനസമാപത്തി നാമ.

ഇധ ലോകേ അപ്പതിട്ഠിതഞ്ചാതി നിച്ഛന്ദരാഗത്താ ഇധലോകേ ച അപ്പതിട്ഠിതം. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. കമ്മം വാ കമ്മതോ ന ഉപഗച്ഛന്തം ഇധ ലോകേ അപ്പതിട്ഠിതം നാമ. കമ്മഭവം അനാകഡ്ഢന്തം പരലോകേ അപ്പതിട്ഠിതം നാമ. ഇമിനാ കിം കഥിതം? ഖീണാസവസ്സ ചേതോപരിയഞാണം കഥിതം. ഖീണാസവസ്സ ഹി ചേതോപരിയഞാണം ചതുത്ഥാ ദസ്സനസമാപത്തി നാമ.

അപിച ദ്വത്തിംസാകാരേ ആരദ്ധവിപസ്സനാപി പഠമാ ദസ്സനസമാപത്തി. അട്ഠിആരമ്മണേ ആരദ്ധവിപസ്സനാ ദുതിയാ ദസ്സനസമാപത്തി. സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം ചേതോപരിയഞാണം ഖീണാസവസ്സ ചേതോപരിയഞാണന്തി ഇദം പദദ്വയം നിച്ചലമേവ. അപരോ നയോ പഠമജ്ഝാനം പഠമാ ദസ്സനസമാപത്തി . ദുതിയജ്ഝാനം ദുതിയാ. തതിയജ്ഝാനം തതിയാ. ചതുത്ഥജ്ഝാനം ചതുത്ഥാ ദസ്സനസമാപത്തി. തഥാ പഠമമഗ്ഗോ പഠമാ ദസ്സനസമാപത്തി. ദുതിയമഗ്ഗോ ദുതിയാ. തതിയമഗ്ഗോ തതിയാ. ചതുത്ഥമഗ്ഗോ ചതുത്ഥാ ദസ്സനസമാപത്തീതി. സേസമേത്ഥ പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

പുഗ്ഗലപണ്ണത്തിദേസനാവണ്ണനാ

൧൨൪. പുഗ്ഗലപണ്ണത്തീസൂതി ലോകവോഹാരവസേന "സത്തോ പുഗ്ഗലോ നരോ പോസോ"തി ഏവം പഞ്ഞാപേതബ്ബാസു ലോകപഞ്ഞത്തീസു. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ദ്വേ കഥാ സമ്മുതികഥാ, പരമത്ഥകഥാതി പോട്ഠപാദസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൩൯-൪൪൩) വിത്ഥാരിതാ.

തത്ഥ പുഗ്ഗലപണ്ണത്തീസൂതി അയം സമ്മുതികഥാ. ഇദാനി യേ പുഗ്ഗലേ പഞ്ഞപേന്തോ പുഗ്ഗലപണ്ണത്തീസു ഭഗവാ അനുത്തരോ ഹോതി, തേ ദസ്സേന്തോ **സന്തിമേ ഭന്തേ പുഗ്ഗലാ. ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ**തി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി വിമുത്തോ, അരൂപസമാപത്തിയാ രൂപകായതോ വിമുത്തോ, മഗ്ഗേന നാമകായതോ. സോ ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീനം ഏകേകതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തപ്പത്താനം, ചതുന്നം, നിരോധാ വുട്ഠായ അരഹത്തപ്പത്തഅനാഗാമിനോ ച വസേന പഞ്ചവിധോ ഹോതി.

പാളി പനേത്ഥ "കതമോ ച പുഗ്ഗലോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ അട്ഠവിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീ"തി (ധാതു॰ ൨൪) ഏവം അട്ഠവിമോക്ഖലാഭിനോ വസേന ആഗതാ. പഞ്ഞായ വിമുത്തോതി **പഞ്ഞാവിമുത്തോ.** സോ സുക്ഖവിപസ്സകോ ച, ചതൂഹി ഝാനേഹി വുട്ഠായ അരഹത്തം പത്താ ചത്താരോ ചാതി ഇമേസം വസേന പഞ്ചവിധോവ ഹോതി.

പാളി പനേത്ഥ അട്ഠവിമോക്ഖപടിക്ഖേപവസേനേവ ആഗതാ. യഥാഹ "ന ഹേവ ഖോ അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി. പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ പഞ്ഞാവിമുത്തോ"തി (ധാതു॰ ൨൫).

ഫുട്ഠന്തം സച്ഛി കരോതീതി **കായസക്ഖി.** സോ ഝാനഫസ്സം പഠമം ഫുസതി, പച്ഛാ നിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതി, സോ സോതാപത്തിഫലട്ഠം ആദിം കത്വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗട്ഠാ ഛബ്ബിധോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. തേനേവാഹ "ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ഏകച്ചേ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ കായസക്ഖീ"തി (ധാതു॰ ൨൬).

ദിട്ഠന്തം പത്തോതി **ദിട്ഠിപ്പത്തോ.** തത്രിദം സങ്ഖേപലക്ഖണം, ദുക്ഖാ സങ്ഖാരാ സുഖോ നിരോധോതി ഞാതം ഹോതി ദിട്ഠം വിദിതം സച്ഛികതം പസ്സിതം പഞ്ഞായാതി **ദിട്ഠിപ്പത്തോ.** വിത്ഥാരതോ പനേസോപി കായസക്ഖി വിയ ഛബ്ബിധോ ഹോതി. തേനേവാഹ - "ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ഇദം ദുക്ഖന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി...പേ॰... അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി യഥാഭൂതം പജാനാതി, തഥാഗതപ്പവേദിതാ ചസ്സ ധമ്മാ പഞ്ഞായ വോദിട്ഠാ ഹോന്തി വോചരിതാ, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ഏകച്ചേ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ദിട്ഠിപ്പത്തോ"തി (ധാതു॰ ൨൭).

സദ്ധായ വിമുത്തോതി **സദ്ധാവിമുത്തോ.** സോപി വുത്തനയേനേവ ഛബ്ബിധോ ഹോതി. തേനേവാഹ - "ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ഇദം ദുക്ഖന്തി

യഥാഭൂതം പജാനാതി, അയം ദുക്ഖസമുദയോതി യഥാഭൂതം പജാനാതി, അയം ദുക്ഖനിരോധോതി യഥാഭൂതം പജാനാതി, അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാതി യഥാഭൂതം പജാനാതി, തഥാഗതപ്പവേദിതാ ചസ്സ ധമ്മാ പഞ്ഞായ വോദിട്ഠാ ഹോന്തി വോചരിതാ, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ഏകച്ചേ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി നോ ച ഖോ യഥാ ദിട്ഠിപ്പത്തസ്സ. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സദ്ധാവിമുത്തോ''തി (ധാതു॰ ൨൫). ഏതേസു ഹി സദ്ധാവിമുത്തസ്സ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ദഹന്തസ്സ വിയ, ഓകപ്പേന്തസ്സ വിയ, അധിമുച്ചന്തസ്സ വിയ ച കിലേസക്ഖയോ ഹോതി. ദിട്ഠിപ്പത്തസ്സ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗക്ഖണേ കിലേസച്ഛേദകം ഞാണം അദന്ധം തിഖിണം സൂരം ഹുത്വാ വഹതി. തസ്മാ യഥാ നാമ നാതിതിഖിണേന അസിനാ കദലിം ഛിന്ദന്തസ്സ ഛിന്നട്ഠാനം ന മട്ഠം ഹോതി, അസി ന സീഘം വഹതി, സദ്ദോ സുയ്യതി, ബലവതരോ വായാമോ കാതബ്ബോ ഹോതി, ഏവരൂപാ സദ്ധാവിമുത്തസ്സ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗഭാവനാ. യഥാ പന അതിനിസിതേന അസിനാ കദലിം ഛിന്ദന്തസ്സ ഛിന്നട്ഠാനം മട്ഠം ഹോതി, അസി സീഘം വഹതി, സദ്ദോ ന സുയ്യതി, ബലവതരം വായാമകിച്ചം ന ഹോതി, ഏവരൂപാ പഞ്ഞാവിമുത്തസ്സ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗഭാവനാ വേദിതബ്ബാ.

ധമ്മം അനുസ്സരതീതി **ധമ്മാനുസാരീ. ധമ്മോ**തി പഞ്ഞാ, പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമം മഗ്ഗം ഭാവേതീതി അത്ഥോ. **സദ്ധാനുസാരിമ്ഹിപി** ഏസേവ നയോ, ഉഭോപേതേ സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠായേവ. വുത്തമ്പി ചേതം ''യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നസ്സ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി, പഞ്ഞാവാഹിം പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ധമ്മാനുസാരീ''തി.

തഥാ ''യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നസ്സ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി , സദ്ധാവാഹിം സദ്ധാപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സദ്ധാനുസാരീ''തി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനേസാ ഉഭതോഭാഗവിമുത്താദികഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പഞ്ഞാഭാവനാധികാരേ വുത്താ. തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

പധാനദേസനാവണ്ണനാ

൩൦൬. പധാനേസൂതി ഇധ പദഹനവസേന ''സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ പധാനാ''തി വുത്താ. തേസം വിത്ഥാരകഥാ മഹാസതിപട്ഠാനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

പടിപദാദേസനാവണ്ണനാ

൩൦൭. ദുക്ഖപടിപദാദീസു അയം വിത്ഥാരനയോ - ''തത്ഥ കതമാ ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ? ദുക്ഖേന കസിരേന സമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ ദന്ധം തം ഠാനം അഭിജാനന്തസ്സ യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ...പേ॰... അമോഹോ ധമ്മവിചയോ സമ്മാദിട്ഠി, അയം വുച്ചതി ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ. തത്ഥ കതമാ ദുക്ഖപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ? ദുക്ഖേന കസിരേന സമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ ഖിപ്പം തം ഠാനം അഭിജാനന്തസ്സ യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ...പേ॰... സമ്മാദിട്ഠി, അയം വുച്ചതി ദുക്ഖപടിപദാ

ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ. തത്ഥ കതമാ സുഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ? അകിച്ഛേന അകസിരേന സമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ ദന്ധം തം ഠാനം അഭിജാനന്തസ്സ യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ…പേ॰… സമ്മാദിട്ഠി, അയം വുച്ചതി സുഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ. തത്ഥ കതമാ സുഖപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ? അകിച്ഛേന അകസിരേന സമാധിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ ഖിപ്പം തം ഠാനം അഭിജാനന്തസ്സ യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ…പേ॰… സമ്മാദിട്ഠി, അയം വുച്ചതി സുഖപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ പഞ്ഞാ''തി (വിഭ॰ വ്വ൦൫). അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

ഭസ്സസമാചാരാദിവണ്ണനാ

൧൫൬. **ന ചേവ മുസാവാദൂപസഞ്ഹിത**ന്തി ഭസ്സസമാചാരേ ഠിതോപി കഥാമഗ്ഗം അനുപച്ഛിന്ദിത്വാ കഥേന്തോപി ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ന ചേവ മുസാവാദൂപസഞ്ഹിതം ഭാസതി. അട്ഠ അനരിയവോഹാരേ വജ്ജേത്വാ അട്ഠ അരിയവോഹാരയുത്തമേവ ഭാസതി. **ന ച വേഭൂതിയ**ന്തി ഭസ്സസമാചാരേ ഠിതോപി ഭേദകരവാചം ന ഭാസതി. **ന ച പേസുണിയ**ന്തി തസ്സായേവേതം വേവചനം. വേഭൂതിയവാചാ ഹി പിയഭാവസ്സ സുഞ്ഞകരണതോ ''പേസുണിയ''ന്തി വുച്ചതി. നാമമേവസ്സാ ഏതന്തി മഹാസീവത്ഥേരോ അവോച. **ന ച സാരമ്ഭജ**ന്തി സാരമ്ഭജാ ച യാ വാചാ, തഞ്ച ന ഭാസതി. ''ത്വം ദുസ്സീലോ''തി വുത്തേ, ''ത്വം ദുസ്സീലോ തവാചരിയോ ദുസ്സീലോ''തി വാ, ''തുയ്ഹം ആപത്തീ''തി വുത്തേ, ''അഹം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പാടലിപുത്തം ഗതോ''തിആദിനാ നയേന ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപകഥാപവത്തം വാ കരണുത്തരിയവാചം ന ഭാസതി. **ജയാപേക്ഖോ**തി ജയപുരേക്ഖാരോ ഹുത്വാ, യഥാ ഹത്ഥകോ സക്യപുത്തോ തിത്ഥിയാ നാമ ധമ്മേനപി അധമ്മേനപി ജേതബ്ബാതി സച്ചാലികം യംകിഞ്ചി ഭാസതി, ഏവം ജയാപേക്ഖോ ജയപുരേക്ഖാരോ ഹുത്വാ ന ഭാസതീതി അത്ഥോ. **മന്താ മന്താ ച വാചം ഭാസതീ**തി ഏത്ഥ മന്താതി വുച്ചതി പഞ്ഞാ, മന്തായ പഞ്ഞായ. പുന മന്താതി ഉപപരിക്ഖിത്വാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി, ഭസ്സസമാചാരേ ഠിതോ ദിവസഭാഗമ്പി കഥേന്തോ പഞ്ഞായ ഉപപരിക്ഖിത്വാ യുത്തകഥമേവ കഥേതീതി. **നിധാനവതി**ന്തി ഹദയേപി നിദഹിതബ്ബയുത്തം. **കാലേനാ**തി യുത്തപത്തകാലേന.

ഏവം ഭാസിതാ ഹി വാചാ അമുസാ ചേവ ഹോതി അപിസുണാ ച അഫരുസാ ച അസഠാ ച അസമ്ഫപ്പലാപാ ച. ഏവരൂപാ ച അയം വാചാ ചതുസച്ചനിസ്സിതാതിപി സിക്ഖത്തയനിസ്സിതാതിപി ദസകഥാവത്ഥുനിസ്സിതാതിപി തേരസധുതങ്ഗനിസ്സിതാതിപി സത്തത്തിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മനിസ്സിതാതിപി മഗ്ഗനിസ്സിതാതിപി വുച്ചതി. തേനാഹ **ഏതദാനുത്തരിയം, ഭന്തേ, ഭസ്സസമാചാരേ**തി തം പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

സച്ചോ ചസ്സ സദ്ധോ ചാതി സീലാചാരേ ഠിതോ ഭിക്ഖു സച്ചോ ച ഭവേയ്യ സച്ചകഥോ സദ്ധോ ച സദ്ധാസമ്പന്നോ. നനു ഹേട്ഠാ സച്ചം കഥിതമേവ, ഇധ കസ്മാ പുന വുത്തന്തി? ഹേട്ഠാ വാചാസച്ചം കഥിതം. സീലാചാരേ ഠിതോ പന ഭിക്ഖു അന്തമസോ ഹസനകഥായപി മുസാവാദം ന കരോതീതി ദസ്സേതും ഇധ വുത്തം. ഇദാനി സോ ധമ്മേന സമേന ജീവിതം കപ്പേതീതി ദസ്സനത്ഥം **ന ച കുഹകോ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ''കുഹകോ''തിആദീനി ബ്രഹ്മജാലേ വിത്ഥാരിതാനി.

ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂതി ഛസു ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭോജനേപി പമാണഞ്ഞൂ. **സമകാരീ**തി സമചാരീ, കായേന വാചായ മനസാ ച കായവങ്കാദീനി പഹായ സമം ചരതീതി അത്ഥോ. **ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്തോ**തി രത്തിന്ദിവം ഛ കോട്ഠാസേ കത്വാ "ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായാ"തി വുത്തനയേനേവ ജാഗരിയാനുയോഗം യുത്തപ്പയുത്തോ വിഹരതി. **അതന്ദിതോ**തി നിത്തന്ദീ കായാലസിയവിരഹിതോ. **ആരദ്ധവീരിയോ**തി കായികവീരിയേനാപി ആരദ്ധവീരിയോ ഹോതി, ഗണസങ്ഗണികം വിനോദേത്വാ ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു അട്ഠആരബ്ഭവത്ഥുവസേന ഏകവിഹാരീ. ചേതസികവീരിയേനാപി ആരദ്ധവീരിയോ ഹോതി, കിലേസസങ്ഗണികം പഹായ വിനോദേത്വാ അട്ഠസമാപത്തിവസേന ഏകവിഹാരീ. അപി ച യഥാ തഥാ കിലേസുപ്പത്തിം നിവാരേന്തോ ചേതസികവീരിയേന ആരദ്ധവീരിയോ ഹോതി. **ഝായീ**തി ആരമ്മണലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനവസേന ഝായീ. **സതിമാ**തി ചിരകതാദിഅനുസ്സരണസമത്ഥായ സതിയാ സമന്നാഗതോ.

കല്യാണപടിഭാനോതി വാക്കരണസമ്പന്നോ ചേവ ഹോതി പടിഭാനസമ്പന്നോ ച. യുത്തപടിഭാനോ ഖോ പന ഹോതി നോ മുത്തപടിഭാനോ. സീലസമാചാരസ്മിഞ്ഹി ഠിതഭിക്ഖു മുത്തപടിഭാനോ ന ഹോതി, യുത്തപടിഭാനോ പന ഹോതി വങ്ഗീസത്ഥേരോ വിയ. **ഗതിമാ**തി ഗമനസമത്ഥായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **ധിതിമാ**തി ധാരണസമത്ഥായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **മതിമാ**തി ഏത്ഥ പന മതീതി പഞ്ഞായ നാമമേവ, തസ്മാ പഞ്ഞവാതി അത്ഥോ. ഇതി തീഹിപി ഇമേഹി പദേഹി പഞ്ഞാവ കഥിതാ. തത്ഥ ഹേട്ഠാ സമണധമ്മകരണവീരിയം കഥിതം, ഇധ ബുദ്ധവചനഗണ്ഹനവീരിയം. തഥാ ഹേട്ഠാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ കഥിതാ, ഇധ ബുദ്ധവചനഗണ്ഹനപഞ്ഞാ. **ന ച കാമേസു ഗിദ്ധോ**തി വത്ഥുകാമകിലേസകാമേസു അഗിദ്ധോ. **സതോ ച നിപകോ ചാ**തി അഭിക്കന്തപടിക്കന്താദീസു സത്തസു ഠാനേസു സതിയാ ചേവ ഞാണേന ച സമന്നാഗതോ ചരതീതി അത്ഥോ. നേപക്കന്തി പഞ്ഞാ, തായ സമന്നാഗതത്താ നിപകോതി വുത്തോ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

അനുസാസനവിധാദിവണ്ണനാ

൧൪൭. പച്ചത്തം യോനിസോ മനസികാരാതി അത്തനോ ഉപായമനസികാരേന. **യഥാനുസിട്ഠം തഥാ പടിപജ്ജമാനോ**തി യഥാ മയാ അനുസിട്ഠം അനുസാസനീ ദിന്നാ, തഥാ പടിപജ്ജമാനോ. **തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ**തിആദി വുത്തത്ഥമേവ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൧൪൮. പരപുഗ്ഗലവിമുത്തിഞാണേതി സോതാപന്നാദീനം പരപുഗ്ഗലാനം തേന തേന മഗ്ഗേന കിലേസവിമുത്തിഞാണേ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൧൪൯. അമുത്രാസിം ഏവംനാമോതി ഏകോ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തോ നാമഗോത്തം പരിയാദിയമാനോ ഗച്ഛതി. ഏകോ സുദ്ധഖന്ധേയേവ അനുസ്സരതി, ഏകോ ഹി സക്കോതി, ഏകോ ന സക്കോതി. തത്ഥ യോ സക്കോതി, തസ്സ വസേന അഗ്ഗഹേത്വാ അസക്കോന്തസ്സ വസേന ഗഹിതം. അസക്കോന്തോ പന കിം കരോതി? സുദ്ധഖന്ധേയേവ അനുസ്സരന്തോ ഗന്ത്വാ

അനേകജാതിസതസഹസ്സമത്ഥകേ ഠത്വാ നാമഗോത്തം പരിയാദിയമാനോ ഓതരതി. തം ദസ്സേന്തോ **ഏവംനാമോ**തിആദിമാഹ . **സോ ഏവമാഹാ**തി സോ ദിട്ഠിഗതികോ ഏവമാഹ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി സസ്സതോതി വത്വാ "തേ ച സത്താ സംസരന്തീ"തി വദന്തസ്സ വചനം പുബ്ബാപരവിരുദ്ധം ഹോതി. ദിട്ഠിഗതികത്താ പനേസ ഏതം ന സല്ലക്ഖേസി. ദിട്ഠിഗതികസ്സ ഹി ഠാനം വാ നിയമോ വാ നത്ഥി. ഇമം ഗഹേത്വാ ഇമം വിസ്സജ്ജേതി, ഇമം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇമം ഗണ്ഹാതീതി ബ്രഹ്മജാലേ വിത്ഥാരിതമേവേതം. **അയം തതിയോ സസ്സതവാദോ**തി ഥേരോ ലാഭിസ്സേവ വസേന തയോ സസ്സതവാദേ ആഹ. ഭഗവതാ പന തക്കീവാദമ്പി ഗഹേത്വാ ബ്രഹ്മജാലേ ചത്താരോ വുത്താ. ഏതേസം പന തിണ്ണം വാദാനം വിത്ഥാരകഥാ ബ്രഹ്മജാലേ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

൧൭൭. **ഗണനായ വാ**തി പിണ്ഡഗണനായ. **സങ്ഖാനേനാ**തി അച്ഛിദ്ദകവസേന മനോഗണനായ. ഉഭയഥാപി പിണ്ഡഗണനമേവ ദസ്സേതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി, വസ്സാനം സതവസേന സഹസ്സവസേന സതസഹസ്സവസേന കോടിവസേന പിണ്ഡം കത്വാപി ഏത്തകാനി വസ്സസതാനീതി വാ ഏത്തകാ വസ്സകോടിയോതി വാ ഏവം സങ്ഖാതും ന സക്കാ. തുമ്ഹേ പന അത്തനോ ദസന്നം പാരമീനം പൂരിതത്താ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ സുപ്പടിവിദ്ധത്താ യസ്മാ വോ അനാവരണഞാണം സൂരം വഹതി. തസ്മാ ദേസനാഞാണകുസലതം പുരക്ഖത്വാ വസ്സഗണനായപി പരിയന്തികം കത്വാ കപ്പഗണനായപി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഏത്തകന്തി ദസ്സേഥാതി ദീപേതി. പാളിയത്ഥോ പനേത്ഥ വുത്തനയോയേവ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൧൭൮. **ഏതദാനുത്തരിയം, ഭന്തേ, സത്താനം ചുതൂപപാതഞാണേ**തി ഭന്തേ യാപി അയം സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിവസേന ഞാണദേസനാ, സാപി തുമ്ഹാകംയേവ അനുത്തരാ. അതീതബുദ്ധാപി ഏവമേവ ദേസേസും. അനാഗതാപി ഏവമേവ ദേസേസ്സന്തി. തുമ്ഹേ തേസം അതീതാനാഗതബുദ്ധാനം ഞാണേന സംസന്ദിത്വാവ ദേസയിത്ഥ. "ഇമിനാപി കാരണേന ഏവംപസന്നോ അഹം ഭന്തേ ഭഗവതീ"തി ദീപേതി. പാളിയത്ഥോ പനേത്ഥ വിത്ഥാരിതോയേവ.

൧൭൯. **സാസവാ സഉപധികാ**തി സദോസാ സഉപാരമ്ഭാ. **നോ അരിയാതി വുച്ചതീ**തി അരിയിദ്ധീതി ന വുച്ചതി. **അനാസവാ അനുപധികാ**തി നിദ്ദോസാ അനുപാരമ്ഭാ. **അരിയാതി വുച്ചതീ**തി അരിയിദ്ധീതി വുച്ചതി. **അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതീ**തി കഥം അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതീതി? പടികൂലേ സത്തേ മേത്തം ഫരതി, സങ്ഖാരേ ധാതുസഞ്ഞം ഉപസംഹരതി. യഥാഹ "കഥം പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി (പടി॰ മ॰ ൩.൧൭)? അനിട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം മേത്തായ വാ ഫരതി, ധാതുതോ വാ ഉപസംഹരതീ"തി. **പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതീ**തി അപ്പടികൂലേ സത്തേ അസുഭസഞ്ഞം ഫരതി, സങ്ഖാരേ അനിച്ചസഞ്ഞം ഉപസംഹരതി. യഥാഹ "കഥം അപ്പടികൂലേ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി? ഇട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അസുഭായ വാ ഫരതി, അനിച്ചതോ വാ ഉപസംഹരതീ"തി. ഏവം സേസപദേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഉപേക്ഖകോ തത്ഥ വിഹരതീതി ഇട്ഠേ അരജ്ജന്തോ അനിട്ഠേ അദുസ്സന്തോ യഥാ അഞ്ഞേ അസമപേക്ഖനേന മോഹം ഉപ്പാദേന്തി, ഏവം അനുപ്പാദേന്തോ ഛസു ആരമ്മണേസു ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി.

ഏതദാനുത്തരിയം, ഭന്തേ, ഇദ്ധിവിധാസൂതി, ഭന്തേ, യാ അയം ദ്വീസു ഇദ്ധീസു ഏവംദേസനാ, ഏതദാനുത്തരിയം. **തം ഭഗവാ**തി തം ദേസനം ഭഗവാ അസേസം സകലം അഭിജാനാതി. **തം ഭഗവതോ**തി തം ദേസനം ഭഗവതോ അസേസം അഭിജാനതോ. **ഉത്തരി അഭിഞ്ഞേയ്യം നത്ഥീ**തി ഉത്തരി അഭിജാനിതബ്ബം നത്ഥി. അയം നാമ ഇതോ അഞ്ഞോ ധമ്മോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ യം ഭഗവാ ന ജാനാതി ഇദം നത്ഥി. **യദഭിജാനം അഞ്ഞോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ**തി യം തുമ്ഹേഹി അനഭിഞ്ഞാതം അഞ്ഞോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ അഭിജാനന്തോ ഭഗവതാ ഭിയ്യോഭിഞ്ഞതരോ അസ്സ, അധികതരപഞ്ഞോ ഭവേയ്യ. **യദിദം ഇദ്ധിവിധാസൂ**തി ഏത്ഥ **യദിദ**ന്തി നിപാതമത്തം. ഇദ്ധിവിധാസു ഭഗവതാ ഉത്തരിതരോ നത്ഥി. അതീതബുദ്ധാപി ഹി ഇമാ ദ്വേ ഇദ്ധിയോ ദേസേസും, അനാഗതാപി ഇമാവ ദേസേസ്സന്തി. തുമ്ഹേപി തേസം ഞാണേന സംസന്ദിത്വാ ഇമാവ ദേസയിത്ഥ. ഇതി ഭഗവാ ഇദ്ധിവിധാസു അനുത്തരോതി ദസ്സേന്തോ "ഇമിനാപി കാരണേന ഏവംപസന്നോ അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതീ"തി ദീപേതി. ഏത്താവതാ യേ ധമ്മസേനാപതി ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ സോളസ അപരമ്പരിയധമ്മേ സമ്മസി, തേവ ദസ്സിതാ ഹോന്തി.

അഞ്ഞഥാസത്ഥുഗുണദസ്സനാദിവണ്ണനാ

ഏന്തം. ഇദാനി അപരേനപി ആകാരേന ഭഗവതോ ഗുണേ ദസ്സേന്തോ **യം തം ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സദ്ധേന കുലപുത്തേനാ**തി സദ്ധാ കുലപുത്താ നാമ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാ ബോധിസത്താ. തസ്മാ യം സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തേന പത്തബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. കിം പന തേന പത്തബ്ബം? നവ ലോകുത്തരധമ്മാ. **ആരദ്ധവീരിയേനാ**തിആദീസു "വീരിയം ഥാമോ"തിആദീനി സബ്ബാനേവ വീരിയവേവചനാനി. തത്ഥ **ആരദ്ധവീരിയേനാ**തി പഗ്ഗഹിതവീരിയേന. **ഥാമവതാ**തി ഥാമസമ്പന്നേന ഥിരവീരിയേന. **പുരിസഥാമേനാ**തി തേന ഥാമവതാ യം പുരിസഥാമേന പത്തബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. അനന്തരപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **പുരിസധോരയ്ഹേനാ**തി യാ അസമധുരേഹി ബുദ്ധേഹി വഹിതബ്ബാ ധുരാ, തം ധുരം വഹനസമത്ഥേന മഹാപുരിസേന. **അനുപ്പത്തം തം ഭഗവതാ**തി തം സബ്ബം അതീതാനാഗതബുദ്ധേഹി പത്തബ്ബം, സബ്ബമേവ അനുപ്പത്തം, ഭഗവതോ ഏകഗുണോപി ഊനോ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. **കാമേസു കാമസുഖല്ലികാനുയോഗ**ന്തി വത്ഥുകാമേസു കാമസുഖല്ലികാനുയോഗം. യഥാ അഞ്ഞേ കേണിയജടിലാദയോ സമണബ്രാഹ്മണാ "കോ ജാനാതി പരലോകം . സുഖോ ഇമിസ്സാ പരിബ്ബാജികായ മുദുകായ ലോമസായ ബാഹായ സമ്ഫസ്സോ"തി മോളിബന്ധാഹി പരിബ്ബാജികാഹി പരിചാരേന്തി സമ്പത്തം സമ്പത്തം രൂപാദിആരമ്മണം അനുഭവമാനാ കാമസുഖമനുയുത്താ, ന ഏവമനുയുത്തോതി ദസ്സേതി.

ഹീനന്തി ലാമകം. **ഗമ്മ**ന്തി ഗാമവാസീനം ധമ്മം. **പോഥുജ്ജനിക**ന്തി പുഥുജ്ജനേഹി സേവിതബ്ബം. **അനരിയ**ന്തി ന നിദ്ദോസം. ന വാ അരിയേഹി സേവിതബ്ബം. **അനത്ഥസഞ്ഹിത**ന്തി അനത്ഥസംയുത്തം. **അത്തകിലമഥാനുയോഗ**ന്തി അത്തനോ ആതാപനപരിതാപനാനുയോഗം. **ദുക്ഖ**ന്തി ദുക്ഖയുത്തം, ദുക്ഖമം വാ. യഥാ ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗം പരിവജ്ജേസ്സാമാതി കായകിലമഥം അനുധാവന്തി, തതോ മുഞ്ചിസ്സാമാതി കാമസുഖം അനുധാവന്തി, ന ഏവം ഭഗവാ. ഭഗവാ പന ഉഭോ ഏതേ അന്തേ വജ്ജേത്വാ യാ സാ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, മജ്ഝിമാ പടിപദാ തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ ചക്ഖുകരണീ"തി ഏവം വുത്താ

സമ്മാപടിപത്തി, തമേവ പടിപന്നോ. തസ്മാ “ന ച അത്തകിലമഥാനുയോഗ”ന്തിആദിമാഹ.

ആഭിചേതസികാനന്തി അഭിചേതസികാനം, കാമാവചരചിത്താനി അതിക്കമിത്വാ ഠിതാനന്തി അത്ഥോ. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാന**ന്തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ സുഖവിഹാരാനം. **പോട്ഠപാദസുത്തന്ത**സ്മിഞ്ഹി സപ്പീതികദുതിയജ്ഝാനഫലസമാപത്തി കഥിതാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൩൨). **പാസാദികസുത്തന്തേ** സഹ മഗ്ഗേന വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനം. ദസുത്തരസുത്തന്തേ ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തി. ഇമസ്മിം സമ്പസാദനീയേ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരജ്ഝാനാനി കഥിതാനി. **നികാമലാഭീ**തി യഥാകാമലാഭീ. **അകിച്ഛലാഭീ**തി അദുക്ഖലാഭീ. **അകസിരലാഭീ**തി വിപുലലാഭീ.

അനുയോഗദാനപ്പകാരവണ്ണനാ

൧൬൧. ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാതി ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ. തീണി ഹി ഖേത്താനി - ജാതിഖേത്തം ആണാഖേത്തം വിസയഖേത്തം. തത്ഥ **ജാതിഖേത്തം** നാമ ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു. സാ ഹി തഥാഗതസ്സ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമനകാലേ നിക്ഖമനകാലേ സമ്ബോധികാലേ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ ആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനേ പരിനിബ്ബാനേ ച കമ്പതി. കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളം പന **ആണാഖേത്തം** നാമ. ആടാനാടിയമോരപരിത്തധജഗ്ഗപരിത്തരതനപരിത്താദീനഞ്ഹി ഏത്ഥ ആണാ വത്തതി. **വിസയഖേത്തസ്സ** പന പരിമാണം നത്ഥി, ബുദ്ധാനഞ്ഹി “യാവതകം ഞാണം, താവതകം ഞേയ്യം, യാവതകം ഞേയ്യം താവതകം ഞാണം, ഞാണപരിയന്തികം ഞേയ്യം, ഞേയ്യപരിയന്തികം ഞാണ”ന്തി (മഹാനി॰ ൧൫൬) വചനതോ അവിസയോ നാമ നത്ഥി.

ഇമേസു പന തീസു ഖേത്തേസു ഠപേത്വാ ഇമം ചക്കവാളം അഞ്ഞസ്മിം ചക്കവാളേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി സുത്തം നത്ഥി, നുപ്പഞ്ജന്തീതി പന അത്ഥി. തീണി പിടകാനി വിനയപിടകം, സുത്തന്തപിടകം അഭിധമ്മപിടകം. തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതി, യസത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതി, മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ സങ്ഗീതീതി. ഇമാ തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ ആരുള്ഹേ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ “ഇമം ചക്കവാളം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി സുത്തം നത്ഥി, നുപ്പജ്ജന്തീതി പന അത്ഥി.

അപുബ്ബം അചരിമന്തി അപുരേ അപച്ഛാ ഏകതോ നുപ്പജ്ജന്തി, പുരേ വാ പച്ഛാ വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ബോധിപല്ലങ്കേ “ബോധിം അപത്വാ ന ഉട്ഠഹിസ്സാമീ”തി നിസിന്നകാലതോ പട്ഠായ യാവ മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണം, താവ പുബ്ബേതി ന വേദിതബ്ബം. ബോധിസത്തസ്സ ഹി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേ ദസസഹസ്സചക്കവാളകമ്പനേനേവ ഖേത്തപരിഗ്ഗഹോ കതോ. അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തിപി നിവാരിതാ ഹോതി. പരിനിബ്ബാനതോ പട്ഠായ ച യാവ സാസപമത്താപി ധാതുയോ തിട്ഠന്തി, താവ പച്ഛാതി ന വേദിതബ്ബം. ധാതൂസു ഹി ഠിതാസു ബുദ്ധാപി ഠിതാവ ഹോന്തി. തസ്മാ ഏത്ഥന്തരേ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി നിവാരിതാവ ഹോതി. ധാതുപരിനിബ്ബാനേ പന ജാതേ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി ന നിവാരിതാ.

തിപിടകഅന്തരധാനകഥാ

തീണി അന്തരധാനാനി നാമ പരിയത്തിഅന്തരധാനം, പടിവേധഅന്തരധാനം, പടിപത്തിഅന്തരധാനന്തി. തത്ഥ **പരിയത്തീ**തി തീണി പിടകാനി. **പടിവേധോ**തി സച്ചപ്പടിവേധോ. **പടിപത്തീ**തി പടിപദാ. തത്ഥ പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി. ഏകസ്മിഞ്ഹി കാലേ പടിവേധകരാ ഭിക്ഖൂ ബഹൂ ഹോന്തി, ഏസ ഭിക്ഖു പുഥുജ്ജനോതി അങ്ഗുലിം പസാരേത്വാ ദസ്സേതബ്ബോ ഹോതി. ഇമസ്മിംയേവ ദീപേ ഏകവാരം പുഥുജ്ജനഭിക്ഖു നാമ നാഹോസി. പടിപത്തിപൂരകാപി കദാചി ബഹൂ ഹോന്തി, കദാചി അപ്പാ. ഇതി പടിവേധോ ച പടിപത്തി ച ഹോതിപി ന ഹോതിപി. സാസനട്ഠിതിയാ പന പരിയത്തി പമാണം. പണ്ഡിതോ ഹി തേപിടകം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി.

യഥാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ആളാരസ്സ സന്തികേ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാ സത്ത ച സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിയാ പരികമ്മം പുച്ഛി, സോ ന ജാനാമീതി ആഹ. തതോ ഉദകസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ അധിഗതവിസേസം സംസന്ദിത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സ പരികമ്മം പുച്ഛി, സോ ആചിക്ഖി, തസ്സ വചനസമനന്തരമേവ മഹാസത്തോ തം ഝാനം സമ്പാദേസി, ഏവമേവ പഞ്ഞവാ ഭിക്ഖു പരിയത്തിം സുത്വാ ദ്വേപി പൂരേതി. തസ്മാ പരിയത്തിയാ ഠിതായ സാസനം ഠിതം ഹോതി. യദാ പന സാ അന്തരധായതി, തദാ പഠമം അഭിധമ്മപിടകം നസ്സതി. തത്ഥ പട്ഠാനം സബ്ബപഠമം അന്തരധായതി. അനുക്കമേന പച്ഛാ ധമ്മസങ്ഗഹോ , തസ്മിം അന്തരഹിതേ ഇതരേസു ദ്വീസു പിടകേസു ഠിതേസുപി സാസനം ഠിതമേവ ഹോതി.

തത്ഥ സുത്തന്തപിടകേ അന്തരധായമാനേ പഠമം അങ്ഗുത്തരനികായോ ഏകാദസകതോ പട്ഠായ യാവ ഏകകാ അന്തരധായതി, തദനന്തരം സംയുത്തനികായോ ചക്കപേയ്യാലതോ പട്ഠായ യാവ ഓഘതരണാ അന്തരധായതി. തദനന്തരം മജ്ഝിമനികായോ ഇന്ദ്രിയഭാവനതോ പട്ഠായ യാവ മൂലപരിയായാ അന്തരധായതി. തദനന്തരം ദീഘനികായോ ദസുത്തരതോ പട്ഠായ യാവ ബ്രഹ്മജാലാ അന്തരധായതി. ഏകിസ്സാപി ദ്വിന്നമ്പി ഗാഥാനം പുച്ഛാ അദ്ധാനം ഗച്ഛതി, സാസനം ധാരേതും ന സക്കോതി, സഭിയപുച്ഛാ ആളവകപുച്ഛാ വിയ ച. ഏതാ കിര കസ്സപബുദ്ധകാലികാ അന്തരാ സാസനം ധാരേതും നാസക്ഖിംസു.

ദ്വീസു പന പിടകേസു അന്തരഹിതേസുപി വിനയപിടകേ ഠിതേ സാസനം തിട്ഠതി. പരിവാരക്ഖന്ധകേസു അന്തരഹിതേസു ഉഭതോവിഭങ്ഗേ ഠിതേ ഠിതമേവ ഹോതി. ഉഭതോവിഭങ്ഗേ അന്തരഹിതേ മാതികായപി ഠിതായ ഠിതമേവ ഹോതി. മാതികായ അന്തരഹിതായ പാതിമോക്ഖപബ്ബജ്ജാഉപസമ്പദാസു ഠിതാസു സാസനം തിട്ഠതി. ലിങ്ഗം അദ്ധാനം ഗച്ഛതി. സേതവത്ഥസമണവംസോ പന കസ്സപബുദ്ധകാലതോ പട്ഠായ സാസനം ധാരേതും നാസക്ഖി. **പടിസമ്ഭിദാപത്തേഹി** വസ്സസഹസ്സം അട്ഠാസി. **ഛളഭിഞ്ഞേഹി** വസ്സസഹസ്സം. **തേവിജ്ജേഹി** വസ്സസഹസ്സം. **സുക്ഖവിപസ്സകേഹി** വസ്സസഹസ്സം. **പാതിമോക്ഖേഹി** വസ്സസഹസ്സം അട്ഠാസി. പച്ഛിമകസ്സ പന സച്ചപ്പടിവേധതോ പച്ഛിമകസ്സ സീലഭേദതോ

പട്ഠായ സാസനം ഓസക്കിതം നാമ ഹോതി. തതോ പട്ഠായ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി ന നിവാരിതാ.

സാസനഅന്തരഹിതവണ്ണനാ

തീണി പരിനിബ്ബാനാനി നാമ കിലേസപരിനിബ്ബാനം ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം ധാതുപരിനിബ്ബാനന്തി. തത്ഥ കിലേസപരിനിബ്ബാനം ബോധിപല്ലങ്കേ അഹോസി. ഖന്ധപരിനിബ്ബാനം കുസിനാരായം. ധാതുപരിനിബ്ബാനം അനാഗതേ ഭവിസ്സതി. സാസനസ്സ കിര ഓസക്കനകാലേ ഇമസ്മിം തമ്ബപണ്ണിദീപേ ധാതുയോ സന്നിപതിത്വാ മഹാചേതിയം ഗമിസ്സന്തി. മഹാചേതിയതോ നാഗദീപേ രാജായതനചേതിയം. തതോ മഹാബോധിപല്ലങ്കം ഗമിസ്സന്തി. നാഗഭവനതോപി ദേവലോകതോപി ബ്രഹ്മലോകതോപി ധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കമേവ ഗമിസ്സന്തി. സാസപമത്താപി ധാതുയോ ന അന്തരാ നസ്സിസ്സന്തി. സബ്ബധാതുയോ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ രാസിഭൂതാ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ വിയ ഏകഗ്ഘനാ ഹുത്വാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേസ്സന്തി.

താ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിസ്സന്തി, തതോ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ സന്നിപതിത്വാ ''അജ്ജ സത്ഥാ പരിനിബ്ബാതി, അജ്ജ സാസനം ഓസക്കതി, പച്ഛിമദസ്സനം ദാനി ഇദം അമ്ഹാക''ന്തി ദസബലസ്സ പരിനിബ്ബുതദിവസതോ മഹന്തതരം കാരുഞ്ഞം കരിസ്സന്തി. ഠപേത്വാ അനാഗാമിഖീണാസവേ അവസേസാ സകഭാവേന സന്ധാരേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. ധാതൂസു തേജോധാതു ഉട്ഠഹിത്വാ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഉഗ്ഗച്ഛിസ്സതി. സാസപമത്തായപി ധാതുയാ സതി ഏകജാലാ ഭവിസ്സതി. ധാതൂസു പരിയാദാനം ഗതാസു ഉപച്ഛിജ്ജിസ്സതി. ഏവം മഹന്തം ആനുഭാവം ദസ്സേത്വാ ധാതൂസു അന്തരഹിതാസു സാസനം അന്തരഹിതം നാമ ഹോതി.

യാവ ന ഏവം അന്തരധായതി, താവ അചരിമം നാമ ഹോതി. ഏവം അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യും, നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. കസ്മാ പന അപുബ്ബം അചരിമം നുപ്പജ്ജന്തീതി? അനച്ഛരിയത്താ. ബുദ്ധാ ഹി അച്ഛരിയമനുസ്സാ. യഥാഹ - ''ഏകപുഗ്ഗലോ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതി അച്ഛരിയമനുസ്സോ. കതമോ ഏകപുഗ്ഗലോ? തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൭൨). യദി ച ദ്വേ വാ ചത്താരോ വാ അട്ഠ വാ സോളസ വാ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, അനച്ഛരിയാ ഭവേയ്യും. ഏകസ്മിഞ്ഹി വിഹാരേ ദ്വിന്നം ചേതിയാനമ്പി ലാഭസക്കാരോ ഉളാരോ ന ഹോതി. ഭിക്ഖൂപി ബഹുതായ ന അച്ഛരിയാ ജാതാ, ഏവം ബുദ്ധാപി ഭവേയ്യും, തസ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി. ദേസനായ ച വിസേസാഭാവതോ. യഞ്ഹി സതിപട്ഠാനാദിഭേദം ധമ്മം ഏകോ ദേസേതി. അഞ്ഞേന ഉപ്പജ്ജിത്വാപി സോവ ദേസേതബ്ബോ സിയാ, തതോ അനച്ഛരിയോ സിയാ. ഏകസ്മിം പന ധമ്മം ദേസേന്തേ ദേസനാപി അച്ഛരിയാ ഹോതി, വിവാദഭാവതോ ച. ബഹൂസു ഹി ബുദ്ധേസു ഉപ്പന്നേസു ബഹൂനം ആചരിയാനം അന്തേവാസികാ വിയ അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ പാസാദികോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ മധുരസ്സരോ ലാഭീ പുഞ്ഞവാതി വിവദേയ്യും. തസ്മാപി ഏവം നുപ്പജ്ജന്തി. അപി ചേതം കാരണം മിലിന്ദരഞ്ഞാപി പുട്ഠേന നാഗസേനത്ഥേരേന വിത്ഥാരിതമേവ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

ഭന്തേ, നാഗസേന, ഭാസിതമ്പി ഹേതം ഭഗവതാ "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യും, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി. ദേസയന്താ ച, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേപി തഥാഗതാ സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയേ ധമ്മേ ദേസേന്തി, കഥയമാനാ ച ചത്താരി അരിയസച്ചാനി കഥേന്തി, സിക്ഖാപേന്താ ച തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖാപേന്തി, അനുസാസമാനാ ച അപ്പമാദപ്പടിപത്തിയം അനുസാസന്തി. യദി, ഭന്തേ നാഗസേന, സബ്ബേസമ്പി തഥാഗതാനം ഏകാ ദേസനാ ഏകാ കഥാ ഏകസിക്ഖാ ഏകാനുസാസനീ, കേന കാരണേന ദ്വേ തഥാഗതാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. ഏകേനപി താവ ബുദ്ധുപ്പാദേന അയം ലോകോ ഓഭാസജാതോ, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഭവേയ്യ, ദ്വിന്നം പഭായ അയം ലോകോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ഓഭാസജാതോ ഭവേയ്യ, ഓവദമാനാ ച ദ്വേ തഥാഗതാ സുഖം ഓവദേയ്യും, അനുസാസമാനാ ച സുഖം അനുസാസേയ്യും, തത്ഥ മേ കാരണം ദേസേഹി, യഥാഹം നിസ്സംസയോ ഭവേയ്യ"ന്തി.

അയം, മഹാരാജ, ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ, ചലേയ്യ, കമ്പേയ്യ, നമേയ്യ, ഓണമേയ്യ, വിനമേയ്യ, വികിരേയ്യ, വിധമേയ്യ, വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.

യഥാ, മഹാരാജ, നാവാ ഏകപുരിസസന്ധാരണീ ഭവേയ്യ, ഏകപുരിസേ അഭിരൂള്ഹേ സാ നാവാ സമുപാദികാ ഭവേയ്യ, അഥ ദുതിയോ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ താദിസോ ആയുനാ വണ്ണേന വയേന പമാണേന കിസഥൂലേന സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗേന, സോ തം നാവം അഭിരൂഹേയ്യ, അപി നു സാ, മഹാരാജ, നാവാ ദ്വിന്നമ്പി ധാരേയ്യാതി? ന ഹി, ഭന്തേ, ചലേയ്യ, കമ്പേയ്യ, നമേയ്യ, ഓണമേയ്യ, വിനമേയ്യ, വികിരേയ്യ, വിധമേയ്യ, വിദ്ധംസേയ്യ, ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ ഓസീദേയ്യ ഉദകേതി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ, ഏകസ്സേവ തഥാഗതസ്സ ഗുണം ധാരേതി, യദി ദുതിയോ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, നായം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ധാരേയ്യ...പേ॰... ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യ.

യഥാ വാ പന, മഹാരാജ, പുരിസോ യാവദത്ഥം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ ഛാദേന്തം യാവ കണ്ഠമഭിപൂരയിത്വാ, സോ ധാതോ പീണിതോ പരിപുണ്ണോ നിരന്തരോ തന്ദീകതോ അനോണമിതദണ്ഡജാതോ പുനദേവ താവതകം ഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ, അപി നു ഖോ സോ, മഹാരാജ, പുരിസോ സുഖിതോ ഭവേയ്യാതി? ന ഹി, ഭന്തേ , സകിം ഭുത്തോവ മരേയ്യാതി; ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അയം ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകബുദ്ധധാരണീ ...പേ॰... ന ഠാനമുപഗച്ഛേയ്യാതി.

കിം നു ഖോ, ഭന്തേ നാഗസേന, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതീതി? ഇധ, മഹാരാജ, ദ്വേ സകടാ രതനപൂരിതാ ഭവേയ്യും യാവ മുഖസമാ, ഏകസ്മാ സകടതോ രതനം ഗഹേത്വാ ഏകസ്മിം സകടേ ആകിരേയ്യും, അപി നു ഖോ തം, മഹാരാജ, സകടം ദ്വിന്നമ്പി സകടാനം രതനം

ധാരേയ്യാതി? ന ഹി, ഭന്തേ, നാഭിപി തസ്സ ഫലേയ്യ, അരാപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യും, നേമിപി തസ്സ ഓപതേയ്യ, അക്ഖോപി തസ്സ ഭിജ്ജേയ്യാതി. കിം നു ഖോ, മഹാരാജ, അതിരതനഭാരേന സകടം ഭിജ്ജതീതി? ആമ, ഭന്തേ,തി. ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, അതിധമ്മഭാരേന പഥവീ ചലതി.

അപിച, മഹാരാജ, ഇമം കാരണം ബുദ്ധബലപരിദീപനായ ഓസാരിതം അഞ്ഞമ്പി തത്ഥ അതിരൂപം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേസം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ "തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ"തി, ഉഭതോ പക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും. യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വിന്നം ബലവാമച്ചാനം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ "തുമ്ഹാകം അമച്ചോ അമ്ഹാകം അമച്ചോ"തി, ഉഭതോ പക്ഖജാതാ ഹോന്തി; ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, യദി ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേസം പരിസായ വിവാദോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ "തുമ്ഹാകം ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ"തി, ഉഭതോ പക്ഖജാതാ ഭവേയ്യും, ഇദം താവ, മഹാരാജ, ഏകം കാരണം, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

അപരമ്പി, മഹാരാജ, ഉത്തരിം കാരണം സുണോഹി, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി. യദി, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, "അഗ്ഗോ ബുദ്ധോ"തി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ, "ജേട്ഠോ ബുദ്ധോ"തി, സേട്ഠോ ബുദ്ധോതി, വിസിട്ഠോ ബുദ്ധോതി, ഉത്തമോ ബുദ്ധോതി, പവരോ ബുദ്ധോതി, അസമോ ബുദ്ധോതി , അസമസമോ ബുദ്ധോതി, അപ്പടിമോ ബുദ്ധോതി, അപ്പടിഭാഗോ ബുദ്ധോതി, അപ്പടിപുഗ്ഗലോ ബുദ്ധോതി യം വചനം, തം മിച്ഛാ ഭവേയ്യ. ഇമമ്പി ഖോ ത്വം, മഹാരാജ, കാരണം അത്ഥതോ സമ്പടിച്ഛ, യേന കാരണേന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഏകക്ഖണേ നുപ്പജ്ജന്തി.

അപിച ഖോ, മഹാരാജ, ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം സഭാവപകതി ഏസാ, യം ഏകോയേവ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി. കസ്മാ കാരണാ? മഹന്തതായ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധഗുണാനം, യം അഞ്ഞമ്പി, മഹാരാജ, മഹന്തം ഹോതി, തം ഏകംയേവ ഹോതി. പഥവീ, മഹാരാജ, മഹന്തീ, സാ ഏകായേവ. സാഗരോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ. സിനേരു ഗിരിരാജാ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ. ആകാസോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ. സക്കോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ. മാരോ മഹന്തോ , സോ ഏകോയേവ. മഹാബ്രഹ്മാ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ. തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മഹന്തോ, സോ ഏകോയേവ ലോകസ്മിം. യത്ഥ തേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ അഞ്ഞേസം ഓകാസോ ന ഹോതി. തസ്മാ, മഹാരാജ, തഥാഗതോ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഏകോയേവ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീതി. സുകഥിതോ, ഭന്തേ നാഗസേന, പഞ്ഹോ ഓപമ്മേഹി കാരണേഹീതി (മി॰ പ॰ ൫.൧.൧).

ധമ്മസ്സ ചാനുധമ്മന്തി നവവിധസ്സ ലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുധമ്മം പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദം. **സഹധമ്മികോ**തി സകാരണോ. **വാദാനുവാദോ**തി

വാദോയേവ.

അച്ഛരിയഅബ്ഭുതവണ്ണനാ

൧൬൨. **ആയസ്മാ ഉദായീ**തി തയോ ഥേരാ ഉദായീ നാമ - ലാളുദായീ, കാളുദായീ, മഹാഉദായീതി. ഇധ മഹാഉദായീ അധിപ്പേതോ. തസ്സ കിര ഇമം സുത്തം ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ സുണന്തസ്സ അബ്ഭന്തരേ പഞ്ചവണ്ണാ പീതി ഉപ്പജ്ജിത്വാ പാദപിട്ഠിതോ സീസമത്ഥകം ഗച്ഛതി, സീസമത്ഥകതോ പാദപിട്ഠിം ആഗച്ഛതി, ഉഭതോ പട്ഠായ മജ്ഝം ഓതരതി, മജ്ഝതോ പട്ഠായ ഉഭതോ ഗച്ഛതി. സോ നിരന്തരം പീതിയാ ഫുടസരീരോ ബലവസോമനസ്സേന ദസബലസ്സ ഗുണം കഥേന്തോ **അച്ഛരിയം ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. **അപ്പിച്ഛതാ**തി നിത്തണ്ഹതാ. **സന്തുട്ഠിതാ**തി ചതൂസു പച്ചയേസു തീഹാകാരേഹി സന്തോസോ. **സല്ലേഖതാ**തി സബ്ബകിലേസാനം സല്ലിഖിതഭാവോ. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യോ നാമ. **ന അത്താനം പാതുകരിസ്സതീ**തി അത്തനോ ഗുണേ ന ആവി കരിസ്സതി. **പടാകം പരിഹരേയ്യു**ന്തി ''കോ അമ്ഹേഹി സദിസോ അത്ഥീ''തി വദന്താ പടാകം ഉക്ഖിപിത്വാ നാളന്ദം വിചരേയ്യും.

പസ്സ ഖോ ത്വം, ഉദായി, തഥാഗതസ്സ അപ്പിച്ഛതാതി പസ്സ ഉദായി യാദിസീ തഥാഗതസ്സ അപ്പിച്ഛതാതി ഥേരസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛന്തോ ആഹ. കിം പന ഭഗവാ നേവ അത്താനം പാതുകരോതി, ന അത്തനോ ഗുണം കഥേതീതി ചേ? ന, ന കഥേതി. അപ്പിച്ഛതാദീഹി കഥേതബ്ബം, ചീവരാദിഹേതും ന കഥേതി. തേനേവാഹ - ''പസ്സ ഖോ ത്വം, ഉദായി, തഥാഗതസ്സ അപ്പിച്ഛതാ''തിആദി. ബുജ്ഝനകസത്തം പന ആഗമ്മ വേനേയ്യവസേന കഥേതി. യഥാഹ -

> ''ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി;
> സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ''തി. (മഹാവ॰ ൧൧);

ഏവം തഥാഗതസ്സ ഗുണദീപികാ ബഹൂ ഗാഥാപി സുത്തന്താപി വിത്ഥാരേതബ്ബാ.

൧൬൩. **അഭിക്ഖണം ഭാസേയ്യാസീ**തി പുനപ്പുനം ഭാസേയ്യാസി. പുബ്ബണ്ഹസമയേ മേ കഥിതന്തി മാ മജ്ഝന്ഹികാദീസു ന കഥയിത്ഥ. അജ്ജ വാ മേ കഥിതന്തി മാ പരദിവസാദീസു ന കഥയിത്ഥാതി അത്ഥോ. **പവേദേസീ**തി കഥേസി. **ഇമസ്സ വേയ്യാകരണസ്സാ**തി നിഗ്ഗാഥകത്താ ഇദം സുത്തം ''വേയ്യാകരണ''ന്തി വുത്തം. **അധിവചന**ന്തി നാമം. ഇദം പന ''ഇതി ഹിദ''ന്തി പട്ഠായ പദം സങ്ഗീതികാരേഹി ഠപിതം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

സമ്പസാദനീയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. പാസാദികസുത്തവണ്ണനാ

നിഗണ്ഠനാടപുത്തകാലങ്കിരിയവണ്ണനാ

൧൬൪. ഏവം മേ സുതന്തി പാസാദികസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ - **വേധഞ്ഞാ നാമ സക്യാ**തി ധനുമ്ഹി കതസിക്ഖാ വേധഞ്ഞനാമകാ ഏകേ സക്യാ. **തേസം അമ്ബവനേ പാസാദേ**തി തേസം അമ്ബവനേ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹത്ഥായ കതോ ദീഘപാസാദോ അത്ഥി, തത്ഥ വിഹരതി. **അധുനാ കാലങ്കതോ**തി സമ്പതി കാലങ്കതോ. **ദ്വേധികജാതാ**തി ദ്വേജ്ഝജാതാ, ദ്വേഭാഗാ ജാതാ. **ഭണ്ഡനാദീസു** ഭണ്ഡനം പുബ്ബഭാഗകലഹോ, തം ദണ്ഡാദാനാദിവസേന പണ്ണത്തിവീതിക്കമവസേന ച വഡ്ഢിതം **കലഹോ.** ''ന ത്വം ഇമം ധമ്മവിനയം ആജാനാസീ''തിആദിനാ നയേന വിരുദ്ധവചനം **വിവാദോ. വിതുദന്താ**തി വിജ്ഝന്താ. **സഹിതം മേ**തി മമ വചനം അത്ഥസഞ്ഹിതം. **അധിചിണ്ണം തേ വിപരാവത്ത**ന്തി യം തവ അധിചിണ്ണം ചിരകാലാസേവനവസേന പഗുണം, തം മമ വാദം ആഗമ്മ നിവത്തം. **ആരോപിതോ തേ വാദോ**തി തുയ്ഹം ഉപരി മയാ ദോസോ ആരോപിതോ. **ചര വാദപ്പമോക്ഖായാ**തി ഭത്തപുടം ആദായ തം തം ഉപസങ്കമിത്വാ വാദപ്പമോക്ഖത്ഥായ ഉത്തരി പരിയേസമാനോ വിചര. **നിബ്ബേഠേഹി വാ**തി അഥ വാ മയാ ആരോപിതദോസതോ അത്താനം മോചേഹി. **സചേ പഹോസീ**തി സചേ സക്കോസി. **വധോയേവാ**തി മരണമേവ. **നാടപുത്തിയേസൂ**തി നാടപുത്തസ്സ അന്തേവാസികേസു. **നിബ്ബിന്നരൂപാ**തി ഉക്കണ്ഠിതസഭാവാ അഭിവാദനാദീനിപി ന കരോന്തി. **വിരത്തരൂപാ**തി വിഗതപേമാ. **പടിവാനരൂപാ**തി തേസം സക്കച്ചകിരിയതോ നിവത്തനസഭാവാ. **യഥാ ത**ന്തി യഥാ ദുരക്ഖാതാദിസഭാവേ ധമ്മവിനയേ നിബ്ബിന്നവിരത്തപ്പടിവാനരൂപേഹി ഭവിതബ്ബം, തഥേവ ജാതാതി അത്ഥോ. **ദുരക്ഖാതേ**തി ദുക്കഥിതേ. **ദുപ്പവേദിതേ**തി ദുവിഞ്ഞാപിതേ. **അനുപസമസംവത്തനികേ**തി രാഗാദീനം ഉപസമം കാതും അസമത്ഥേ. **ഭിന്നഥൂപേ**തി ഭിന്നപ്പതിട്ഠേ. ഏത്ഥ ഹി നാടപുത്തോവ നേസം പതിട്ഠട്ഠേന ഥൂപോ. സോ പന ഭിന്നോ മതോ. തേന വുത്തം ''ഭിന്നഥൂപേ''തി. **അപ്പടിസരണേ**തി തസ്സേവ അഭാവേന പടിസരണവിരഹിതേ.

നനു ചായം നാടപുത്തോ നാളന്ദവാസികോ, സോ കസ്മാ പാവായം കാലങ്കതോതി? സോ കിര ഉപാലിനാ ഗഹപതിനാ പടിവിദ്ധസച്ചേന ദസഹി ഗാഥാഹി ഭാസിതേ ബുദ്ധഗുണേ സുത്വാ ഉണ്ഹം ലോഹിതം ഛഡ്ഡേസി. അഥ നം അഫാസുകം ഗഹേത്വാ പാവം അഗമംസു. സോ തത്ഥ കാലമകാസി. കാലം കുരുമാനോ ച ചിന്തേസി - ''മമ ലദ്ധി അനിയ്യാനികാ സാരവിരഹിതാ, മയം താവ നട്ഠാ, അവസേസജനോപി മാ അപായപൂരകോ അഹോസി, സചേ പനാഹം 'മമ സാസനം അനിയ്യാനിക'ന്തി വക്ഖാമി, ന സദ്ദഹിസ്സന്തി, യംനൂനാഹം ദ്വേപി ജനേ ന ഏകനീഹാരേന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേയ്യം, തേ മമച്ചയേന അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവദിസ്സന്തി, സത്ഥാ തം വിവാദം പടിച്ച ഏകം ധമ്മകഥം കഥേസ്സതി, തതോ തേ സാസനസ്സ മഹന്തഭാവം ജാനിസ്സന്തീ''തി.

അഥ നം ഏകോ അന്തേവാസികോ ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - ''ഭന്തേ തുമ്ഹേ ദുബ്ബലാ, മയ്ഹമ്പി ഇമസ്മിം ധമ്മേ സാരം ആചിക്ഖഥ, ആചരിയപ്പമാണ''ന്തി. ''ആവുസോ, ത്വം മമച്ചയേന സസ്സതന്തി ഗണ്ഹേയ്യാസീ''തി. അപരോപി ഉപസങ്കമി, തം ഉച്ഛേദം ഗണ്ഹാപേസി. ഏവം ദ്വേപി ജനേ ഏകലദ്ധികേ

അകത്വാ ബഹൂ നാനാനീഹാരേന ഉഗ്ഗണ്ഹാപേത്വാ കാലമകാസി. തേ തസ്സ സരീരകിച്ചം കത്വാ സന്നിപതിത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം പുച്ഛിംസു - "കസ്സാവുസോ, ആചരിയോ സാരം ആചിക്ഖീ"തി? ഏകോ ഉട്ഠഹിത്വാ മയ്ഹന്തി ആഹ. കിം ആചിക്ഖീതി? സസ്സതന്തി. അപരോ തം പടിബാഹിത്വാ "മയ്ഹം സാരം ആചിക്ഖീ"തി ആഹ. ഏവം സബ്ബേ "മയ്ഹം സാരം ആചിക്ഖി, അഹം ജേട്ഠകോ"തി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാദം വഡ്ഢേത്വാ അക്കോസേ ചേവ പരിഭാസേ ച ഹത്ഥപാദപ്പഹാരാദീനി ച പവത്തേത്വാ ഏകമഗ്ഗേന ദ്വേ അഗച്ഛന്താ നാനാദിസാസു പക്കമിംസു.

൧൬൫. **അഥ ഖോ ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ**തി അയം ഥേരോ ധമ്മസേനാപതിസ്സ കനിട്ഠഭാതികോ. തം ഭിക്ഖൂ അനുപസമ്പന്നകാലേ "ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ"തി സമുദാചരിത്വാ ഥേരകാലേപി തഥേവ സമുദാചരിംസു. തേന വുത്തം - "ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ"തി.

"പാവായം വസ്സംവുട്ഠോ യേന സാമഗാമോ, യേനായസ്മാ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമീ"തി കസ്മാ ഉപസങ്കമി? നാടപുത്തേ കിര കാലങ്കതേ ജമ്ബുദീപേ മനുസ്സാ തത്ഥ തത്ഥ കഥം പവത്തയിംസു "നിഗണ്ഠോ നാടപുത്തോ ഏകോ സത്ഥാതി പഞ്ഞായിത്ഥ, തസ്സ കാലങ്കിരിയായ സാവകാനം ഏവരൂപോ വിവാദോ ജാതോ. സമണോ പന ഗോതമോ ജമ്ബുദീപേ ചന്ദോ വിയ സൂരിയോ വിയ ച പാകടോ, സാവകാപിസ്സ പാകടായേവ. കീദിസോ നു ഖോ സമണേ ഗോതമേ പരിനിബ്ബുതേ സാവകാനം വിവാദോ ഭവിസ്സതീ"തി . ഥേരോ തം കഥം സുത്വാ ചിന്തേസി - "ഇമം കഥം ഗഹേത്വാ ദസബലസ്സ ആരോചേസ്സാമി, സത്ഥാ ഏതം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ ഏകം ദേസനം കഥേസ്സതീ"തി. സോ നിക്ഖമിത്വാ യേന സാമഗാമോ, യേനായസ്മാ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമി.

സാമഗാമോതി സാമാകാനം ഉസ്സന്നത്താ തസ്സ ഗാമസ്സ നാമം. **യേനായസ്മാ ആനന്ദോ**തി ഉജുമേവ ഭഗവതോ സന്തികം അഗന്ത്വാ യേനസ്സ ഉപജ്ഝായോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമി.

ബുദ്ധകാലേ കിര സാരിപുത്തത്ഥേരോ ച ആനന്ദത്ഥേരോ ച അഞ്ഞമഞ്ഞം മമായിംസു. സാരിപുത്തത്ഥേരോ "മയാ കാതബ്ബം സത്ഥു ഉപട്ഠാനം കരോതീ"തി ആനന്ദത്ഥേരം മമായി. ആനന്ദത്ഥേരോ "ഭഗവതോ സാവകാനം അഗ്ഗോ"തി സാരിപുത്തത്ഥേരം മമായി. കുലദാരകേ ച പബ്ബാജേത്വാ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സന്തികേ ഉപജ്ഝം ഗണ്ഹാപേസി. സാരിപുത്തത്ഥേരോപി തഥേവ അകാസി. ഏവം ഏകമേകേന അത്തനോ പത്തചീവരം ദത്വാ പബ്ബാജേത്വാ ഉപജ്ഝം ഗണ്ഹാപിതാനി പഞ്ച പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി അഹേസും. ആയസ്മാ ആനന്ദോ പണീതാനി ചീവരാദീനിപി ലഭിത്വാ ഥേരസ്സ അദാസി.

ധമ്മരതനപൂജാ

ഏകോ കിര ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - "ബുദ്ധരതനസ്സ ച സങ്ഘരതനസ്സ ച പൂജാ പഞ്ഞായതി, കഥം നു ഖോ ധമ്മരതനം പൂജിതം ഹോതീ"തി? സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതമത്ഥം പുച്ഛി. ഭഗവാ ആഹ - "സചേപി ബ്രാഹ്മണ ധമ്മരതനം പൂജേതുകാമോ, ഏകം ബഹുസ്സുതം പൂജേഹീ"തി.

ബഹുസ്സുതം, ഭന്തേ, ആചിക്ഖഥാതി. ഭിക്ഖുസങ്ഘം പുച്ഛാതി. സോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഉപസങ്കമിത്വാ "ബഹുസ്സുതം, ഭന്തേ, ആചിക്ഖഥാ"തി ആഹ. ആനന്ദത്ഥേരോ ബ്രാഹ്മണാതി. ബ്രാഹ്മണോ ഥേരം സഹസ്സഗ്ഘനികേന തിചീവരേന പൂജേസി. ഥേരോ തം ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി. ഭഗവാ "കുതോ, ആനന്ദ, ലദ്ധ"ന്തി ആഹ? ഏകേന, ഭന്തേ, ബ്രാഹ്മണേന ദിന്നം, ഇദം പനാഹം ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ദാതുകാമോതി. ദേഹി, ആനന്ദാതി. ചാരികം പക്കന്തോ ഭന്തേതി. ആഗതകാലേ ദേഹീതി, സിക്ഖാപദം ഭന്തേ, പഞ്ഞത്തന്തി. കദാ പന സാരിപുത്തോ ആഗമിസ്സതീതി? ദസാഹമത്തേന ഭന്തേതി. "അനുജാനാമി, ആനന്ദ, ദസാഹപരമം അതിരേകചീവരം നിക്ഖിപിതു"ന്തി സിക്ഖാപദം പഞ്ഞാപേസി.

സാരിപുത്തത്ഥേരോപി തഥേവ യംകിഞ്ചി മനാപം ലഭതി, തം ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ദേതി. സോ ഇമമ്പി അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികം ഥേരസ്സേവ സദ്ധിവിഹാരികം അദാസി. തേന വുത്തം - "യേനസ്സ ഉപജ്ഝായോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ തേനുപസങ്കമീ"തി. ഏവം കിരസ്സ അഹോസി - "ഉപജ്ഝായോ മേ മഹാപഞ്ഞോ, സോ ഇമം കഥം സത്ഥു ആരോചേസ്സതി, അഥ സത്ഥാ തദനുരൂപം ധമ്മം ദേസേസ്സതീ"തി. **കഥാപാഭത**ന്തി കഥായ മൂലം. മൂലഞ്ഹി "പാഭത"ന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ -

> "അപ്പകേനാപി മേധാവീ, പാഭതേന വിചക്ഖണോ;
> സമുട്ഠാപേതി അത്താനം, അണും അഗ്ഗിംവ സന്ധമ"ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧.൪);

ഭഗവന്തം ദസ്സനായാതി ഭഗവന്തം ദസ്സനത്ഥായ. കിം പനാനേന ഭഗവാ ന ദിട്ഠപുബ്ബോതി? നോ ന ദിട്ഠപുബ്ബോ. അയഞ്ഹി ആയസ്മാ ദിവാ നവ വാരേ, രത്തിം നവ വാരേതി ഏകാഹം അട്ഠാരസ വാരേ ഉപട്ഠാനമേവ ഗച്ഛതി. ദിവസസ്സ പന സതവാരം വാ സഹസ്സവാരം വാ ഗന്തുകാമോ സമാനോപി ന അകാരണാ ഗച്ഛതി, ഏകം പഞ്ഹുദ്ധാരം ഗഹേത്വാവ ഗച്ഛതി. സോ തം ദിവസം തേന കഥാപാഭതേന ഗന്തുകാമോ ഏവമാഹ.

അസമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതധമ്മവിനയവണ്ണനാ

൧൬൬. ഏവഞ്ഹേതം, ചുന്ദ, ഹോതീതി ഭഗവാ ആനന്ദത്ഥേരേന ആരോചിതേപി യസ്മാ ന ആനന്ദത്ഥേരോ ഇമിസ്സാ കഥായ സാമികോ, ചുന്ദത്ഥേരോ പന സാമികോ. സോവ തസ്സാ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം ജാനാതി. തസ്മാ ഭഗവാ തേന സദ്ധിം കഥേന്തോ "ഏവഞ്ഹേതം, ചുന്ദ, ഹോതീ"തിആദിമാഹ . തസ്സത്ഥോ - ചുന്ദ ഏവഞ്ഹേതം ഹോതി ദുരക്ഖാതാദിസഭാവേ ധമ്മവിനയേ സാവകാ ഭേധികജാതാ ഭണ്ഡനാദീനി കത്വാ മുഖസത്തീഹി വിതുദന്താ വിഹരന്തി.

ഇദാനി യസ്മാ അനിയ്യാനികസാസനേനേവ നിയ്യാനികസാസനം പാകടം ഹോതി, തസ്മാ ആദിതോ അനിയ്യാനികസാസനമേവ ദസ്സേന്തോ **ഇധ ചുന്ദ സത്ഥാ ച ഹോതി അസമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വോക്കമ്മ ച തമ്ഹാ ധമ്മാ വത്തതീ**തി ന നിരന്തരം പൂരേതി, ഓക്കമിത്വാ ഓക്കമിത്വാ അന്തരന്തരം കത്വാ വത്തതീതി അത്ഥോ. **തസ്സ തേ, ആവുസോ, ലാഭാ**തി തസ്സ തുയ്ഹം ഏതേ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തിആദയോ ലാഭാ. **സുലദ്ധ**ന്തി മനുസ്സത്തമ്പി തേ സുലദ്ധം. **തഥാ പടിപജ്ജതൂ**തി ഏവം പടിപജ്ജതു. **യഥാ തേ സത്ഥാരാ ധമ്മോ ദേസിതോ**തി

യേന തേ ആകാരേന സത്ഥാരാ ധമ്മോ കഥിതോ. **യോ ച സമാദപേതീ**തി യോ ച ആചരിയോ സമാദപേതി. **യഞ്ച സമാദപേതീ**തി യം അന്തേവാസിം സമാദപേതി. **യോ ച സമാദപിതോ**തി യോ ച ഏവം സമാദപിതോ അന്തേവാസികോ. യഥാ ആചരിയേന സമാദപിതം, തഥത്ഥായ പടിപജ്ജതി. **സബ്ബേ തേ**തി തയോപി തേ. ഏത്ഥ ഹി ആചരിയോ സമാദപിതത്താ അപുഞ്ഞം പസവതി, സമാദിന്നന്തേവാസികോ സമാദിന്നത്താ, പടിപന്നകോ പടിപന്നത്താ. തേന വുത്തം - ''സബ്ബേ തേ ബഹും അപുഞ്ഞം പസവന്തീ''തി. ഏതേനുപായേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൬൭. അപിചേത്ഥ **ഞായപ്പടിപന്നോ**തി കാരണപ്പടിപന്നോ. **ഞായമാരാധേസ്സതീ**തി കാരണം നിപ്ഫാദേസ്സതി. **വീരിയം ആരഭതീ**തി അത്തനോ ദുക്ഖനിബ്ബത്തകം വീരിയം കരോതി. വുത്തഞ്ഹേതം ''ദുരക്ഖാതേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയേ യോ ആരദ്ധവീരിയോ, സോ ദുക്ഖം വിഹരതി. യോ കുസീതോ, സോ സുഖം വിഹരതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൧൮).

സമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതധമ്മവിനയാദിവണ്ണനാ

൧൬൮. ഏവം അനിയ്യാനികസാസനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നിയ്യാനികസാസനം ദസ്സേന്തോ **ഇധ പന, ചുന്ദ, സത്ഥാ ച ഹോതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നിയ്യാനികോ**തി മഗ്ഗത്ഥായ ഫലത്ഥായ ച നിയ്യാതി.

൧൬൯. **വീരിയം ആരഭതീ**തി അത്തനോ സുഖനിപ്ഫാദകം വീരിയം ആരഭതി. വുത്തഞ്ഹേതം ''സ്വാക്ഖാതേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയേ യോ കുസീതോ, സോ ദുക്ഖം വിഹരതി. യോ ആരദ്ധവീരിയോ, സോ സുഖം വിഹരതീ''തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൧൯).

൧൭൦. ഇതി ഭഗവാ നിയ്യാനികസാസനേ സമ്മാപടിപന്നസ്സ കുലപുത്തസ്സ പസംസം ദസ്സേത്വാ പുന ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ **ഇധ, ചുന്ദ, സത്ഥാ ച ലോകേ ഉദപാദീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അവിഞ്ഞാപിതത്ഥാ**തി അബോധിതത്ഥാ. **സബ്ബസങ്ഗാഹപദകത**ന്തി സബ്ബസങ്ഗഹപദേഹി കതം, സബ്ബസങ്ഗാഹികം കതം ന ഹോതീതി അത്ഥോ. ''സബ്ബസങ്ഗാഹപദഗത''ന്തിപി പാഠോ, ന സബ്ബസങ്ഗാഹപദേസു ഗതം, ന ഏകസങ്ഗഹജാതന്തി അത്ഥോ. **സപ്പാടിഹീരകത**ന്തി നിയ്യാനികം. **യാവ ദേവമനുസ്സേഹീ**തി ദേവലോകതോ യാവ മനുസ്സലോകാ സുപ്പകാസിതം. **അനുതപ്പോ ഹോതീ**തി അനുതാപകരോ ഹോതി. **സത്ഥാ ച നോ ലോകേ**തി ഇദം തേസം അനുതാപകാരദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **നാനുതപ്പോ ഹോതീ**തി സത്ഥാരം ആഗമ്മ സാവകേഹി യം പത്തബ്ബം, തസ്സ പത്തത്താ അനുതാപകരോ ന ഹോതി.

൧൭൧. **ഥേരോ**തി ഥിരോ ഥേരകാരകേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ. ''രത്തഞ്ഞൂ''തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **ഏതേഹി ചേ പീ**തി ഏതേഹി ഹേട്ഠാ വുത്തേഹി.

൧൭൨. **പത്തയോഗക്ഖേമാ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമത്താ അരഹത്തം ഇധ യോഗക്ഖേമം നാമ, തം പത്താതി അത്ഥോ. **അലം സമക്ഖാതും സദ്ധമ്മസ്സാ**തി സമ്മുഖാ ഗഹിതത്താ അസ്സ സദ്ധമ്മം സമ്മാ ആചിക്ഖിതും സമത്ഥാ.

൩൭൪. ബ്രഹ്മചാരിനോതി ബ്രഹ്മചരിയവാസം വസമാനാ അരിയസാവകാ. **കാമഭോഗിനോതി** ഗിഹിസോതാപന്നാ. "ഇദ്ധഞ്ചേവാ"തിആദീനി മഹാപരിനിബ്ബാനേ വിത്ഥാരിതാനേവ. **ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപത്തന്തി** ലാഭഗ്ഗഞ്ചേവ യസഗ്ഗഞ്ച പത്തം.

൩൭൫. സന്തി ഖോ പന മേ, ചുന്ദ, ഏതരഹി ഥേരാ ഭിക്ഖൂ സാവകാതി സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാദയോ ഥേരാ. **ഭിക്ഖുനിയോതി** ഖേമാഥേരീഉപ്പലവണ്ണഥേരീആദയോ. **ഉപാസകാ സാവകാ ഗിഹീ ഓദാതവത്ഥവസനാ ബ്രഹ്മചാരിനോതി** ചിത്തഗഹപതിഹത്ഥകആളവകാദയോ. **കാമഭോഗിനോതി** ചൂളഅനാഥപിണ്ഡികമഹാഅനാഥപിണ്ഡികാദയോ. **ബ്രഹ്മചാരിനിയോതി** നന്ദമാതാദയോ. **കാമഭോഗിനിയോതി** ഖുജ്ജുത്തരാദയോ.

൩൭൬. സബ്ബാകാരസമ്പന്നന്തി സബ്ബകാരണസമ്പന്നം. **ഇദമേവ തന്തി** ഇദമേവ ബ്രഹ്മചരിയം, ഇമമേവ ധമ്മം സമ്മാ ഹേതുനാ നയേന വദമാനോ വദേയ്യ. **ഉദകാസ്സുദന്തി ഉദകോ സുദം. പസ്സം ന പസ്സതീതി** പസ്സന്തോ ന പസ്സതി. സോ കിര ഇമം പഞ്ഹം മഹാജനം പുച്ഛി. തേഹി "ന ജാനാമ, ആചരിയ, കഥേഹി നോ"തി വുത്തോ സോ ആഹ - "ഗമ്ഭീരോ അയം പഞ്ഹോ ആഹാരസപ്പായേ സതി ഥോകം ചിന്തേത്വാ സക്കാ കഥേതു"ന്തി. തതോ തേഹി ചത്താരോ മാസേ മഹാസക്കാരേ കതേ തം പഞ്ഹം കഥേന്തോ **കിഞ്ച പസ്സം ന പസ്സതീതി**ആദിമാഹ. തത്ഥ **സാധുനിസിതസ്സാതി** സുട്ഠുനിസിതസ്സ തിഖിണസ്സ, സുനിസിതഖുരസ്സ കിര തലം പഞ്ഞായതി, ധാരാ ന പഞ്ഞായതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

സങ്ഗായിതബ്ബധമ്മാദിവണ്ണനാ

൩൭൭. സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മാതി സങ്ഗന്ത്വാ സമാഗന്ത്വാ. **അത്ഥേന അത്ഥം, ബ്യഞ്ജനേന ബ്യഞ്ജനന്തി** അത്ഥേന സഹ അത്ഥം, ബ്യഞ്ജനേനപി സഹ ബ്യഞ്ജനം സമാനേന്തേഹീതി അത്ഥോ. **സങ്ഗായിതബ്ബന്തി** വാചേതബ്ബം സജ്ഝായിതബ്ബം. **യഥയിദം ബ്രഹ്മചരിയന്തി** യഥാ ഇദം സകലം സാസനബ്രഹ്മചരിയം.

൩൭൮. തത്ര ചേതി തത്ര സങ്ഘമജ്ഝേ, തസ്സ വാ ഭാസിതേ. **അത്ഥഞ്ചേവ മിച്ഛാ ഗണ്ഹാതി, ബ്യഞ്ജനാനി ച മിച്ഛാ രോപേതീതി** "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തി ഏത്ഥ ആരമ്മണം "സതിപട്ഠാന"ന്തി അത്ഥം ഗണ്ഹാതി. "സതിപട്ഠാനാനീ"തി ബ്യഞ്ജനം രോപേതി. **ഇമസ്സ നു ഖോ, ആവുസോ, അത്ഥസ്സാതി** "സതിയേവ സതിപട്ഠാന"ന്തി. അത്ഥസ്സ "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തി കിം നു ഖോ ഇമാനി ബ്യഞ്ജനാനി, ഉദാഹു ചത്താരി സതിപട്ഠാനാനീ"തി ഏതാനി വാ ബ്യഞ്ജനാനി. **കതമാനി ഓപായികതരാനീതി** ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ കതമാനി ബ്യഞ്ജനാനി ഉപപന്നതരാനി അല്ലീനതരാനി. **ഇമേസഞ്ച ബ്യഞ്ജനാനന്തി** "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തി ബ്യഞ്ജനാനം "സതിയേവ സതിപട്ഠാന"ന്തി കിം നു ഖോ അയം അത്ഥോ, ഉദാഹു "ആരമ്മണം സതിപട്ഠാന"ന്തി ഏസോ അത്ഥോതി? **ഇമസ്സ ഖോ, ആവുസോ, അത്ഥസ്സാതി** "ആരമ്മണം സതിപട്ഠാന"ന്തി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ. **യാ ചേവ ഏതാനീതി** യാനി ചേവ ഏതാനി മയാ വുത്താനി. **യാ ചേവ ഏസോതി** യോ ചേവ ഏസ മയാ വുത്തോ. **സോ നേവ ഉസ്സാദേതബ്ബോതി** തുമ്ഹേഹി താവ സമ്മാ അത്ഥേ ച സമ്മാ ബ്യഞ്ജനേ ച ഠാതബ്ബം. സോ പന നേവ

ഉസ്സാദേതബ്ബോ, ന അപസാദേതബ്ബോ. **സഞ്ഞാപേതബ്ബോ**തി ജാനാപേതബ്ബോ. **തസ്സ ച അത്ഥസ്സാ**തി "സതിയേവ സതിപട്ഠാന"ന്തി അത്ഥസ്സ ച. **തേസഞ്ച ബ്യഞ്ജനാനന്തി** "സതിപട്ഠാനാ"തി ബ്യഞ്ജനാനം. **നിസന്തിയാ**തി നിസാമനത്ഥം ധാരണത്ഥം. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൮൩. **താദിസ**ന്തി തുമ്ഹാദിസം. **അത്ഥുപേത**ന്തി അത്ഥേന ഉപേതം അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാതാരം. **ബ്യഞ്ജനുപേത**ന്തി ബ്യഞ്ജനേഹി ഉപേതം ബ്യഞ്ജനാനം വിഞ്ഞാതാരം. ഏവം ഏതം ഭിക്ഖും പസംസഥ. ഏസോ ഹി ഭിക്ഖു ന തുമ്ഹാകം സാവകോ നാമ, ബുദ്ധോ നാമ ഏസ ചുന്ദാതി. ഇതി ഭഗവാ ബഹുസ്സുതം ഭിക്ഖും അത്തനോ ഠാനേ ഠപേസി.

പച്ചയാനുഞ്ഞാതകാരണാദിവണ്ണനാ

൧൮൪. ഇദാനി തതോപി ഉത്തരിതരം ദേസനം വഡ്ഢേന്തോ **ന വോ അഹം, ചുന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ദിട്ഠധമ്മികാ ആസവാ നാമ ഇധലോകേ പച്ചയഹേതു ഉപ്പജ്ജനകാ ആസവാ. സമ്പരായികാ ആസവാ നാമ പരലോകേ ഭണ്ഡനഹേതു ഉപ്പജ്ജനകാ ആസവാ. **സംവരായാ**തി യഥാ തേ ന പവിസന്തി, ഏവം പിദഹനായ. **പടിഘാതായാ**തി മൂലഘാതേന പടിഹനനായ. **അലം വോ തം യാവദേവ സീതസ്സ പടിഘാതായാ**തി തം തുമ്ഹാകം സീതസ്സ പടിഘാതായ സമത്ഥം. ഇദം വുത്തം ഹോതി, യം വോ മയാ ചീവരം അനുഞ്ഞാതം, തം പാരുപിത്വാ ദപ്പം വാ മാനം വാ കുരുമാനാ വിഹരിസ്സഥാതി ന അനുഞ്ഞാതം, തം പന പാരുപിത്വാ സീതപ്പടിഘാതാദീനി കത്വാ സുഖം സമണധമ്മം യോനിസോ മനസികാരം കരിസ്സഥാതി അനുഞ്ഞാതം. യഥാ ച ചീവരം, ഏവം പിണ്ഡപാതാദയോപി. അനുപദസംവണ്ണനാ പനേത്ഥ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

സുഖല്ലികാനുയോഗാദിവണ്ണനാ

൧൮൫. **സുഖല്ലികാനുയോഗ**ന്തി സുഖല്ലിയനാനുയോഗം, സുഖസേവനാധിമുത്തന്തി അത്ഥോ. **സുഖേതീ**തി സുഖിതം കരോതി. **പീണേതീ**തി പീണിതം ഥൂലം കരോതി.

൧൮൬. **അട്ഠിതധമ്മാ**തി നട്ഠിതസഭാവാ. ജിവ്ഹാ നോ അത്ഥീതി യം യം ഇച്ഛന്തി, തം തം കഥേന്തി, കദാചി മഗ്ഗം കഥേന്തി, കദാചി ഫലം കദാചി നിബ്ബാനന്തി അധിപ്പായോ. **ജാനതാ**തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ജാനന്തേന. **പസ്സതാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി പസ്സന്തേന. **ഗമ്ഭീരനേമോ**തി ഗമ്ഭീരഭൂമിം അനുപവിട്ഠോ. **സുനിഖാതോ**തി സുട്ഠു നിഖാതോ. **ഏവമേവ ഖോ, ആവുസോ**തി ഏവം ഖീണാസവോ അഭബ്ബോ നവ ഠാനാനി അജ്ഝാചരിതും. തസ്മിം അനജ്ഝാചാരോ അചലോ അസമ്പവേധീ. തത്ഥ സഞ്ചിച്ച പാണം ജീവിതാ വോരോപനാദീസു സോതാപന്നാദയോപി അഭബ്ബാ. **സന്നിധികാരകം കാമേ പരിഭുഞ്ജിതു**ന്തി വത്ഥുകാമേ ച കിലേസകാമേ ച സന്നിധിം കത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും. **സേയ്യഥാപി പുബ്ബേ അഗാരികഭൂതോ**തി യഥാ പുബ്ബേ ഗിഹിഭൂതോ പരിഭുഞ്ജതി, ഏവം പരിഭുഞ്ജിതും അഭബ്ബോ.

പഞ്ഹബ്യാകരണവണ്ണനാ

൧൮൭. അഗാരമജ്ഝേ വസന്താ ഹി സോതാപന്നാദയോ യാവജീവം ഗിഹിബ്യഞ്ജനേന തിട്ഠന്തി. ഖീണാസവോ പന അരഹത്തം പത്വാവ മനുസ്സഭൂതോ പരിനിബ്ബാതി വാ പബ്ബജതി വാ. ചാതുമഹാരാജികാദീസു കാമാവചരദേവേസു മുഹുത്തമ്പി ന തിട്ഠതി. കസ്മാ? വിവേകട്ഠാനസ്സ അഭാവാ. ഭുമ്മദേവത്തഭാവേ പന ഠിതോ അരഹത്തം പത്വാപി തിട്ഠതി. തസ്സ വസേന അയം പഞ്ഹോ ആഗതോ. ഭിന്നദോസത്താ പനസ്സ ഭിക്ഖുഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **അതീരക**ന്തി അതീരം അപരിച്ഛേദം മഹന്തം. **നോ ച ഖോ അനാഗത**ന്തി അനാഗതം പന അദ്ധാനം ആരബ്ഭ ഏവം ന പഞ്ഞപേതി, അതീതമേവ മഞ്ഞേ സമണോ ഗോതമോ ജാനാതി, ന അനാഗതം. തഥാ ഹിസ്സ അതീതേ അഡ്ഢഛട്ഠസതജാതകാനുസ്സരണം പഞ്ഞായതി. അനാഗതേ ഏവം ബഹും അനുസ്സരണം ന പഞ്ഞായതീതി ഇമമത്ഥം മഞ്ഞമാനാ ഏവം വദേയ്യും. **തയിദം കിം സൂ**തി അനാഗതേ അപഞ്ഞാപനം കിം നു ഖോ? **കഥംസൂ**തി കേന നു ഖോ കാരണേന അജാനന്തോയേവ നു ഖോ അനാഗതം നാനുസ്സരതി, അനനുസ്സരിതുകാമതായ നാനുസ്സരതീതി. **അഞ്ഞവിഹിതകേന ഞാണദസ്സനേനാ**തി പച്ചക്ഖം വിയ കത്വാ ദസ്സനസമത്ഥതായ ദസ്സനഭൂതേന ഞാണേന അഞ്ഞത്ഥവിഹിതകേന ഞാണേന അഞ്ഞം ആരബ്ഭ പവത്തേന, അഞ്ഞവിഹിതകം അഞ്ഞം ആരബ്ഭ പവത്തമാനം ഞാണദസ്സനം സങ്ഗാഹേതബ്ബം പഞ്ഞാപേതബ്ബം മഞ്ഞന്തി. തേ ഹി ചരതോ ച തിട്ഠതോ ച സുത്തസ്സ ച ജാഗരസ്സ ച സതതം സമിതം ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം മഞ്ഞന്തി, താദിസഞ്ച ഞാണം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ യഥരിവ ബാലാ അബ്യത്താ, ഏവം മഞ്ഞന്തീതി വേദിതബ്ബോ.

സതാനുസാരീതി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിസമ്പയുത്തകം. **യാവതകം ആകങ്ഖതീ**തി യത്തകം ഞാതും ഇച്ഛതി, തത്തകം ജാനിസ്സാമീതി ഞാണം പേസേസി. അഥസ്സ ദുബ്ബലപത്തപുടേ പക്ഖന്ദനാരാചോ വിയ അപ്പടിഹതം അനിവാരിതം ഞാണം ഗച്ഛതി, തേന യാവതകം ആകങ്ഖതി താവതകം അനുസ്സരതി. **ബോധിജ**ന്തി ബോധിമൂലേ ജാതം. **ഞാണം ഉപ്പജ്ജതീ**തി ചതുമഗ്ഗഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. **അയമന്തിമാ ജാതീ**തി തേന ഞാണേന ജാതിമൂലസ്സ പഹീനത്താ പുന അയമന്തിമാ ജാതി. **നത്ഥിദാനി പുനബ്ഭവോ**തി അപരമ്പി ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. **അനത്ഥസംഹിത**ന്തി ന ഇധലോകത്ഥം വാ പരലോകത്ഥം വാ നിസ്സിതം. **ന തം തഥാഗതോ ബ്യാകരോതീ**തി തം ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണസദിസം അനിയ്യാനികകഥം തഥാഗതോ ന കഥേതി. **ഭൂതം തച്ഛം അനത്ഥസംഹിത**ന്തി രാജകഥാദിതിരച്ഛാനകഥം. **കാലഞ്ഞൂ തഥാഗതോ ഹോതീ**തി കാലം ജാനാതി. സഹേതുകം സകാരണം കത്വാ യുത്തപത്തകാലേയേവ കഥേതി.

൧൮൮. **തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ**തി യഥാ യഥാ ഗദിതബ്ബം, തഥാ തഥേവ ഗദനതോ ദകാരസ്സ തകാരം കത്വാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **ദിട്ഠ**ന്തി രൂപായതനം. **സുത**ന്തി സദ്ദായതനം. **മുത**ന്തി മുത്വാ പത്വാ ഗഹേതബ്ബതോ ഗന്ധായതനം രസായതനം ഫോട്ഠബ്ബായതനം. **വിഞ്ഞാത**ന്തി സുഖദുക്ഖാദിധമ്മായതനം. **പത്ത**ന്തി പരിയേസിത്വാ വാ അപരിയേസിത്വാ വാ പത്തം. **പരിയേസിത**ന്തി പത്തം വാ അപത്തം വാ പരിയേസിതം. **അനുവിചരിതം മനസാ**തി ചിത്തേന അനുസഞ്ചരിതം. "തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധ"ന്തി ഇമിനാ ഏതം ദസ്സേതി, യഞ്ഹി അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ നീലം പീതകന്തിആദി

രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ രൂപാരമ്മണം ദിസ്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം . തഥാ യം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ഭേരിസദ്ദോ മുദിങ്ഗസദ്ദോതിആദി സദ്ദാരമ്മണം സോതദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. മൂലഗന്ധോ തചഗന്ധോതിആദി ഗന്ധാരമ്മണം ഘാനദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. മൂലരസോ ഖന്ധരസോതിആദി രസാരമ്മണം ജിവ്ഹാദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. കക്ഖളം മുദുകന്തിആദി പഥവീധാതുതേജോധാതുവായോധാതുഭേദം ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണം കായദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛതി. "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണം ഫുസിത്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം. തഥാ യം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ സുഖദുക്ഖാദിഭേദം ധമ്മാരമ്മണം മനോദ്വാരസ്സ ആപാഥമാഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇദം നാമ ധമ്മാരമ്മണം വിജാനിത്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം.

യഞ്ഹി , ചുന്ദ, ഇമേസം സത്താനം ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം തത്ഥ തഥാഗതേന അദിട്ഠം വാ അസുതം വാ അമുതം വാ അവിഞ്ഞാതം വാ നത്ഥി. ഇമസ്സ മഹാജനസ്സ പരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, പരിയേസിത്വാ അപ്പത്തമ്പി അത്ഥി. അപരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, അപരിയേസിത്വാ അപ്പത്തമ്പി അത്ഥി. സബ്ബമ്പി തം തഥാഗതസ്സ അപ്പത്തം നാമ നത്ഥി, ഞാണേന അസച്ഛികതം നാമ. "തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി. യം യഥാ ലോകേന ഗതം തസ്സ തഥേവ ഗതത്താ "തഥാഗതോ"തി വുച്ചതി. പാളിയം പന അഭിസമ്ബുദ്ധന്തി വുത്തം, തം ഗതസദ്ദേന ഏകത്ഥം. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു "തഥാഗതോ"തി നിഗമനസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, തസ്സ യുത്തി **ബ്രഹ്മജാലേ** തഥാഗതസദ്ദവിത്ഥാരേ വുത്തായേവ.

അബ്യാകതട്ഠാനവണ്ണനാ

൧൮൪. ഏവം അത്തനോ അസമതം അനുത്തരതം സബ്ബഞ്ഞുതം ധമ്മരാജഭാവം കഥേത്വാ ഇദാനി "പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനം ലദ്ധീസു മയാ അഞ്ഞാതം അദിട്ഠം നാമ നത്ഥി, സബ്ബം മമ ഞാണസ്സ അന്തോയേവ പരിവത്തതീ"തി സീഹനാദം നദന്തോ **ഠാനം ഖോ പനേതം, ചുന്ദ, വിജ്ജതീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തഥാഗതോ**തി സത്തോ. **ന ഹേതം, ആവുസോ, അത്ഥസംഹിത**ന്തി ഇധലോകപരലോകഅത്ഥസംഹിതം ന ഹോതി. **ന ച ധമ്മസംഹിത**ന്തി നവലോകുത്തരധമ്മനിസ്സിതം ന ഹോതി. **ന ആദിബ്രഹ്മചരിയക**ന്തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതസ്സ സകലസാസനബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതം ന ഹോതി.

൧൮൫. **ഇദം ദുക്ഖന്തി ഖോ**തിആദീസു തണ്ഹം ഠപേത്വാ അവസേസാ തേഭൂമകാ ധമ്മാ ഇദം ദുക്ഖന്തി ബ്യാകതം. തസ്സേവ ദുക്ഖസ്സ പഭാവികാ ജനികാ തണ്ഹാ **ദുക്ഖസമുദയോ**തി ബ്യാകതം. ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി **ദുക്ഖനിരോധോ**തി ബ്യാകതം. ദുക്ഖപരിജാനനോ സമുദയപജഹനോ നിരോധസച്ഛികരണോ അരിയമഗ്ഗോ **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ**തി ബ്യാകതം. "ഏതഞ്ഹി, ആവുസോ, അത്ഥസംഹിത"ന്തിആദീസു ഏതം

ഇധലോകപരലോകഅത്ഥനിസ്സിതം നവലോകുത്തരധമ്മനിസ്സിതം സകലസാസനബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദി പധാനം പുബ്ബങ്ഗമന്തി അയമത്ഥോ.

പുബ്ബന്തസഹഗതദിട്ഠിനിസ്സയവണ്ണനാ

൧൯൭. ഇദാനി യം തം മയാ ന ബ്യാകതം, തം അജാനന്തേന ന ബ്യാകതന്തി മാ ഏവം സഞ്ഞമകംസു. ജാനന്തോവ അഹം ഏവം "ഏതസ്മിം ബ്യാകതേപി അത്ഥോ നത്ഥീ"തി ന ബ്യാകരിം. യം പന യഥാ ബ്യാകാതബ്ബം, തം മയാ ബ്യാകതമേവാതി സീഹനാദം നദന്തോ പുന **യേപി തേ, ചുന്ദാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ദിട്ഠിയോവ **ദിട്ഠിനിസ്സയാ,** ദിട്ഠിനിസ്സിതകാ ദിട്ഠിഗതികാതി അത്ഥോ. **ഇദമേവ സച്ച**ന്തി ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം. **മോഘമഞ്ഞ**ന്തി അഞ്ഞേസം വചനം മോഘം. **അസയംകാരോ**തി അസയം കതോ.

൧൯൮. **തത്രാ**തി തേസു സമണബ്രാഹ്മണേസു. **അത്ഥി നു ഖോ ഇദം ആവുസോ വുച്ച**തീതി, ആവുസോ, യം തുമ്ഹേഹി സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാതി വുച്ചതി, ഇദമത്ഥി നു ഖോ ഉദാഹു നത്ഥീതി ഏവമഹം തേ പുച്ഛാമീതി അത്ഥോ. **യഞ്ച ഖോ തേ ഏവമാഹംസൂ**തി യം പന തേ "ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ"ന്തി വദന്തി, തം തേസം നാനുജാനാമി. **പഞ്ഞത്തിയാ**തി ദിട്ഠിപഞ്ഞത്തിയാ. **സമസമ**ന്തി സമേന ഞാണേന സമം. **യദിദം അധിപഞ്ഞത്തീ**തി യാ അയം അധിപഞ്ഞത്തി നാമ. ഏത്ഥ അഹമേവ ഭിയ്യോ ഉത്തരിതരോ ന മയാ സമോ അത്ഥി. തത്ഥ യഞ്ച വുത്തം "പഞ്ഞത്തിയാതി യഞ്ച അധിപഞ്ഞത്തീ"തി ഉഭയമേതം അത്ഥതോ ഏകം. ഭേദതോ ഹി പഞ്ഞത്തി അധിപഞ്ഞത്തീതി ദ്വയം ഹോതി. തത്ഥ പഞ്ഞത്തി നാമ ദിട്ഠിപഞ്ഞത്തി. അധിപഞ്ഞത്തി നാമ ഖന്ധപഞ്ഞത്തി ധാതുപഞ്ഞത്തി ആയതനപഞ്ഞത്തി ഇന്ദ്രിയപഞ്ഞത്തി സച്ചപഞ്ഞത്തി പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തീതി ഏവം വുത്താ ഛ പഞ്ഞത്തിയോ. ഇധ പന പഞ്ഞത്തിയാതി ഏത്ഥാപി പഞ്ഞത്തി ചേവ അധിപഞ്ഞത്തി ച അധിപ്പേതാ, അധിപഞ്ഞത്തീതി ഏത്ഥാപി. ഭഗവാ ഹി പഞ്ഞത്തിയാപി അനുത്തരോ, അധിപഞ്ഞത്തിയാപി അനുത്തരോ. തേനാഹ - "അഹമേവ തത്ഥ ഭിയ്യോ യദിദം അധിപഞ്ഞത്തീ"തി.

൧൯൯. **പഹാനായാ**തി പജഹനത്ഥം. **സമതിക്കമായാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ദേസിതാ**തി കഥിതാ. **പഞ്ഞത്താ**തി ഠപിതാ. സതിപട്ഠാനഭാവനായ ഹി ഘനവിനിബ്ഭോഗം കത്വാ സബ്ബധമ്മേസു യാഥാവതോ ദിട്ഠേസു "സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജോയം നയിധ സത്തൂപലബ്ഭതീ"തി സന്നിട്ഠാനതോ സബ്ബദിട്ഠിനിസ്സയാനം പഹാനം ഹോതീതി. തേന വുത്തം. ദിട്ഠിനിസ്സയാനം പഹാനായ സമതിക്കമായ ഏവം മയാ ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ദേസിതാ പഞ്ഞത്താ"തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

പാസാദികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണവണ്ണനാ

൱൯൮. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ലക്ഖണസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ. **ദ്വത്തിംസിമാനീ**തി ദ്വത്തിംസ ഇമാനി. **മഹാപുരിസലക്ഖണാനീ**തി മഹാപുരിസബ്യഞ്ജനാനി മഹാപുരിസനിമിത്താനി ''അയം മഹാപുരിസോ''തി സഞ്ജാനനകാരണാനി. ''യേഹി സമന്നാഗതസ്സ മഹാപുരിസസ്സാ''തിആദി മഹാപദാനേ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

''ബാഹിരകാപി ഇസയോ ധാരേന്തി, നോ ച ഖോ ജാനന്തി 'ഇമസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഇമം ലക്ഖണം പടിലഭതീ'തി'' കസ്മാ ആഹ? അട്ഠുപ്പത്തിയാ അനുരൂപത്താ. ഇദഞ്ഹി സുത്തം സഅട്ഠുപ്പത്തികം. സാ പനസ്സ അട്ഠുപ്പത്തി കഥം സമുട്ഠിതാ? അന്തോഗാമേ മനുസ്സാനം അന്തരേ. തദാ കിര സാവത്ഥിവാസിനോ അത്തനോ അത്തനോ ഗേഹേസു ച ഗേഹദ്വാരേസു ച സന്ഥാഗാരാദീസു ച നിസീദിത്വാ കഥം സമുട്ഠാപേസും - ''ഭഗവതോ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനാനി ബ്യാമപ്പഭാ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനി, യേഹി ച ഭഗവതോ കായോ, സബ്ബഫാലിഫുല്ലോ വിയ പാരിച്ഛത്തകോ, വികസിതമിവ കമലവനം, നാനാരതനവിചിത്തം വിയ സുവണ്ണതോരണം, താരാമരിചിവിരോചമിവ ഗഗനതലം, ഇതോ ചിതോ ച വിധാവമാനാ വിപ്ഫന്ദമാനാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ മുഞ്ചന്തോ അതിവിയ സോഭതി. ഭഗവതോ ച ഇമിനാ നാമ കമ്മേന ഇദം ലക്ഖണം നിബ്ബത്തന്തി കഥിതം നത്ഥി, യാഗുഉള്ലുങ്കമത്തമ്പി പന കടച്ഛുഭത്തമത്തം വാ പുബ്ബേ ദിന്നപച്ചയാ ഏവം ഉപ്പജ്ജതീതി ഭഗവതാ വുത്തം. കിം നു ഖോ സത്ഥാ കമ്മം അകാസി, യേനസ്സ ഇമാനി ലക്ഖണാനി നിബ്ബത്തന്തീ''തി.

അഥായസ്മാ ആനന്ദോ അന്തോഗാമേ ചരന്തോ ഇമം കഥാസല്ലാപം സുത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ വിഹാരം ആഗന്ത്വാ സത്ഥു വത്തം കത്വാ വന്ദിത്വാ ഠിതോ ''മയാ, ഭന്തേ, അന്തോഗാമേ ഏകാ കഥാ സുതാ''തി ആഹ. തതോ ഭഗവതാ ''കിം തേ, ആനന്ദ, സുത''ന്തി വുത്തേ സബ്ബം ആരോചേസി. സത്ഥാ ഥേരസ്സ വചനം സുത്വാ പരിവാരേത്വാ നിസിന്നേ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേത്വാ ''ദ്വത്തിംസിമാനി, ഭിക്ഖവേ, മഹാപുരിസസ്സ മഹാപുരിസലക്ഖണാനീ''തി പടിപാടിയാ ലക്ഖണാനി ദസ്സേത്വാ യേന കമ്മേന യം നിബ്ബത്തം, തസ്സ ദസ്സനത്ഥം ഏവമാഹ.

സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൧. **പുരിമം ജാതി**ന്തിആദീസു പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധാ ജാതവസേന ''ജാതീ''തി വുത്താ. തഥാ ഭവനവസേന ''ഭവോ''തി, നിവുത്ഥവസേന ആലയട്ഠേന വാ ''നികേതോ''തി. തിണ്ണമ്പി പദാനം പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധസന്താനേ ഠിതോതി അത്ഥോ. ഇദാനി യസ്മാ തം ഖന്ധസന്താനം ദേവലോകാദീസുപി വത്തതി. ലക്ഖണനിബ്ബത്തനസമത്ഥം പന കുസലകമ്മം തത്ഥ ന സുകരം, മനുസ്സഭൂതസ്സേവ സുകരം. തസ്മാ യഥാഭൂതേന യം കമ്മം കതം, തം ദസ്സേന്തോ **പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ**തി ആഹ. അകാരണം വാ ഏതം. ഹത്ഥിഅസ്സമിഗമഹിംസവാനരാദിഭൂതോപി മഹാപുരിസോ പാരമിയോ

പൂരേതിയേവ. യസ്മാ പന ഏവരൂപേ അത്തഭാവേ ഠിതേന കതകമ്മം ന സക്കാ സുഖേന ദീപേതും, മനുസ്സഭാവേ ഠിതേന കതകമ്മം പന സക്കാ സുഖേന ദീപേതും. തസ്മാ "പുബ്ബേ മനുസ്സഭൂതോ സമാനോ"തി ആഹ.

ദള്ഹസമാദാനോതി ഥിരഗഹണോ. **കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി ദസകുസലകമ്മപഥേസു. **അവത്ഥിതസമാദാനോ**തി നിച്ചലഗഹണോ അനിവത്തിതഗഹണോ. മഹാസത്തസ്സ ഹി അകുസലകമ്മതോ അഗ്ഗിം പത്വാ കുക്കുടപത്തം വിയ ചിത്തം പടികുടതി, കുസലം പത്വാ വിതാനം വിയ പസാരിയതി. തസ്മാ ദള്ഹസമാദാനോ ഹോതി അവത്ഥിതസമാദാനോ. ന സക്കാ കേനചി സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാ കുസലസമാദാനം വിസ്സജ്ജാപേതും.

തത്രിമാനി വത്ഥൂനി - പുബ്ബേ കിര മഹാപുരിസോ കലന്ദകയോനിയം നിബ്ബത്തി. അഥ ദേവേ വുട്ഠേ ഓഘോ ആഗന്ത്വാ കുലാവകം ഗഹേത്വാ സമുദ്ദമേവ പവേസേസി. മഹാപുരിസോ "പുത്തകേ നീഹരിസ്സാമീ"തി നങ്ഗുട്ഠം തേമേത്വാ തേമേത്വാ സമുദ്ദതോ ഉദകം ബഹി ഖിപി. സത്തമേ ദിവസേ സക്കോ ആവജ്ജിത്വാ തത്ഥ ആഗമ്മ "കിം കരോസീ"തി പുച്ഛി? സോ തസ്സ ആരോചേസി. സക്കോ മഹാസമുദ്ദതോ ഉദകസ്സ ദുന്നീഹരണീയഭാവം കഥേസി. ബോധിസത്തോ താദിസേന കുസീതേന സദ്ധിം കഥേതുമ്പി ന വട്ടതി. "മാ ഇധ തിട്ഠാ"തി അപസാരേസി. സക്കോ "അനോമപുരിസേന ഗഹിതഗഹണം ന സക്കാ വിസ്സജ്ജാപേതു"ന്തി തുട്ഠോ തസ്സ പുത്തകേ ആനേത്വാ അദാസി. മഹാജനകകാലേപി മഹാസമുദ്ദം തരമാനോ "കസ്മാ മഹാസമുദ്ദം തരസീ"തി ദേവതായ പുട്ഠോ "പാരം ഗന്ത്വാ കുലസന്തകേ രട്ഠേ രജ്ജം ഗഹേത്വാ ദാനം ദാതും തരാമീ"തി ആഹ. തതോ ദേവതായ - "അയം മഹാസമുദ്ദോ ഗമ്ഭീരോ ചേവ പുഥുലോ ച, കദാ നം തരിസ്സതീ"തി വുത്തേ സോ ആഹ "തവേസോ മഹാസമുദ്ദസദിസോ, മയ്ഹം പന അജ്ഝാസയം ആഗമ്മ ഖുദ്ദകമാതികാ വിയ ഖായതി. ത്വംയേവ മം ദക്ഖിസ്സസി സമുദ്ദം തരിത്വാ സമുദ്ദപാരതോ ധനം ആഹരിത്വാ കുലസന്തകം രജ്ജം ഗഹേത്വാ ദാനം ദദമാന"ന്തി. ദേവതാ "അനോമപുരിസേന ഗഹിതഗഹണം ന സക്കാ വിസ്സജ്ജാപേതു"ന്തി ബോധിസത്തം ആലിങ്ഗേത്വാ ഹരിത്വാ ഉയ്യാനേ നിപജ്ജാപേസി. സോ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ ദിവസേ ദിവസേ പഞ്ചസതസഹസ്സപരിച്ചാഗം കത്വാ അപരഭാഗേ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിതോ. ഏവം മഹാസത്തോ ന സക്കാ കേനചി സമണേന വാ...പേ॰... ബ്രഹ്മുനാ വാ കുസലസമാദാനം വിസ്സജ്ജാപേതും. തേന വുത്തം - "ദള്ഹസമാദാനോ അഹോസി കുസലേസു ധമ്മേസു അവത്ഥിതസമാദാനോ"തി.

ഇദാനി യേസു കുസലേസു ധമ്മേസു അവത്ഥിതസമാദാനോ അഹോസി, തേ ദസ്സേതും **കായസുചരിതേ**തിആദിമാഹ. **ദാനസംവിഭാഗേ**തി ഏത്ഥ ച ദാനമേവ ദിയ്യനവസേന ദാനം, സംവിഭാഗകരണവസേന സംവിഭാഗോ. **സീലസമാദാനേ**തി പഞ്ചസീലദസസീലചതുപാരിസുദ്ധിസീലപൂരണകാലേ. **ഉപോസഥൂപവാസേ**തി ചാതുദ്ദസികാദിഭേദസ്സ ഉപോസഥസ്സ ഉപവസനകാലേ. **മത്തേയ്യതായാ**തി മാതുകാതബ്ബവത്തേ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേസു ചാ**തി അഞ്ഞേസു ച ഏവരൂപേസു. **അധികുസലേസൂ**തി ഏത്ഥ അത്ഥി കുസലാ, അത്ഥി അധികുസലാ. സബ്ബേപി കാമാവചരാ കുസലാ കുസലാ നാമ, രൂപാവചരാ അധികുസലാ. ഉഭോപി തേ കുസലാ നാമ, അരൂപാവചരാ

അധികുസലാ. സബ്ബേപി തേ കുസലാ നാമ, സാവകപാരമീപടിലാഭപച്ചയാ കുസലാ അധികുസലാ നാമ. തേപി കുസലാ നാമ, പച്ചേകബോധിപടിലാഭപച്ചയാ കുസലാ അധികുസലാ. തേപി കുസലാ നാമ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പടിലാഭപച്ചയാ പന കുസലാ ഇധ "അധികുസലാ"തി അധിപ്പേതാ. തേസു അധികുസലേസു ധമ്മേസു ദള്ഹസമാദാനോ അഹോസി അവത്ഥിതസമാദാനോ.

കടത്താ ഉപചിതത്താതി ഏത്ഥ സകിമ്പി കതം കതമേവ, അഭിണ്ഹകരണേന പന ഉപചിതം ഹോതി. **ഉസ്സന്നത്താ**തി പിണ്ഡീകതം രാസീകതം കമ്മം ഉസ്സന്നന്തി വുച്ചതി. തസ്മാ "ഉസ്സന്നത്താ"തി വദന്തോ മയാ കതകമ്മസ്സ ചക്കവാളം അതിസമ്ബാധം, ഭവഗ്ഗം അതിനീചം, ഏവം മേ ഉസ്സന്നം കമ്മന്തി ദസ്സേതി. **വിപുലത്താ**തി അപ്പമാണത്താ. ഇമിനാ "അനന്തം അപരിമാണം മയാ കതം കമ്മ"ന്തി ദസ്സേതി. **അധിഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി അധിഭവതി, അഞ്ഞേഹി ദേവേഹി അതിരേകം ലഭതീതി അത്ഥോ. **പടിലഭതീ**തി അധിഗച്ഛതി.

സബ്ബാവന്തേഹി പാദതലേഹീതി ഇദം "സമം പാദം ഭൂമിയം നിക്ഖിപതീ"തി ഏതസ്സ വിത്ഥാരവചനം. തത്ഥ സബ്ബാവന്തേഹീതി സബ്ബപദേസവന്തേഹി, ന ഏകേന പദേസേന പഠമം ഫുസതി, ന ഏകേന പച്ഛാ, സബ്ബേഹേവ പാദതലേഹി സമം ഫുസതി, സമം ഉദ്ധരതി. സചേപി ഹി തഥാഗതോ "അനേകസതപോരിസം നരകം അക്കമിസ്സാമീ"തി പാദം അഭിനീഹരതി. താവദേവ നിന്നട്ഠാനം വാതപൂരിതാ വിയ കമ്മാരഭസ്താ ഉന്നമിത്വാ പഥവിസമം ഹോതി. ഉന്നതട്ഠാനമ്പി അന്തോ പവിസതി. "ദൂരേ അക്കമിസ്സാമീ"തി അഭിനീഹരന്തസ്സ സിനേരുപ്പമാണോപി പബ്ബതോ സുസേദിതവേത്തങ്കുരോ വിയ ഓനമിത്വാ പാദസമീപം ആഗച്ഛതി. തഥാ ഹിസ്സ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ "യുഗന്ധരപബ്ബതം അക്കമിസ്സാമീ"തി പാദേ അഭിനീഹടേ പബ്ബതോ ഓനമിത്വാ പാദസമീപം ആഗതോ. സോപി തം അക്കമിത്വാ ദുതിയപാദേന താവതിംസഭവനം അക്കമി. ന ഹി ചക്കലക്ഖണേന പതിട്ഠാതബ്ബട്ഠാനം വിസമം ഭവിതും സക്കോതി. ഖാണു വാ കണ്ടകോ വാ സക്ഖരാ വാ കഥലാ വാ ഉച്ചാരപസ്സാവഖേളസിങ്ഘാണികാദീനി വാ പുരിമതരം വാ അപഗച്ഛന്തി, തത്ഥ തത്ഥേവ വാ പഥവിം പവിസന്തി. തഥാഗതസ്സ ഹി സീലതേജേന പുഞ്ഞതേജേന ധമ്മതേജേന ദസന്നം പാരമീനം ആനുഭാവേന അയം മഹാപഥവീ സമ്മാ മുദുപുപ്ഫാഭികിണ്ണാ ഹോതി.

൨൦൨. **സാഗരപരിയന്ത**ന്തി സാഗരസീമം. ന ഹി തസ്സ രജ്ജം കരോന്തസ്സ അന്തരാ രുക്ഖോ വാ പബ്ബതോ വാ നദീ വാ സീമാ ഹോതി മഹാസമുദ്ദോവ സീമാ. തേന വുത്തം "സാഗരപരിയന്ത"ന്തി. **അഖിലമനിമിത്തമകണ്ടക**ന്തി നിച്ചോരം. ചോരാ ഹി ഖരസമ്ഫസ്സട്ഠേന ഖിലാ, ഉപദ്ദവപച്ചയട്ഠേന നിമിത്താ, വിജ്ഝനട്ഠേന കണ്ടകാതി വുച്ചന്തി. **ഇദ്ധ**ന്തി സമിദ്ധം. **ഫീത**ന്തി സബ്ബസമ്പത്തിഫാലിഫുല്ലം. **ഖേമ**ന്തി നിബ്ഭയം. **സിവ**ന്തി നിരുപദ്ദവം. **നിരബ്ബുദ**ന്തി അബ്ബുദവിരഹിതം, ഗുമ്ബം ഗുമ്ബം ഹുത്വാ ചരന്തേഹി ചോരേഹി വിരഹിതന്തി അത്ഥോ. **അക്ഖമ്ഭിയോ**തി അവിക്ഖമ്ഭനീയോ. ന നം കോചി ഠാനതോ ചാലേതും സക്കോതി. **പച്ചത്ഥികേനാ**തി പടിപക്ഖം ഇച്ഛന്തേന. **പച്ചാമിത്തേനാ**തി പടിവിരുദ്ധേന അമിത്തേന. ഉഭയമ്പേതം സപത്തവേവചനം. **അബ്ഭന്തരേഹീ**തി അന്തോ ഉട്ഠിതേഹി രാഗാദീഹി.

ബാഹിരേഹീതി സമണാദീഹി. തഥാ ഹി നം ബാഹിരാ ദേവദത്തകോകാലികാദയോ സമണാപി സോണദണ്ഡകൂടദണ്ഡാദയോ ബ്രാഹ്മണാപി സക്കസദിസാ ദേവതാപി സത്ത വസ്സാനി അനുബന്ധമാനോ മാരോപി ബകാദയോ ബ്രഹ്മാനോപി വിക്ഖമ്ഭേതും നാസക്ഖിംസു.

ഏത്താവതാ ഭഗവതാ കമ്മഞ്ച കമ്മസരിക്ഖകഞ്ച ലക്ഖണഞ്ച ലക്ഖണാനിസംസോ ച വുത്തോ ഹോതി. **കമ്മം** നാമ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ദള്ഹവീരിയേന ഹുത്വാ കതം കമ്മം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ ദള്ഹേന ഹുത്വാ കതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ജാനാതൂതി സുപ്പതിട്ഠിതപാദമഹാപുരിസലക്ഖണം. **ലക്ഖണം** നാമ സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാ. **ലക്ഖണാനിസംസോ** നാമ പച്ചത്ഥികേഹി അവിക്ഖമ്ഭനീയതാ.

൨൦൩. തത്ഥേതം വുച്ചതീതി തത്ഥ വുത്തേ കമ്മാദിഭേദേ അപരമ്പി ഇദം വുച്ചതി, ഗാഥാബന്ധം സന്ധായ വുത്തം. ഏതാ പന ഗാഥാ പോരാണകത്ഥേരാ "ആനന്ദത്ഥേരേന ഠപിതാ വണ്ണനാഗാഥാ"തി വത്വാ ഗതാ. അപരഭാഗേ ഥേരാ "ഏകപദികോ അത്ഥുദ്ധാരോ"തി ആഹംസു.

തത്ഥ **സച്ചേ**തി വചീസച്ചേ. **ധമ്മേ**തി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മേ. **ദമേ**തി ഇന്ദ്രിയദമനേ. **സംയമേ**തി സീലസംയമേ. **"സോചേയ്യസീലാലയുപോസഥേസു ചാ"**തി ഏത്ഥ കായസോചേയ്യാദി തിവിധം **സോചേയ്യം.** ആലയഭൂതം സീലമേവ **സീലാലയോ.** ഉപോസഥകമ്മം **ഉപോസഥോ. അഹിംസായാ**തി അവിഹിംസായ. **സമത്തമാചരീ**തി സകലം അചരി.

അന്വഭീതി അനുഭവി. **വേയ്യഞ്ജനികാ**തി ലക്ഖണപാഠകാ. **പരാഭിഭൂ**തി പരേ അഭിഭവനസമത്ഥോ. **സത്തുഭീ**തി സപത്തേഹി അക്ഖമ്ഭിയോ ഹോതി.

ന സോ ഗച്ഛതി ജാതു ഖമ്ഭനന്തി സോ ഏകംസേനേവ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ വിക്ഖമ്ഭേതബ്ബതം ന ഗച്ഛതി. **ഏസാ ഹി തസ്സ ധമ്മതാ**തി തസ്സ ഹി ഏസാ ധമ്മതാ അയം സഭാവോ.

പാദതലചക്കലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൪. ഉബ്ബേഗഉത്താസഭയന്തി ഉബ്ബേഗഭയഞ്ചേവ ഉത്താസഭയഞ്ച. തത്ഥ ചോരതോ വാ രാജതോ വാ പച്ചത്ഥികതോ വാ വിലോപനബന്ധനാദിനിസ്സയം ഭയം **ഉബ്ബേഗോ** നാമ, തംമുഹുത്തികം ചണ്ഡഹത്ഥിഅസ്സാദീനി വാ അഹിയക്ഖാദയോ വാ പടിച്ച ലോമഹംസനകരം ഭയം **ഉത്താസഭയം** നാമ. തം സബ്ബം അപനുദിതാ വൂപസമേതാ. **സംവിധാതാ**തി സംവിദഹിതാ. കഥം സംവിദഹതി? അടവിയം സാസങ്കട്ഠാനേസു ദാനസാലം കാരേത്വാ തത്ഥ ആഗതേ ഭോജേത്വാ മനുസ്സേ ദത്വാ അതിവാഹേതി, തം ഠാനം പവിസിതും അസക്കോന്താനം മനുസ്സേ പേസേത്വാ പവേസേതി. നഗരാദീസുപി തേസു തേസു ഠാനേസു ആരക്ഖം ഠപേതി, ഏവം സംവിദഹതി. **സപരിവാരഞ്ച ദാനം അദാസീ**തി അന്നം പാനന്തി ദസവിധം ദാനവത്ഥും.

തത്ഥ **അന്ന**ന്തി യാഗുഭത്തം. തം ദദന്തോ ന ദ്വാരേ ഠപേത്വാ അദാസി, അഥ ഖോ അന്തോനിവേസനേ ഹരിതുപലിത്തട്ഠാനേ ലാജാ ചേവ പുപ്ഫാനി ച

വികിരിത്വാ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ വിതാനം ബന്ധിത്വാ ഗന്ധധൂമാദീഹി സക്കാരം കത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിസീദാപേത്വാ യാഗും അദാസി. യാഗും ദേന്തോ ച സബ്യഞ്ജനം അദാസി. യാഗുപാനാവസാനേ പാദേ ധോവിത്വാ തേലേന മക്ഖേത്വാ നാനപ്പകാരകം അനന്തം ഖജ്ജകം ദത്വാ പരിയോസാനേ അനേകസൂപം അനേകബ്യഞ്ജനം പണീതഭോജനം അദാസി . പാനം ദേന്തോ അമ്ബപാനാദിഅട്ഠവിധം പാനം അദാസി, തമ്പി യാഗുഭത്തം ദത്വാ. വത്ഥം ദേന്തോ ന സുദ്ധവത്ഥമേവ അദാസി, ഏകപട്ടദുപട്ടാദിപഹോനകം പന ദത്വാ സുചിമ്പി അദാസി, സുത്തമ്പി അദാസി, സുത്തം വട്ടേസി, സൂചികമ്മകരണട്ഠാനേ ഭിക്ഖൂനം ആസനാനി, യാഗുഭത്തം, പാദമക്ഖനം, പിട്ഠിമക്ഖനം, രജനം, പണ്ഡുപലാസം, രജനദോണികം, അന്തമസോ ചീവരരജനകം കപ്പിയകാരകമ്പി അദാസി.

യാനന്തി ഉപാഹനം. തം ദദന്തോപി ഉപാഹനത്ഥവികം ഉപാഹനദണ്ഡകം മക്ഖനതേലം ഹേട്ഠാ വുത്താനി ച അന്നാദീനി തസ്സേവ പരിവാരം കത്വാ അദാസി. **മാലം** ദേന്തോപി ന സുദ്ധമാലമേവ അദാസി, അഥ ഖോ നം ഗന്ധേഹി മിസ്സേത്വാ ഹേട്ഠിമാനി ചത്താരി തസ്സേവ പരിവാരം കത്വാ അദാസി. ബോധിചേതിയആസനപോത്ഥകാദിപൂജനത്ഥായ ചേവ ചേതിയഘരധൂപനത്ഥായ ച **ഗന്ധം** ദേന്തോപി ന സുദ്ധഗന്ധമേവ അദാസി, ഗന്ധപിസനകനിസദായ ചേവ പക്ഖിപനകഭാജനേന ച സദ്ധിം ഹേട്ഠിമാനി പഞ്ച തസ്സ പരിവാരം കത്വാ അദാസി. ചേതിയപൂജാദീനം അത്ഥായ ഹരിതാലമനോസിലാചീനപിട്ഠാദി**വിലേപനം** ദേന്തോപി ന സുദ്ധവിലേപനമേവ അദാസി, വിലേപനഭാജനേന സദ്ധിം ഹേട്ഠിമാനി ഛ തസ്സ പരിവാരം കത്വാ അദാസി. **സേയ്യാ**തി മഞ്ചപീഠം. തം ദേന്തോപി ന സുദ്ധകമേവ അദാസി, കോജവകമ്ബലപച്ചത്ഥരണമഞ്ചപ്പടിപാദകേഹി സദ്ധിം അന്തമസോ മങ്ഗുലസോധനദണ്ഡകം ഹേട്ഠിമാനി ച സത്ത തസ്സ പരിവാരം കത്വാ അദാസി. **ആവസഥം** ദേന്തോപി ന ഗേഹമത്തമേവ അദാസി, അഥ ഖോ നം മാലാകമ്മലതാകമ്മപടിമണ്ഡിതം സുപഞ്ഞത്തം മഞ്ചപീഠം കാരേത്വാ ഹേട്ഠിമാനി അട്ഠ തസ്സ പരിവാരം കത്വാ അദാസി. **പദീപേയ്യന്തി** പദീപതേലം. തം ദേന്തോ ചേതിയങ്ഗണേ ബോധിയങ്ഗണേ ധമ്മസ്സവനഗ്ഗേ വസനഗേഹേ പോത്ഥകവാചനട്ഠാനേ ഇമിനാ ദീപം ജാലാപേഥാതി ന സുദ്ധതേലമേവ അദാസി, വട്ടി കപല്ലകതേലഭാജനാദീഹി സദ്ധിം ഹേട്ഠിമാനി നവ തസ്സ പരിവാരം കത്വാ അദാസി. **സുവിഭത്തന്തരാനീ**തി സുവിഭത്തഅന്തരാനി.

രാജാനോതി അഭിസിത്താ. **ഭോഗിയാ**തി ഭോജകാ **കുമാരാ**തി രാജകുമാരാ. ഇധ **കമ്മം** നാമ സപരിവാരം ദാനം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ സപരിവാരം കത്വാ ദാനം അദാസീതി ഇമിനാ കാരണേന സദേവകോ ലോകോ ജാനാതൂതി നിബ്ബത്തം ചക്കലക്ഖണം. **ലക്ഖണം** നാമ തദേവ ചക്കലക്ഖണം. **ആനിസംസോ** മഹാപരിവാരതാ.

൨൦൪. തത്ഥേതം വുച്ചതീതി ഇമാ തദത്ഥപരിദീപനാ ഗാഥാ വുച്ചന്തി. ദുവിധാ ഹി ഗാഥാ ഹോന്തി - തദത്ഥപരിദീപനാ ച വിസേസത്ഥപരിദീപനാ ച. തത്ഥ പാളിആഗതമേവ അത്ഥം പരിദീപനാ **തദത്ഥപരിദീപനാ** നാമ. പാളിയം അനാഗതം പരിദീപനാ **വിസേസത്ഥപരിദീപനാ** നാമ. ഇമാ പന തദത്ഥപരിദീപനാ. തത്ഥ **പുരേ**തി പുബ്ബേ. **പുരത്ഥാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പുരിമാസു ജാതീസൂ**തി ഇമിസ്സാ ജാതിയാ പുബ്ബേകതകമ്മപടിക്ഖേപദീപനം.

ഉബ്ബേഗഉത്താസഭയാപനൂദനോതി ഉബ്ബേഗഭയസ്സ ച ഉത്താസഭയസ്സ ച അപനൂദനോ. **ഉസ്സുകോ**തി അധിമുത്തോ.

സതപുഞ്ഞലക്ഖണന്തി സതേന സതേന പുഞ്ഞകമ്മേന നിബ്ബത്തം ഏകേകം ലക്ഖണം. ഏവം സന്തേ യോ കോചി ബുദ്ധോ ഭവേയ്യാതി ന രോചയിംസു, അനന്തേസു പന ചക്കവാളേസു സബ്ബേ സത്താ ഏകേകം കമ്മം സതക്ഖത്തും കരേയ്യും, ഏത്തകേഹി ജനേഹി കതം കമ്മം ബോധിസത്തോ ഏകോവ ഏകേകം സതഗുണം കത്വാ നിബ്ബത്തോ. തസ്മാ "സതപുഞ്ഞലക്ഖണോ"തി ഇമമത്ഥം രോചയിംസു. **മനുസ്സാസുരസക്കരക്ഖസാ**തി മനുസ്സാ ച അസുരാ ച സക്കാ ച രക്ഖസാ ച.

ആയതപണ്ഹിതാദിതിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൬. **അന്തരാ**തി പടിസന്ധിതോ സരസചുതിയാ അന്തരേ. ഇധ **കമ്മം** നാമ പാണാതിപാതാ വിരതി. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ പാണാതിപാതം കരോന്തോ പദസദ്ദസവനഭയാ അഗ്ഗഗ്ഗപാദേഹി അക്കമന്താ ഗന്ത്വാ പരം പാതേന്തി. അഥ തേ ഇമിനാ കാരണേന തേസം തം കമ്മം ജനോ ജാനാതൂതി അന്തോവങ്കപാദാ വാ ബഹിവങ്കപാദാ വാ ഉക്കുടികപാദാ വാ അഗ്ഗകോണ്ഡാ വാ പണ്ഹികോണ്ഡാ വാ ഭവന്തി. അഗ്ഗപാദേഹി ഗന്ത്വാ പരസ്സ അമാരിതഭാവം പന തഥാഗതസ്സ സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി **ആയതപണ്ഹി** മഹാപുരിസലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി . തഥാ പരം ഘാതേന്തോ ഉന്നതകായേന ഗച്ഛന്താ അഞ്ഞേ പസ്സിസ്സന്തീതി ഓനതാ ഗന്ത്വാ പരം ഘാതേന്തി. അഥ തേ ഏവമിമേ ഗന്ത്വാ പരം ഘാതയിംസൂതി നേസം തം കമ്മം ഇമിനാ കാരണേന പരോ ജാനാതൂതി ഖുജ്ജാ വാ വാമനാ വാ പീഠസപ്പീ വാ ഭവന്തി. തഥാഗതസ്സ പന ഏവം ഗന്ത്വാ പരേസം അഘാതിതഭാവം ഇമിനാ കാരണേന സദേവകോ ലോകോ ജാനാതൂതി **ബ്രഹ്മുജുഗത്ത**മഹാപുരിസലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. തഥാ പരം ഘാതേന്തോ ആവുധം വാ മുഗ്ഗരം വാ ഗണ്ഹിത്വാ മുട്ഠികതഹത്ഥാ പരം ഘാതേന്തി. തേ ഏവം തേസം പരസ്സ ഘാതിതഭാവം ഇമിനാ കാരണേന ജനോ ജാനാതൂതി രസ്സങ്ഗുലീ വാ രസ്സഹത്ഥാ വാ വങ്കങ്ഗുലീ വാ ഫണഹത്ഥകാ വാ ഭവന്തി. തഥാഗതസ്സ പന ഏവം പരേസം അഘാതിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി **ദീഘങ്ഗുലി**മഹാപുരിസലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. ഇദമേത്ഥ **കമ്മസരിക്ഖകം.** ഇദമേവ പന ലക്ഖണത്തയം **ലക്ഖണം** നാമ. ദീഘായുകഭാവോ **ലക്ഖണാനിസംസോ.**

൨൦൭. **മരണവധഭയത്തനോ**തി ഏത്ഥ മരണസങ്ഖാതോ വധോ മരണവധോ, മരണവധതോ ഭയം **മരണവധഭയം,** തം അത്തനോ ജാനിത്വാ. **പടിവിരതോ പരംമാരണായാ**തി യഥാ മയ്ഹം മരണതോ ഭയം മമ ജീവിതം പിയം, ഏവം പരേസമ്പീതി ഞത്വാ പരം മാരണതോ പടിവിരതോ അഹോസി. **സുചരിതേനാ**തി സുചിണ്ണേന. **സഗ്ഗമഗമാ**തി സഗ്ഗം ഗതോ.

ചവിയ പുനരിധാഗതോതി ചവിത്വാ പുന ഇധാഗതോ. **ദീഘപാസണ്ഹികോ**തി ദീഘപണ്ഹികോ. **ബ്രഹ്മാവ സുജൂ**തി ബ്രഹ്മാ വിയ സുട്ഠു ഉജു.

സുഭുജോതി സുന്ദരഭുജോ. **സുസൂ**തി മഹല്ലകകാലേപി തരുണരൂപോ. **സുസണ്ഠിതോ**തി സുസണ്ഠാനസമ്പന്നോ. **മുദുതലുനങ്ഗുലിയസ്സാ**തി മുദൂ ച തലുനാ ച അങ്ഗുലിയോ അസ്സ. **തീഭീ**തി തീഹി. **പുരിസവരഗ്ഗലക്ഖണേഹീ**തി പുരിസവരസ്സ അഗ്ഗലക്ഖണേഹി. **ചിരയപനായാ**തി ചിരം യാപനായ, ദീഘായുകഭാവായ.

ചിരം യപേതീതി ചിരം യാപേതി. **ചിരതരം പബ്ബജതി യദി തതോ**തി തതോ ചിരതരം യാപേതി, യദി പബ്ബജതീതി അത്ഥോ. **യാപയതി ച വസിദ്ധിഭാവനായാ**തി വസിപ്പത്തോ ഹുത്വാ ഇദ്ധിഭാവനായ യാപേതി.

സത്തുസ്സദതാലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൭. **രസിതാനന്**തി രസസമ്പന്നാനം. ''ഖാദനീയാന''ന്തിആദീസു **ഖാദനീയാനി** നാമ പിട്ഠഖജ്ജകാദീനി. **ഭോജനീയാനീ**തി പഞ്ച ഭോജനാനി. **സായനീയാനീ**തി സായിതബ്ബാനി സപ്പിനവനീതാദീനി. **ലേഹനീയാനീ**തി നില്ലേഹിതബ്ബാനി പിട്ഠപായാസാദീനി. **പാനാനീ**തി അട്ഠ പാനകാനി.

ഇധ **കമ്മം** നാമ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ദിന്നം ഇദം പണീതഭോജനദാനം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ ലൂഖഭോജനേ കുച്ഛിഗതേ ലോഹിതം സുസ്സതി, മംസം മിലായതി. തസ്മാ ലൂഖദായകാ സത്താ ഇമിനാ കാരണേന നേസം ലൂഖഭോജനസ്സ ദിന്നഭാവം ജനോ ജാനാതൂതി അപ്പമംസാ അപ്പലോഹിതാ മനുസ്സപേതാ വിയ ദുല്ലഭന്നപാനാ ഭവന്തി. പണീതഭോജനേ പന കുച്ഛിഗതേ മംസലോഹിതം വഡ്ഢതി, പരിപുണ്ണകായാ പാസാദികാ അഭിരൂപദസ്സനാ ഹോന്തി. തസ്മാ തഥാഗതസ്സ ദീഘരത്തം പണീതഭോജനദായകത്തം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി സത്തുസ്സദമഹാപുരിസലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ സത്തുസ്സദലക്ഖണമേവ. പണീതലാഭിതാ **ആനിസംസോ.**

൨൦൮. **ഖജ്ജഭോജ്ജമഥലേയ്യസായിതന്**തി ഖജ്ജകഞ്ച ഭോജനഞ്ച ലേഹനീയഞ്ച സായനീയഞ്ച. **ഉത്തമഗ്ഗരസദായകോ**തി ഉത്തമോ അഗ്ഗരസദായകോ, ഉത്തമാനം വാ അഗ്ഗരസാനം ദായകോ.

സത്ത ചുസ്സദേതി സത്ത ച ഉസ്സദേ. **തദത്ഥജോതകന്**തി ഖജ്ജഭോജ്ജാദിജോതകം, തേസം ലാഭസംവത്തനികന്തി അത്ഥോ. **പബ്ബജമ്പി ചാ**തി പബ്ബജമാനോപി ച. **തദാധിഗച്ഛതീ**തി തം അധിഗച്ഛതി. **ലാഭിരുത്തമന്**തി ലാഭി ഉത്തമം.

കരചരണാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൦൯. **ദാനേനാ**തിആദീസു ഏകച്ചോ ദാനേനേവ സങ്ഗണ്ഹിതബ്ബോ ഹോതി, തം ദാനേന സങ്ഗഹേസി. പബ്ബജിതാനം പബ്ബജിതപരിക്ഖാരം, ഗിഹീനം ഗിഹിപരിക്ഖാരം അദാസി.

പേയ്യവജ്ജേനാതി ഏകച്ചോ ഹി ''അയം ദാതബ്ബം നാമ ദേതി, ഏകേന പന വചനേന സബ്ബം മക്ഖേത്വാ നാസേതി, കിം ഏതസ്സ ദാന''ന്തി വത്താ ഹോതി. ഏകച്ചോ ''അയം കിഞ്ചാപി ദാനം ന ദേതി, കഥേന്തോ പന തേലേന വിയ മക്ഖേതി. ഏസോ ദേതു വാ മാ വാ, വചനമേവ തസ്സ സഹസ്സം അഗ്ഘതീ''തി

വത്താ ഹോതി. ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ ദാനം ന പച്ചാസീസതി, പിയവചനമേവ പച്ചാസീസതി. തം പിയവചനേന സങ്ഗഹേസി.

അത്ഥചരിയായാതി അത്ഥസംവഡ്ഢനകഥായ. ഏകച്ചോ ഹി നേവ ദാനം, ന പിയവചനം പച്ചാസീസതി. അത്തനോ ഹിതകഥം വഡ്ഢിതകഥമേവ പച്ചാസീസതി. ഏവരൂപം പുഗ്ഗലം "ഇദം തേ കാതബ്ബം, ഇദം തേ ന കാതബ്ബം. ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ സേവിതബ്ബോ, ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ ന സേവിതബ്ബോ"തി ഏവം അത്ഥചരിയായ സങ്ഗഹേസി.

സമാനത്തതായാതി സമാനസുഖദുക്ഖഭാവേന. ഏകച്ചോ ഹി ദാനാദീസു ഏകമ്പി ന പച്ചാസീസതി, ഏകാസനേ നിസജ്ജം, ഏകപല്ലങ്കേ സയനം, ഏകതോ ഭോജനന്തി ഏവം സമാനസുഖദുക്ഖതം പച്ചാസീസതി. തത്ഥ ജാതിയാ ഹീനോ ഭോഗേന അധികോ ദുസ്സങ്ഗഹോ ഹോതി. ന ഹി സക്കാ തേന സദ്ധിം ഏകപരിഭോഗോ കാതും, തഥാ അകരിയമാനേ ച സോ കുജ്ഝതി. ഭോഗേന ഹീനോ ജാതിയാ അധികോപി ദുസ്സങ്ഗഹോ ഹോതി. സോ ഹി "അഹം ജാതിമാ"തി ഭോഗസമ്പന്നേന സദ്ധിം ഏകപരിഭോഗം ന ഇച്ഛതി, തസ്മിം അകരിയമാനേ കുജ്ഝതി. ഉഭോഹിപി ഹീനോ പന സുസങ്ഗഹോ ഹോതി. ന ഹി സോ ഇതരേന സദ്ധിം ഏകപരിഭോഗം ഇച്ഛതി, ന അകരിയമാനേ ച കുജ്ഝതി. ഉഭോഹി സദിസോപി സുസങ്ഗഹോയേവ. ഭിക്ഖൂസു ദുസ്സീലോ ദുസ്സങ്ഗഹോ ഹോതി. ന ഹി സക്കാ തേന സദ്ധിം ഏകപരിഭോഗോ കാതും, തഥാ അകരിയമാനേ ച കുജ്ഝതി. സീലവാ സുസങ്ഗഹോ ഹോതി. സീലവാ ഹി അദീയമാനേപി അകരിയമാനേപി ന കുജ്ഝതി. അഞ്ഞം അത്തനാ സദ്ധിം പരിഭോഗം അകരോന്തമ്പി ന പാപകേന ചിത്തേന പസ്സതി. പരിഭോഗോപി തേന സദ്ധിം സുകരോ ഹോതി. തസ്മാ ഏവരൂപം പുഗ്ഗലം ഏവം സമാനത്തതായ സങ്ഗഹേസി.

സുസങ്ഗഹിതാസ്സ ഹോന്തീതി സുസങ്ഗഹിതാ അസ്സ ഹോന്തി. ദേതു വാ മാ വാ ദേതു, കരോതു വാ മാ വാ കരോതു, സുസങ്ഗഹിതാവ ഹോന്തി, ന ഭിജ്ജന്തി. "യദാസ്സ ദാതബ്ബം ഹോതി, തദാ ദേതി. ഇദാനി മഞ്ഞേ നത്ഥി, തേന ന ദേതി. കിം മയം ദദമാനമേവ ഉപട്ഠഹാമ? അദേന്തം അകരോന്തം ന ഉപട്ഠഹാമാ"തി ഏവം ചിന്തേന്തി.

ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം കതം ദാനാദിസങ്ഗഹകമ്മം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ യോ ഏവം അസങ്ഗാഹകോ ഹോതി, സോ ഇമിനാ കാരണേനസ്സ അസങ്ഗാഹകഭാവം ജനോ ജാനാതൂതി ഥദ്ധഹത്ഥപാദോ ചേവ ഹോതി, വിസമട്ഠിതാവയവലക്ഖണോ ച. തഥാഗതസ്സ പന ദീഘരത്തം സങ്ഗാഹകഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ഇമാനി ദ്വേ ലക്ഖണാനി നിബ്ബത്തന്തി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. സുസങ്ഗഹിതപരിജനതാ **ആനിസംസോ.**

൨൦൧. കരിയാതി കരിത്വാ. **ചരിയാ**തി ചരിത്വാ. **അനവമതേനാ**തി അനവഞ്ഞാതേന. "അനപമോദേനാ"തിപി പാഠോ, ന അപ്പമോദേന, ന ദീനേന ന ഗബ്ഭിതേനാതി അത്ഥോ.

ചവിയാതി ചവിത്വാ. **അതിരുചിര സുവഗ്ഗു ദസ്സനേയ്യ**ന്തി അതിരുചിരഞ്ച സുപാസാദികം സുവഗ്ഗു ച സുട്ഠു ഛേകം ദസ്സനേയ്യഞ്ച ദട്ഠബ്ബയുത്തം. **സുസു**

കുമാരോതി സുട്ഠു സുകുമാരോ.

പരിജനസ്സവോതി പരിജനോ അസ്സവോ വചനകരോ. **വിധേയ്യോ**തി കത്തബ്ബാകത്തബ്ബേസു യഥാരുചി വിധാതബ്ബോ. **മഹിമ**ന്തി മഹിം ഇമം. **പിയവദൂ ഹിതസുഖതം ജിഗീസമാനോ**തി പിയവദോ ഹുത്വാ ഹിതഞ്ച സുഖഞ്ച പരിയേസമാനോ. **വചനപടികരസ്സാ ഭിപ്പസന്നാ**തി വചനപടികരാ അസ്സ അഭിപ്പസന്നാ. **ധമ്മാനുധമ്മ**ന്തി ധമ്മഞ്ച അനുധമ്മഞ്ച.

ഉസ്സങ്ഖപാദാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൨. **അത്ഥൂപസംഹിത**ന്തി ഇധലോകപരലോകത്ഥനിസ്സിതം. **ധമ്മൂപസംഹിത**ന്തി ദസകുസലകമ്മപഥനിസ്സിതം. **ബഹുജനം നിദംസേസീ**തി ബഹുജനസ്സ നിദംസനകഥം കഥേസി. **പാണീന**ന്തി സത്താനം. ''അഗ്ഗോ''തിആദീനി സബ്ബാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി. ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം ഭാസിതാ ഉദ്ധങ്ഗമനീയാ അത്ഥൂപസംഹിതാ വാചാ. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ യോ ഏവരൂപം ഉഗ്ഗതവാചം ന ഭാസതി, സോ ഇമിനാ കാരണേന ഉഗ്ഗതവാചായ അഭാസനം ജനോ ജാനാതൂതി അധോസങ്ഖപാദോ ച ഹോതി അധോനതലോമോ ച. തഥാഗതസ്സ പന ദീഘരത്തം ഏവരൂപായ ഉഗ്ഗതവാചായ ഭാസിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി **ഉസ്സങ്ഖപാദലക്ഖണഞ്ച ഉദ്ധഗ്ഗലോമലക്ഖണഞ്ച** നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. ഉത്തമഭാവോ **ആനിസംസോ.**

൨൧൩. **ഏരയ**ന്തി ഭണന്തോ. **ബഹുജനം നിദംസയീ**തി ബഹുജനസ്സ ഹിതം ദസ്സേതി. **ധമ്മയാഗ**ന്തി ധമ്മദാനയഞ്ഞം.

ഉബ്ഭമുപ്പതിതലോമവാ സസോതി സോ ഏസ ഉദ്ധഗ്ഗതലോമവാ ഹോതി. **പാദഗണ്ഠിരഹൂ**തി പാദഗോപ്ഫകാ അഹേസും. **സാധുസണ്ഠിതാ**തി സുട്ഠു സണ്ഠിതാ. **മംസലോഹിതാചിതാ**തി മംസേന ച ലോഹിതേന ച ആചിതാ. **തചോത്ഥതാ**തി തചേന പരിയോനദ്ധാ നിഗുള്ഹാ. **വജതീ**തി ഗച്ഛതി. **അനോമനിക്കമോ**തി അനോമവിഹാരീ സേട്ഠവിഹാരീ.

ഏണിജങ്ഘലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൪. **സിപ്പം വാ**തിആദീസു സിപ്പം നാമ ദ്വേ സിപ്പാനി - ഹീനഞ്ച സിപ്പം, ഉക്കട്ഠഞ്ച സിപ്പം. ഹീനം നാമ സിപ്പം നളകാരസിപ്പം, കുമ്ഭകാരസിപ്പം പേസകാരസിപ്പം നഹാപിതസിപ്പം. ഉക്കട്ഠം നാമ സിപ്പം ലേഖാ മുദ്ദാ ഗണനാ. **വിജ്ജാ**തി അഹിവിജ്ജാദിഅനേകവിധാ. **ചരണ**ന്തി പഞ്ചസീലം ദസസീലം പാതിമോക്ഖസംവരസീലം. **കമ്മ**ന്തി കമ്മസ്സകതാജാനനപഞ്ഞാ. **കിലിസ്സേയ്യു**ന്തി കിലമേയ്യും. അന്തേവാസികവത്തം നാമ ദുക്ഖം, തം നേസം മാ ചിരമഹോസീതി ചിന്തേസി.

രാജാരഹാനീതി രഞ്ഞോ അനുരൂപാനി ഹത്ഥിഅസ്സാദീനി, താനിയേവ രഞ്ഞോ സേനായ അങ്ഗഭൂതത്താ **രാജങ്ഗാനീ**തി വുച്ചന്തി. **രാജൂപഭോഗാനീ**തി രഞ്ഞോ ഉപഭോഗപരിഭോഗഭണ്ഡാനി, താനി ചേവ സത്തരതനാനി ച. **രാജാനുച്ഛവികാനീ**തി രഞ്ഞോ അനുച്ഛവികാനി. തേസംയേവ സബ്ബേസം ഇദം ഗഹണം. **സമണാരഹാനീ**തി സമണാനം അനുരൂപാനി ചീവരാദീനി.

സമണങ്ഗാനീതി സമണാനം കോട്ഠാസഭൂതാ ചതസ്സോ പരിസാ. **സമണൂപഭോഗാനീ**തി സമണാനം ഉപഭോഗപരിക്ഖാരാ. **സമണാനുച്ഛവികാനീ**തി തേസംയേവ അധിവചനം.

ഇധ പന **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം സക്കച്ചം സിപ്പാദിവാചനം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ യോ ഏവം സക്കച്ചം സിപ്പം അവാചേന്തോ അന്തേവാസികേ ഉക്കുടികാസനജങ്ഘപേസനികാദീഹി കിലമേതി, തസ്സ ജങ്ഘമംസം ലിഖിത്വാ പാതിതം വിയ ഹോതി. തഥാഗതസ്സ പന സക്കച്ചം വാചിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി അനുപുബ്ബഉഗ്ഗതവട്ടിതം **ഏണിജങ്ഘലക്ഖണം** നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണം. അനുച്ഛവികലാഭിതാ **ആനിസംസോ.**

൨൧൭. **യദൂപഘാതായാ**തി യം സിപ്പം കസ്സചി ഉപഘാതായ ന ഹോതി. **കിലിസ്സതീ**തി കിലമിസ്സതി. **സുഖുമത്തചോത്ഥതാ**തി സുഖുമത്തചേന പരിയോനദ്ധാ. കിം പന അഞ്ഞേന കമ്മേന അഞ്ഞം ലക്ഖണം നിബ്ബത്തതീതി? ന നിബ്ബത്തതി. യം പന നിബ്ബത്തതി, തം അനുബ്യഞ്ജനം ഹോതി, തസ്മാ ഇധ വുത്തം.

സുഖുമച്ഛവിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൮. **സമണം വാ**തി സമിതപാപട്ഠേന സമണം. **ബ്രാഹ്മണം വാ**തി ബാഹിതപാപട്ഠേന ബ്രാഹ്മണം.

മഹാപഞ്ഞോതിആദീസു മഹാപഞ്ഞാദീഹി സമന്നാഗതോ ഹോതീതി അത്ഥോ. തത്രിദം മഹാപഞ്ഞാദീനം നാനത്തം.

തത്ഥ കതമാ **മഹാപഞ്ഞാ?** മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി **മഹാപഞ്ഞാ,** മഹന്തേ സമാധിക്ഖന്ധേ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ വിമുത്തിക്ഖന്ധേ വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ. മഹന്താനി ഠാനാഠാനാനി മഹന്താ വിഹാരസമാപത്തിയോ മഹന്താനി അരിയസച്ചാനി മഹന്തേ സതിപട്ഠാനേ സമ്മപ്പധാനേ ഇദ്ധിപാദേ മഹന്താനി ഇന്ദ്രിയാനി ബലാനി മഹന്തേ ബോജ്ഝങ്ഗേ മഹന്തേ അരിയമഗ്ഗേ മഹന്താനി സാമഞ്ഞഫലാനി മഹന്താ അഭിഞ്ഞായോ മഹന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ.

കതമാ **പുഥുപഞ്ഞാ?** പുഥുനാനാഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി **പുഥുപഞ്ഞാ.** പുഥുനാനാധാതൂസു പുഥുനാനാആയതനേസു പുഥുനാനാപടിച്ചസമുപ്പാദേസു പുഥുനാനാസുഞ്ഞതമനുപലബ്ഭേസു പുഥുനാനാഅത്ഥേസു ധമ്മേസു നിരുത്തീസു പടിഭാനേസു. പുഥുനാനാസീലക്ഖന്ധേസു പുഥുനാനാസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാദസ്സനക്ഖന്ധേസു പുഥുനാനാഠാനാഠാനേസു പുഥുനാനാവിഹാരസമാപത്തീസു പുഥുനാനാഅരിയസച്ചേസു പുഥുനാനാസതിപട്ഠാനേസു സമ്മപ്പധാനേസു ഇദ്ധിപാദേസു ഇന്ദ്രിയേസു ബലേസു ബോജ്ഝങ്ഗേസു പുഥുനാനാഅരിയമഗ്ഗേസു സാമഞ്ഞഫലേസു അഭിഞ്ഞാസു പുഥുജ്ജനസാധാരണേ ധമ്മേ സമതിക്കമ്മ പരമത്ഥേ നിബ്ബാനേ ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ.

കതമാ **ഹാസപഞ്ഞാ?** ഇധേകച്ചോ ഹാസബഹുലോ വേദബഹുലോ തുട്ഠിബഹുലോ പാമോജ്ജബഹുലോ സീലം പരിപൂരേതി ഇന്ദ്രിയസംവരം പരിപൂരേതി ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതം ജാഗരിയാനുയോഗം സീലക്ഖന്ധം സമാധിക്ഖന്ധം പഞ്ഞാക്ഖന്ധം വിമുത്തിക്ഖന്ധം വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധം പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ...പേ॰... പാമോജ്ജബഹുലോ ഠാനാഠാനം പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ വിഹാരസമാപത്തിയോ പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. സതിപട്ഠാനേ സമ്മപ്പധാനേ ഇദ്ധിപാദേ ഇന്ദ്രിയാനി ബലാനി ബോജ്ഝങ്ഗേ അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ സാമഞ്ഞഫലാനി സച്ഛികരോതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ വേദതുട്ഠിപാമോജ്ജബഹുലോ പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീതി ഹാസപഞ്ഞാ.

കതമാ **ജവനപഞ്ഞാ?** യംകിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, സബ്ബം തം രൂപം അനിച്ചതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. ദുക്ഖതോ ഖിപ്പം അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. യാ കാചി വേദനാ...പേ॰... യംകിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം, സബ്ബം തം വിഞ്ഞാണം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. ചക്ഖു...പേ॰... ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ രൂപനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണം ചക്ഖു...പേ॰... ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന...പേ॰... വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം . ചക്ഖും...പേ॰... ജരാമരണം അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്നം ഖയധമ്മം വയധമ്മം വിരാഗധമ്മം നിരോധധമ്മന്തി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

കതമാ **തിക്ഖപഞ്ഞാ?** ഖിപ്പം കിലേസേ ഛിന്ദതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ. ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതി, ഉപ്പന്നം ബ്യാപാദവിതക്കം, ഉപ്പന്നം വിഹിംസാവിതക്കം, ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ ഉപ്പന്നം രാഗം ദോസം മോഹം കോധം ഉപനാഹം മക്ഖം പളാസം ഇസ്സം മച്ഛരിയം മായം സാഠേയ്യം ഥമ്ഭം സാരമ്ഭം മാനം അതിമാനം മദം പമാദം സബ്ബേ കിലേസേ സബ്ബേ ദുച്ചരിതേ സബ്ബേ അഭിസങ്ഖാരേ സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീ കരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ. ഏകസ്മിം ആസനേ ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദായോ ഛ അഭിഞ്ഞായോ അധിഗതാ ഹോന്തി സച്ഛികതാ ഫസ്സിതാ പഞ്ഞായാതി തിക്ഖപഞ്ഞാ.

കതമാ **നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ?** ഇധേകച്ചോ സബ്ബസങ്ഖാരേസു ഉബ്ബേഗബഹുലോ ഹോതി ഉത്താസബഹുലോ ഉക്കണ്ഠനബഹുലോ അരതിബഹുലോ അനഭിരതിബഹുലോ ബഹിമുഖോ ന രമതി സബ്ബസങ്ഖാരേസു,

അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം ലോഭക്ഖന്ധം നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ. അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം ദോസക്ഖന്ധം മോഹക്ഖന്ധം കോധം ഉപനാഹം...പേ॰... സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാതി (പടി॰ മ॰ ൩.൩).

൨൧൭. **പബ്ബജിതം ഉപാസിതാ**തി പണ്ഡിതം പബ്ബജിതം ഉപസങ്കമിത്വാ പയിരുപാസിതാ. **അത്ഥന്തരോ**തി യഥാ ഏകേ രന്ധഗവേസിനോ ഉപാരമ്ഭചിത്തതായ ദോസം അബ്ഭന്തരം കരിത്വാ നിസാമയന്തി, ഏവം അനിസാമേത്വാ അത്ഥം അബ്ഭന്തരം കത്വാ അത്ഥയുത്തം കഥം നിസാമയി ഉപധാരയി.

പടിലാഭഗതേനാതി പടിലാഭത്ഥായ ഗതേന. **ഉപ്പാദനിമിത്തകോവിദാ**തി ഉപ്പാദേ ച നിമിത്തേ ച ഛേകാ. **അവേച്ച ദക്ഖിതീ**തി ഞത്വാ പസ്സിസ്സതി.

അത്ഥാനുസിട്ഠീസു പരിഗ്ഗഹേസു ചാതി യേ അത്ഥാനുസാസനേസു പരിഗ്ഗഹാ അത്ഥാനത്ഥം പരിഗ്ഗാഹകാനി ഞാണാനി, തേസൂതി അത്ഥോ.

സുവണ്ണവണ്ണലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൧൮. **അക്കോധനോ**തി ന അനാഗാമിമഗ്ഗേന കോധസ്സ പഹീനത്താ, അഥ ഖോ സചേപി മേ കോധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ഖിപ്പമേവ നം പടിവിനോദേയ്യന്തി ഏവം അക്കോധവസികത്താ. **നാഭിസജ്ജീ**തി കുടിലകണ്ടകോ വിയ തത്ഥ തത്ഥ മമ്മം തുദന്തോ വിയ ന ലഗ്ഗി. **ന കുപ്പി ന ബ്യാപജ്ജീ**തിആദീസു പുബ്ബുപ്പത്തികോ **കോപോ.** തതോ ബലവതരോ **ബ്യാപാദോ.** തതോ ബലവതരാ **പതിത്ഥിയനാ.** തം സബ്ബം അകരോന്തോ ന കുപ്പി ന ബ്യാപജ്ജി ന പതിത്ഥിയി. **അപ്പച്ചയ**ന്തി ദോമനസ്സം. **ന പാത്വാകാസീ**തി ന കായവികാരേന വാ വചീവികാരേന വാ പാകടമകാസി.

ഇധ കമ്മം നാമ ദീഘരത്തം അക്കോധനതാ ചേവ സുഖുമത്ഥരണാദിദാനഞ്ച. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ കോധനസ്സ ഛവിവണ്ണോ ആവിലോ ഹോതി മുഖം ദുദ്ദസിയം വത്ഥച്ഛാദനസദിസഞ്ച മണ്ഡനം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ യോ കോധനോ ചേവ വത്ഥച്ഛാദനാനഞ്ച അദാതാ, സോ ഇമിനാ കാരണേനസ്സ ജനോ കോധനാദിഭാവം ജാനാതൂതി ദുബ്ബണ്ണോ ഹോതി ദുസ്സണ്ഠാനോ. അക്കോധനസ്സ പന മുഖം വിരോചതി, ഛവിവണ്ണോ വിപ്പസീദതി. സത്താ ഹി ചതൂഹി കാരണേഹി പാസാദികാ ഹോന്തി ആമിസദാനേന വാ വത്ഥദാനേന വാ സമ്മജ്ജനേന വാ അക്കോധനതായ വാ. ഇമാനി ചത്താരിപി കാരണാനി ദീഘരത്തം തഥാഗതേന കതാനേവ. തേനസ്സ ഇമേസം കതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി സുവണ്ണവണ്ണം മഹാപുരിസലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണം. സുഖുമത്ഥരണാദിലാഭിതാ **ആനിസംസോ.**

൨൧൯. **അഭിവിസ്സജീ**തി അഭിവിസ്സജ്ജേസി. **മഹിമിവ സുരോ അഭിവസ്സ**ന്തി സുരോ വുച്ചതി ദേവോ, മഹാപഥവിം അഭിവസ്സന്തോ ദേവോ വിയ.

സുരവരതരോരിവ ഇന്ദോതി സുരാനം വരതരോ ഇന്ദോ വിയ.

അപബ്ബജ്ജമിച്ഛന്തി അപബ്ബജ്ജം ഗിഹിഭാവം ഇച്ഛന്തോ. **മഹതിമഹി**ന്തി മഹന്തിം പഥവിം.

അച്ഛാദനവത്ഥമോക്ഖപാവുരണാനന്തി അച്ഛാദനാനഞ്ചേവ വത്ഥാനഞ്ച ഉത്തമപാവുരണാനഞ്ച. **പനാസോതി** വിനാസോ.

കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൦. മാതരമ്പി പുത്തേന സമാനേതാ അഹോസീതി ഇമം കമ്മം രജ്ജേ പതിട്ഠിതേന സക്കാ കാതും. തസ്മാ ബോധിസത്തോപി രജ്ജം കാരയമാനോ അന്തോനഗരേ ചതുക്കാദീസു ചതൂസു നഗരദ്വാരേസു ബഹിനഗരേ ചതൂസു ദിസാസു ഇമം കമ്മം കരോഥാതി മനുസ്സേ ഠപേസി. തേ മാതരം കുഹിം മേ പുത്തോ പുത്തം ന പസ്സാമീതി വിലപന്തിം പരിയേസമാനം ദിസ്വാ ഏഹി, അമ്മ, പുത്തം ദക്ഖസീതി തം ആദായ ഗന്ത്വാ നഹാപേത്വാ ഭോജേത്വാ പുത്തമസ്സാ പരിയേസിത്വാ ദസ്സേന്തി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം ഞാതീനം സമങ്ഗിഭാവകരണം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ ഞാതയോ ഹി സമങ്ഗീഭൂതാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ വജ്ജം പടിച്ഛാദേന്തി. കിഞ്ചാപി ഹി തേ കലഹകാലേ കലഹം കരോന്തി, ഏകസ്സ പന ദോസേ ഉപ്പന്നേ അഞ്ഞം ജാനാപേതും ന ഇച്ഛന്തി. അയം നാമ ഏതസ്സ ദോസോതി വുത്തേ സബ്ബേ ഉട്ഠഹിത്വാ കേന ദിട്ഠം കേന സുതം, അമ്ഹാകം ഞാതീസു ഏവരൂപം കത്താ നാമ നത്ഥീതി. തഥാഗതേന ച തം ഞാതിസങ്ഗഹം കരോന്തേന ദീഘരത്തം ഇദം വജ്ജപ്പടിച്ഛാദനകമ്മം നാമ കതം ഹോതി. അഥസ്സ സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ഏവരൂപസ്സ കമ്മസ്സ കതഭാവം ജാനാതൂതി കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണം. പഹൂതപുത്തതാ **ആനിസംസോ.**

൨൨൧. വത്ഥഛാദിയന്തി വത്ഥേന ഛാദേതബ്ബം വത്ഥഗുയ്ഹം.

അമിത്തതാപനാതി അമിത്താനം പതാപനാ. **ഗിഹിസ്സ പീതിം ജനനാതി** ഗിഹിഭൂതസ്സ സതോ പീതിജനനാ.

പരിമണ്ഡലാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൨. സമം ജാനാതീതി "അയം താരുക്ഖസമോ അയം പോക്ഖരസാതിസമോ"തി ഏവം തേന തേന സമം ജാനാതി. **സാമം ജാനാതീ**തി സയം ജാനാതി. **പുരിസം ജാനാതീ**തി "അയം സേട്ഠസമ്മതോ"തി പുരിസം ജാനാതി. **പുരിസവിസേസം ജാനാതീ**തി മുഗ്ഗം മാസേന സമം അകത്വാ ഗുണവിസിട്ഠസ്സ വിസേസം ജാനാതി. **അയമിദമരഹതീ**തി അയം പുരിസോ ഇദം നാമ ദാനസക്കാരം അരഹതി . **പുരിസവിസേസകരോ അഹോസീ**തി പുരിസവിസേസം ഞത്വാ കാരകോ അഹോസി. യോ യം അരഹതി, തസ്സേവ തം അദാസി. യോ ഹി കഹാപണാരഹസ്സ അഡ്ഢം ദേതി, സോ പരസ്സ അഡ്ഢം നാസേതി. യോ ദ്വേ കഹാപണേ ദേതി, സോ അത്തനോ കഹാപണം നാസേതി. തസ്മാ ഇദം ഉഭയമ്പി അകത്വാ യോ യം അരഹതി, തസ്സ തദേവ അദാസി. **സദ്ധാധന**ന്തിആദീസു സമ്പത്തിപടിലാഭട്ഠേന സദ്ധാദീനം ധനഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം പുരിസവിസേസം ഞത്വാ കതം സമസങ്ഗഹകമ്മം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ തദസ്സ കമ്മം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ഇമാനി ദ്വേ ലക്ഖണാനി നിബ്ബത്തന്തി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. ധനസമ്പത്തി **ആനിസംസോ.**

൨൨൩. **തുലിയാ**തി തുലയിത്വാ. **പടിവിചയാ**തി പടിവിചിനിത്വാ. **മഹാജനസങ്ഗാഹക**ന്തി മഹാജനസങ്ഗഹണം. **സമേക്ഖമാനോ**തി സമം പേക്ഖമാനോ. **അതിനിപുണാ മനുജാ**തി അതിനിപുണാ സുഖുമപഞ്ഞാ ലക്ഖണപാഠകമനുസ്സാ. **ബഹുവിവിധാ ഗിഹീനം അരഹാനീ**തി ബഹൂ വിവിധാനി ഗിഹീനം അനുച്ഛവികാനി പടിലഭതി. **ദഹരോ സുസു കുമാരോ** "അയം ദഹരോ കുമാരോ പടിലഭിസ്സതീ"തി ബ്യാകംസു **മഹീപതിസ്സാ**തി രഞ്ഞോ.

സീഹപുബ്ബദ്ധകായാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൪. **യോഗക്ഖേമകാമോ**തി യോഗതോ ഖേമകാമോ. **പഞ്ഞായാ**തി കമ്മസ്സകതപഞ്ഞായ. ഇധ **കമ്മം** നാമ മഹാജനസ്സ അത്ഥകാമതാ. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ തം മഹാജനസ്സ അത്ഥകാമതായ വഡ്ഢിമേവ പച്ചാസീസിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ഇമാനി സമന്തപരിപൂരാനി അപരിഹീനാനി തീണി ലക്ഖണാനി നിബ്ബത്തന്തി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണത്തയം. ധനാദീഹി ചേവ സദ്ധാദീഹി ച അപരിഹാനി **ആനിസംസോ.**

൨൨൫. **സദ്ധായാ**തി ഓകപ്പനസദ്ധായ പസാദസദ്ധായ. **സീലേനാ**തി പഞ്ചസീലേന ദസസീലേന. **സുതേനാ**തി പരിയത്തിസവനേന. **ബുദ്ധിയാ**തി ഏതേസം ബുദ്ധിയാ , "കിന്തി ഏതേഹി വഡ്ഢേയ്യു"ന്തി ഏവം ചിന്തേസീതി അത്ഥോ. **ധമ്മേനാ**തി ലോകിയധമ്മേന. **ബഹൂഹി സാധൂഹീ**തി അഞ്ഞേഹിപി ബഹൂഹി ഉത്തമഗുണേഹി. **അസഹാനധമ്മത**ന്തി അപരിഹീനധമ്മം.

രസഗ്ഗസഗ്ഗിതാലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൬. **സമാഭിവാഹിനിയോ**തി യഥാ തിലഫലമത്തമ്പി ജിവ്ഹഗ്ഗേ ഠപിതം സബ്ബത്ഥ ഫരതി, ഏവം സമാ ഹുത്വാ വഹന്തി. ഇധ **കമ്മം** നാമ അവിഹേഠനകമ്മം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ പാണിആദീഹി പഹാരം ലദ്ധസ്സ തത്ഥ തത്ഥ ലോഹിതം സണ്ഠാതി, ഗണ്ഠി ഗണ്ഠി ഹുത്വാ അന്തോവ പുബ്ബം ഗണ്ഹാതി, അന്തോവ ഭിജ്ജതി, ഏവം സോ ബഹുരോഗോ ഹോതി. തഥാഗതേന പന ദീഘരത്തം ഇമം ആരോഗ്യകരണകമ്മം കതം. തദസ്സ സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ആരോഗ്യകരം രസഗ്ഗസഗ്ഗിലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണം. അപ്പാബാധതാ **ആനിസംസോ.**

൨൨൭. **മരണവധേനാ**തി "ഏതം മാരേഥ ഏതം ഘാതേഥാ"തി ഏവം ആണത്തേന മരണവധേന. **ഉബ്ബാധനായാ**തി ബന്ധനാഗാരപ്പവേസനേന.

അഭിനീലനേത്താദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൨൭. **ന ച വിസടന്തി** കക്കടകോ വിയ അക്ഖീനി നീഹരിത്വാ ന കോധവസേന പേക്ഖിതാ അഹോസി. **ന ച വിസാചീ**തി വങ്കക്ഖികോടിയാ പേക്ഖിതാപി നാഹോസി. **ന ച പന വിചേയ്യ പേക്ഖിതാ**തി വിചേയ്യ പേക്ഖിതാ നാമ യോ കുജ്ഝിത്വാ യദാ നം പരോ ഓലോകേതി, തദാ നിമ്മീലേതി ന ഓലോകേതി, പുന ഗച്ഛന്തം കുജ്ഝിത്വാ ഓലോകേതി, ഏവരൂപോ നാഹോസി. "വിനേയ്യപേക്ഖിതാ"തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **ഉജും തഥാ പസടമുജുമനോ**തി ഉജുമനോ ഹുത്വാ ഉജു പേക്ഖിതാ ഹോതി, യഥാ ച ഉജും, തഥാ പസടം വിപുലം വിത്ഥതം പേക്ഖിതാ ഹോതി. **പിയദസ്സനോ**തി പിയായമാനേഹി പസ്സിതബ്ബോ.

ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം മഹാജനസ്സ പിയചക്ഖുനാ ഓലോകനകമ്മം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ കുജ്ഝിത്വാ ഓലോകേന്തോ കാണോ വിയ കാകക്ഖി വിയ ഹോതി, വങ്കക്ഖി പന ആവിലക്ഖി ച ഹോതിയേവ. പസന്നചിത്തസ്സ പന ഓലോകയതോ അക്ഖീനം പഞ്ചവണ്ണോ പസാദോ പഞ്ഞായതി. തഥാഗതോ ച തഥാ ഓലോകേസി. അഥസ്സ തം ദീഘരത്തം പിയചക്ഖുനാ ഓലോകിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ഇമാനി നേത്തസമ്പത്തികരാനി ദ്വേ മഹാപുരിസലക്ഖണാനി നിബ്ബത്തന്തി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. പിയദസ്സനതാ **ആനിസംസോ. അഭിയോഗിനോ**തി ലക്ഖണസത്ഥേ യുത്താ.

ഉണ്ഹീസസീസലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൦. **ബഹുജനപുബ്ബങ്ഗമോ അഹോസീ**തി ബഹുജനസ്സ പുബ്ബങ്ഗമോ അഹോസി ഗണജേട്ഠകോ. തസ്സ ദിട്ഠാനുഗതിം അഞ്ഞേ ആപജ്ജിംസു. ഇധ **കമ്മം** നാമ പുബ്ബങ്ഗമതാ. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ യോ പുബ്ബങ്ഗമോ ഹുത്വാ ദാനാദീനി കുസലകമ്മാനി കരോതി, സോ അമങ്കുഭൂതോ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ പീതിപാമോജ്ജേന പരിപുണ്ണസീസോ വിചരതി, മഹാപുരിസോ ച ഹോതി. തഥാഗതോ ച തഥാ അകാസി. അഥസ്സ സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ഇദം പുബ്ബങ്ഗമകമ്മം ജാനാതൂതി ഉണ്ഹീസസീസലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണം. മഹാജനാനുവത്തനതാ **ആനിസംസോ.**

൨൩൧. **ബഹുജനം ഹേസ്സതീ**തി ബഹുജനസ്സ ഭവിസ്സതി. **പടിഭോഗിയാ**തി വേയ്യാവച്ചകരാ, ഏതസ്സ ബഹൂ വേയ്യാവച്ചകരാ ഭവിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **അഭിഹരന്തി തദാ**തി ദഹരകാലേയേവ തദാ ഏവം ബ്യാകരോന്തി. **പടിഹാരക**ന്തി വേയ്യാവച്ചകരഭാവം. **വിസവീ**തി ചിണ്ണവസീ.

ഏകേകലോമതാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൨. **ഉപവത്തതീ**തി അജ്ഝാസയം അനുവത്തതി, ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം സച്ചകഥനം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ ദീഘരത്തം അദ്വേജ്ഝകഥായ പരിസുദ്ധകഥായ കഥിതഭാവമസ്സ സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ഏകേകലോമലക്ഖണഞ്ച ഉണ്ണാലക്ഖണഞ്ച നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. മഹാജനസ്സ അജ്ഝാസയാനുകൂലേന അനുവത്തനതാ **ആനിസംസോ. ഏകേകലോമൂപചിതങ്ഗവാ**തി ഏകേകേഹി ലോമേഹി ഉപചിതസരീരോ.

ചത്താലീസാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൪. അഭേജ്ജപരിസോതി അഭിന്ദിതബ്ബപരിസോ. ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം അപിസുണവാചായ കഥനം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ പിസുണവാചസ്സ കിര സമഗ്ഗഭാവം ഭിന്ദനതോ ദന്താ അപരിപുണ്ണാ ചേവ ഹോന്തി വിരളാ ച. തഥാഗതസ്സ പന ദീഘരത്തം അപിസുണവാചതം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ഇദം ലക്ഖണദ്വയം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. അഭേജ്ജപരിസതാ **ആനിസംസോ. ചതുരോ ദസാതി** ചത്താരോ ദസ ചത്താലീസം.

പഹൂതജിവ്ഹാദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൫. ആദേയ്യവാചോ ഹോതീതി ഗഹേതബ്ബവചനോ ഹോതി. ഇധ **കമ്മം** നാമ ദീഘരത്തം അഫരുസവാദിതാ. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ യേ ഫരുസവാചാ ഹോന്തി, തേ ഇമിനാ കാരണേന നേസം ജിവ്ഹം പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ ഫരുസവാചായ കഥിതഭാവം ജനോ ജാനാതൂതി ബദ്ധജിവ്ഹാ വാ ഹോന്തി, ഗൂള്ഹജിവ്ഹാ വാ ദ്വിജിവ്ഹാ വാ മമ്മനാ വാ. യേ പന ജിവ്ഹം പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ ഫരുസവാചം ന വദന്തി, തേ ബദ്ധജിവ്ഹാ ഗൂള്ഹജിവ്ഹാ ദ്വിജിവ്ഹാ ന ഹോന്തി. മുദു നേസം ജിവ്ഹാ ഹോതി രത്തകമ്ബലവണ്ണാ. തസ്മാ തഥാഗതസ്സ ദീഘരത്തം ജിവ്ഹം പരിവത്തേത്വാ ഫരുസായ വാചായ അകഥിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി പഹൂതജിവ്ഹാലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. ഫരുസവാചം കഥേന്താനഞ്ച സദ്ദോ ഭിജ്ജതി. തേ സദ്ദഭേദം കത്വാ ഫരുസവാചായ കഥിതഭാവം ജനോ ജാനാതൂതി ഛിന്നസ്സരാ വാ ഹോന്തി ഭിന്നസ്സരാ വാ കാകസ്സരാ വാ. യേ പന സരഭേദകരം ഫരുസവാചം ന കഥേന്തി, തേസം സദ്ദോ മധുരോ ച ഹോതി പേമനീയോ. തസ്മാ തഥാഗതസ്സ ദീഘരത്തം സരഭേദകരായ ഫരുസവാചായ അകഥിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി ബ്രഹ്മസ്സരലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. ആദേയ്യവചനതാ **ആനിസംസോ.**

൨൩൬. ഉബ്ബാധികന്തി അക്കോസയുത്തത്താ ആബാധകരിം **ബഹുജനപ്പമദ്ദനന്തി** ബഹുജനാനം പമദ്ദനിം **അബാള്ഹം ഗിരം സോ ന ഭണി ഫരുസന്തി** ഏത്ഥ അകാരോ പരതോ ഭണിസദ്ദേന യോജേതബ്ബോ. **ബാള്ഹന്തി** ബലവം അതിഫരുസം. **ബാള്ഹം ഗിരം സോ ന അഭണീതി** അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **സുസംഹിതന്തി** സുട്ഠു പേമസഞ്ഹിതം. **സഖിലന്തി** മുദുകം. **വാചാതി** വാചായോ. **കണ്ണസുഖാതി** കണ്ണസുഖായോ. “കണ്ണസുഖ”ന്തിപി പാഠോ, യഥാ കണ്ണാനം സുഖം ഹോതി, ഏവം ഏരയതീതി അത്ഥോ. **വേദയഥാതി** വേദയിത്ഥ. **ബ്രഹ്മസ്സരത്തന്തി** ബ്രഹ്മസ്സരതം. **ബഹുനോ ബഹുന്തി** ബഹുജനസ്സ ബഹും. “ബഹൂനം ബഹുന്തി”പി പാഠോ, ബഹുജനാനം ബഹുന്തി അത്ഥോ.

സീഹഹനുലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൩൭. അപ്പധംസികോ ഹോതീതി ഗുണതോ വാ ഠാനതോ വാ പധംസേതും ചാവേതും അസക്കുണേയ്യോ. ഇധ **കമ്മം** നാമ പലാപകഥായ അകഥനം. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ യേ തം കഥേന്തി, തേ ഇമിനാ കാരണേന നേസം ഹനുകം ചാലേത്വാ ചാലേത്വാ പലാപകഥായ കഥിതഭാവം ജനോ ജാനാതൂതി

അന്തോപവിട്ഠഹനുകാ വാ വങ്കഹനുകാ വാ പബ്ഭാരഹനുകാ വാ ഹോന്തി. തഥാഗതോ പന തഥാ ന കഥേസി. തേനസ്സ ഹനുകം ചാലേത്വാ ചാലേത്വാ ദീഘരത്തം പലാപകഥായ അകഥിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി സീഹഹനുലക്ഖണം നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണം. അപ്പധംസികതാ **ആനിസംസോ.**

൨൩൯. **അവികിണ്ണവചനബ്യപ്പഥോ ചാ**തി അവികിണ്ണവചനാനം വിയ പുരിമബോധിസത്താനം വചനപഥോ അസ്സാതി അവികിണ്ണവചനബ്യപ്പഥോ. **ദ്വിദുഗമവരതരഹനുത്തമലത്ഥാ**തി ദ്വീഹി ദ്വീഹി ഗച്ഛതീതി ദ്വിദുഗമോ, ദ്വീഹി ദ്വീഹീതി ചതൂഹി, ചതുപ്പദാനം വരതരസ്സ സീഹസ്സേവ ഹനുഭാവം അലത്ഥാതി അത്ഥോ. **മനുജാധിപതീ**തി മനുജാനം അധിപതി. **തഥത്തോ**തി തഥസഭാവോ.

സമദന്താദിലക്ഖണവണ്ണനാ

൨൪൦. **സുചിപരിവാരോ**തി പരിസുദ്ധപരിവാരോ. ഇധ **കമ്മം** നാമ സമ്മാജീവതാ. **കമ്മസരിക്ഖകം** നാമ യോ വിസമേന സംകിലിട്ഠാജീവേന ജീവിതം കപ്പേതി, തസ്സ ദന്താപി വിസമാ ഹോന്തി ദാഠാപി കിലിട്ഠാ. തഥാഗതസ്സ പന സമേന സുദ്ധാജീവേന ജീവിതം കപ്പിതഭാവം സദേവകോ ലോകോ ഇമിനാ കാരണേന ജാനാതൂതി സമദന്തലക്ഖണഞ്ച സുസുക്കദാഠാലക്ഖണഞ്ച നിബ്ബത്തതി. **ലക്ഖണം** നാമ ഇദമേവ ലക്ഖണദ്വയം. സുചിപരിവാരതാ **ആനിസംസോ.**

൨൪൧. **അവസ്സജീ**തി പഹാസി **തിദിവപുരവരസമോ**തി തിദിവപുരവരേന സക്കേന സമോ. **ലപനജ**ന്തി മുഖജം, ദന്തന്തി അത്ഥോ. **ദിജസമസുക്കസുചിസോഭനദന്തോ**തി ദ്വേ വാരേ ജാതത്താ ദിജനാമകാ സുക്കാ സുചി സോഭനാ ച ദന്താ അസ്സാതി ദിജസമസുക്കസുചിസോഭനദന്തോ. **ന ച ജനപദതുദന**ന്തി യോ തസ്സ ചക്കവാളപരിച്ഛിന്നോ ജനപദോ, തസ്സ അഞ്ഞേന തുദനം പീളാ വാ ആബാധോ വാ നത്ഥി. **ഹിതമപി ച ബഹുജന സുഖഞ്ച ചരന്തീ**തി ബഹുജനാ സമാനസുഖദുക്ഖാ ഹുത്വാ തസ്മിം ജനപദേ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹിതഞ്ചേവ സുഖഞ്ച ചരന്തി. **വിപാപോ**തി വിഗതപാപോ. **വിഗതദരഥകിലമഥോ**തി വിഗതകായികദരഥകിലമഥോ. **മലഖിലകലികിലേസേ പനുദേഹീ**തി രാഗാദിമലാനഞ്ചേവ രാഗാദിഖിലാനഞ്ച ദോസകലീനഞ്ച സബ്ബകിലേസാനഞ്ച അപനുദേഹി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

ലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ൗ. സിങ്ഗാലസുത്തവണ്ണനാ

നിദാനവണ്ണനാ

൨൪൨. ഏവം മേ സുതന്തി സിങ്ഗാലസുത്തം. തത്രായമനുത്താനപദവണ്ണനാ - **വേളുവനേ കലന്ദകനിവാപേതി** വേളുവനന്തി തസ്സ ഉയ്യാനസ്സ നാമം. തം കിര വേളൂഹി പരിക്ഖിത്തം അഹോസി അട്ഠാരസഹത്ഥേന ച പാകാരേന ഗോപുരട്ടാലകയുത്തം നീലോഭാസം മനോരമം, തേന വേളുവനന്തി വുച്ചതി. കലന്ദകാനഞ്ചേത്ഥ നിവാപം അദംസു, തേന കലന്ദകനിവാപോതി വുച്ചതി.

പുബ്ബേ കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ തത്ഥ ഉയ്യാനകീളനത്ഥം ആഗതോ സുരാമദേന മത്തോ ദിവാ നിദ്ദം ഓക്കമി. പരിജനോപിസ്സ "സുത്തോ രാജാ"തി പുപ്ഫഫലാദീഹി പലോഭിയമാനോ ഇതോ ചിതോ ച പക്കാമി. അഥ സുരാഗന്ധേന അഞ്ഞതരസ്മാ സുസിരരുക്ഖാ കണ്ഹസപ്പോ നിക്ഖമിത്വാ രഞ്ഞോ അഭിമുഖോ ആഗച്ഛതി, തം ദിസ്വാ രുക്ഖദേവതാ "രഞ്ഞോ ജീവിതം ദമ്മീ"തി കാളകവേസേന ആഗന്ത്വാ കണ്ണമൂലേ സദ്ദമകാസി. രാജാ പടിബുജ്ഝി. കണ്ഹസപ്പോ നിവത്തോ. സോ തം ദിസ്വാ "ഇമായ കാളകായ മമ ജീവിതം ദിന്ന"ന്തി കാളകാനം തത്ഥ നിവാപം പട്ഠപേസി, അഭയഘോസഞ്ച ഘോസാപേസി. തസ്മാ തം തതോ പഭുതി "കലന്ദകനിവാപോ"തി സങ്ഖ്യം ഗതം. **കലന്ദകാ**തി ഹി കാളകാനം ഏതം നാമം.

തേന ഖോ പന സമയേനാതി യസ്മിം സമയേ ഭഗവാ രാജഗഹം ഗോചരഗാമം കത്വാ വേളുവനേ കലന്ദകനിവാപേ വിഹരതി, തേന സമയേന. **സിങ്ഗാലകോ ഗഹപതിപുത്തോ**തി സിങ്ഗാലകോതി തസ്സ നാമം. **ഗഹപതിപുത്തോ**തി ഗഹപതിസ്സ പുത്തോ ഗഹപതിപുത്തോ. തസ്സ കിര പിതാ ഗഹപതിമഹാസാലോ, നിദഹിത്വാ ഠപിതാ ചസ്സ ഗേഹേ ചത്താലീസ ധനകോടിയോ അത്ഥി. സോ ഭഗവതി നിട്ഠങ്ഗതോ ഉപാസകോ സോതാപന്നോ, ഭരിയാപിസ്സ സോതാപന്നായേവ. പുത്തോ പനസ്സ അസ്സദ്ധോ അപ്പസന്നോ. അഥ നം മാതാപിതരോ അഭിക്ഖണം ഏവം ഓവദന്തി - "താത സത്ഥാരം ഉപസങ്കമ, ധമ്മസേനാപതിം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം മഹാകസ്സപം അസീതിമഹാസാവകേ ഉപസങ്കമാ"തി. സോ ഏവമാഹ - "നത്ഥി മമ തുമ്ഹാകം സമണാനം ഉപസങ്കമനകിച്ചം, സമണാനം സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിതബ്ബം ഹോതി, ഓനമിത്വാ വന്ദന്തസ്സ പിട്ഠി രുജ്ജതി, ജാണുകാനി ഖരാനി ഹോന്തി, ഭൂമിയം നിസീദിതബ്ബം ഹോതി, തത്ഥ നിസിന്നസ്സ വത്ഥാനി കിലിസ്സന്തി ജീരന്തി, സമീപേ നിസിന്നകാലതോ പട്ഠായ കഥാസല്ലാപോ ഹോതി, തസ്മിം സതി വിസ്സാസോ ഉപ്പജ്ജതി, തതോ നിമന്തേത്വാ ചീവരപിണ്ഡപാതാദീനി ദാതബ്ബാനി ഹോന്തി. ഏവം സന്തേ അത്ഥോ പരിഹായതി, നത്ഥി മയ്ഹം തുമ്ഹാകം സമണാനം ഉപസങ്കമനകിച്ച"ന്തി. ഇതി നം യാവജീവം ഓവദന്താപി മാതാപിതരോ സാസനേ ഉപനേതും നാസക്ഖിംസു.

അഥസ്സ പിതാ മരണമഞ്ചേ നിപന്നോ "മമ പുത്തസ്സ ഓവാദം ദാതും വട്ടതീ"തി ചിന്തേത്വാ പുന ചിന്തേസി - "ദിസാ താത നമസ്സാഹീ"തി ഏവമസ്സ ഓവാദം ദസ്സാമി, സോ അത്ഥം അജാനന്തോ ദിസാ നമസ്സിസ്സതി, അഥ നം സത്ഥാ വാ സാവകാ വാ പസ്സിത്വാ "കിം കരോസീ"തി പുച്ഛിസ്സന്തി. തതോ

“മയ്ഹം പിതാ ദിസാ നമസ്സനം കരോഹീതി മം ഓവദീ”തി വക്ഖതി. അഥസ്സ തേ “ന തുയ്ഹം പിതാ ഏതാ ദിസാ നമസ്സാപേതി, ഇമാ പന ദിസാ നമസ്സാപേതീ”തി ധമ്മം ദേസേസ്സന്തി. സോ ബുദ്ധസാസനേ ഗുണം ഞത്വാ “പുഞ്ഞകമ്മം കരിസ്സതീ”തി. അഥ നം ആമന്താപേത്വാ “താത, പാതോവ ഉട്ഠായ ഛ ദിസാ നമസ്സേയ്യാസീ”തി ആഹ. മരണമഞ്ചേ നിപന്നസ്സ കഥാ നാമ യാവജീവം അനുസ്സരണീയാ ഹോതി. തസ്മാ സോ ഗഹപതിപുത്തോ തം പിതുവചനം അനുസ്സരന്തോ തഥാ അകാസി. തസ്മാ “കാലസ്സേവ ഉട്ഠായ രാജഗഹാ നിക്ഖമിത്വാ”തിആദി വുത്തം.

൨൪൩. പുഥുദിസാതി ബഹുദിസാ. ഇദാനി താ ദസ്സേന്തോ **പുരത്ഥിമം ദിസ**ന്തിആദിമാഹ. **പാവിസീ**തി ന താവ പവിട്ഠോ, പവിസിസ്സാമീതി നിക്ഖന്തത്താ പന അന്തരാമഗ്ഗേ വത്തമാനോപി ഏവം വുച്ചതി. **അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ**തി ന ഇദാനേവ അദ്ദസ, പച്ചൂസസമയേപി ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ ഏതം ദിസാ നമസ്സമാനം ദിസ്വാ “അജ്ജ അഹം സിങ്ഗാലസ്സ ഗഹപതിപുത്തസ്സ ഗിഹിവിനയം സിങ്ഗാലസുത്തന്തം കഥേസ്സാമി, മഹാജനസ്സ സാ കഥാ സഫലാ ഭവിസ്സതി, ഗന്തബ്ബം മയാ ഏത്ഥാ”തി. തസ്മാ പാതോവ നിക്ഖമിത്വാ രാജഗഹം പിണ്ഡായ പാവിസി, പവിസന്തോ ച നം തഥേവ അദ്ദസ. തേന വുത്തം - “അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ”തി. **ഏതദവോചാ**തി സോ കിര അവിദൂരേ ഠിതമ്പി സത്ഥാരം ന പസ്സതി, ദിസായേവ നമസ്സതി. അഥം നം ഭഗവാ സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സേന വികസമാനം മഹാപദുമം വിയ മുഖം വിവരിത്വാ “കിം നു ഖോ ത്വം, ഗഹപതിപുത്താ”തിആദികം ഏതദവോച.

ഛദിസാദിവണ്ണനാ

൨൪൪. യഥാ കഥം പന, ഭന്തേതി സോ കിര തം ഭഗവതോ വചനം സുത്വാവ ചിന്തേസി “യാ കിര മമ പിതരാ ഛ ദിസാ നമസ്സിതബ്ബാ”തി വുത്താ, ന കിര താ ഏതാ, അഞ്ഞാ കിര അരിയസാവകേന ഛ ദിസാ നമസ്സിതബ്ബാ. ഹന്ദാഹം അരിയസാവകേന നമസ്സിതബ്ബാ ദിസായേവ പുച്ഛിത്വാ നമസ്സാമീതി. സോ താ പുച്ഛന്തോ **യഥാ കഥം പന, ഭന്തേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യഥാ**തി നിപാതമത്തം. **കഥം പനാ**തി ഇദമേവ പുച്ഛാപദം. **കമ്മകിലേസാ**തി തേഹി കമ്മേഹി സത്താ കിലിസ്സന്തി, തസ്മാ കമ്മകിലേസാതി വുച്ചന്തി. **ഠാനേഹീ**തി കാരണേഹി. **അപായമുഖാനീ**തി വിനാസമുഖാനി. **സോ**തി സോ സോതാപന്നോ അരിയസാവകോ. **ചുദ്ദസ പാപകാപഗതോ**തി ഏതേഹി ചുദ്ദസഹി പാപകേഹി ലാമകേഹി അപഗതോ. **ഛദ്ദിസാപടിച്ഛാദീ**തി ഛ ദിസാ പടിച്ഛാദേന്തോ. **ഉഭോലോകവിജയായാ**തി ഉഭിന്നം ഇധലോകപരലോകാനം വിജിനനത്ഥായ. **അയഞ്ചേവ ലോകോ ആരദ്ധോ ഹോതീ**തി ഏവരൂപസ്സ ഹി ഇധ ലോകേ പഞ്ച വേരാനി ന ഹോന്തി, തേനസ്സ അയഞ്ചേവ ലോകോ ആരദ്ധോ ഹോതി പരിതോസിതോ ചേവ നിപ്ഫാദിതോ ച. പരലോകേപി പഞ്ച വേരാനി ന ഹോന്തി, തേനസ്സ പരോ ച ലോകോ ആരാധിതോ ഹോതി. തസ്മാ സോ കായസ്സ ഭേദാ പരമ്മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജതി.

൨൪൫. ഇതി ഭഗവാ സങ്ഖേപേന മാതികം ഠപേത്വാ ഇദാനി തമേവ വിത്ഥാരേന്തോ **കതമസ്സ ചത്താരോ കമ്മകിലേസാ**തിആദിമാഹ. **കമ്മകിലേസോ**തി കമ്മഞ്ച തം കിലേസസമ്പയുത്തത്താ കിലേസോ ചാതി കമ്മകിലേസോ. സകിലേസോയേവ ഹി പാണം ഹനതി, നിക്കിലേസോ ന ഹനതി, തസ്മാ പാണാതിപാതോ “കമ്മകിലേസോ”തി വുത്തോ. **അദിന്നാദാനാദീസു**പി ഏസേവ

നയോ. **അഥാപരന്തി** അപരമ്പി ഏതദത്ഥപരിദീപകമേവ ഗാഥാബന്ധം അവോചാതി അത്ഥോ.

ചതുഠാനാദിവണ്ണനാ

൨൪൬. പാപകമ്മം കരോതീതി ഇദം ഭഗവാ യസ്മാ കാരകേ ദസ്സിതേ അകാരകോ പാകടോ ഹോതി, തസ്മാ "പാപകമ്മം ന കരോതീ"തി മാതികം ഠപേത്വാപി ദേസനാകുസലതായ പഠമതരം കാരകം ദസ്സേന്തോ ആഹ . തത്ഥ **ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛന്തോ**തി ഛന്ദേന പേമേന അഗതിം ഗച്ഛന്തോ അകത്തബ്ബം കരോന്തോ. പരപദേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ യോ "അയം മേ മിത്തോ വാ സമ്ഭത്തോ വാ സന്ദിട്ഠോ വാ ഞാതകോ വാ ലഞ്ജം വാ പന മേ ദേതീ"തി ഛന്ദവസേന അസ്സാമികം സാമികം കരോതി, അയം ഛന്ദാഗതിം ഗച്ഛന്തോ പാപകമ്മം കരോതി നാമ. യോ "അയം മേ വേരീ"തി പകതിവേരവസേന തങ്ഖണുപ്പന്നകോധവസേന വാ സാമികം അസ്സാമികം കരോതി, അയം ദോസാഗതിം ഗച്ഛന്തോ പാപകമ്മം കരോതി നാമ. യോ പന മന്ദത്താ മോമൂഹത്താ യം വാ തം വാ വത്വാ അസ്സാമികം സാമികം കരോതി, അയം മോഹാഗതിം ഗച്ഛന്തോ പാപകമ്മം കരോതി നാമ. യോ പന "അയം രാജവല്ലഭോ വാ വിസമനിസ്സിതോ വാ അനത്ഥമ്പി മേ കരേയ്യാ"തി ഭീതോ അസ്സാമികം സാമികം കരോതി, അയം ഭയാഗതിം ഗച്ഛന്തോ പാപകമ്മം കരോതി നാമ. യോ പന യംകിഞ്ചി ഭാജേന്തോ "അയം മേ സന്ദിട്ഠോ വാ സമ്ഭത്തോ വാ"തി പേമവസേന അതിരേകം ദേതി, "അയം മേ വേരീ"തി ദോസവസേന ഊനകം ദേതി, മോമൂഹത്താ ദിന്നാദിന്നം അജാനമാനോ കസ്സചി ഊനം കസ്സചി അധികം ദേതി, "അയം ഇമസ്മിം അദിയ്യമാനേ മയ്ഹം അനത്ഥമ്പി കരേയ്യാ"തി ഭീതോ കസ്സചി അതിരേകം ദേതി, സോ ചതുബ്ബിധോപി യഥാനുക്കമേന ഛന്ദാഗതിആദീനി ഗച്ഛന്തോ പാപകമ്മം കരോതി നാമ.

അരിയസാവകോ പന ജീവിതക്ഖയം പാപുണന്തോപി ഛന്ദാഗതിആദീനി ന ഗച്ഛതി. തേന വുത്തം - "ഇമേഹി ചതൂഹി ഠാനേഹി പാപകമ്മം ന കരോതീ"തി.

നിഹീയതി യസോ തസ്സാതി തസ്സ അഗതിഗാമിനോ കിത്തിയസോപി പരിവാരയസോപി നിഹീയതി പരിഹായതി.

ഛഅപായമുഖാദിവണ്ണനാ

൨൪൭. സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാനുയോഗോതി ഏത്ഥ **സുരാ**തി പിട്ഠസുരാ പൂവസുരാ ഓദനസുരാ കിണ്ണപക്ഖിത്താ സമ്ഭാരസംയുത്താതി പഞ്ച സുരാ. **മേരയ**ന്തി പുപ്ഫാസവോ ഫലാസവോ മധ്വാസവോ ഗുളാസവോ സമ്ഭാരസംയുത്തോതി പഞ്ച ആസവാ. തം സബ്ബമ്പി മദകരണവസേന **മജ്ജം. പമാദട്ഠാന**ന്തി പമാദകാരണം. യായ ചേതനായ തം മജ്ജം പിവതി, തസ്സ ഏതം അധിവചനം. **അനുയോഗോ**തി തസ്സ സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനസ്സ അനുഅനുയോഗോ പുനപ്പുനം കരണം. യസ്മാ പനേതം അനുയുത്തസ്സ ഉപ്പന്നാ ചേവ ഭോഗാ പരിഹായന്തി, അനുപ്പന്നാ ച നുപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ "ഭോഗാനം അപായമുഖ"ന്തി വുത്തം. **വികാലവിസിഖാചരിയാനുയോഗോ**തി അവേലായ വിസിഖാസു ചരിയാനുയുത്തതാ.

സമജ്ജാഭിചരണന്തി നച്ചാദിദസ്സനവസേന സമജ്ജാഗമനം. **ആലസ്യാനുയോഗോ**തി കായാലസിയതായ യുത്തപ്പയുത്തതാ.

സുരാമേരയസ്സ ഛആദീനവാദിവണ്ണനാ

൨൪൮. ഏവം ഛന്നം അപായമുഖാനം മാതികം ഠപേത്വാ ഇദാനി താനി വിഭജന്തോ **ഛ ഖോ മേ, ഗഹപതിപുത്ത ആദീനവാ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സന്ദിട്ഠികാ**തി സാമം പസ്സിതബ്ബാ, ഇധലോകഭാവിനീ. **ധനജാനീ**തി ധനഹാനി. **കലഹപ്പവഡ്ഢനീ**തി വാചാകലഹസ്സ ചേവ ഹത്ഥപരാമാസാദികായകലഹസ്സ ച വഡ്ഢനീ. **രോഗാനം ആയതന**ന്തി തേസം തേസം അക്ഖിരോഗാദീനം ഖേത്തം. **അകിത്തിസഞ്ജനനീ**തി സുരം പിവിത്വാ ഹി മാതരമ്പി പഹരന്തി പിതരമ്പി, അഞ്ഞം ബഹുമ്പി അവത്തബ്ബം വദന്തി, അകത്തബ്ബം കരോന്തി. തേന ഗരഹമ്പി ദണ്ഡമ്പി ഹത്ഥപാദാദിഛേദമ്പി പാപുണന്തി, ഇധലോകേപി പരലോകേപി അകിത്തിം പാപുണന്തി, ഇതി തേസം സാ സുരാ അകിത്തിസഞ്ജനനീ നാമ ഹോതി. **കോപീനനിദംസനീ**തി ഗുയ്ഹട്ഠാനഞ്ഹി വിവരിയമാനം ഹിരിം കോപേതി വിനാസേതി, തസ്മാ ''കോപീന''ന്തി വുച്ചതി, സുരാമദമത്താ ച തം തം അങ്ഗം വിവരിത്വാ വിചരന്തി, തേന നേസം സാ സുരാ കോപീനസ്സ നിദംസനതോ ''കോപീനനിദംസനീ''തി വുച്ചതി. **പഞ്ഞായ ദുബ്ബലികരണീ**തി സാഗതത്ഥേരസ്സ വിയ കമ്മസ്സകതപഞ്ഞം ദുബ്ബലം കരോതി, തസ്മാ ''പഞ്ഞായ ദുബ്ബലികരണീ''തി വുച്ചതി. മഗ്ഗപഞ്ഞം പന ദുബ്ബലം കാതും ന സക്കോതി. അധിഗതമഗ്ഗാനഞ്ഹി സാ അന്തോമുഖമേവ ന പവിസതി. **ഛട്ഠം പദ**ന്തി ഛട്ഠം കാരണം.

൨൪൯. **അത്താപിസ്സ അഗുത്തോ അരക്ഖിതോ ഹോതീ**തി അവേലായ ചരന്തോ ഹി ഖാണുകണ്ടകാദീനിപി അക്കമതി, അഹിനാപി യക്ഖാദീഹിപി സമാഗച്ഛതി, തം തം ഠാനം ഗച്ഛതീതി ഞത്വാ വേരിനോപി നം നിലീയിത്വാ ഗണ്ഹന്തി വാ ഹനന്തി വാ. ഏവം അത്താപിസ്സ അഗുത്തോ ഹോതി അരക്ഖിതോ. പുത്തദാരാപി ''അമ്ഹാകം പിതാ അമ്ഹാകം സാമി രത്തിം വിചരതി, കിമങ്ഗം പന മയ''ന്തി ഇതിസ്സ പുത്തധീതരോപി ഭരിയാപി ബഹി പത്ഥനം കത്വാ രത്തിം ചരന്താ അനയബ്യസനം പാപുണന്തി. ഏവം **പുത്തദാരോപിസ്സ അഗുത്തോ അരക്ഖിതോ ഹോതി. സാപതേയ്യ**ന്തി തസ്സ പുത്തദാരപരിജനസ്സ രത്തിം ചരണകഭാവം ഞത്വാ ചോരാ സുഞ്ഞം ഗേഹം പവിസിത്വാ യം ഇച്ഛന്തി, തം ഹരന്തി. ഏവം **സാപതേയ്യമ്പിസ്സ അഗുത്തം അരക്ഖിതം ഹോതി. സങ്കിയോ ച ഹോതീ**തി അഞ്ഞേഹി കതപാപകമ്മേസുപി ''ഇമിനാ കതം ഭവിസ്സതീ''തി സങ്കിതബ്ബോ ഹോതി. യസ്സ യസ്സ ഘരദ്വാരേന യാതി, തത്ഥ യം അഞ്ഞേന ചോരകമ്മം പരദാരികകമ്മം വാ കതം, തം ''ഇമിനാ കത''ന്തി വുത്തേ അഭൂതം അസന്തമ്പി തസ്മിം രൂഹതി പതിട്ഠാതി. **ബഹൂനഞ്ച ദുക്ഖധമ്മാന**ന്തി ഏത്തകം ദുക്ഖം, ഏത്തകം ദോമനസ്സന്തി വത്തും ന സക്കാ, അഞ്ഞസ്മിം പുഗ്ഗലേ അസതി സബ്ബം വികാലചാരിമ്ഹി ആഹരിതബ്ബം ഹോതി, ഇതി സോ ബഹൂനം ദുക്ഖധമ്മാനം പുരക്ഖതോ പുരേഗാമീ ഹോതി.

൨൫൦. **ക്വ നച്ച**ന്തി ''കസ്മിം ഠാനേ നടനാടകാദിനച്ചം അത്ഥീ''തി പുച്ഛിത്വാ യസ്മിം ഗാമേ വാ നിഗമേ വാ തം അത്ഥി, തത്ഥ ഗന്തബ്ബം ഹോതി, തസ്സ ''സ്വേ നച്ചദസ്സനം ഗമിസ്സാമീ''തി അജ്ജ വത്ഥഗന്ധമാലാദീനി പടിയാദേന്തസ്സേവ സകലദിവസമ്പി കമ്മച്ഛേദോ ഹോതി, നച്ചദസ്സനേന ഏകാഹമ്പി ദ്വീഹമ്പി

തീഹമ്പി തഥേവ ഹോതി, അഥ വുട്ഠിസമ്പത്തിയാദീനി ലഭിത്വാപി വപ്പാദികാലേ വപ്പാദീനി അകരോന്തസ്സ അനുപ്പന്നാ ഭോഗാ നുപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ ബഹി ഗതഭാവം ഞത്വാ അനാരക്ഖേ ഗേഹേ ചോരാ യം ഇച്ഛന്തി, തം കരോന്തി, തേനസ്സ ഉപ്പന്നാപി ഭോഗാ വിനസ്സന്തി. **കപ ഗീതന്തി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. തേസം നാനാകരണം ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തമേവ.

൨൫൭. ജയം വേരന്തി "ജിതം മയാ"തി പരിസമജ്ഝേ പരസ്സ സാടകം വാ വേഠനം വാ ഗണ്ഹാതി, സോ "പരിസമജ്ഝേ മേ അവമാനം കരോസി, ഹോതു, സിക്ഖാപേസ്സാമി ന"ന്തി തത്ഥ വേരം ബന്ധതി, ഏവം ജിനന്തോ സയം വേരം പസവതി. **ജിനോതി** അഞ്ഞേന ജിതോ സമാനോ യം തേന തസ്സ വേഠനം വാ സാടകോ വാ അഞ്ഞം വാ പന ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിവിത്തം ഗഹിതം, തം അനുസോചതി "അഹോസി വത മേ, തം തം വത മേ നത്ഥീ"തി തപ്പച്ചയാ സോചതി. ഏവം സോ ജിനോ വിത്തം അനുസോചതി. **സഭാഗതസ്സ വചനം ന രൂഹതീ**തി വിനിച്ഛയട്ഠാനേ സക്ഖിപുട്ഠസ്സ സതോ വചനം ന രൂഹതി, ന പതിട്ഠാതി, "അയം അക്ഖസോണ്ഡോ ജൂതകരോ, മാ തസ്സ വചനം ഗണ്ഹിത്ഥാ"തി വത്താരോ ഭവന്തി. **മിത്താമച്ചാനം പരിഭൂതോ ഹോതീ**തി തഞ്ഹി മിതാമച്ചാ ഏവം വദന്തി - "സമ്മ, ത്വമ്പി നാമ കുലപുത്തോ ജൂതകരോ ഛിന്നഭിന്നകോ ഹുത്വാ വിചരസി, ന തേ ഇദം ജാതിഗോത്താനം അനുരൂപം, ഇതോ പട്ഠായ മാ ഏവം കരേയ്യാസീ"തി. സോ ഏവം വുത്തോപി തേസം വചനം ന കരോതി. തതോ തേന സദ്ധിം ഏകതോ ന തിട്ഠന്തി ന നിസീദന്തി. തസ്സ കാരണാ സക്ഖിപുട്ഠാപി ന കഥേന്തി. ഏവം മിത്താമച്ചാനം പരിഭൂതോ ഹോതി.

ആവാഹവിവാഹകാനന്തി ആവാഹകാ നാമ യേ തസ്സ ഘരതോ ദാരികം ഗഹേതുകാമാ. വിവാഹകാ നാമ യേ തസ്സ ഗേഹേ ദാരികം ദാതുകാമാ. **അപത്ഥിതോ ഹോതീ**തി അനിച്ഛിതോ ഹോതി. **നാലം ദാരഭരണായാ**തി ദാരഭരണായ ന സമത്ഥോ. ഏതസ്സ ഗേഹേ ദാരികാ ദിന്നാപി ഏതസ്സ ഗേഹതോ ആഗതാപി അമ്ഹേഹി ഏവ പോസിതബ്ബാ ഭവിസ്സതിയേവ.

പാപമിത്തതായ ഛആദീനവാദിവണ്ണനാ

൨൫൮. ധുത്താതി അക്ഖധുത്താ. **സോണ്ഡാ**തി ഇത്ഥിസോണ്ഡാ ഭത്തസോണ്ഡാ പൂവസോണ്ഡാ മൂലകസോണ്ഡാ. **പിപാസാ**തി പാനസോണ്ഡാ. **നേകതികാ**തി പതിരൂപകേന വഞ്ചനകാ. **വഞ്ചനികാ**തി സമ്മുഖാവഞ്ചനാഹി വഞ്ചനികാ. **സാഹസികാ**തി ഏകാഗാരികാദിസാഹസികകമ്മകാരിനോ. **ത്യാസ്സ മിത്താ ഹോന്തീ**തി തേ അസ്സ മിത്താ ഹോന്തി. അഞ്ഞേഹി സപ്പുരിസേഹി സദ്ധിം ന രമതി ഗന്ധമാലാദീഹി അലങ്കരിത്വാ വരസയനം ആരോപിതസൂകരോ ഗൂഥകൂപമിവ, തേ പാപമിത്തേയേവ ഉപസങ്കമതി. തസ്മാ ദിട്ഠേ ചേവ ധമ്മേ സമ്പരായഞ്ച ബഹും അനത്ഥം നിഗച്ഛതി.

൨൫൯. അതിസീതന്തി കമ്മം ന കരോതീതി മനുസ്സേഹി കാലസ്സേവ വുട്ഠായ "ഏഥ ഭോ കമ്മന്തം ഗച്ഛാമാ"തി വുത്തോ "അതിസീതം താവ, അട്ഠീനി ഭിജ്ജന്തി വിയ, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ പച്ഛാ ജാനിസ്സാമീ"തി അഗ്ഗിം തപന്തോ നിസീദതി. തേ ഗന്ത്വാ കമ്മം കരോന്തി. ഇതരസ്സ കമ്മം പരിഹായതി. **അതിഉണ്ഹന്തി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഹോതി പാനസഖാ നാമാതി ഏകച്ചോ പാനട്ഠാനേ സുരാഗേഹേയേവ സഹായോ ഹോതി. "പന്നസഖാ"തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **സമ്മിയസമ്മിയോ**തി സമ്മ സമ്മാതി വദന്തോ സമ്മുഖേയേവ സഹായോ ഹോതി, പരമ്മുഖേ വേരീസദിസോ ഓതാരമേവ ഗവേസതി. **അത്ഥേസു ജാതേസൂ**തി തഥാരൂപേസു കിച്ചേസു സമുപ്പന്നേസു. **വേരപ്പസവോ**തി വേരബഹുലതാ. **അനത്ഥതാ**തി അനത്ഥകാരിതാ. **സുകദരിയതാ**തി സുട്ഠു കദരിയതാ ഥദ്ധമച്ഛരിയഭാവോ . **ഉദകമിവ ഇണം വിഗാഹതീ**തി പാസാണോ ഉദകം വിയ സംസീദന്തോ ഇണം വിഗാഹതി.

രത്തിനുട്ഠാനദേസ്സിനാതി രത്തിം അനുട്ഠാനസീലേന. **അതിസായമിദം അഹൂ**തി ഇദം അതിസായം ജാതന്തി യേ ഏവം വത്വാ കമ്മം ന കരോന്തി. **ഇതി വിസ്സട്ഠകമ്മന്തേ**തി ഏവം വത്വാ പരിച്ചത്തകമ്മന്തേ. **അത്ഥാ അച്ചേന്തി മാണവേ**തി ഏവരൂപേ പുഗ്ഗലേ അത്ഥാ അതിക്കമന്തി, തേസു ന തിട്ഠന്തി.

തിണാ ഭിയ്യോതി തിണതോപി ഉത്തരി. **സോ സുഖം ന വിഹായതീ**തി സോ പുരിസോ സുഖം ന ജഹാതി, സുഖസമങ്ഗീയേവ ഹോതി. ഇമിനാ കഥാമഗ്ഗേന ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി "ഗിഹിഭൂതേന സതാ ഏത്തകം കമ്മം ന കാതബ്ബം, കരോന്തസ്സ വഡ്ഢി നാമ നത്ഥി. ഇധലോകേ പരലോകേ ഗരഹമേവ പാപുണാതീ"തി.

മിത്തപതിരൂപകാദിവണ്ണനാ

൨൫൭. ഇദാനി യോ ഏവം കരോതോ അനത്ഥോ ഉപ്പജ്ജതി, അഞ്ഞാനി വാ പന യാനി കാനിചി ഭയാനി യേകേചി ഉപദ്ദവാ യേകേചി ഉപസഗ്ഗാ, സബ്ബേ തേ ബാലം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജന്തി. തസ്മാ "ഏവരൂപാ ബാലാ ന സേവിതബ്ബാ"തി ബാലേ മിത്തപതിരൂപകേ അമിത്തേ ദസ്സേതും **ചത്താരോമേ, ഗഹപതിപുത്ത അമിത്താ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഞ്ഞദത്ഥുഹരോ**തി സയം തുച്ഛഹത്ഥോ ആഗന്ത്വാ ഏകംസേന യംകിഞ്ചി ഹരതിയേവ. **വചീപരമോ**തി വചനപരമോ വചനമത്തേനേവ ദായകോ കാരകോ വിയ ഹോതി. **അനുപ്പിയഭാണീ**തി അനുപ്പിയം ഭണതി. **അപായസഹായോ**തി ഭോഗാനം അപായേസു സഹായോ ഹോതി.

൨൫൮. ഏവം ചത്താരോ അമിത്തേ ദസ്സേത്വാ പുന തത്ഥ ഏകേകം ചതൂഹി കാരണേഹി വിഭജന്തോ **ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്താ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഞ്ഞദത്ഥുഹരോ ഹോതീ**തി ഏകംസേന ഹാരകോയേവ ഹോതി. സഹായസ്സ ഗേഹം രിത്തഹത്ഥോ ആഗന്ത്വാ നിവത്ഥസാടകാദീനം വണ്ണം ഭാസതി, സോ "അതിവിയ ത്വം സമ്മ ഇമസ്സ വണ്ണം ഭാസസീ"തി അഞ്ഞം നിവാസേത്വാ തം ദേതി. **അപ്പേന ബഹുമിച്ഛതീ**തി യംകിഞ്ചി അപ്പകം ദത്വാ തസ്സ സന്തികാ ബഹും പത്ഥേതി. **ഭയസ്സ കിച്ചം കരോതീ**തി അത്തനോ ഭയേ ഉപ്പന്നേ തസ്സ ദാസോ വിയ ഹുത്വാ തം തം കിച്ചം കരോതി, അയം സബ്ബദാ ന കരോതി, ഭയേ ഉപ്പന്നേ കരോതി, ന പേമേനാതി അമിത്തോ നാമ ജാതോ. **സേവതി അത്ഥകാരണാ**തി മിത്തസന്ഥവവസേന ന സേവതി, അത്തനോ അത്ഥമേവ പച്ചാസീസന്തോ സേവതി.

൨൫൯. **അതീതേന പടിസന്ഥരതീ**തി സഹായേ ആഗതേ "ഹിയ്യോ വാ പരേ വാ ന ആഗതോസി, അമ്ഹാകം ഇമസ്മിം വാരേ സസ്സം അതിവിയ

നിപ്ഫന്നം, ബഹൂനി സാലിയവബീജാദീനി ഠപേത്വാ മഗ്ഗം ഓലോകേന്താ നിസീദിമ്ഹ, അജ്ജ പന സബ്ബം ഖീണ''ന്തി ഏവം അതീതേന സങ്ഗണ്ഹാതി. **അനാഗതേനാ**തി ''ഇമസ്മിം വാരേ അമ്ഹാകം സസ്സം മനാപം ഭവിസ്സതി, ഫലഭാരഭരിതാ സാലിആദയോ, സസ്സസങ്ഗഹേ കതേ തുമ്ഹാകം സങ്ഗഹം കാതും സമത്ഥാ ഭവിസ്സാമാ''തി ഏവം അനാഗതേന സങ്ഗണ്ഹാതി. **നിരത്ഥകേനാ**തി ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ വാ അസ്സപിട്ഠേ വാ നിസിന്നോ സഹായം ദിസ്വാ ''ഏഹി, ഭോ, ഇധ നിസീദാ''തി വദതി. മനാപം സാടകം നിവാസേത്വാ ''സഹായകസ്സ വത മേ അനുച്ഛവികോ അഞ്ഞോ പന മയ്ഹം നത്ഥീ''തി വദതി, ഏവം നിരത്ഥകേന സങ്ഗണ്ഹാതി നാമ. **പച്ചുപ്പന്നേസു കിച്ചേസു ബ്യസനം ദസ്സേതീ**തി ''സകടേന മേ അത്ഥോ''തി വുത്തേ ''ചക്കമസ്സ ഭിന്നം, അക്ഖോ ഛിന്നോ''തിആദീനി വദതി.

൨൬൭. **പാപകമ്പിസ്സ അനുജാനാതീ**തി പാണാതിപാതാദീസു യംകിഞ്ചി കരോമാതി വുത്തേ ''സാധു സമ്മ കരോമാ''തി അനുജാനാതി. കല്യാണേപി ഏസേവ നയോ. **സഹായോ ഹോതീ**തി ''അസുകട്ഠാനേ സുരം പിവന്തി, ഏഹി തത്ഥ ഗച്ഛാമാ''തി വുത്തേ സാധൂതി ഗച്ഛതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ഇതി വിഞ്ഞായാ**തി ''മിത്തപതിരൂപകാ ഏതേ''തി ഏവം ജാനിത്വാ.

സുഹദമിത്താദിവണ്ണനാ

൨൬൮. ഏവം ന സേവിതബ്ബേ പാപമിത്തേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സേവിതബ്ബേ കല്യാണമിത്തേ ദസ്സേന്തോ പുന **ചത്താരോമേ, ഗഹപതിപുത്താ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഹദാ**തി സുന്ദരഹദയാ.

൨൬൯. **പമത്തം രക്ഖതീ**തി മജ്ജം പിവിത്വാ ഗാമമജ്ഝേ വാ ഗാമദ്വാരേ വാ മഗ്ഗേ വാ നിപന്നം ദിസ്വാ ''ഏവംനിപന്നസ്സ കോചിദേവ നിവാസനപാരുപനമ്പി ഹരേയ്യാ''തി സമീപേ നിസീദിത്വാ പബുദ്ധകാലേ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതി. **പമത്തസ്സ സാപതേയ്യ**ന്തി സഹായോ ബഹിഗതോ വാ ഹോതി സുരം പിവിത്വാ വാ പമത്തോ, ഗേഹം അനാരക്ഖം ''കോചിദേവ യംകിഞ്ചി ഹരേയ്യാ''തി ഗേഹം പവിസിത്വാ തസ്സ ധനം രക്ഖതി. **ഭീതസ്സാ**തി കിസ്മിഞ്ചിദേവ ഭയേ ഉപ്പന്നേ ''മാ ഭായി, മാദിസേ സഹായേ ഠിതേ കിം ഭായസീ''തി തം ഭയം ഹരന്തോ പടിസരണം ഹോതി. **തദ്ദിഗുണം ഭോഗ**ന്തി കിച്ചകരണീയേ ഉപ്പന്നേ സഹായം അത്തനോ സന്തികം ആഗതം ദിസ്വാ വദതി ''കസ്മാ ആഗതോസീ''തി? രാജകുലേ കമ്മം അത്ഥീതി. കിം ലദ്ധും വട്ടതീതി? ഏകോ കഹാപണോതി. ''നഗരേ കമ്മം നാമ ന ഏകകഹാപണേന നിപ്ഫജ്ജതി, ദ്വേ ഗണ്ഹാഹീ''തി ഏവം യത്തകം വദതി, തതോ ദിഗുണം ദേതി.

൨൭൦. **ഗുയ്ഹമസ്സ ആചിക്ഖതീ**തി അത്തനോ ഗുയ്ഹം നിഗൂഹിതും യുത്തകഥം അഞ്ഞസ്സ അകഥേത്വാ തസ്സേവ ആചിക്ഖതി. **ഗുയ്ഹമസ്സ പരിഗൂഹതീ**തി തേന കഥിതം ഗുയ്ഹം യഥാ അഞ്ഞോ ന ജാനാതി, ഏവം രക്ഖതി. **ആപദാസു ന വിജഹതീ**തി ഉപ്പന്നേ ഭയേ ന പരിച്ചജതി. **ജീവിതമ്പിസ്സ അത്ഥായാ**തി അത്തനോ ജീവിതമ്പി തസ്സ സഹായസ്സ അത്ഥായ പരിച്ചത്തമേവ ഹോതി, അത്തനോ ജീവിതം അഗണേത്വാപി തസ്സ കമ്മം കരോതിയേവ.

൨൬൩. **പാപാ നിവാരേതീ**തി അമ്ഹേസു പസ്സന്തേസു പസ്സന്തേസു ത്വം ഏവം കാതും ന ലഭസി, പഞ്ച വേരാനി ദസ അകുസലകമ്മപഥേ മാ കരോഹീതി നിവാരേതി. **കല്യാണേ നിവേസേതീ**തി കല്യാണകമ്മേ തീസു സരണേസു പഞ്ചസീലേസു ദസകുസലകമ്മപഥേസു വത്തസ്സു, ദാനം ദേഹി പുഞ്ഞം കരോഹി ധമ്മം സുണാഹീതി ഏവം കല്യാണേ നിയോജേതി. **അസ്സുതം സാവേതീ**തി അസ്സുതപുബ്ബം സുഖുമം നിപുണം കാരണം സാവേതി. **സഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗ**ന്തി ഇദം കമ്മം കത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തന്തീതി ഏവം സഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖതി.

൨൬൪. **അഭവേനസ്സ ന നന്ദതീ**തി തസ്സ അഭവേന അവുഡ്ഢിയാ പുത്തദാരസ്സ വാ പരിജനസ്സ വാ തഥാരൂപം പാരിജുഞ്ഞം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ ന നന്ദതി, അനത്തമനോ ഹോതി. **ഭവേനാ**തി വുഡ്ഢിയാ തഥാരൂപസ്സ സമ്പത്തിം വാ ഇസ്സരിയപ്പടിലാഭം വാ ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ നന്ദതി, അത്തമനോ ഹോതി. **അവണ്ണം ഭണമാനം നിവാരേതീ**തി "അസുകോ വിരൂപോ ന പാസാദികോ ദുജ്ജാതികോ ദുസ്സീലോ"തി വാ വുത്തേ "ഏവം മാ ഭണി, രൂപവാ ച സോ പാസാദികോ ച സുജാതോ ച സീലസമ്പന്നോ ചാ"തിആദീഹി വചനേഹി പരം അത്തനോ സഹായസ്സ അവണ്ണം ഭണമാനം നിവാരേതി. **വണ്ണം ഭണമാനം പസംസതീ**തി "അസുകോ രൂപവാ പാസാദികോ സുജാതോ സീലസമ്പന്നോ"തി വുത്തേ "അഹോ സുട്ഠു വദസി, സുഭാസിതം തയാ, ഏവമേതം, ഏസ പുരിസോ രൂപവാ പാസാദികോ സുജാതോ സീലസമ്പന്നോ"തി ഏവം അത്തനോ സഹായകസ്സ പരം വണ്ണം ഭണമാനം പസംസതി.

൨൬൫. **ജലം അഗ്ഗീവ ഭാസതീ**തി രത്തിം പബ്ബതമത്ഥകേ ജലമാനോ അഗ്ഗി വിയ വിരോചതി.

ഭോഗേ സംഹരമാനസ്സാതി അത്താനമ്പി പരമ്പി അപീളേത്വാ ധമ്മേന സമേന ഭോഗേ സമ്പിണ്ഡേന്തസ്സ രാസിം കരോന്തസ്സ. **ഭമരസ്സേവ ഇരീയതോ**തി യഥാ ഭമരോ പുപ്ഫാനം വണ്ണഗന്ധം അപോഥയം തുണ്ഡേനപി പക്ഖേഹിപി രസം ആഹരിത്വാ അനുപുബ്ബേന ചക്കപ്പമാണം മധുപടലം കരോതി, ഏവം അനുപുബ്ബേന മഹന്തം ഭോഗരാസിം കരോന്തസ്സ. **ഭോഗാ സന്നിചയം യന്തീ**തി തസ്സ ഭോഗാ നിചയം ഗച്ഛന്തി. കഥം? അനുപുബ്ബേന ഉപചികാഹി സംവഡ്ഢിയമാനോ വമ്മികോ വിയ. തേനാഹ "വമ്മികോവുപചീയതീ"തി. യഥാ വമ്മികോ ഉപചിയതി, ഏവം നിചയം യന്തീതി അത്ഥോ.

സമാഹത്വാതി സമാഹരിത്വാ. **അലമത്ഥോ**തി യുത്തസഭാവോ സമത്ഥോ വാ പരിയത്തരൂപോ ഘരാവാസം സണ്ഠാപേതും.

ഇദാനി യഥാ വാ ഘരാവാസോ സണ്ഠപേതബ്ബോ, തഥാ ഓവദന്തോ **ചതുധാ വിഭജേ ഭോഗേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സ വേ മിത്താനി ഗന്ഥതീ**തി സോ ഏവം വിഭജന്തോ മിത്താനി ഗന്ഥതി നാമ അഭേജ്ജമാനാനി ഠപേതി. യസ്സ ഹി ഭോഗാ സന്തി, സോ ഏവ മിത്തേ ഠപേതും സക്കോതി, ന ഇതരോ.

ഏകേന ഭോഗേ ഭുഞ്ജേയ്യാതി ഏകേന കോട്ഠാസേന ഭോഗേ ഭുഞ്ജേയ്യ. **ദ്വീഹി കമ്മം പയോജയേ**തി ദ്വീഹി കോട്ഠാസേഹി കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം പയോജേയ്യ. **ചതുത്ഥഞ്ച നിധാപേയ്യാ**തി ചതുത്ഥം കോട്ഠാസം നിധാപേത്വാ

ഠപേയ്യ. **ആപദാസു ഭവിസ്സതീ**തി കുലാനഞ്ഹി ന സബ്ബകാലം ഏകസദിസം വത്തതി, കദാചി രാജാദിവസേന ആപദാപി ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ ഏവം ആപദാസു ഉപ്പന്നാസു ഭവിസ്സതീതി "ഏകം കോട്ഠാസം നിധാപേയ്യാ"തി ആഹ . ഇമേസു പന ചതൂസു കോട്ഠാസേസു കതരകോട്ഠാസം ഗഹേത്വാ കുസലം കാതബ്ബന്തി? "ഭോഗേ ഭുഞ്ജേയ്യാ"തി വുത്തകോട്ഠാസം. തതോ ഗണ്ഹിത്വാ ഭിക്ഖൂനമ്പി കപണദ്ധികാദീനമ്പി ദാതബ്ബം, പേസകാരന്ഹാപിതാദീനമ്പി വേതനം ദാതബ്ബം.

ഛദ്ദിസാപടിച്ഛാദനകണ്ഡവണ്ണനാ

൨൬൬. ഇതി ഭഗവാ എത്തകേന കഥാമഗ്ഗേന ഏവം ഗഹപതിപുത്തസ്സ അരിയസാവകോ ചതൂഹി കാരണേഹി അകുസലം പഹായ ഛഹി കാരണേഹി ഭോഗാനം അപായമുഖം വജ്ജേത്വാ സോളസ മിത്താനി സേവന്തോ ഘരാവാസം സണ്ഠപേത്വാ ദാരഭരണം കരോന്തോ ധമ്മികേന ആജീവേന ജീവതി, ദേവമനുസ്സാനഞ്ച അന്തരേ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ വിരോചതീതി വജ്ജനീയധമ്മവജ്ജനത്ഥം സേവിതബ്ബധമ്മസേവനത്ഥഞ്ച ഓവാദം ദത്വാ ഇദാനി നമസ്സിതബ്ബാ ഛ ദിസാ ദസ്സേന്തോ **കഥഞ്ച ഗഹപതിപുത്താ**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഛദ്ദിസാപടിച്ഛാദീ**തി യഥാ ഛഹി ദിസാഹി ആഗമനഭയം ന ആഗച്ഛതി, ഖേമം ഹോതി നിബ്ഭയം ഏവം വിഹരന്തോ "ഛദ്ദിസാപടിച്ഛാദീ"തി വുച്ചതി. "പുരത്ഥിമാ ദിസാ മാതാപിതരോ വേദിതബ്ബാ"തിആദീസു **മാതാപിതരോ** പുബ്ബുപകാരിതായ **പുരത്ഥിമാ ദിസാ**തി വേദിതബ്ബാ. **ആചരിയാ** ദക്ഖിണേയ്യതായ **ദക്ഖിണാ ദിസാ**തി. **പുത്തദാരാ** പിട്ഠിതോ അനുബന്ധനവസേന **പച്ഛിമാ ദിസാ**തി. **മിത്താമച്ചാ** യസ്മാ സോ മിത്താമച്ചേ നിസ്സായ തേ തേ ദുക്ഖവിസേസേ ഉത്തരതി, തസ്മാ **ഉത്തരാ ദിസാ**തി. **ദാസകമ്മകരാ** പാദമൂലേ പതിട്ഠാനവസേന **ഹേട്ഠിമാ ദിസാ**തി. **സമണബ്രാഹ്മണാ** ഗുണേഹി ഉപരി ഠിതഭാവേന **ഉപരിമാ ദിസാ**തി വേദിതബ്ബാ.

൨൬൭. **ഭതോ നേ ഭരിസ്സാമീ**തി അഹം മാതാപിതൂഹി ഥഞ്ഞം പായേത്വാ ഹത്ഥപാദേ വഡ്ഢേത്വാ മുഖേന സിങ്ഘാണികം അപനേത്വാ നഹാപേത്വാ മണ്ഡേത്വാ ഭതോ ഭരിതോ ജഗ്ഗിതോ, സ്വാഹം അജ്ജ തേ മഹല്ലകേ പാദധോവനന്ഹാപനയാഗുഭത്തദാനാദീഹി ഭരിസ്സാമി.

കിച്ചം നേസം കരിസ്സാമീതി അത്തനോ കമ്മം ഠപേത്വാ മാതാപിതൂനം രാജകുലാദീസു ഉപ്പന്നം കിച്ചം ഗന്ത്വാ കരിസ്സാമി. **കുലവംസം സണ്ഠപേസ്സാമീ**തി മാതാപിതൂനം സന്തകം ഖേത്തവത്ഥുഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിം അവിനാസേത്വാ രക്ഖന്തോപി കുലവംസം സണ്ഠപേതി നാമ. മാതാപിതരോ അധമ്മികവംസതോ ഹാരേത്വാ ധമ്മികവംസേ ഠപേന്തോപി, കുലവംസേന ആഗതാനി സലാകഭത്താദീനി അനുപച്ഛിന്ദിത്വാ പവത്തേന്തോപി കുലവംസം സണ്ഠപേതി നാമ. ഇദം സന്ധായ വുത്തം - "കുലവംസം സണ്ഠപേസ്സാമീ"തി.

ദായജ്ജം പടിപജ്ജാമീതി മാതാപിതരോ അത്തനോ ഓവാദേ അവത്തമാനേ മിച്ഛാപടിപന്നേ ദാരകേ വിനിച്ഛയം പത്വാ അപുത്തേ കരോന്തി, തേ ദായജ്ജാരഹാ ന ഹോന്തി. ഓവാദേ വത്തമാനേ പന കുലസന്തകസ്സ സാമികേ കരോന്തി, അഹം ഏവം വത്തിസ്സാമീതി അധിപ്പായേന "ദായജ്ജം പടിപജ്ജാമീ"തി വുത്തം.

ദക്ഖിണം അനുപ്പദസ്സാമീതി തേസം പത്തിദാനം കത്വാ തതിയദിവസതോ പട്ഠായ ദാനം അനുപ്പദസ്സാമി. **പാപാ നിവാരേന്തീ**തി പാണാതിപാതാദീനം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം ആദീനവം വത്വാ, "താത, മാ ഏവരൂപം കരീ"തി നിവാരേന്തി, കതമ്പി ഗരഹന്തി. **കല്യാണേ നിവേസേന്തീ**തി അനാഥപിണ്ഡികോ വിയ ലഞ്ജം ദത്വാപി സീലസമാദാനാദീസു നിവേസേന്തി. **സിപ്പം സിക്ഖാപേന്തീ**തി അത്തനോ ഓവാദേ ഠിതഭാവം ഞത്വാ വംസാനുഗതം മുദ്ദാഗണനാദിസിപ്പം സിക്ഖാപേന്തി. **പതിരൂപേനാ**തി കുലസീലരൂപാദീഹി അനുരൂപേന.

സമയേ ദായജ്ജം നിയ്യാദേന്തീതി സമയേ ധനം ദേന്തി. തത്ഥ നിച്ചസമയോ കാലസമയോതി ദ്വേ സമയാ. **നിച്ചസമയേ** ദേന്തി നാമ "ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ ഇമം ഗണ്ഹിതബ്ബം ഗണ്ഹ, അയം തേ പരിബ്ബയോ ഹോതു, ഇമിനാ കുസലം കരോഹീ"തി ദേന്തി. **കാലസമയേ** ദേന്തി നാമ സിഖാഠപനആവാഹവിവാഹാദിസമയേ ദേന്തി. അപിച പച്ഛിമേ കാലേ മരണമഞ്ചേ നിപന്നസ്സ "ഇമിനാ കുസലം കരോഹീ"തി ദേന്തോപി സമയേ ദേന്തി നാമ. **പടിച്ഛന്നാ ഹോതീ**തി യം പുരത്ഥിമദിസതോ ഭയം ആഗച്ഛേയ്യ, യഥാ തം നാഗച്ഛതി, ഏവം പിഹിതാ ഹോതി. സചേ ഹി പുത്താ വിപ്പടിപന്നാ, അസ്സു, മാതാപിതരോ ദഹരകാലതോ പട്ഠായ ജഗ്ഗനാദീഹി സമ്മാ പടിപന്നാ, ഏതേ ദാരകാ, മാതാപിതൂനം അപ്പതിരൂപാതി ഏതം ഭയം ആഗച്ഛേയ്യ. പുത്താ സമ്മാ പടിപന്നാ, മാതാപിതരോ വിപ്പടിപന്നാ, മാതാപിതരോ പുത്താനം നാനുരൂപാതി ഏതം ഭയം ആഗച്ഛേയ്യ. ഉഭോസു വിപ്പടിപന്നേസു ദുവിധമ്പി തം ഭയം ഹോതി. സമ്മാ പടിപന്നേസു സബ്ബം ന ഹോതി. തേന വുത്തം - "പടിച്ഛന്നാ ഹോതി ഖേമാ അപ്പടിഭയാ"തി.

ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഭഗവാ സിങ്ഗാലകം ഏതദവോച - "ന ഖോ തേ, ഗഹപതിപുത്ത, പിതാ ലോകസമ്മതം പുരത്ഥിമം ദിസം നമസ്സാപേതി. മാതാപിതരോ പന പുരത്ഥിമദിസാസദിസേ കത്വാ നമസ്സാപേതി. അയഞ്ഹി തേ പിതരാ പുരത്ഥിമാ ദിസാ അക്ഖാതാ, നോ അഞ്ഞാ"തി.

270. ഉട്ഠാനേനാതി ആസനാ ഉട്ഠാനേന. അന്തേവാസികേന ഹി ആചരിയം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ആസനാ വുട്ഠായ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ ഹത്ഥതോ ഭണ്ഡകം ഗഹേത്വാ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ നിസീദാപേത്വാ ബീജനപാദധോവനപാദമക്ഖനാനി കാതബ്ബാനി. തം സന്ധായ വുത്തം "ഉട്ഠാനേനാ"തി. **ഉപട്ഠാനേനാ**തി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും ഉപട്ഠാനഗമനേന. സിപ്പുഗ്ഗഹണകാലേ പന അവസ്സകമേവ ഗന്തബ്ബം ഹോതി. **സുസ്സൂസായാ**തി സദ്ദഹിത്വാ സവനേന. അസദ്ദഹിത്വാ സുണന്തോ ഹി വിസേസം നാധിഗച്ഛതി. **പാരിചരിയായാ**തി അവസേസഖുദ്ദകപാരിചരിയായ. അന്തേവാസികേന ഹി ആചരിയസ്സ പാതോവ വുട്ഠായ മുഖോദകദന്തകട്ഠം ദത്വാ ഭത്തകിച്ചകാലേപി പാനീയം ഗഹേത്വാ പച്ചുപട്ഠാനാദീനി കത്വാ വന്ദിത്വാ ഗന്തബ്ബം. കിലിട്ഠവത്ഥാദീനി ധോവിതബ്ബാനി, സായം നഹാനോദകം പച്ചുപട്ഠപേതബ്ബം. അഫാസുകാലേ ഉപട്ഠാതബ്ബം. പബ്ബജിതേനപി സബ്ബം അന്തേവാസികവത്തം കാതബ്ബം. ഇദം സന്ധായ വുത്തം - "പാരിചരിയായാ"തി. **സക്കച്ചം സിപ്പപടിഗ്ഗഹണേനാ**തി സക്കച്ചം പടിഗ്ഗഹണം നാമ ഥോകം ഗഹേത്വാ ബഹുവാരേ സജ്ഝായകരണം, ഏകപദമ്പി വിസുദ്ധമേവ ഗഹേതബ്ബം.

സുവിനീതം വിനേന്തീതി "ഏവം തേ നിസീദിതബ്ബം, ഏവം ഠാതബ്ബം, ഏവം ഖാദിതബ്ബം, ഏവം ഭുഞ്ജിതബ്ബം, പാപമിത്താ വജ്ജേതബ്ബാ, കല്യാണമിത്താ സേവിതബ്ബാ"തി ഏവം ആചാരം സിക്ഖാപേന്തി വിനേന്തി. **സുഗ്ഗഹിതം ഗാഹാപേന്തീ**തി യഥാ സുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹാതി, ഏവം അത്ഥഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച സോധേത്വാ പയോഗം ദസ്സേത്വാ ഗണ്ഹാപേന്തി. **മിത്താമച്ചേസു പടിയാദേന്തീ**തി "അയം അമ്ഹാകം അന്തേവാസികോ ബ്യത്തോ ബഹുസ്സുതോ മയാ സമസമോ, ഏതം സല്ലക്ഖേയ്യാഥാ"തി ഏവം ഗുണം കഥേത്വാ മിത്താമച്ചേസു പതിട്ഠപേന്തി.

ദിസാസു പരിത്താണം കരോന്തീതി സിപ്പസിക്ഖാപനേനേവസ്സ സബ്ബദിസാസു രക്ഖം കരോന്തി. ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പോ ഹി യം യം ദിസം ഗന്ത്വാ സിപ്പം ദസ്സേതി, തത്ഥ തത്ഥസ്സ ലാഭസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജതി. സോ ആചരിയേന കതോ നാമ ഹോതി, ഗുണം കഥേന്തോപിസ്സ മഹാജനോ ആചരിയപാദേ ധോവിത്വാ വസിതഅന്തേവാസികോ വത അയന്തി പഠമം ആചരിയസ്സേവ ഗുണം കഥേന്തി, ബ്രഹ്മലോകപ്പമാണോപിസ്സ ലാഭോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ആചരിയസന്തകോവ ഹോതി. അപിച യം വിജ്ജം പരിജപ്പിത്വാ ഗച്ഛന്തം അടവിയം ചോരാ ന പസ്സന്തി, അമനുസ്സാ വാ ദീഘജാതിആദയോ വാ ന വിഹേഠേന്തി, തം സിക്ഖാപേന്താപി ദിസാസു പരിത്താണം കരോന്തി. യം വാ സോ ദിസം ഗതോ ഹോതി, തതോ കഞ്ചി ഉപ്പാദേത്വാ അത്തനോ സന്തികം ആഗതമനുസ്സേ "ഏതിസ്സം ദിസായം അമ്ഹാകം അന്തേവാസികോ വസതി, തസ്സ ച മയ്ഹഞ്ച ഇമസ്മിം സിപ്പേ നാനാകരണം നത്ഥി, ഗച്ഛഥ തമേവ പുച്ഛഥാ"തി ഏവം അന്തേവാസികം പഗ്ഗണ്ഹന്താപി തസ്സ തത്ഥ ലാഭസക്കാരുപ്പത്തിയാ പരിത്താണം കരോന്തി നാമ, പതിട്ഠം കരോന്തീതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൨൬൯. തതിയദിസാവാരേ **സമ്മാനനായാ**തി ദേവമാതേ തിസ്സമാതേതി ഏവം സമ്ഭാവിതകഥാകഥനേന. **അനവമാനനായാ**തി യഥാ ദാസകമ്മകരാദയോ പോഥേത്വാ വിഹേഠേത്വാ കഥേന്തി, ഏവം ഹീളേത്വാ വിമാനേത്വാ അകഥനേന. **അനതിചരിയായാ**തി തം അതിക്കമിത്വാ ബഹി അഞ്ഞായ ഇത്ഥിയാ സദ്ധിം പരിചരന്തോ തം അതിചരതി നാമ, തഥാ അകരണേന. **ഇസ്സരിയവോസ്സഗ്ഗേനാ**തി ഇത്ഥിയോ ഹി മഹാലതാസദിസമ്പി ആഭരണം ലഭിത്വാ ഭത്തം വിചാരേതും അലഭമാനാ കുജ്ഝന്തി, കടച്ഛും ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ തവ രുചിയാ കരോഹീതി ഭത്തഗേഹേ വിസ്സട്ഠേ സബ്ബം ഇസ്സരിയം വിസ്സട്ഠം നാമ ഹോതി, ഏവം കരണേനാതി അത്ഥോ. **അലങ്കാരാനുപ്പദാനേനാ**തി അത്തനോ വിഭവാനുരൂപേന അലങ്കാരദാനേന. **സുസംവിഹിതകമ്മന്താ**തി യാഗുഭത്തപചനകാലാദീനി അനതിക്കമിത്വാ തസ്സ തസ്സ സാധുകം കരണേന സുട്ഠു സംവിഹിതകമ്മന്താ. **സങ്ഗഹിതപരിജനാ**തി സമ്മാനനാദീഹി ചേവ പഹേണകപേസനാദീഹി ച സങ്ഗഹിതപരിജനാ. ഇധ പരിജനോ നാമ സാമികസ്സ ചേവ അത്തനോ ച ഞാതിജനോ. **അനതിചാരിനീ**തി സാമികം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞം മനസാപി ന പത്ഥേതി. **സമ്ഭതന്തി** കസിവാണിജ്ജാദീനി കത്വാ ആഭതധനം. **ദക്ഖാ ച ഹോതീ**തി യാഗുഭത്തസമ്പാദനാദീസു ഛേകാ നിപുണാ ഹോതി. **അനലസാ**തി നിക്കോസജ്ജാ. യഥാ അഞ്ഞാ കുസീതാ നിസിന്നട്ഠാനേ നിസിന്നാവ ഹോന്തി ഠിതട്ഠാനേ ഠിതാവ, ഏവം അഹുത്വാ വിപ്ഫാരികേന ചിത്തേന സബ്ബകിച്ചാനി നിപ്ഫാദേതി. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൨൭൦. ചതുത്ഥദിസാവാരേ **അവിസംവാദനതായാ**തി യസ്സ യസ്സ നാമം ഗണ്ഹാതി, തം തം അവിസംവാദേത്വാ ഇദമ്പി അമ്ഹാകം ഗേഹേ അത്ഥി,

ഇദമ്പി അത്ഥി, ഗഹേത്വാ ഗച്ഛാഹീതി ഏവം അവിസംവാദേത്വാ ദാനേന. **അപരപജാ ചസ്സ പടിപൂജേന്തീ**തി സഹായസ്സ പുത്തധീതരോ പജാ നാമ, തേസം പന പുത്തധീതരോ ച നത്തുപനത്തകാ ച അപരപജാ നാമ. തേ പടിപൂജേന്തി കേളായന്തി മമായന്തി മങ്ഗലകാലാദീസു തേസം മങ്ഗലാദീനി കരോന്തി. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൨൭൧. **യഥാബലം കമ്മന്തസംവിധാനേനാ**തി ദഹരേഹി കാതബ്ബം മഹല്ലകേഹി, മഹല്ലകേഹി വാ കാതബ്ബം ദഹരേഹി, ഇത്ഥീഹി കാതബ്ബം പുരിസേഹി, പുരിസേഹി വാ കാതബ്ബം ഇത്ഥീഹി അകാരേത്വാ തസ്സ തസ്സ ബലാനുരൂപേനേവ കമ്മന്തസംവിധാനേന. **ഭത്തവേതനാനുപ്പദാനേനാ**തി അയം ഖുദ്ദകപുത്തോ, അയം ഏകവിഹാരീതി തസ്സ തസ്സ അനുരൂപം സല്ലക്ഖേത്വാ ഭത്തദാനേന ചേവ പരിബ്ബയദാനേന ച. **ഗിലാനുപട്ഠാനേനാ**തി അഫാസുകകാലേ കമ്മം അകാരേത്വാ സപ്പായഭേസജ്ജാദീനി ദത്വാ പടിജഗ്ഗനേന. **അച്ഛരിയാനം രസാനം സംവിഭാഗേനാ**തി അച്ഛരിയേ മധുരരസേ ലഭിത്വാ സയമേവ അഖാദിത്വാ തേസമ്പി തതോ സംവിഭാഗകരണേന. **സമയേ വോസ്സഗ്ഗേനാ**തി നിച്ചസമയേ ച കാലസമയേ ച വോസ്സജ്ജനേന. **നിച്ചസമയേ** വോസ്സജ്ജനം നാമ സകലദിവസം കമ്മം കരോന്താ കിലമന്തി. തസ്മാ യഥാ ന കിലമന്തി, ഏവം വേലം ഞത്വാ വിസ്സജ്ജനം. **കാലസമയേ** വോസ്സഗ്ഗോ നാമ ഛണനക്ഖത്തകീളാദീസു അലങ്കാരഭണ്ഡഖാദനീയഭോജനീയാദീനി ദത്വാ വിസ്സജ്ജനം. **ദിന്നാദായിനോ**തി ചോരികായ കിഞ്ചി അഗഹേത്വാ സാമികേഹി ദിന്നസ്സേവ ആദായിനോ. **സുകതകമ്മകരാ**തി ''കിം ഏതസ്സ കമ്മേന കതേന, ന മയം കിഞ്ചി ലഭാമാ''തി അനുജ്ഝായിത്വാ തുട്ഠഹദയാ യഥാ തം കമ്മം സുകതം ഹോതി, ഏവം കാരകാ. **കിത്തിവണ്ണഹരാ**തി പരിസമജ്ഝേ കഥായ സമ്പത്തായ ''കോ അമ്ഹാകം സാമികേഹി സദിസോ അത്ഥി, മയം അത്തനോ ദാസഭാവമ്പി ന ജാനാമ, തേസം സാമികഭാവമ്പി ന ജാനാമ, ഏവം നോ അനുകമ്പന്തീ''തി ഗുണകഥാഹാരകാ. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൨൭൨. **മേത്തേന കായകമ്മേനാ**തിആദീസു മേത്തചിത്തം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ കതാനി കായകമ്മാദീനി മേത്താനി നാമ വുച്ചന്തി. തത്ഥ ഭിക്ഖൂ നിമന്തേസ്സാമീതി വിഹാരഗമനം , ധമകരണം ഗഹേത്വാ ഉദകപരിസ്സാവനം, പിട്ഠിപരികമ്മപാദപരികമ്മാദികരണഞ്ച മേത്തം **കായകമ്മം** നാമ. ഭിക്ഖൂ പിണ്ഡായ പവിട്ഠേ ദിസ്വാ ''സക്കച്ചം യാഗും ദേഥ, ഭത്തം ദേഥാ''തിആദിവചനഞ്ചേവ, സാധുകാരം ദത്വാ ധമ്മസവനഞ്ച സക്കച്ചം പടിസന്ഥാരകരണാദീനി ച മേത്തം **വചീകമ്മം** നാമ. ''അമ്ഹാകം കുലൂപകത്ഥേരാ അവേരാ ഹോന്തു അബ്യാപജ്ജാ''തി ഏവം ചിന്തനം മേത്തം **മനോകമ്മം** നാമ. **അനാവടദ്വാരതായാ**തി അപിഹിതദ്വാരതായ. തത്ഥ സബ്ബദ്വാരാനി വിവരിത്വാപി സീലവന്താനം അദായകോ അകാരകോ പിഹിതദ്വാരോയേവ. സബ്ബദ്വാരാനി പന പിദഹിത്വാപി തേസം ദായകോ കാരകോ വിവടദ്വാരോയേവ. ഇതി സീലവന്തേസു ഗേഹദ്വാരം ആഗതേസു സന്തംയേവ നത്ഥീതി അവത്വാ ദാതബ്ബം. ഏവം അനാവടദ്വാരതാ നാമ ഹോതി.

ആമിസാനുപ്പദാനേനാതി പുരേഭത്തം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബകം ആമിസം നാമ, തസ്മാ സീലവന്താനം യാഗുഭത്തസമ്പദാനേനാതി അത്ഥോ. **കല്യാണേന മനസാ അനുകമ്പന്തീ**തി ''സബ്ബേ സത്താ സുഖിതാ ഹോന്തു അവേരാ അരോഗാ അബ്യാപജ്ജാ''തി ഏവം ഹിതഫരണേന. അപിച ഉപട്ഠാകാനം ഗേഹം

അഞ്ഞേ സീലവന്തേ സബ്രഹ്മചാരീ ഗഹേത്വാ പവിസന്താപി കല്യാണേന ചേതസാ അനുകമ്പന്തി നാമ. **സുതം പരിയോദാപേന്തീ**തി യം തേസം പകതിയാ സുതം അത്ഥി, തസ്സ അത്ഥം കഥേത്വാ കങ്ഖം വിനോദേന്തി, തഥത്തായ വാ പടിപജ്ജാപേന്തി. സേസമിധാപി പുരിമനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

൨൭൩. **അലമത്തോ**തി പുത്തദാരഭരണം കത്വാ അഗാരം അജ്ഝാവസനസമത്ഥോ. **പണ്ഡിതോ**തി ദിസാനമസ്സനട്ഠാനേ പണ്ഡിതോ ഹുത്വാ. **സണ്ഹോ**തി സുഖുമത്ഥദസ്സനേന സണ്ഹവാചാഭണനേന വാ സണ്ഹോ ഹുത്വാ. **പടിഭാനവാ**തി ദിസാനമസ്സനട്ഠാനേ പടിഭാനവാ ഹുത്വാ **നിവാതവുത്തീ**തി നീചവുത്തി. **അത്ഥദ്ധോ**തി ഥമ്ഭരഹിതോ. **ഉട്ഠാനകോ**തി ഉട്ഠാനവീരിയസമ്പന്നോ. **അനലസോ**തി നിക്കോസജ്ജോ. **അച്ഛിന്നവുത്തീ**തി നിരന്തരകരണവസേന അഖണ്ഡവുത്തി. **മേധാവീ**തി ഠാനുപ്പത്തിയാ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ.

സങ്ഗാഹകോതി ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി സങ്ഗഹകരോ. **മിത്തകരോ**തി മിത്തഗവേസനോ. **വദഞ്ഞൂ**തി പുബ്ബകാരിനാ, വുത്തവചനം ജാനാതി. സഹായകസ്സ ഘരം ഗതകാലേ ‘‘മയ്ഹം സഹായകസ്സ വേഠനം ദേഥ, സാടകം ദേഥ, മനുസ്സാനം ഭത്തവേതനം ദേഥാ’’തി വുത്തവചനമനുസ്സരന്തോ തസ്സ അത്തനോ ഗേഹം ആഗതസ്സ തത്തകം വാ തതോ അതിരേകം വാ പടികത്താതി അത്ഥോ. അപിച സഹായകസ്സ ഘരം ഗന്ത്വാ ഇമം നാമ ഗണ്ഹിസ്സാമീതി ആഗതം സഹായകം ലജ്ജായ ഗണ്ഹിതും അസക്കോന്തം അനിച്ഛാരിതമ്പി തസ്സ വാചം ഞത്വാ യേന അത്ഥേന സോ ആഗതോ, തം നിപ്ഫാദേന്തോ വദഞ്ഞൂ നാമ. യേന യേന വാ പന സഹായകസ്സ ഊനം ഹോതി, ഓലോകേത്വാ തം തം ദേന്തോപി വദഞ്ഞൂയേവ. **നേതാ**തി തം തം അത്ഥം ദസ്സേന്തോ പഞ്ഞായ നേതാ. വിവിധാനി കാരണാനി ദസ്സേന്തോ നേതീതി **വിനേതാ.** പുനപ്പുനം നേതീതി **അനുനേതാ.**

തഥ തത്ഥാതി തസ്മിം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ. **രഥസ്സാണീവ യായതോ**തി യഥാ ആണിയാ സതിയേവ രഥോ യാതി, അസതി ന യാതി, ഏവം ഇമേസു സങ്ഗഹേസു സതിയേവ ലോകോ വത്തതി, അസതി ന വത്തതി. തേന വുത്തം - ‘‘ഏതേ ഖോ സങ്ഗഹാ ലോകേ, രഥസ്സാണീവ യായതോ’’തി.

ന മാതാ പുത്തകാരണാതി യദി മാതാ ഏതേ സങ്ഗഹേ പുത്തസ്സ ന കരേയ്യ, പുത്തകാരണാ മാനം വാ പൂജം വാ ന ലഭേയ്യ.

സങ്ഗഹാ ഏതേതി ഉപയോഗവചനേ പച്ചത്തം. ‘‘സങ്ഗഹേ ഏതേ’’തി വാ പാഠോ. **സമ്മപേക്ഖന്തീ**തി സമ്മാ പേക്ഖന്തി. **പാസംസാ ച ഭവന്തീ**തി പസംസനീയാ ച ഭവന്തി.

൨൭൪. ഇതി ഭഗവാ യാ ദിസാ സന്ധായ തേ ഗഹപതിപുത്ത പിതാ ആഹ ‘‘ദിസാ നമസ്സേയ്യാസീ’’തി, ഇമാ താ ഛ ദിസാ. യദി ത്വം പിതു വചനം കരോസി, ഇമാ ദിസാ നമസ്സാതി ദസ്സേന്തോ സിങ്ഗാലസ്സ പുച്ഛായ ഠത്വാ ദേസനം മത്ഥകം പാപേത്വാ രാജഗഹം പിണ്ഡായ പാവിസി . സിങ്ഗാലകോപി സരണേസു പതിട്ഠായ ചത്താലീസകോടിധനം ബുദ്ധസാസനേ വികിരിത്വാ പുഞ്ഞകമ്മം കത്വാ സഗ്ഗപരായണോ അഹോസി. ഇമസ്മിഞ്ച പന സുത്തേ യം ഗിഹീഹി കത്തബ്ബം കമ്മം നാമ, തം അകഥിതം നത്ഥി, **ഗിഹിവിനയോ**

നാമായം സുത്തന്തോ. തസ്മാ ഇമം സുത്വാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനസ്സ വുദ്ധിയേവ പാടികങ്ഖാ, നോ പരിഹാനീതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

സിങ്ഗാലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ആടാനാടിയസുത്തവണ്ണനാ

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ

൨൭൫. **ഏവം മേ സുത**ന്തി ആടാനാടിയസുത്തം. തത്രായമപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **ചതുദ്ദിസം രക്ഖം ഠപേത്വാ**തി അസുരസേനായ നിവാരണത്ഥം സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ ചതൂസു ദിസാസു ആരക്ഖം ഠപേത്വാ. **ഗുമ്ബം ഠപേത്വാ**തി ബലഗുമ്ബം ഠപേത്വാ. **ഓവരണം ഠപേത്വാ**തി ചതൂസു ദിസാസു ആരക്ഖകേ ഠപേത്വാ. ഏവം സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ ആരക്ഖം സുസംവിഹിതം കത്വാ ആടാനാടനഗരേ നിസിന്നാ സത്ത ബുദ്ധേ ആരബ്ഭ ഇമം പരിത്തം ബന്ധിത്വാ ''യേ സത്ഥു ധമ്മആണം അമ്ഹാകഞ്ച രാജആണം ന സുണന്തി, തേസം ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരിസ്സാമാ''തി സാവനം കത്വാ അത്തനോപി ചതൂസു ദിസാസു മഹതിയാ ച യക്ഖസേനായാതിആദീഹി ചതൂഹി സേനാഹി ആരക്ഖം സംവിദഹിത്വാ അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ...പേ॰... ഏകമന്തം നിസീദിംസു.

അഭിക്കന്തായ രത്തിയാതി ഏത്ഥ അഭിക്കന്തസദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ ''അഭിക്കന്താ, ഭന്തേ രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ഉദ്ദിസതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖ''ന്തി (അ॰ നി॰ ൮.൨൦) ഏവമാദീസു ഖയേ ദിസ്സതി. ''അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ പണീതതരോ ചാ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൦൦) ഏവമാദീസു സുന്ദരേ.

> ''കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
> അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ''തി. (വി॰ വ॰ ൮൫൭);

ഏവമാദീസു അഭിരൂപേ. ''അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാതി (പാരാ॰ ൧൫) ഏവമാദീസു അബ്ഭനുമോദനേ . ഇധ പന ഖയേ. തേന അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ, പരിക്ഖീണായ രത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി.

അഭിക്കന്തവണ്ണാതി ഇധ അഭിക്കന്തസദ്ദോ അഭിരൂപേ. വണ്ണസദ്ദോ പന ഛവിഥുതികുലവഗ്ഗകാരണസണ്ഠാനപമാണരൂപായതനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ ''സുവണ്ണവണ്ണോസി ഭഗവാ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯) ഏവമാദീസു ഛവിയം. ''കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന തേ, ഗഹപതി, ഇമേ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൭൭) ഏവമാദീസു ഥുതിയം. ''ചത്താരോമേ , ഭോ ഗോതമ, വണ്ണാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൬) ഏവമാദീസു കുലവഗ്ഗേ. ''അഥ കേന നു വണ്ണേന ഗന്ധഥേനോതി വുച്ചതീ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪) കാരണേ. ''മഹന്തം ഹത്ഥിരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൮) ഏവമാദീസു സണ്ഠാനേ. ''തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ''തി (പാരാ॰ ൬൦൨) ഏവമാദീസു പമാണേ. ''വണ്ണോ ഗന്ധോ രസോ ഓജാ''തി ഏവമാദീസു രൂപായതനേ. സോ ഇധ ഛവിയം ദട്ഠബ്ബോ. തേന ''അഭിക്കന്തവണ്ണാ അഭിരൂപച്ഛവീ''തി വുത്തം ഹോതി.

കേവലകപ്പന്തി ഏത്ഥ കേവലസദ്ദോ അനവസേസയേഭുയ്യഅബ്യാമിസ്സാനതിരേകദള്ഹത്ഥവിസംയോഗാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ ''കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തി (പാരാ॰ ൧) ഏവമാദീസു അനവസേസതാ അത്ഥോ. ''കേവലകപ്പാ ച അങ്ഗമാഗധാ പഹൂതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ആദായ അഭിക്കമിതുകാമാ ഹോന്തീ''തി (മഹാവ॰ ൪൩)

ഏവമാദീസു യേഭുയ്യതാ. ''കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ''തി (മഹാവ॰ ൧) ഏവമാദീസു അബ്യാമിസ്സതാ. ''കേവലം സദ്ധാമത്തകം നൂന അയമായസ്മാ''തി (അ॰ നി॰ ൬.൫൫) ഏവമാദീസു അനതിരേകതാ. ''ആയസ്മതോ, ഭന്തേ, അനുരുദ്ധസ്സ ബാഹികോ നാമ സദ്ധിവിഹാരികോ കേവലകപ്പം സങ്ഘഭേദായ ഠിതോ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൩) ഏവമാദീസു ദള്ഹത്ഥോ. ''കേവലീ വുസിതവാ ഉത്തമപുരിസോതി വുച്ചതീ''തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൧൨) ഏവമാദീസു വിസംയോഗോ. ഇധ പനസ്സ അനവസേസത്ഥോ അധിപ്പേതോ.

കപ്പസദ്ദോ പനായം അഭിസദ്ദഹനവോഹാരകാലപഞ്ഞത്തിഛേദനവികപ്പലേസസമന്തഭാവാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ ''ഓകപ്പനിയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ. യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) ഏവമാദീസു അഭിസദ്ദഹനമത്ഥോ. ''അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു''ന്തി (ചൂളവ॰ ൨൫൦) ഏവമാദീസു വോഹാരോ. ''യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) ഏവമാദീസു കാലോ. ''ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ''തി (സു॰ നി॰ ൧൦൯൮) ഏവമാദീസു പഞ്ഞത്തി. ''അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ''തി (വി॰ വ॰ ൧൦൯൪) ഏവമാദീസു ഛേദനം. ''കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ''തി (ചൂളവ॰ ൪൪൬) ഏവമാദീസു വികപ്പോ, അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു''ന്തി (അ॰ നി॰ ൮.൮൦) ഏവമാദീസു ലേസോ. ''കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൯൪) ഏവമാദീസു സമന്തഭാവോ. ഇധ പന സമന്തഭാവോ അത്ഥോ അധിപ്പേതോ. തസ്മാ ''കേവലകപ്പം ഗിജ്ഝകൂട''ന്തി എത്ഥ അനവസേസം സമന്തതോ ഗിജ്ഝകൂടന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഓഭാസേത്വാതി വത്ഥമാലാലങ്കാരസരീരസമുട്ഠിതായ ആഭായ ഫരിത്വാ, ചന്ദിമാ വിയ സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകപജ്ജോതം കരിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏകമന്തം നിസീദിംസൂ**തി ദേവതാനം ദസബലസ്സ സന്തികേ നിസിന്നട്ഠാനം നാമ ന ബഹു, ഇമസ്മിം പന സുത്തേ പരിത്തഗാരവവസേന നിസീദിംസു.

൨൭൫. **വേസ്സവണോ**തി കിഞ്ചാപി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ആഗതാ, വേസ്സവണോ പന ദസബലസ്സ വിസ്സാസികോ കഥാപവത്തനേ ബ്യത്തോ സുസിക്ഖിതോ, തസ്മാ വേസ്സവണോ മഹാരാജാ ഭഗവന്തം ഏതദവോച. **ഉളാരാ**തി മഹേസക്ഖാനുഭാവസമ്പന്നാ. **പാണാതിപാതാ വേരമണിയാ**തി പാണാതിപാതേ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം ആദീനവം ദസ്സേത്വാ തതോ വേരമണിയാ ധമ്മം ദേസേതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **തത്ഥ സന്തി ഉളാരാ യക്ഖാ നിവാസിനോ**തി തേസു സേനാസനേസു സന്തി ഉളാരാ യക്ഖാ നിബദ്ധവാസിനോ. **ആടാനാടിയ**ന്തി ആടാനാടനഗരേ ബദ്ധത്താ ഏവംനാമം. കിം പന ഭഗവതോ അപച്ചക്ഖധമ്മോ നാമ അത്ഥീതി, നത്ഥി. അഥ കസ്മാ വേസ്സവണോ ''ഉഗ്ഗണ്ഹാതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ''തിആദിമാഹ? ഓകാസകരണത്ഥം. സോ ഹി ഭഗവന്തം ഇമം പരിത്തം സാവേതും ഓകാസം കാരേന്തോ ഏവമാഹ. സത്ഥു കഥിതേ ഇമം പരിത്തം ഗരു ഭവിസ്സതീതിപി ആഹ. **ഫാസുവിഹാരായാ**തി ഗമനട്ഠാനാദീസു ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു സുഖവിഹാരായ.

൨൭൭. **ചക്ഖുമന്തസ്സാ**തി ന വിപസ്സീയേവ ചക്ഖുമാ, സത്തപി ബുദ്ധാ ചക്ഖുമന്തോ, തസ്മാ ഏകേകസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഏതാനി സത്ത സത്ത നാമാനി ഹോന്തി. സബ്ബേപി ബുദ്ധാ ചക്ഖുമന്തോ, സബ്ബേ സബ്ബഭൂതാനുകമ്പിനോ, സബ്ബേ ന്ഹാതകിലേസത്താ ന്ഹാതകാ. സബ്ബേ മാരസേനാപമദ്ദിനോ, സബ്ബേ വുസിതവന്തോ, സബ്ബേ വിമുത്താ, സബ്ബേ അങ്ഗതോ രസ്മീനം നിക്ഖന്തത്താ

അങ്ഗീരസാ. ന കേവലഞ്ച ബുദ്ധാനം ഏതാനേവ സത്ത നാമാനി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി നാമാനി സഗുണേന മഹേസിനോതി വുത്തം.

വേസ്സവണോ പന അത്തനോ പാകടനാമവസേന ഏവമാഹ. **തേ ജനാ**തി ഇധ ഖീണാസവാ ജനാതി അധിപ്പേതാ. **അപിസുണാഥാ**തി ദേസനാസീസമത്തമേതം, അമുസാ അപിസുണാ അഫരുസാ മന്തഭാണിനോതി അത്ഥോ . **മഹത്താ**തി മഹന്തഭാവം പത്താ. "മഹന്താ"തിപി പാഠോ, മഹന്താതി അത്ഥോ. **വീതസാരദാ**തി നിസ്സാരദാ വിഗതലോമഹംസാ.

ഹിതന്തി മേത്താഫരണേന ഹിതം. **യം നമസ്സന്തീ**തി ഏത്ഥ യന്തി നിപാതമത്തം. **മഹത്ത**ന്തി മഹന്തം. അയമേവ വാ പാഠോ, ഇദം വുത്തം ഹോതി "യേ ചാപി ലോകേ കിലേസനിബ്ബാനേന നിബ്ബുതാ യഥാഭൂതം വിപസ്സിസും, വിജ്ജാദിഗുണസമ്പന്നഞ്ച ഹിതം ദേവമനുസ്സാനം ഗോതമം നമസ്സന്തി, തേ ജനാ അപിസുണാ, തേസമ്പി നമത്ഥൂ"തി. അട്ഠകഥായം പന തേ ജനാ അപിസുണാതി തേ ബുദ്ധാ അപിസുണാതി ഏവം പഠമഗാഥായ ബുദ്ധാനംയേവ വണ്ണോ കഥിതോ, തസ്മാ പഠമഗാഥാ സത്തന്നം ബുദ്ധാനം വസേന വുത്താ. ദുതിയഗാഥായ "ഗോതമ"ന്തി ദേസനാമുഖമത്തമേതം. അയമ്പി ഹി സത്തന്നംയേവ വസേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - ലോകേ പണ്ഡിതാ ദേവമനുസ്സാ യം നമസ്സന്തി ഗോതമം, തസ്സ ച തതോ പുരിമാനഞ്ച ബുദ്ധാനം നമത്ഥൂതി.

൨൭൮. **യതോ ഉഗ്ഗച്ഛതീ**തി യതോ ഠാനതോ ഉദേതി. **ആദിച്ചോ**തി അദിതിയാ പുത്തോ, വേവചനമത്തം വാ ഏതം സൂരിയസദ്ദസ്സ. മഹന്തം മണ്ഡലം അസ്സാതി **മണ്ഡലീമഹാ. യസ്സ ചുഗ്ഗച്ഛമാനസ്സാ**തി യമ്ഹി ഉഗ്ഗച്ഛമാനേ. **സംവരീപി നിരുജ്ഝതീ**തി രത്തി അന്തരധായതി. **യസ്സ ചുഗ്ഗതേ**തി യസ്മിം ഉഗ്ഗതേ.

രഹദോതി ഉദകരഹദോ. **തത്ഥാ**തി യതോ ഉഗ്ഗച്ഛതി സൂരിയോ, തസ്മിം ഠാനേ. **സമുദ്ദോ**തി യോ സോ രഹദോതി വുത്തോ, സോ ന അഞ്ഞോ, അഥ ഖോ സമുദ്ദോ. **സരിതോദകോ**തി വിസടോദകോ, സരിതാ നാനപ്പകാരാ നദിയോ അസ്സ ഉദകേ പവിട്ഠാതി വാ **സരിതോദകോ. ഏവം തം തത്ഥ ജാനന്തീ**തി തം രഹദം തത്ഥ ഏവം ജാനന്തി . കിന്തി ജാനന്തി? സമുദ്ദോ സരിതോദകോതി ഏവം ജാനന്തി.

ഇതോതി സിനേരുതോ വാ തേസം നിസിന്നട്ഠാനതോ വാ. **ജനോ**തി അയം മഹാജനോ. **ഏകനാമാ**തി ഇന്ദനാമേന ഏകനാമാ. സബ്ബേസം കിര തേസം സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ നാമമേവ നാമമകംസു. **അസീതി ദസ ഏകോ ചാ**തി ഏകനവുതിജനാ. **ഇന്ദനാമാ**തി ഇന്ദോതി ഏവംനാമാ. **ബുദ്ധം ആദിച്ചബന്ധുന**ന്തി കിലേസനിദ്ദാപഗമനേനാപി ബുദ്ധം. ആദിച്ചേന സമാനഗോത്തതായപി ആദിച്ചബന്ധുനം. **കുസലേന സമേക്ഖസീ**തി അനവജ്ജേന നിപുണേന വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന മഹാജനം ഓലോകേസി. **അമനുസ്സാപി തം വന്ദന്തീ**തി അമനുസ്സാപി തം "സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന മഹാജനം ഓലോകേസീ"തി വത്വാ വന്ദന്തി. **സുതം നേതം അഭിണ്ഹസോ**തി ഏതം അമ്ഹേഹി അഭിക്ഖണം സുതം. **ജിനം വന്ദഥ ഗോതമം, ജിനം വന്ദാമ ഗോതമ**ന്തി അമ്ഹേഹി പുട്ഠാ ജിനം വന്ദാമ ഗോതമന്തി വദന്തി.

൨൭൯. **യേന പേതാ പവുച്ചന്തീ**തി പേതാ നാമ കാലങ്കതാ, തേ യേന ദിസാഭാഗേന നീഹരിയന്തൂതി വുച്ചന്തി. **പിസുണാ പിട്ഠിമംസികാ**തി

പിസുണാവാചാ ചേവ പിട്ഠിമംസം ഖാദന്താ വിയ പരമ്മുഖാ ഗരഹകാ ച. ഏതേ ച യേന നീഹരിയന്തീതി വുച്ചന്തി, സബ്ബേപി ഹേതേ ദക്ഖിണദ്വാരേന നീഹരിത്വാ ദക്ഖിണതോ നഗരസ്സ ഡയ്ഹന്തു വാ ഛഡ്ഡീയന്തു വാ ഹഞ്ഞന്തു വാതി ഏവം വുച്ചന്തി. **ഇതോ സാ ദക്ഖിണാ ദിസാ**തി യേന ദിസാഭാഗേന തേ പേതാ ച പിസുണാദികാ ച നീഹരിയന്തീതി വുച്ചന്തി, ഇതോ സാ ദക്ഖിണാ ദിസാ. **ഇതോ**തി സിനേരുതോ വാ തേസം നിസിന്നട്ഠാനതോ വാ. **കുമ്ഭണ്ഡാന**ന്തി തേ കിര ദേവാ മഹോദരാ ഹോന്തി, രഹസ്സങ്ഗമ്പി ച നേസം കുമ്ഭോ വിയ മഹന്തം ഹോതി. തസ്മാ കുമ്ഭണ്ഡാതി വുച്ചന്തി.

൨൮൭. **യത്ഥ ചോഗ്ഗച്ഛതി സൂരിയോ**തി യസ്മിം ദിസാഭാഗേ സൂരിയോ അത്ഥം ഗച്ഛതി.

൨൮൯. **യേനാ**തി യേന ദിസാഭാഗേന. **മഹാനേരൂ**തി മഹാസിനേരു പബ്ബതരാജാ. **സുദസ്സനോ**തി സോവണ്ണമയത്താ സുന്ദരദസ്സനോ. സിനേരുസ്സ ഹി പാചീനപസ്സം രജതമയം, ദക്ഖിണപസ്സം മണിമയം , പച്ഛിമപസ്സം ഫലികമയം, ഉത്തരപസ്സം സോവണ്ണമയം, തം മനുഞ്ഞദസ്സനം ഹോതി. തസ്മാ യേന ദിസാഭാഗേന സിനേരു സുദസ്സനോതി അയമേത്ഥത്ഥോ. **മനുസ്സാ തത്ഥ ജായന്തീ**തി തത്ഥ ഉത്തരകുരുമ്ഹി മനുസ്സാ ജായന്തി. **അമമാ**തി വത്ഥാഭരണപാനഭോജനാദീസുപി മമത്തവിരഹിതാ. **അപരിഗ്ഗഹാ**തി ഇത്ഥിപരിഗ്ഗഹേന അപരിഗ്ഗഹാ. തേസം കിര "അയം മയ്ഹം ഭരിയാ"തി മമത്തം ന ഹോതി, മാതരം വാ ഭഗിനിം വാ ദിസ്വാ ഛന്ദരാഗോ നുപ്പജ്ജതി.

നപി നീയന്തി നങ്ഗലാതി നങ്ഗലാനിപി തത്ഥ "കസികമ്മം കരിസ്സാമാ"തി ന ഖേത്തം നീയന്തി. **അകട്ഠപാകിമ**ന്തി അകട്ഠേ ഭൂമിഭാഗേ അരഞ്ഞേ സയമേവ ജാതം. **തണ്ഡുലപ്ഫല**ന്തി തണ്ഡുലാവ തസ്സ ഫലം ഹോതി.

തുണ്ഡികീരേ പചിത്വാനാതി ഉക്ഖലിയം ആകിരിത്വാ നിദ്ധുമങ്ഗാരേന അഗ്ഗിനാ പചിത്വാ. തത്ഥ കിര ജോതികപാസാണാ നാമ ഹോന്തി. അഥ ഖോ തേ തയോ പാസാണേ ഠപേത്വാ തം ഉക്ഖലിം ആരോപേന്തി. പാസാണേഹി തേജോ സമുട്ഠഹിത്വാ തം പചതി. **തതോ ഭുഞ്ജന്തി ഭോജന**ന്തി തതോ ഉക്ഖലിതോ ഭോജനമേവ ഭുഞ്ജന്തി, അഞ്ഞോ സൂപോ വാ ബ്യഞ്ജനം വാ ന ഹോതി, ഭുഞ്ജന്താനം ചിത്താനുകൂലോയേവസ്സ രസോ ഹോതി. തേ തം ഠാനം സമ്പത്താനം ദേന്തിയേവ, മച്ഛരിയചിത്തം നാമ ന ഹോതി. ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാദയോപി മഹിദ്ധികാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പിണ്ഡപാതം ഗണ്ഹന്തി.

ഗാവിം ഏകഖുരം കത്വാതി ഗാവിം ഗഹേത്വാ ഏകഖുരം വാഹനമേവ കത്വാ. തം അഭിരുയ്ഹ വേസ്സവണസ്സ പരിചാരകാ യക്ഖാ. **അനുയന്തി ദിസോദിസ**ന്തി തായ തായ ദിസായ ചരന്തി. **പസും ഏകഖുരം കത്വാ**തി ഠപേത്വാ ഗാവിം അവസേസചതുപ്പദജാതികം പസും ഏകഖുരം വാഹനമേവ കത്വാ ദിസോദിസം അനുയന്തി.

ഇത്ഥിം വാ വാഹനം കത്വാതി യേഭുയ്യേന ഗബ്ഭിനിം മാതുഗാമം വാഹനം കരിത്വാ. തസ്സാ പിട്ഠിയാ നിസീദിത്വാ ചരന്തി. തസ്സാ കിര പിട്ഠി ഓനമിതും സഹതി. ഇതരാ പന ഇത്ഥിയോ യാനേ യോജേന്തി. **പുരിസം വാഹനം കത്വാ**തി പുരിസേ ഗഹേത്വാ യാനേ യോജേന്തി. ഗണ്ഹന്താ ച സമ്മാദിട്ഠികേ ഗഹേതും ന സക്കോന്തി. യേഭുയ്യേന പച്ചന്തിമമിലക്ഖുവാസികേ ഗണ്ഹന്തി. അഞ്ഞതരോ കിരേത്ഥ ജാനപദോ ഏകസ്സ ഥേരസ്സ സമീപേ നിസീദിത്വാ നിദ്ദായതി, ഥേരോ

“ഉപാസക അതിവിയ നിദ്ദായസീ”തി പുച്ഛി. “അജ്ജ, ഭന്തേ, സബ്ബരത്തിം വേസ്സവണദാസേഹി കിലമിതോമ്ഹീ”തി ആഹ.

കുമാരിം വാഹനം കത്വാതി കുമാരിയോ ഗഹേത്വാ ഏകഖുരം വാഹനം കത്വാ രഥേ യോജേന്തി. **കുമാരവാഹനേപി** ഏസേവ നയോ. **പചാരാ തസ്സ രാജിനോ**തി തസ്സ രഞ്ഞോ പരിചാരികാ. **ഹത്ഥിയാനം അസ്സയാന**ന്തി ന കേവലം ഗോയാനാദീനിയേവ, ഹത്ഥിഅസ്സയാനാദീനിപി അഭിരുഹിത്വാ വിചരന്തി. **ദിബ്ബം യാന**ന്തി അഞ്ഞമ്പി നേസം ബഹുവിധം ദിബ്ബയാനം ഉപട്ഠിതമേവ ഹോതി, ഏതാനി താവ നേസം ഉപകപ്പനയാനാനി. തേ പന പാസാദേ വരസയനമ്ഹി നിപന്നാപി പീഠസിവികാദീസു ച നിസിന്നാപി വിചരന്തി. തേന വുത്തം “പാസാദാ സിവികാ ചേവാ”തി. **മഹാരാജസ്സ യസസ്സിനോ**തി ഏവം ആനുഭാവസമ്പന്നസ്സ യസസ്സിനോ മഹാരാജസ്സ ഏതാനി യാനാനി നിബ്ബത്തന്തി.

തസ്സ ച നഗരാ അഹു അന്തലിക്ഖേ സുമാപിതാതി തസ്സ രഞ്ഞോ ആകാസേ സുട്ഠു മാപിതാ ഏതേ ആടാനാടാദികാ നഗരാ അഹേസും, നഗരാനി ഭവിംസൂതി അത്ഥോ. ഏകഞ്ഹിസ്സ നഗരം ആടാനാടാ നാമ ആസി, ഏകം കുസിനാടാ നാമ, ഏകം പരകുസിനാടാ നാമ, ഏകം നാടസൂരിയാ നാമ, ഏകം പരകുസിടനാടാ നാമ.

ഉത്തരേന കസിവന്തോതി തസ്മിം ഠത്വാ ഉജും ഉത്തരദിസായ കസിവന്തോ നാമ അഞ്ഞം നഗരം. **ജനോഘമപരേന ചാ**തി ഏതസ്സ അപരഭാഗേ ജനോഘം നാമ അഞ്ഞം നഗരം. **നവനവതിയോ**തി അഞ്ഞമ്പി നവനവതിയോ നാമ ഏകം നഗരം. അപരം അമ്ബരഅമ്ബരവതിയോ നാമ. **ആളകമന്ദാ**തി അപരമ്പി ആളകമന്ദാ നാമ രാജധാനീ.

തസ്മാ കുവേരോ മഹാരാജാതി അയം കിര അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ കുവേരോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ ഉച്ഛുവപ്പം കാരേത്വാ സത്ത യന്താനി യോജേസി. ഏകിസ്സായ യന്തസാലായ ഉട്ഠിതം ആയം ആഗതാഗതസ്സ മഹാജനസ്സ ദത്വാ പുഞ്ഞം അകാസി. അവസേസസാലാഹി തത്ഥേവ ബഹുതരോ ആയോ ഉട്ഠാസി, സോ തേന പസീദിത്വാ അവസേസസാലാസുപി ഉപ്പജ്ജനകം ഗഹേത്വാ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ദാനം അദാസി. സോ കാലം കത്വാ ചാതുമഹാരാജികേസു കുവേരോ നാമ ദേവപുത്തോ ജാതോ. അപരഭാഗേ വിസാണായ രാജധാനിയാ രജ്ജം കാരേസി. തതോ പട്ഠായ വേസ്സവണോതി വുച്ചതി.

പച്ചേസന്തോ പകാസേന്തീതി പടിഏസന്തോ വിസും വിസും അത്ഥേ ഉപപരിക്ഖമാനാ അനുസാസമാനാ അഞ്ഞേ ദ്വാദസ യക്ഖരട്ഠികാ പകാസേന്തി. തേ കിര യക്ഖരട്ഠികാ സാസനം ഗഹേത്വാ ദ്വാദസന്നം യക്ഖദോവാരികാനം നിവേദേന്തി. യക്ഖദോവാരികാ തം സാസനം മഹാരാജസ്സ നിവേദേന്തി. ഇദാനി തേസം യക്ഖരട്ഠികാനം നാമം ദസ്സേന്തോ **തതോലാ**തിആദിമാഹ. തേസു കിര ഏകോ തതോലാ നാമ, ഏകോ തത്തലാ നാമ, ഏകോ തതോതലാ നാമ, ഏകോ ഓജസി നാമ, ഏകോ തേജസി നാമ, ഏകോ തതോജസീ നാമ. **സൂരോ രാജാ**തി ഏകോ സൂരോ നാമ, ഏകോ രാജാ നാമ, ഏകോ സൂരോരാജാ നാമ, **അരിട്ഠോ നേമീ**തി ഏകോ അരിട്ഠോ നാമ, ഏകോ നേമി നാമ, ഏകോ അരിട്ഠനേമി നാമ.

രഹദോപി തത്ഥ ധരണീ നാമാതി തത്ഥ പനേകോ നാമേന ധരണീ നാമ ഉദകരഹദോ അത്ഥി, പണ്ണാസയോജനാ മഹാപോക്ഖരണീ അത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. **യതോ മേഘാ പവസ്സന്തീ**തി യതോ പോക്ഖരണിതോ ഉദകം ഗഹേത്വാ

മേഘാ പവസ്സന്തി. **വസ്സാ യതോ പതായന്തീ**തി യതോ വുട്ഠിയോ അവത്ഥരമാനാ നിഗച്ഛന്തി. മേഘേസു കിര ഉട്ഠിതേസു തതോ പോക്ഖരണിതോ പുരാണഉദകം ഭസ്സതി. ഉപരി മേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ തം പോക്ഖരണിം നവോദകേന പൂരേതി. പുരാണോദകം ഹേട്ഠിമം ഹുത്വാ നിക്ഖമതി. പരിപുണ്ണായ പോക്ഖരണിയാ വലാഹകാ വിഗച്ഛന്തി. **സഭാപീ**തി സഭാ. തസ്സാ കിര പോക്ഖരണിയാ തീരേ സാലവതിയാ നാമ ലതായ പരിക്ഖിത്തോ ദ്വാദസയോജനികോ രതനമണ്ഡപോ അത്ഥി, തം സന്ധായേതം വുത്തം.

പയിരുപാസന്തീതി നിസീദന്തി. **തത്ഥ നിച്ചഫലാ രുക്ഖാ**തി തസ്മിം ഠാനേ തം മണ്ഡപം പരിവാരേത്വാ സദാ ഫലിതാ അമ്ബജമ്ബുആദയോ രുക്ഖാ നിച്ചപുപ്ഫിതാ ച ചമ്പകമാലാദയോതി ദസ്സേതി. **നാനാദിജഗണായുതാ**തി വിവിധപക്ഖിസങ്ഘസമാകുലാ. **മയൂരകോഞ്ചാഭിരുദാ**തി മയൂരേഹി കോഞ്ചസകുണേഹി ച അഭിരുദാ ഉപഗീതാ.

ജീവഞ്ജീവകസദ്ദേത്ഥാതി ‘‘ജീവ ജീവാ’’തി ഏവം വിരവന്താനം ജീവഞ്ജീവകസകുണാനമ്പി ഏത്ഥ സദ്ദോ അത്ഥി. **ഓട്ഠവചിത്തകാ**തി ‘‘ഉട്ഠേഹി, ചിത്ത, ഉട്ഠേഹി ചിത്താ’’തി ഏവം വസ്സമാനാ ഉട്ഠവചിത്തകസകുണാപി തത്ഥ വിചരന്തി. **കുക്കുടകാ**തി വനകുക്കുടകാ. **കുളീരകാ**തി സുവണ്ണകക്കടകാ. **വനേ**തി പദുമവനേ. **പോക്ഖരസാതകാ**തി പോക്ഖരസാതകാ നാമ സകുണാ.

സുകസാളികസദ്ദേത്ഥാതി സുകാനഞ്ച സാളികാനഞ്ച സദ്ദോ ഏത്ഥ. **ദണ്ഡമാണവകാനി ചാ**തി മനുസ്സമുഖസകുണാ. തേ കിര ദ്വീഹി ഹത്ഥേഹി സുവണ്ണദണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഏകം പോക്ഖരപത്തം അക്കമിത്വാ അനന്തരേ പോക്ഖരപത്തേ സുവണ്ണദണ്ഡം നിക്ഖിപന്താ വിചരന്തി. **സോഭതി സബ്ബകാലം സാ**തി സാ പോക്ഖരണീ സബ്ബകാലം സോഭതി. **കുവേരനളിനീ**തി കുവേരസ്സ നളിനീ പദുമസരഭൂതാ, സാ ധരണീ നാമ പോക്ഖരണീ സദാ നിരന്തരം സോഭതി.

൨൮൭. **യസ്സ കസ്സചീ**തി ഇദം വേസ്സവണോ ആടാനാടിയം രക്ഖം നിട്ഠപേത്വാ തസ്സാ പരികമ്മം ദസ്സേന്തോ ആഹ. തത്ഥ **സുഗ്ഗഹിതാ**തി അത്ഥഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച പരിസോധേത്വാ സുട്ഠു ഉഗ്ഗഹിതാ. **സമത്താ പരിയാപുതാ**തി പദബ്യഞ്ജനാനി അഹാപേത്വാ പരിപുണ്ണം ഉഗ്ഗഹിതാ. അത്ഥമ്പി പാളിമ്പി വിസംവാദേത്വാ സബ്ബസോ വാ പന അപ്പഗുണം കത്വാ ഭണന്തസ്സ ഹി പരിത്തം തേജവന്തം ന ഹോതി, സബ്ബസോ പഗുണം കത്വാ ഭണന്തസ്സേവ തേജവന്തം ഹോതി. ലാഭഹേതു ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭണന്തസ്സാപി അത്ഥം ന സാധേതി, നിസ്സരണപക്ഖേ ഠത്വാ മേത്തം പുരേചാരികം കത്വാ ഭണന്തസ്സേവ അത്ഥായ ഹോതീതി ദസ്സേതി. **യക്ഖപചാരോ**തി യക്ഖപരിചാരകോ.

വത്ഥും വാതി ഘരവത്ഥും വാ. **വാസം വാ**തി തത്ഥ നിബദ്ധവാസം വാ. **സമിതി**ന്തി സമാഗമം. **അനാവയ്ഹ**ന്തി ന ആവാഹയുത്തം. **അവിവയ്ഹ**ന്തി ന വിവാഹയുത്തം. തേന സഹ ആവാഹവിവാഹം ന കരേയ്യുന്തി അത്ഥോ. **അത്താഹിപി പരിപുണ്ണാഹീ**തി ‘‘കളാരക്ഖി കളാരദന്താ’’തി ഏവം ഏതേസം അത്തഭാവം ഉപനേത്വാ വുത്താഹി പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനാഹി പരിഭാസാഹി പരിഭാസേയ്യും യക്ഖഅക്കോസേഹി നാമ അക്കോസേയ്യുന്തി അത്ഥോ. **രിത്തമ്പിസ്സ പത്ത**ന്തി ഭിക്ഖൂനം പത്തസദിസമേവ ലോഹപത്തം ഹോതി. തം സീസേ നിക്കുജ്ജിതം യാവ ഗലവാടകാ ഭസ്സതി. അഥ നം മജ്ഝേ അയോഖീലേന ആകോടേന്തി.

ചണ്ഡാതി കോധനാ. **രുദ്ധാ**തി വിരുദ്ധാ. **രഭസാ**തി കരണുത്തരിയാ. **നേവ മഹാരാജാനം ആദിയന്തീ**തി വചനം ന ഗണ്ഹന്തി, ആണം ന കരോന്തി. **മഹാരാജാനം പുരിസകാന**ന്തി അട്ഠവീസതിയക്ഖസേനാപതീനം. **പുരിസകാന**ന്തി യക്ഖസേനാപതീനം യേ മനസ്സാ തേസം. **അവരുദ്ധാ നാമാ**തി പച്ചാമിത്താ വേരിനോ. **ഉജ്ഝാപേതബ്ബ**ന്തി പരിത്തം വത്വാ അമനുസ്സേ പടിക്കമാപേതും അസക്കോന്തേന ഏതേസം യക്ഖാനം ഉജ്ഝാപേതബ്ബം, ഏതേ ജാനാപേതബ്ബാതി അത്ഥോ.

പരിത്തപരികമ്മകഥാ

ഇധ പന ഠത്വാ പരിത്തസ്സ പരികമ്മം കഥേതബ്ബം. പഠമമേവ ഹി ആടാനാടിയസുത്തം ന ഭണിതബ്ബം, മേത്തസുത്തം ധജഗ്ഗസുത്തം രതനസുത്തന്തി ഇമാനി സത്താഹം ഭണിതബ്ബാനി. സചേ മുഞ്ചതി, സുന്ദരം. നോ ചേ മുഞ്ചതി, ആടാനാടിയസുത്തം ഭണിതബ്ബം, തം ഭണന്തേന ഭിക്ഖുനാ പിട്ഠം വാ മംസം വാ ന ഖാദിതബ്ബം, സുസാനേ ന വസിതബ്ബം. കസ്മാ? അമനുസ്സാ ഓകാസം ലഭന്തി. പരിത്തകരണട്ഠാനം ഹരിതുപലിത്തം കാരേത്വാ തത്ഥ പരിസുദ്ധം ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ നിസീദിതബ്ബം.

പരിത്തകാരകോ ഭിക്ഖു വിഹാരതോ ഘരം നേന്തേഹി ഫലകാവുധേഹി പരിവാരേത്വാ നേതബ്ബോ. അബ്ഭോകാസേ നിസീദിത്വാ ന വത്തബ്ബം, ദ്വാരവാതപാനാനി പിദഹിത്വാ നിസിന്നേന ആവുധഹത്ഥേഹി സംപരിവാരിതേന മേത്തചിത്തം പുരേചാരികം കത്വാ വത്തബ്ബം. പഠമം സിക്ഖാപദാനി ഗാഹാപേത്വാ സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ പരിത്തം കാതബ്ബം. ഏവമ്പി മോചേതും അസക്കോന്തേന വിഹാരം ആനേത്വാ ചേതിയങ്ഗണേ നിപജ്ജാപേത്വാ ആസനപൂജം കാരേത്വാ ദീപേ ജാലാപേത്വാ ചേതിയങ്ഗണം സമ്മജ്ജിത്വാ മങ്ഗലകഥാ വത്തബ്ബാ. സബ്ബസന്നിപാതോ ഘോസേതബ്ബോ. വിഹാരസ്സ ഉപവനേ ജേട്ഠകരുക്ഖോ നാമ ഹോതി, തത്ഥ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ തുമ്ഹാകം ആഗമനം പടിമാനേതീതി പഹിണിതബ്ബം. സബ്ബസന്നിപാതട്ഠാനേ അനാഗന്തും നാമ ന ലബ്ഭതി. തതോ അമനുസ്സഗഹിതകോ "ത്വം കോ നാമാ"തി പുച്ഛിതബ്ബോ. നാമേ കഥിതേ നാമേനേവ ആലപിതബ്ബോ. ഇത്ഥന്നാമ തുയ്ഹം മാലാഗന്ധാദീസു പത്തി ആസനപൂജായ പത്തി പിണ്ഡപാതേ പത്തി, ഭിക്ഖുസങ്ഘേന തുയ്ഹം പണ്ണാകാരത്ഥായ മഹാമങ്ഗലകഥാ വുത്താ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഗാരവേന ഏതം മുഞ്ചാഹീതി മോചേതബ്ബോ. സചേ ന മുഞ്ചതി, ദേവതാനം ആരോചേതബ്ബം "തുമ്ഹേ ജാനാഥ, അയം അമനുസ്സോ അമ്ഹാകം വചനം ന കരോതി, മയം ബുദ്ധആണം കരിസ്സാമാ"തി പരിത്തം കാതബ്ബം. ഏതം താവ ഗിഹീനം പരികമ്മം. സചേ പന ഭിക്ഖു അമനുസ്സേന ഗഹിതോ ഹോതി, ആസനാനി ധോവിത്വാ സബ്ബസന്നിപാതം ഘോസാപേത്വാ ഗന്ധമാലാദീസു പത്തിം ദത്വാ പരിത്തം ഭണിതബ്ബം. ഇദം ഭിക്ഖൂനം പരികമ്മം.

വിക്കന്ദിതബ്ബന്തി സബ്ബസന്നിപാതം ഘോസാപേത്വാ അട്ഠവീസതി യക്ഖസേനാപതയോ കന്ദിതബ്ബാ. **വിരവിതബ്ബ**ന്തി "അയം യക്ഖോ ഗണ്ഹാതീ"തിആദീനി ഭണന്തേന തേഹി സദ്ധിം കഥേതബ്ബം. തത്ഥ **ഗണ്ഹാതീ**തി സരീരേ അധിമുച്ചതി. **ആവിസതീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. അഥ വാ ലഗ്ഗതി ന അപേതീതി വുത്തം ഹോതി. **ഹേഠേതീ**തി ഉപ്പന്നം രോഗം വഡ്ഢേന്തോ ബാധതി. **വിഹേഠേതീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ഹിംസതീ**തി അപ്പമംസലോഹിതം കരോന്തോ ദുക്ഖാപേതി. **വിഹിംസതീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ന മുഞ്ചതീ**തി അപ്പമാദഗാഹോ ഹുത്വാ മുഞ്ചിതും ന ഇച്ഛതി, ഏവം ഏതേസം വിരവിതബ്ബം.

ഛട്ഠമഹാരാജാ **ഉഗ്ഗഹേതബ്ബാ**. ഇദാനി യേസം ഏവം വിരവിതബ്ബം, തേ ദസ്സേതും **കതമേസം യക്ഖാന**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇന്ദോ സോമോ**തിആദീനി തേസം നാമാനി. തേസു **വേസ്സാമിത്തോ**തി വേസ്സാമിത്തപബ്ബതവാസീ ഏകോ യക്ഖോ. **യുഗന്ധരോപി** യുഗന്ധരപബ്ബതവാസീയേവ. **ഹിരി നേത്തി ച മന്ദിയോ**തി ഹിരി ച നേത്തി ച മന്ദിയോ ച. **മണി മാണി വരോ ദീഘോ**തി മണി ച മാണി ച വരോ ച ദീഘോ ച. **അഥോ സേരീസകോ സഹാ**തി തേഹി സഹ അഞ്ഞോ സേരീസകോ നാമ. ‘‘ഇമേസം യക്ഖാനം…പേ॰… ഉജ്ഝാപേതബ്ബ’’ന്തി അയം യക്ഖോ ഇമം ഹേഠേതി വിഹേഠേതി ന മുഞ്ചതീതി ഏവം ഏതേസം യക്ഖസേനാപതീനം ആരോചേതബ്ബം. തതോ തേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ അത്തനോ ധമ്മആണം കരോതി, മയമ്പി അമ്ഹാകം യക്ഖരാജആണം കരോമാതി ഉസ്സുക്കം കരിസ്സന്തി. ഏവം അമനുസ്സാനം ഓകാസോ ന ഭവിസ്സതി, ബുദ്ധസാവകാനം ഫാസുവിഹാരോ ച ഭവിസ്സതീതി ദസ്സേന്തോ ‘‘അയം ഖോ സാ, മാരിസ, ആടാനാടിയാ രക്ഖാ’’തിആദിമാഹ. തം സബ്ബം, തതോ പരഞ്ച ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

ആടാനാടിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സങ്ഗീതിസുത്തവണ്ണനാ

൨൯൭. **ഏവം മേ സുത**ന്തി സങ്ഗീതിസുത്തം. തത്രായമപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **ചാരികം ചരമാനോ**തി നിബദ്ധചാരികം ചരമാനോ. തദാ കിര സത്ഥാ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ഞാണജാലം പത്ഥരിത്വാ ലോകം വോലോകയമാനോ പാവാനഗരവാസിനോ മല്ലരാജാനോ ദിസ്വാ ഇമേ രാജാനോ മയ്ഹം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണജാലസ്സ അന്തോ പഞ്ഞായന്തി, കിം നു ഖോതി ആവജ്ജന്തോ ''രാജാനോ ഏകം സന്ധാഗാരം കാരേസും, മയി ഗതേ മങ്ഗലം ഭണാപേസ്സന്തി, അഹം തേസം മങ്ഗലം വത്വാ ഉയ്യോജേത്വാ 'ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ധമ്മകഥം കഥേഹീ'തി സാരിപുത്തം വക്ഖാമി, സാരിപുത്തോ തീഹി പിടകേഹി സമ്മസിത്വാ ചുദ്ദസപഞ്ഹാധികേന പഞ്ഹസഹസ്സേന പടിമണ്ഡേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സങ്ഗീതിസുത്തം നാമ കഥേസ്സതി, സുത്തന്തം ആവജ്ജേത്വാ പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിസ്സന്തീ''തി ഇമമത്ഥം ദിസ്വാ ചാരികം പക്കന്തോ. തേന വുത്തം - ''മല്ലേസു ചാരികം ചരമാനോ''തി.

ഉബ്ഭതകനവസന്ധാഗാരവണ്ണനാ

൨൯൮. **ഉബ്ഭതക**ന്തി തസ്സ നാമം, ഉച്ചത്താ വാ ഏവം വുത്തം. **സന്ധാഗാര**ന്തി നഗരമജ്ഝേ സന്ധാഗാരസാലാ. **സമണേന വാ**തി ഏത്ഥ യസ്മാ ഘരവത്ഥുപരിഗ്ഗഹകാലേയേവ ദേവതാ അത്തനോ വസനട്ഠാനം ഗണ്ഹന്തി. തസ്മാ ദേവേന വാതി അവത്വാ ''സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ കേനചി വാ മനുസ്സഭൂതേനാ''തി വുത്തം. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി ഭഗവതോ ആഗമനം സുത്വാ ''അമ്ഹേഹി ഗന്ത്വാപി ന ഭഗവാ ആനീതോ, ദൂതം പേസേത്വാപി ന പക്കോസാപിതോ, സയമേവ പന മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ അമ്ഹാകം വസനട്ഠാനം സമ്പത്തോ, അമ്ഹേഹി ച സന്ധാഗാരസാലാ കാരിതാ, ഏത്ഥ മയം ദസബലം ആനേത്വാ മങ്ഗലം ഭണാപേസ്സാമാ''തി ചിന്തേത്വാ ഉപസങ്കമിംസു.

൨൯൯. **യേന സന്ധാഗാരം തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി തം ദിവസം കിര സന്ധാഗാരേ ചിത്തകമ്മം നിട്ഠപേത്വാ അട്ടകാ മുത്തമത്താ ഹോന്തി, ബുദ്ധാ ച നാമ അരഞ്ഞജ്ഝാസയാ അരഞ്ഞാരാമാ, അന്തോഗാമേ വസേയ്യും വാ നോ വാ. തസ്മാ ഭഗവതോ മനം ജാനിത്വാവ പടിജഗ്ഗിസ്സാമാതി ചിന്തേത്വാ തേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു. ഇദാനി പന മനം ലഭിത്വാ പടിജഗ്ഗിതുകാമാ യേന സന്ധാഗാരം തേനുപസങ്കമിംസു . **സബ്ബസന്ഥരി**ന്തി യഥാ സബ്ബം സന്ഥതം ഹോതി, ഏവം. **യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസൂ**തി ഏത്ഥ പന തേ മല്ലരാജാനോ സന്ധാഗാരം പടിജഗ്ഗിത്വാ നഗരവീഥിയോപി സമ്മജ്ജാപേത്വാ ധജേ ഉസ്സാപേത്വാ ഗേഹദ്വാരേസു പുണ്ണഘടേ ച കദലിയോ ച ഠപാപേത്വാ സകലനഗരം ദീപമാലാദീഹി വിപ്പകിണ്ണതാരകം വിയ കത്വാ ഖീരപായകേ ദാരകേ ഖീരം പായേഥ, ദഹരേ കുമാരേ ലഹും ലഹും ഭോജാപേത്വാ സയാപേഥ, ഉച്ചാസദ്ദം മാ കരിത്ഥ, അജ്ജ ഏകരത്തിം സത്ഥാ അന്തോഗാമേ വസിസ്സതി, ബുദ്ധാ നാമ അപ്പസദ്ദകാമാ ഹോന്തീതി ഭേരിം ചരാപേത്വാ സയം ദണ്ഡദീപികം ആദായ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമിംസു.

൨൯. ഭഗവന്തംയേവ പുരക്ഖത്വാതി ഭഗവന്തം പുരതോ കത്വാ. തത്ഥ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനഞ്ചേവ ഉപാസകാനഞ്ച മജ്ഝേ നിസിന്നോ അതിവിയ വിരോചതി, സമന്തപാസാദികോ സുവണ്ണവണ്ണോ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ. പുരിമകായതോ സുവണ്ണവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം ഗണ്ഹാതി. പച്ഛിമകായതോ. ദക്ഖിണഹത്ഥതോ. വാമഹത്ഥതോ സുവണ്ണവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം ഗണ്ഹാതി. ഉപരി കേസന്തതോ പട്ഠായ സബ്ബകേസാവട്ടേഹി മോരഗീവവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ ഗഗനതലേ അസീതിഹത്ഥം ഠാനം ഗണ്ഹാതി. ഹേട്ഠാ പാദതലേഹി പവാളവണ്ണാ രസ്മി ഉട്ഠഹിത്വാ ഘനപഥവിയം അസീതിഹത്ഥം ഠാനം ഗണ്ഹാതി. ഏവം സമന്താ അസീതി ഹത്ഥമത്തം ഠാനം ഛബ്ബണ്ണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ വിജ്ജോതമാനാ വിപ്ഫന്ദമാനാ വിധാവന്തി. സബ്ബേ ദിസാഭാഗാ സുവണ്ണചമ്പകപുപ്ഫേഹി വികിരിയമാനാ വിയ സുവണ്ണഘടതോ നിക്ഖന്തസുവണ്ണരസധാരാഹി സിഞ്ചമാനാ വിയ പസാരിതസുവണ്ണപടപരിക്ഖിത്താ വിയ വേരമ്ഭവാതസമുട്ഠിതകിംസുകകണികാരപുപ്ഫചുണ്ണസമാകിണ്ണാ വിയ ച വിപ്പകാസന്തി.

ഭഗവതോപി അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാദ്വത്തിംസവരലക്ഖണസമുജ്ജലം സരീരം സമുഗ്ഗതതാരകം വിയ ഗഗനതലം, വികസിതമിവ പദുമവനം , സബ്ബപാലിഫുല്ലോ വിയ യോജനസതികോ പാരിച്ഛത്തകോ പടിപാടിയാ ഠപിതാനം ദ്വത്തിംസചന്ദാനം ദ്വത്തിംസസൂരിയാനം ദ്വത്തിംസചക്കവത്തിരാജാനം ദ്വത്തിംസദേവരാജാനം ദ്വത്തിംസമഹാബ്രഹ്മാനം സിരിയാ സിരിം അഭിഭവമാനം വിയ വിരോചതി. പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ ഭിക്ഖൂപി സബ്ബേവ അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ പവിവിത്താ അസംസട്ഠാ ആരദ്ധവീരിയാ വത്താരോ വചനക്ഖമാ ചോദകാ പാപഗരഹിനോ സീലസമ്പന്നാ സമാധിസമ്പന്നാ പഞ്ഞാവിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ. തേഹി പരിവാരിതോ ഭഗവാ രത്തകമ്ബലപരിക്ഖിത്തോ വിയ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ , രത്തപദുമവനസണ്ഡമജ്ഝഗതാ വിയ സുവണ്ണനാവാ, പവാളവേദികാപരിക്ഖിത്തോ വിയ സുവണ്ണപാസാദോ വിരോചിത്ഥ.

അസീതിമഹാഥേരാപി നം മേഘവണ്ണം പംസുകൂലം പാരുപിത്വാ മണിവമ്മവമ്മിതാ വിയ മഹാനാഗാ പരിവാരയിംസു വന്തരാഗാ ഭിന്നകിലേസാ വിജടിതജടാ ഛിന്നബന്ധനാ കുലേ വാ ഗണേ വാ അലഗ്ഗാ. ഇതി ഭഗവാ സയം വീതരാഗോ വീതരാഗേഹി, വീതദോസോ വീതദോസേഹി, വീതമോഹോ വീതമോഹേഹി, നിത്തണ്ഹോ നിത്തണ്ഹേഹി, നിക്കിലേസോ നിക്കിലേസേഹി, സയം ബുദ്ധോ ബഹുസ്സുതബുദ്ധേഹി പരിവാരിതോ പത്തപരിവാരിതം വിയ കേസരം, കേസരപരിവാരിതാ വിയ കണ്ണികാ, അട്ഠനാഗസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ, നവുതിഹംസസഹസ്സപരിവാരിതോ വിയ ധതരട്ഠോ ഹംസരാജാ, സേനങ്ഗപരിവാരിതോ വിയ ചക്കവത്തിരാജാ, മരുഗണപരിവാരിതോ വിയ സക്കോ ദേവരാജാ, ബ്രഹ്മഗണപരിവാരിതോ വിയ ഹാരിതോ മഹാബ്രഹ്മാ, അസമേന ബുദ്ധവേസേന അപരിമാണേന ബുദ്ധവിലാസേന തസ്സം പരിസതി നിസിന്നോ പാവേയ്യകേ മല്ലേ ബഹുദേവ രത്തിം ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേത്വാ ഉയ്യോജേസി.

ഏത്ഥ ച **ധമ്മികഥാ** നാമ സന്ധാഗാരഅനുമോദനപ്പടിസംയുത്താ പകിണ്ണകകഥാ വേദിതബ്ബാ. തദാ ഹി ഭഗവാ ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ പഥവോജം ആകഡ്ഢന്തോ വിയ മഹാജമ്ബും മത്ഥകേ ഗഹേത്വാ ചാലേന്തോ വിയ യോജനിയമധുഗണ്ഡം ചക്കയന്തേന പീളേത്വാ മധുപാനം പായമാനോ വിയ ച പാവേയ്യകാനം മല്ലാനം ഹിതസുഖാവഹം പകിണ്ണകകഥം കഥേസി.

൩൦൦. **തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂത**ന്തി യം യം ദിസം അനുവിലോകേതി, തത്ഥ തത്ഥ തുണ്ഹീഭൂതമേവ. **അനുവിലോകേത്വാ**തി മംസചക്ഖുനാ ദിബ്ബചക്ഖുനാതി ദ്വീഹി ചക്ഖൂഹി തതോ തതോ വിലോകേത്വാ. മംസചക്ഖുനാ ഹി നേസം ബഹിദ്ധാ ഇരിയാപഥം പരിഗ്ഗഹേസി. തത്ഥ ഏകഭിക്ഖുസ്സാപി നേവ ഹത്ഥകുക്കുച്ചം ന പാദകുക്കുച്ചം അഹോസി, ന കോചി സീസമുക്ഖിപി, ന കഥം കഥേസി, ന നിദ്ദായന്തോ നിസീദി. സബ്ബേപി തീഹി സിക്ഖാഹി സിക്ഖിതാ നിവാതേ പദീപസിഖാ വിയ നിച്ചലാ നിസീദിംസു. ഇതി നേസം ഇമം ഇരിയാപഥം മംസചക്ഖുനാ പരിഗ്ഗഹേസി. ആലോകം പന വഡ്ഢയിത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ഹദയരൂപം ദിസ്വാ അബ്ഭന്തരഗതം സീലം ഓലോകേസി. സോ അനേകസതാനം ഭിക്ഖൂനം അന്തോകുമ്ഭിയം ജലമാനം പദീപം വിയ അരഹത്തുപഗം സീലം അദ്ദസ. ആരദ്ധവിപസ്സകാ ഹി തേ ഭിക്ഖൂ. ഇതി നേസം സീലം ദിസ്വാ "ഇമേപി ഭിക്ഖൂ മയ്ഹം അനുച്ഛവികാ, അഹമ്പി ഇമേസം അനുച്ഛവികോ"തി ചക്ഖുതലേസു നിമിത്തം ഠപേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഓലോകേത്വാ ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തം ആമന്തേസി "പിട്ഠി മേ ആഗിലായതീ"തി. കസ്മാ ആഗിലായതി? ഭഗവതോ ഹി ഛബ്ബസ്സാനി മഹാപധാനം പദഹന്തസ്സ മഹന്തം കായദുക്ഖം അഹോസി. അഥസ്സ അപരഭാഗേ മഹല്ലകകാലേ പിട്ഠിവാതോ ഉപ്പജ്ജി.

സങ്ഘാടിം പഞ്ഞാപേത്വാതി സന്ധാഗാരസ്സ കിര ഏകപസ്സേ തേ രാജാനോ കപ്പിയമഞ്ചകം പഞ്ഞപേസും "അപ്പേവ നാമ സത്ഥാ നിപജ്ജേയ്യാ"തി. സത്ഥാപി ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പരിഭുത്തം ഇമേസം മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതീതി തത്ഥ സങ്ഘാടിം പഞ്ഞാപേത്വാ നിപജ്ജി.

ഭിന്നനിഗണ്ഠവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൦൧. **തസ്സ കാലങ്കിരിയായാ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

൩൦൨. **ആമന്തേസീ**തി ഭണ്ഡനാദിവൂപസമകരം സ്വാക്ഖാതം ധമ്മം ദേസേതുകാമോ ആമന്തേസി.

ഏകകവണ്ണനാ

൩൦൩. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ധമ്മേ. **സങ്ഗായിതബ്ബ**ന്തി സമഗ്ഗേഹി ഗായിതബ്ബം, ഏകവചനേഹി അവിരുദ്ധവചനേഹി ഭണിതബ്ബം. **ന വിവദിതബ്ബ**ന്തി അത്ഥേ വാ ബ്യഞ്ജനേ വാ വിവാദോ ന കാതബ്ബോ. **ഏകോ ധമ്മോ**തി ഏകകദുകതികാദിവസേന ബഹുധാ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേതുകാമോ പഠമം താവ "ഏകോ ധമ്മോ"തി ആഹ. **സബ്ബേ സത്താ**തി കാമഭവാദീസു സഞ്ഞാഭവാദീസു ഏകവോകാരഭവാദീസു ച സബ്ബഭവേസു സബ്ബേ സത്താ. **ആഹാരട്ഠിതികാ**തി

ആഹാരതോ ഠിതി ഏതേസന്തി ആഹാരട്ഠിതികാ. ഇതി സബ്ബസത്താനം ഠിതി ഹേതു ആഹാരോ നാമ ഏകോ ധമ്മോ അമ്ഹാകം സത്ഥാരാ യാഥാവതോ ഞത്വാ സമ്മദക്ഖാതോ ആവുസോതി ദീപേതി.

നനു ച ഏവം സന്തേ യം വുത്തം "അസഞ്ഞസത്താ ദേവാ അഹേതുകാ അനാഹാരാ അഫസ്സകാ"തിആദി, (വിഭം ൧൦൧൭) തം വചനം വിരുജ്ഝതീതി, ന വിരുജ്ഝതി. തേസഞ്ഹി ഝാനം ആഹാരോ ഹോതി. ഏവം സന്തേപി "ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരാ ഭൂതാനം വാ സത്താനം ഠിതിയാ സമ്ഭവേസീനം വാ അനുഗ്ഗഹായ. കതമേ ചത്താരോ? കബളീകാരോ ആഹാരോ ഓളാരികോ വാ സുഖുമോ വാ, ഫസ്സോ ദുതിയോ, മനോസഞ്ചേതനാ തതിയാ, വിഞ്ഞാണം ചതുത്ഥ"ന്തി (സം· നി· ൨.൧൧) ഇദമ്പി വിരുജ്ഝതീതി, ഇദമ്പി ന വിരുജ്ഝതി. ഏതസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ നിപ്പരിയായേന ആഹാരലക്ഖണാവ ധമ്മാ ആഹാരാതി വുത്താ. ഇധ പന പരിയായേന പച്ചയോ ആഹാരോതി വുത്തോ. സബ്ബധമ്മാനഞ്ഹി പച്ചയോ ലദ്ധും വട്ടതി. സോ ച യം യം ഫലം ജനേതി, തം തം ആഹരതി നാമ, തസ്മാ ആഹാരോതി വുച്ചതി. തേനേവാഹ "അവിജ്ജമ്പാഹം, ഭിക്ഖവേ, സാഹാരം വദാമി, നോ അനാഹാരം. കോ ച, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജായ ആഹാരോ? പഞ്ചനീവരണാതിസ്സ വചനീയം. പഞ്ചനീവരണേപാഹം, ഭിക്ഖവേ, സാഹാരേ വദാമി, നോ അനാഹാരേ. കോ ച, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചന്നം നീവരണാനം ആഹാരോ? അയോനിസോമനസികാരോതിസ്സ വചനീയ"ന്തി (അം· നി· ൧൦.൬൧). അയം ഇധ അധിപ്പേതോ.

ഏതസ്മിഞ്ഹി പച്ചയാഹാരേ ഗഹിതേ പരിയായാഹാരോപി നിപ്പരിയായാഹാരോപി സബ്ബോ ഗഹിതോവ ഹോതി. തത്ഥ അസഞ്ഞഭവേ പച്ചയാഹാരോ ലബ്ഭതി. അനുപ്പന്നേ ഹി ബുദ്ധേ തിത്ഥായതനേ പബ്ബജിതാ വായോകസിണേ പരികമ്മം കത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തതോ വുട്ഠായ ധീ ചിത്തം, ധിബ്ബതേതം ചിത്തം ചിത്തസ്സ നാമ അഭാവോയേവ സാധു, ചിത്തഞ്ഹി നിസ്സായേവ വധബന്ധാദിപച്ചയം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. ചിത്തേ അസതി നത്ഥേതന്തി ഖന്തിം രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനാ കാലങ്കത്വാ അസഞ്ഞഭവേ നിബ്ബത്തന്തി. യോ യസ്സ ഇരിയാപഥോ മനുസ്സലോകേ പണിഹിതോ അഹോസി, സോ തേന ഇരിയാപഥേന നിബ്ബത്തിത്വാ പഞ്ച കപ്പസതാനി ഠിതോ വാ നിസിന്നോ വാ നിപന്നോ വാ ഹോതി. ഏവരൂപാനമ്പി സത്താനം പച്ചയാഹാരോ ലബ്ഭതി. തേ ഹി യം ഝാനം ഭാവേത്വാ നിബ്ബത്താ, തദേവ നേസം പച്ചയോ ഹോതി. യഥാ ജിയാവേഗേന ഖിത്തസരോ യാവ ജിയാവേഗോ അത്ഥി, താവ ഗച്ഛതി, ഏവം യാവ ഝാനപച്ചയോ അത്ഥി, താവ തിട്ഠന്തി. തസ്മിം നിട്ഠിതേ ഖീണവേഗോ സരോ വിയ പതന്തി. യേ പന തേ നേരയികാ നേവ ഉട്ഠാനഫലൂപജീവീ ന പുഞ്ഞഫലൂപജീവീതി വുത്താ, തേസം കോ ആഹാരോതി ? തേസം കമ്മമേവ ആഹാരോ. കിം പഞ്ച ആഹാരാ അത്ഥീതി ചേ. പഞ്ച, ന പഞ്ചാതി ഇദം ന വത്തബ്ബം. നനു പച്ചയോ ആഹാരോതി വുത്തമേതം. തസ്മാ യേന കമ്മേന തേ നിരയേ നിബ്ബത്താ, തദേവ തേസം ഠിതിപച്ചയത്താ ആഹാരോ ഹോതി. യം സന്ധായ ഇദം വുത്തം "ന ച താവ കാലങ്കരോതി, യാവ ന തം പാപകമ്മം ബ്യന്തീ ഹോതീ"തി (മ· നി· ൩.൨൫൦).

കബളീകാരം ആഹാരം ആരബ്ഭ ചേത്ഥ വിവാദോ ന കാതബ്ബോ. മുഖേ ഉപ്പന്നോ ഖേളോപി ഹി തേസം ആഹാരകിച്ചം സാധേതി. ഖേളോപി ഹി നിരയേ ദുക്ഖവേദനിയോ ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹോതി, സഗ്ഗേ സുഖവേദനിയോ. ഇതി കാമഭവേ നിപ്പരിയായേന ചത്താരോ ആഹാരാ. രൂപാരൂപഭവേസു ഠപേത്വാ അസഞ്ഞം സേസാനം തയോ. അസഞ്ഞാനഞ്ചേവ അവസേസാനഞ്ച പച്ചയാഹാരോതി ഇമിനാ ആഹാരേന "സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ"തി ഏതം പഞ്ഹം കഥേത്വാ "അയം ഖോ ആവുസോ"തി ഏവം നിയ്യാതനമ്പി "അത്ഥി ഖോ ആവുസോ"തി പുന ഉദ്ധരണമ്പി അകത്വാ "സബ്ബേ സത്താ സങ്ഖാരട്ഠിതികാ"തി ദുതിയപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസി.

കസ്മാ പന ന നിയ്യാതേസി ന ഉദ്ധരിത്ഥ? തത്ഥ തത്ഥ നിയ്യാതിയമാനേപി ഉദ്ധരിയമാനേപി പരിയാപുണിതും വാചേതും ദുക്ഖം ഹോതി, തസ്മാ ദ്വേ ഏകാബദ്ധേ കത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. ഇമസ്മിമ്പി വിസ്സജ്ജനേ ഹേട്ഠാ വുത്തപച്ചയോവ അത്തനോ ഫലസ്സ സങ്ഖരണതോ സങ്ഖാരോതി വുത്തോ. ഇതി ഹേട്ഠാ ആഹാരപച്ചയോ കഥിതോ, ഇധ സങ്ഖാരപച്ചയോതി അയമേത്ഥ ഹേട്ഠിമതോ വിസേസോ. "ഹേട്ഠാ നിപ്പരിയായാഹാരോ ഗഹിതോ, ഇധ പരിയായാഹാരോതി ഏവം ഗഹിതേ വിസേസോ പാകടോ ഭവേയ്യ, നോ ച ഗണ്ഹിംസൂ'തി മഹാസീവത്ഥേരോ ആഹ. ഇന്ദ്രിയബദ്ധസ്സപി ഹി അനിന്ദ്രിയബദ്ധസ്സപി പച്ചയോ ലദ്ധും വട്ടതി. വിനാ പച്ചയേന ധമ്മോ നാമ നത്ഥി. തത്ഥ അനിന്ദ്രിയബദ്ധസ്സ തിണരുക്ഖലതാദിനോ പഥവീരസോ ആപോരസോ ച പച്ചയോ ഹോതി. ദേവേ അവസ്സന്തേ ഹി തിണാദീനി മിലായന്തി, വസ്സന്തേ ച പന ഹരിതാനി ഹോന്തി. ഇതി തേസം പഥവീരസോ ആപോരസോ ച പച്ചയോ ഹോതി. ഇന്ദ്രിയബദ്ധസ്സ അവിജ്ജാ തണ്ഹാ കമ്മം ആഹാരോതി ഏവമാദയോ പച്ചയാ, ഇതി ഹേട്ഠാ പച്ചയോയേവ ആഹാരോതി കഥിതോ, ഇധ സങ്ഖാരോതി. അയമേവേത്ഥ വിസേസോ.

അയം ഖോ, ആവുസോതി ആവുസോ അമ്ഹാകം സത്ഥാരാ മഹാബോധിമണ്ഡേ നിസീദിത്വാ സയം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സച്ഛികത്വാ അയം ഏകധമ്മോ ദേസിതോ. തത്ഥ ഏകധമ്മേ തുമ്ഹേഹി സബ്ബേഹേവ സങ്ഗായിതബ്ബം ന വിവദിതബ്ബം. **യഥയിദം ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി യഥാ സങ്ഗായമാനാനം തുമ്ഹാകം ഇദം സാസനബ്രഹ്മചരിയം അദ്ധനിയം അസ്സ. ഏകേന ഹി ഭിക്ഖുനാ "അത്ഥി, ഖോ ആവുസോ, ഏകോ ധമ്മോ സമ്മദക്ഖാതോ. കതമോ ഏകോ ധമ്മോ? സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ. സബ്ബേ സത്താ സങ്ഖാരട്ഠിതികാ"തി കഥിതേ തസ്സ കഥം സുത്വാ അഞ്ഞോ കഥേസ്സതി. തസ്സപി അഞ്ഞോതി ഏവം പരമ്പരകഥാനിയമേന ഇദം ബ്രഹ്മചരിയം ചിരം തിട്ഠമാനം സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അത്ഥായ ഹിതായ ഭവിസ്സതീതി ഏകകവസേന ധമ്മസേനാപതി സാരിപുത്തത്ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

ഏകകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുകവണ്ണനാ

൩൦൪. ഇതി ഏകകവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദുകവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ നാമരൂപദുകേ **നാമ**ന്തി ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ നിബ്ബാനഞ്ച. തത്ഥ ചത്താരോ ഖന്ധാ നാമനട്ഠേന **നാമം.**

നാമനട്ഠേനാതി നാമകരണട്ഠേന. യഥാ ഹി മഹാജനസമ്മതത്താ മഹാസമ്മതസ്സ “മഹാസമ്മതോ”തി നാമം അഹോസി, യഥാ മാതാപിതരോ “അയം തിസ്സോ നാമ ഹോതു, ഫുസ്സോ നാമ ഹോതൂ”തി ഏവം പുത്തസ്സ കിത്തിമനാമം കരോന്തി, യഥാ വാ “ധമ്മകഥികോ വിനയധരോ”തി ഗുണതോ നാമം ആഗച്ഛതി, ന ഏവം വേദനാദീനം. വേദനാദയോ ഹി മഹാപഥവീആദയോ വിയ അത്തനോ നാമം കരോന്താവ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേസു ഉപ്പന്നേസു തേസം നാമം ഉപ്പന്നമേവ ഹോതി. ന ഹി വേദനം ഉപ്പന്നം “ത്വം വേദനാ നാമ ഹോഹീ”തി, കോചി ഭണതി, ന ചസ്സാ യേന കേനചി കാരണേന നാമഗ്ഗഹണകിച്ചം അത്ഥി, യഥാ പഥവിയാ ഉപ്പന്നായ “ത്വം പഥവീ നാമ ഹോഹീ”തി നാമഗ്ഗഹണകിച്ചം നത്ഥി, ചക്കവാളസിനേരുമ്ഹി ചന്ദിമസൂരിയനക്ഖത്തേസു ഉപ്പന്നേസു “ത്വം ചക്കവാളം നാമ, ത്വം നക്ഖത്തം നാമ ഹോഹീ”തി നാമഗ്ഗഹണകിച്ചം നത്ഥി, നാമം ഉപ്പന്നമേവ ഹോതി, ഓപപാതികാ പണ്ണത്തി നിപതതി, ഏവം വേദനായ ഉപ്പന്നായ “ത്വം വേദനാ നാമ ഹോഹീ”തി നാമഗ്ഗഹണകിച്ചം നത്ഥി, തായ ഉപ്പന്നായ വേദനാതി നാമം ഉപ്പന്നമേവ ഹോതി. സഞ്ഞാദീസുപി ഏസേവ നയോ അതീതേപി ഹി വേദനാ വേദനായേവ. സഞ്ഞാ. സങ്ഖാരാ. വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണമേവ. അനാഗതേപി. പച്ചുപ്പന്നേപി. നിബ്ബാനം പന സദാപി നിബ്ബാനമേവാതി. നാമനട്ഠേന നാമം. നമനട്ഠേനാപി ചേത്ഥ ചത്താരോ ഖന്ധാ നാമം. തേ ഹി ആരമ്മണാഭിമുഖം നമന്തി. നാമനട്ഠേന സബ്ബമ്പി നാമം. ചത്താരോ ഹി ഖന്ധാ ആരമ്മണേ അഞ്ഞമഞ്ഞം നാമേന്തി , നിബ്ബാനം ആരമ്മണാധിപതിപച്ചയതായ അത്തനി അനവജ്ജധമ്മേ നാമേതി.

രൂപന്തി ചത്താരോ ച മഹാഭൂതാ ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ രൂപം, തം സബ്ബമ്പി രുപ്പനട്ഠേന **രൂപം.** തസ്സ വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

അവിജ്ജാതി ദുക്ഖാദീസു അഞ്ഞാണം. അയമ്പി വിത്ഥാരതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതായേവ. **ഭവതണ്ഹാ**തി ഭവപത്ഥനാ. യഥാഹ “തത്ഥ കതമാ ഭവതണ്ഹാ? യോ ഭവേസു ഭവച്ഛന്ദോ”തിആദി (ധ॰ സ॰ ൧൩൮൭).

ഭവദിട്ഠീതി ഭവോ വുച്ചതി സസ്സതം, സസ്സതവസേന ഉപ്പജ്ജനകദിട്ഠി. സാ “തത്ഥ കതമാ ഭവദിട്ഠി? ‘ഭവിസ്സതി അത്താ ച ലോകോ ചാ’തി യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠി ദിട്ഠിഗത”ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൩൨൦) നയേന അഭിധമ്മേ വിത്ഥാരിതാ. **വിഭവദിട്ഠീ**തി വിഭവോ വുച്ചതി ഉച്ഛേദം, ഉച്ഛേദവസേന ഉപ്പജ്ജനകദിട്ഠി. സാപി “തത്ഥ കതമാ വിഭവദിട്ഠി? ‘ന ഭവിസ്സതി അത്താ ച ലോകോ ചാ’തി (ധ॰ സ॰ ൨൨൬). യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠി ദിട്ഠിഗത”ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൩൨൧) നയേന തഥേവ വിത്ഥാരിതാ.

അഹിരികന്തി “യം ന ഹിരീയതി ഹിരീയിതബ്ബേനാ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൨൮) ഏവം വിത്ഥാരിതാ നില്ലജ്ജതാ. **അനോത്തപ്പ**ന്തി “യം ന ഓത്തപ്പതി ഓത്തപ്പിതബ്ബേനാ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൨൯) ഏവം വിത്ഥാരിതോ അഭായനകആകാരോ.

ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ചാതി “യം ഹിരീയതി ഹിരീയിതബ്ബേന, ഓത്തപ്പതി ഓത്തപ്പിതബ്ബേനാ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൦-൩൧) ഏവം വിത്ഥാരിതാനി ഹിരിഓത്തപ്പാനി. അപി ചേത്ഥ അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാ **ഹിരീ,** ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനം **ഓത്തപ്പം.** അത്താധിപതേയ്യാ ഹിരീ, ലോകാധിപതേയ്യം

ഓത്തപ്പം. ലജ്ജാസഭാവസണ്ഠിതാ ഹിരീ, ഭയസഭാവസണ്ഠിതം ഓത്തപ്പം. വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ സബ്ബാകാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ.

ദോവചസ്സതാതി ദുക്ഖം വചോ ഏതസ്മിം വിപ്പടികൂലഗാഹിമ്ഹി വിപച്ചനീകസാതേ അനാദരേ പുഗ്ഗലേതി ദുബ്ബചോ, തസ്സ കമ്മം ദോവചസ്സം, തസ്സ ഭാവോ **ദോവചസ്സതാ.** വിത്ഥാരതോ പനേസാ "തത്ഥ കതമാ ദോവചസ്സതാ? സഹധമ്മികേ വുച്ചമാനേ ദോവചസ്സായ"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൨) അഭിധമ്മേ ആഗതാ. സാ അത്ഥതോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ഹോതി. "ചതുന്നഞ്ച ഖന്ധാനം ഏതേനാകാരേന പവത്താനം ഏതം അധിവചന"ന്തി വദന്തി. **പാപമിത്തതാ**തി പാപാ അസ്സദ്ധാദയോ പുഗ്ഗലാ ഏതസ്സ മിത്താതി പാപമിത്തോ, തസ്സ ഭാവോ പാപമിത്തതാ. വിത്ഥാരതോ പനേസാ - "തത്ഥ കതമാ പാപമിത്തതാ? യേ തേ പുഗ്ഗലാ അസ്സദ്ധാ ദുസ്സീലാ അപ്പസ്സുതാ മച്ഛരിനോ ദുപ്പഞ്ഞാ. യാ തേസം സേവനാ നിസേവനാ സംസേവനാ ഭജനാ സംഭജനാ ഭത്തി സംഭത്തി തംസമ്പവങ്കതാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൩) ഏവം ആഗതാ. സാപി അത്ഥതോ ദോവചസ്സതാ വിയ ദട്ഠബ്ബാ.

സോവചസ്സതാ ച കല്യാണമിത്തതാ ച വുത്തപ്പടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബാ. ഉഭോപി പനേതാ ഇധ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ.

ആപത്തികുസലതാതി "പഞ്ചപി ആപത്തിക്ഖന്ധാ ആപത്തിയോ, സത്തപി ആപത്തിക്ഖന്ധാ ആപത്തിയോ. യാ താസം ആപത്തീനം ആപത്തികുസലതാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൯) ഏവം വുത്തോ ആപത്തികുസലഭാവോ.

ആപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാതി "യാ താഹി ആപത്തീഹി വുട്ഠാനകുസലതാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൭) ഏവം വുത്താ സഹ കമ്മവാചായ ആപത്തീഹി വുട്ഠാനപരിച്ഛേദജാനനാ പഞ്ഞാ.

സമാപത്തികുസലതാതി "അത്ഥി സവിതക്കസവിചാരാ സമാപത്തി, അത്ഥി അവിതക്കവിചാരമത്താ സമാപത്തി, അത്ഥി അവിതക്കഅവിചാരാ സമാപത്തി. യാ താസം സമാപത്തീനം കുസലതാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൮) ഏവം വുത്താ സഹ പരികമ്മേന അപ്പനാപരിച്ഛേദജാനനാ പഞ്ഞാ. **സമാപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ**തി "യാ താഹി സമാപത്തീഹി വുട്ഠാനകുസലതാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൯) ഏവം വുത്താ യഥാപരിച്ഛിന്നസമയവസേനേവ സമാപത്തിതോ വുട്ഠാനസമത്ഥാ "ഏത്തകം ഗതേ സൂരിയേ ഉട്ഠഹിസ്സാമീ"തി വുട്ഠാനകാലപരിച്ഛേദകാ പഞ്ഞാ.

ധാതുകുസലതാതി "അട്ഠാരസ ധാതുയോ ചക്ഖുധാതു...പേ॰... മനോവിഞ്ഞാണധാതു. യാ താസം ധാതൂനം കുസലതാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൪൦) ഏവം വുത്താ അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം സഭാവപരിച്ഛേദകാ സവനധാരണസമ്മസനപടിവേധപഞ്ഞാ. **മനസികാരകുസലതാ**തി "യാ താസം ധാതൂനം മനസികാരകുസലതാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൪൧) ഏവം വുത്താ താസംയേവ ധാതൂനം സമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ.

ആയതനകുസലതാതി "ദ്വാദസായതനാനി ചക്ഖായതനം...പേ॰... ധമ്മായതനം. യാ തേസം ആയതനാനം ആയതനകുസലതാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി (ധ॰ സ॰

൧൩൮൨) ഏവം വുത്താ ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം ഉഗ്ഗഹമനസികാരപജാനനാ പഞ്ഞാ. അപിച ധാതുകുസലതാപി ഉഗ്ഗഹമനസികാരസവനസമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണേസു വത്തതി മനസികാരകുസലതാപി ആയതനകുസലതാപി. അയം പനേത്ഥ വിസേസോ, സവനഉഗ്ഗഹപച്ചവേക്ഖണാ ലോകിയാ, പടിവേധോ ലോകുത്തരോ, സമ്മസനമനസികാരാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ. **പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലതാ**തി ''അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ...പേ॰... സമുദയോ ഹോതീതി യാ തത്ഥ പഞ്ഞാ പജാനനാ''തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൮൩) ഏവം വുത്താ ദ്വാദസന്നം പച്ചയാകാരാനം ഉഗ്ഗഹാദിവസേന പവത്താ പഞ്ഞാ.

ഠാനകുസലതാതി ''യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ഹേതുപച്ചയാ ഉപ്പാദായ തം തം ഠാനന്തി യാ തത്ഥ പഞ്ഞാ പജാനനാ''തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൭) ഏവം വുത്താ ''ചക്ഖും വത്ഥും കത്വാ രൂപം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പന്നസ്സ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ചക്ഖുരൂപം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൩൩൭) ഠാനഞ്ചേവ കാരണഞ്ചാ''തി ഏവം ഠാനപരിച്ഛിന്ദനസമത്ഥാ പഞ്ഞാ. **അട്ഠാനകുസലതാ**തി ''യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ന ഹേതൂ ന പച്ചയാ ഉപ്പാദായ തം തം അട്ഠാനന്തി യാ തത്ഥ പഞ്ഞാ പജാനനാ''തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൩൮) ഏവം വുത്താ ''ചക്ഖും വത്ഥും കത്വാ രൂപം ആരമ്മണം കത്വാ സോതവിഞ്ഞാണാദീനി നുപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ തേസം ചക്ഖുരൂപം ന ഠാനം ന കാരണ''ന്തി ഏവം അട്ഠാനപരിച്ഛിന്ദനസമത്ഥാ പഞ്ഞാ അപിച ഏതസ്മിം ദുകേ ''കിത്താവതാ പന, ഭന്തേ, ഠാനാഠാനകുസലോ ഭിക്ഖൂതി അലം വചനായാതി. ഇധാനന്ദ, ഭിക്ഖു അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി പജാനാതി. ഠാനഞ്ച ഖോ ഏതം വിജ്ജതി, യം പുഥുജ്ജനോ കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭) ഇമിനാപി സുത്തേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അജ്ജവന്തി ഗോമുത്തവങ്കതാ ചന്ദവങ്കതാ നങ്ഗലകോടിവങ്കതാതി തയോ അനജ്ജവാ. ഏകച്ചോ ഹി ഭിക്ഖു പഠമവയേ ഏകവീസതിയാ അനേസനാസു ഛസു ച അഗോചരേസു ചരതി, മജ്ഝിമപച്ഛിമവയേസു ലജ്ജീ കുക്കുച്ചകോ സിക്ഖാകാമോ ഹോതി, അയം ഗോമുത്തവങ്കതാ നാമ. ഏകോ പഠമവയേപി പച്ഛിമവയേപി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം പൂരേതി, ലജ്ജീ കുക്കുച്ചകോ സിക്ഖാകാമോ ഹോതി, മജ്ഝിമവയേ പുരിമസദിസോ, അയം ചന്ദവങ്കതാ നാമ. ഏകോ പഠമവയേപി മജ്ഝിമവയേപി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം പൂരേതി, ലജ്ജീ കുക്കുച്ചകോ സിക്ഖാകാമോ ഹോതി, പച്ഛിമവയേ പുരിമസദിസോ അയം നങ്ഗലകോടിവങ്കതാ നാമ. ഏകോ സബ്ബമേതം വങ്കതം പഹായ തീസുപി വയേസു പേസലോ ലജ്ജീ കുക്കുച്ചകോ സിക്ഖാകാമോ ഹോതി. തസ്സ യോ സോ ഉജുഭാവോ, ഇദം അജ്ജവം നാമ. അഭിധമ്മേപി വുത്തം - ''തത്ഥ കതമോ അജ്ജവോ. യാ അജ്ജവതാ അജിമ്ഹതാ അവങ്കതാ അകുടിലതാ, അയം വുച്ചതി അജ്ജവോ''തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൪൩). **ലജ്ജവ**ന്തി ''തത്ഥ കതമോ ലജ്ജവോ? യോ ഹിരീയതി ഹിരീയിതബ്ബേന ഹിരീയതി പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ. അയം വുച്ചതി ലജ്ജവോ''തി ഏവം വുത്തോ ലജ്ജീഭാവോ.

ഖന്തീതി "തത്ഥ കതമാ ഖന്തി? യാ ഖന്തി ഖമനതാ അധിവാസനതാ അചണ്ഡിക്കം അനസ്സുരോപോ അത്തമനതാ ചിത്തസ്സാ"തി (ധ० സ० ൧൩൪൧) ഏവം വുത്താ അധിവാസനഖന്തി. **സോരച്ച**ന്തി "തത്ഥ കതമം സോരച്ചം? യോ കായികോ അവീതിക്കമോ, വാചസികോ അവീതിക്കമോ, കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ. ഇദം വുച്ചതി സോരച്ചം. സബ്ബോപി സീലസംവരോ സോരച്ച"ന്തി (ധ० സ० ൧൩൪൨) ഏവം വുത്തോ സുരതഭാവോ.

സാഖല്യന്തി "തത്ഥ കതമം സാഖല്യം? യാ സാ വാചാ അണ്ഡകാ കക്കസാ പരകടുകാ പരാഭിസജ്ജനീ കോധസാമന്താ അസമാധിസംവത്തനികാ, തഥാരൂപിം വാചം പഹായ യാ സാ വാചാ നേളാ കണ്ണസുഖാ പേമനീയാ ഹദയങ്ഗമാ പോരീ ബഹുജനകന്താ ബഹുജനമനാപാ, തഥാരൂപിം വാചം ഭാസിതാ ഹോതി. യാ തത്ഥ സണ്ഹവാചതാ സഖിലവാചതാ അഫരുസവാചതാ. ഇദം വുച്ചതി സാഖല്യ"ന്തി (ധ० സ० ൧൩൪൪) ഏവം വുത്തോ സമ്മോദകമുദുകഭാവോ. **പടിസന്ഥാരോ**തി അയം ലോകസന്നിവാസോ ആമിസേന ധമ്മേന ചാതി ദ്വീഹി ഛിദ്ദോ, തസ്സ തം ഛിദ്ദം യഥാ ന പഞ്ഞായതി, ഏവം പീഠസ്സ വിയ പച്ചത്ഥരണേന ആമിസേന ധമ്മേന ച പടിസന്ഥരണം. അഭിധമ്മേപി വുത്തം "തത്ഥ കതമോ പടിസന്ഥാരോ ? ആമിസപടിസന്ഥാരോ ച ധമ്മപടിസന്ഥാരോ ച. ഇധേകച്ചോ പടിസന്ഥാരകോ ഹോതി ആമിസപടിസന്ഥാരേന വാ ധമ്മപടിസന്ഥാരേന വാ. അയം വുച്ചതി പടിസന്ഥാരോ"തി (ധ० സ० ൧൩൪൫). ഏത്ഥ ച ആമിസേന സങ്ഗഹോ ആമിസപടിസന്ഥാരോ നാമ. തം കരോന്തേന മാതാപിതൂനം ഭിക്ഖുഗതികസ്സ വേയ്യാവച്ചകരസ്സ രഞ്ഞോ ചോരാനഞ്ച അഗ്ഗം അഗ്ഗഹേത്വാപി ദാതും വട്ടതി. ആമസിത്വാ ദിന്നേ ഹി രാജാനോ ച ചോരാ ച അനത്ഥമ്പി കരോന്തി ജീവിതക്ഖയമ്പി പാപേന്തി, അനാമസിത്വാ ദിന്നേ അത്തമനാ ഹോന്തി. ചോരനാഗവത്ഥുആദീനി ചേത്ഥ വത്ഥൂനി കഥേതബ്ബാനി. താനി സമന്തപാസാദികായ വിനയട്ഠകഥായം (പാചി० അട്ഠ० ൧൮൭) വിത്ഥാരിതാനി. സക്കച്ചം ഉദ്ദേസദാനം പാളിവണ്ണനാ ധമ്മകഥാകഥനന്തി ഏവം ധമ്മേന സങ്ഗഹോ ധമ്മപടിസന്ഥാരോ നാമ.

അവിഹിംസാതി കരുണാപി കരുണാപുബ്ബഭാഗോപി. വുത്തമ്പി ചേതം - "തത്ഥ കതമാ അവിഹിംസാ? യാ സത്തേസു കരുണാ കരുണായനാ കരുണായിതത്തം കരുണാചേതോവിമുത്തി, അയം വുച്ചതി അവിഹിംസാ"തി. **സോചേയ്യ**ന്തി മേത്തായ ച മേത്താപുബ്ബഭാഗസ്സ ച വസേന സുചിഭാവോ. വുത്തമ്പി ചേതം - "തത്ഥ കതമം സോചേയ്യം? യാ സത്തേസു മേത്തി മേത്തായനാ മേത്തായിതത്തം മേത്താചേതോവിമുത്തി, ഇദം വുച്ചതി സോചേയ്യ"ന്തി.

മുട്ഠസ്സച്ചന്തി സതിവിപ്പവാസോ, യഥാഹ "തത്ഥ കതമം മുട്ഠസ്സച്ചം? യാ അസതി അനനുസ്സതി അപ്പടിസ്സതി അസ്സരണതാ അധാരണതാ പിലാപനതാ സമ്മുസ്സനതാ, ഇദം വുച്ചതി മുട്ഠസ്സച്ചം" (ധ० സ० ൧൩൫൭). **അസമ്പജഞ്ഞ**ന്തി, "തത്ഥ കതമം അസമ്പജഞ്ഞം? യം അഞ്ഞാണം അദസ്സനം അവിജ്ജാലങ്ഗീ മോഹോ അകുസലമൂല"ന്തി ഏവം വുത്താ അവിജ്ജായേവ. **സതി** സതിയേവ. **സമ്പജഞ്ഞം** ഞാണം.

ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതാതി "തത്ഥ കതമാ ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതാ? ഇധേകച്ചോ ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതീ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൩൫൨) നയേന വിത്ഥാരിതോ ഇന്ദ്രിയസംവരഭേദോ. **ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുതാ**തി "തത്ഥ കതമാ ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുതാ? ഇധേകച്ചോ അപ്പടിസങ്ഖാ അയോനിസോ ആഹാരം ആഹാരേതി ദവായ മദായ മണ്ഡനായ വിഭൂസനായ. യാ തത്ഥ അസന്തുട്ഠിതാ അമത്തഞ്ഞുതാ അപ്പടിസങ്ഖാ ഭോജനേ"തി ഏവം ആഗതോ ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുഭാവോ. അനന്തരദുകോ വുത്തപ്പടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബോ.

പടിസങ്ഖാനബലന്തി "തത്ഥ കതമം പടിസങ്ഖാനബലം? യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി ഏവം വിത്ഥാരിതം അപ്പടിസങ്ഖായ അകമ്പനഞാണം. **ഭാവനാബല**ന്തി ഭാവേന്തസ്സ ഉപ്പന്നം ബലം. അത്ഥതോ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസീസേന സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഹോന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം - "തത്ഥ കതമം ഭാവനാബലം? യാ കുസലാനം ധമ്മാനം ആസേവനാ ഭാവനാ ബഹുലീകമ്മം, ഇദം വുച്ചതി ഭാവനാബലം. സത്തബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവനാബല"ന്തി.

സതിബലന്തി അസ്സതിയാ അകമ്പനവസേന സതിയേവ. **സമാധിബല**ന്തി ഉദ്ധച്ചേ അകമ്പനവസേന സമാധിയേവ. **സമഥോ** സമാധി. **വിപസ്സനാ** പഞ്ഞാ. സമഥോവ തം ആകാരം ഗഹേത്വാ പുന പവത്തേതബ്ബസ്സ സമഥസ്സ നിമിത്തവസേന **സമഥനിമിത്തം പഗ്ഗാഹനിമിത്തേപി** ഏസേവ നയോ. **പഗ്ഗാഹോ** വീരിയം. **അവിക്ഖേപോ** ഏകഗ്ഗതാ. ഇമേഹി പന സതി ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച പടിസങ്ഖാനബലഞ്ച ഭാവനാബലഞ്ച സതിബലഞ്ച സമാധിബലഞ്ച സമഥോ ച വിപ്പസ്സനാ ച സമഥനിമിത്തഞ്ച പഗ്ഗാഹനിമിത്തഞ്ച പഗ്ഗാഹോ ച അവിക്ഖേപോ ചാതി ഛഹി ദുകേഹി പരതോ സീലദിട്ഠിസമ്പദാദുകേന ച ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ ധമ്മാ കഥിതാ.

സീലവിപത്തീതി "തത്ഥ കതമാ സീലവിപത്തി? കായികോ വീതിക്കമോ... പേ॰... സബ്ബമ്പി ദുസ്സീല്യം സീലവിപത്തീ"തി ഏവം വുത്തോ സീലവിനാസകോ അസംവരോ. **ദിട്ഠിവിപത്തീ**തി "തത്ഥ കതമാ ദിട്ഠിവിപത്തി? നത്ഥി ദിന്നം നത്ഥി യിട്ഠ"ന്തി ഏവം ആഗതാ സമ്മാദിട്ഠിവിനാസികാ മിച്ഛാദിട്ഠി.

സീലസമ്പദാതി "തത്ഥ കതമാ സീലസമ്പദാ? കായികോ അവീതിക്കമോ"തി ഏവം പുബ്ബേ വുത്തസോരച്ചമേവ സീലസ്സ സമ്പാദനതോ പരിപൂരണതോ "സീലസമ്പദാ"തി വുത്തം. ഏത്ഥ ച "സബ്ബോപി സീലസംവരോ സീലസമ്പദാ"തി ഇദം മാനസികപരിയാദാനത്ഥം വുത്തം. **ദിട്ഠിസമ്പദാ**തി "തത്ഥ കതമാ ദിട്ഠിസമ്പദാ? അത്ഥി ദിന്നം അത്ഥി യിട്ഠം...പേ॰... സച്ഛികത്വാ പവേദേന്തീതി യാ ഏവരൂപാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"തി ഏവം ആഗതം ദിട്ഠിപാരിപൂരിഭൂതം ഞാണം.

സീലവിസുദ്ധീതി വിസുദ്ധിം പാപേതും സമത്ഥം സീലം. അഭിധമ്മേ പനായം "തത്ഥേ കതമാ സീലവിസുദ്ധി? കായികോ അവീതിക്കമോ വാചസികോ അവീതിക്കമോ കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ, അയം വുച്ചതി സീലവിസുദ്ധീ"തി ഏവം വിഭത്താ. **ദിട്ഠിവിസുദ്ധീ**തി വിസുദ്ധിം പാപേതും സമത്ഥം ദസ്സനം. അഭിധമ്മേ പനായം "തത്ഥ കതമാ ദിട്ഠിവിസുദ്ധി? കമ്മസ്സകതഞാണം സച്ചാനുലോമികഞാണം മഗ്ഗസമങ്ഗിസ്സഞാണം

ഫലസമങ്ഗിസ്സഞാണ''ന്തി ഏവം വുത്താ. ഏത്ഥ ച തിവിധം ദുച്ചരിതം അത്തനാ കതമ്പി പരേന കതമ്പി സകം നാമ ന ഹോതി അത്ഥഭഞ്ജനതോ. സുചരിതം സകം നാമ അത്ഥജനനതോതി ഏവം ജാനനം കമ്മസ്സകതഞാണം നാമ. തസ്മിം ഠത്വാ ബഹും വട്ടഗാമികമ്മം ആയൂഹിത്വാ സുഖതോ സുഖേനേവ അരഹത്തം പത്താ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. **വിപസ്സനാഞാണം** പന വചീസച്ചഞ്ച അനുലോമേതി, പരമത്ഥസച്ചഞ്ച ന വിലോമേതീതി സച്ചാനുലോമികം ഞാണന്തി വുത്തം.

''ദിട്ഠിവിസുദ്ധി ഖോ പന യഥാദിട്ഠിസ്സ ച പധാന''ന്തി ഏത്ഥ **ദിട്ഠിവിസുദ്ധീ**തി ഞാണദസ്സനം കഥിതം. **യഥാദിട്ഠിസ്സ ച പധാന**ന്തി തംസമ്പയുത്തമേവ വീരിയം. അപി ച പുരിമപദേന ചതുമഗ്ഗഞാണം. പച്ഛിമപദേന തംസമ്പയുത്തം വീരിയം. **അഭിധമ്മേ** പന ''ദിട്ഠിവിസുദ്ധി ഖോ പനാതി യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ അമോഹോ ധമ്മവിചയോ സമ്മാദിട്ഠി. യഥാദിട്ഠിസ്സ ച പധാനന്തി യോ ചേതസികോ വീരിയാരമ്ഭോ സമ്മാവായാമോ''തി ഏവം അയം ദുകോ വിഭത്തോ.

''സംവേഗോ ച സംവേജനീയേസു ഠാനേസൂ''തി ഏത്ഥ **''സംവേഗോ**തി ജാതിഭയം ജരാഭയം ബ്യാധിഭയം മരണഭയ''ന്തി ഏവം ജാതിആദീനി ഭയതോ ദസ്സനഞാണം. സംവേജനീയം ഠാനന്തി ജാതിജരാബ്യാധിമരണം. ഏതാനി ഹി ചത്താരി ജാതി ദുക്ഖാ, ജരാ ദുക്ഖാ, ബ്യാധി ദുക്ഖോ, മരണം ദുക്ഖന്തി ഏവം സംവേഗുപ്പത്തികാരണത്താ **സംവേജനീയം ഠാന**ന്തി വുത്താനി. **സംവിഗ്ഗസ്സ ച യോനിസോ പധാന**ന്തി ഏവം സംവേഗജാതസ്സ ഉപായപധാനം. ''ഇധ ഭിക്ഖു അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായ ഛന്ദം ജനേതീ''തി ഏവം ആഗതവീരിയസ്സേതം അധിവചനം.

അസന്തുട്ഠിതാ ച കുസലേസു ധമ്മേസൂതി യാ കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ അസന്തുട്ഠസ്സ ഭിയ്യോകമ്യതാ, തായ ഹി സമങ്ഗീഭൂതോ പുഗ്ഗലോ സീലം പൂരേത്വാ ഝാനം ഉപ്പാദേതി. ഝാനം ലഭിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭതി. ആരദ്ധവിപസ്സകോ അരഹത്തം അഗഹേത്വാ അന്തരാ വോസാനം നാപജ്ജതി. **അപ്പടിവാനിതാ ച പധാനസ്മി**ന്തി ''കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ സക്കച്ചകിരിയതാ സാതച്ചകിരിയതാ അട്ഠിതകിരിയതാ അനോലീനവുത്തിതാ അനിക്ഖിത്തഛന്ദതാ അനിക്ഖിത്തധുരതാ ആസേവനാ ഭാവനാ ബഹുലീകമ്മ''ന്തി ഏവം വുത്താ രത്തിന്ദിവം ഛ കോട്ഠാസേ കത്വാ ജാഗരിയാനുയോഗവസേന ആരദ്ധേ പധാനസ്മിം അരഹത്തം അപത്വാ അനിവത്തനതാ.

വിജ്ജാതി തിസ്സോ വിജ്ജാ. **വിമുത്തീ**തി ദ്വേ വിമുത്തിയോ, ചിത്തസ്സ ച അധിമുത്തി, നിബ്ബാനഞ്ച. ഏത്ഥ ച അട്ഠ സമാപത്തിയോ നീവരണാദീഹി സുട്ഠു മുത്തത്താ അധിമുത്തി നാമ. നിബ്ബാനം സബ്ബസങ്ഖതതോ മുത്തത്താ വിമുത്തീതി വേദിതബ്ബം.

ഖയേ ഞാണന്തി കിലേസക്ഖയകരേ അരിയമഗ്ഗേ ഞാണം. **അനുപ്പാദേ ഞാണ**ന്തി പടിസന്ധിവസേന അനുപ്പാദഭൂതേ തംതംമഗ്ഗവജ്ഝകിലേസാനം വാ അനുപ്പാദപരിയോസാനേ ഉപ്പന്നേ അരിയഫലേ ഞാണം. തേനേവാഹ ''ഖയേ ഞാണന്തി മഗ്ഗസമങ്ഗിസ്സ ഞാണം. അനുപ്പാദേ ഞാണന്തി ഫലസമങ്ഗിസ്സ ഞാണ''ന്തി. **ഇമേ ഖോ, ആവുസോ**തിആദി ഏകകേ വുത്തനയേനേവ

യോജേതബ്ബം. ഇതി പഞ്ചതിംസായ ദുകാനം വസേന ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

ദുകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തികവണ്ണനാ

൩൦൫. ഇതി ദുകവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തികവസേന ദസ്സേതും പുന ആരഭി. തത്ഥ ലുബ്ഭതീതി **ലോഭോ.** അകുസലഞ്ച തം മൂലഞ്ച, അകുസലാനം വാ മൂലന്തി **അകുസലമൂലം.** ദുസ്സതീതി **ദോസോ.** മുയ്ഹതീതി **മോഹോ.** തേസം പടിപക്ഖനയേന അലോഭാദയോ വേദിതബ്ബാ.

ദുട്ഠു ചരിതാനി, വിരൂപാനി വാ ചരിതാനീതി **ദുച്ചരിതാനി.** കായേന ദുച്ചരിതം, കായതോ വാ പവത്തം ദുച്ചരിതന്തി **കായദുച്ചരിതം.** സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. സുട്ഠു ചരിതാനി, സുന്ദരാനി വാ ചരിതാനീതി **സുചരിതാനി.** ദ്വേപി ചേതേ തികാ പണ്ണത്തിയാ വാ കമ്മപഥേഹി വാ കഥേതബ്ബാ. പഞ്ഞത്തിയാ താവ കായദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമോ **കായദുച്ചരിതം.** അവീതിക്കമോ **കായസുചരിതം.** വചീദ്വാരേ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമോ **വചീദുച്ചരിതം,** അവീതിക്കമോ **വചീസുചരിതം.** ഉഭയത്ഥ പഞ്ഞത്തസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ വീതിക്കമോവ **മനോദുച്ചരിതം,** അവീതിക്കമോ **മനോസുചരിതം.** അയം പണ്ണത്തികഥാ. പാണാതിപാതാദയോ പന തിസ്സോ ചേതനാ കായദ്വാരേപി വചീദ്വാരേപി ഉപ്പന്നാ **കായദുച്ചരിതം.** ചതസ്സോ മുസാവാദാദിചേതനാ **വചീദുച്ചരിതം.** അഭിജ്ഝാ ബ്യാപാദോ മിച്ഛാദിട്ഠീതി തയോ ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാ **മനോദുച്ചരിതം.** പാണാതിപാതാദീഹി വിരമന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ തിസ്സോ ചേതനാപി വിരതിയോപി കായസുചരിതം. മുസാവാദാദീഹി വിരമന്തസ്സ ചതസ്സോ ചേതനാപി വിരതിയോപി വചീസുചരിതം. അനഭിജ്ഝാ അബ്യാപാദോ സമ്മാദിട്ഠീതി തയോ ചേതനാസമ്പയുത്തധമ്മാ മനോസുചരിതന്തി അയം കമ്മപഥകഥാ.

കാമപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **കാമവിതക്കോ.** ബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **ബ്യാപാദവിതക്കോ.** വിഹിംസാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **വിഹിംസാവിതക്കോ.** തേസു ദ്വേ സത്തേസുപി സങ്ഖാരേസുപി ഉപ്പജ്ജന്തി. കാമവിതക്കോ ഹി പിയേ മനാപേ സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ വിതക്കേന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി. ബ്യാപാദവിതക്കോ അപ്പിയേ അമനാപേ സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ കുജ്ഝിത്വാ ഓലോകനകാലതോ പട്ഠായ യാവ വിനാസനാ ഉപ്പജ്ജതി. വിഹിംസാവിതക്കോ സങ്ഖാരേസു നുപ്പജ്ജതി. സങ്ഖാരോ ഹി ദുക്ഖാപേതബ്ബോ നാമ നത്ഥി. ഇമേ സത്താ ഹഞ്ഞന്തു വാ ഉച്ഛിജ്ജന്തു വാ വിനസ്സന്തു വാ മാ വാ അഹേസുന്തി ചിന്തനകാലേ പന സത്തേസു ഉപ്പജ്ജതി.

നേക്ഖമ്മപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **നേക്ഖമ്മവിതക്കോ.** സോ അസുഭപുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരോ ഹോതി. അസുഭജ്ഝാനേ രൂപാവചരോ. തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരോ. അബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **അബ്യാപാദവിതക്കോ.** സോ മേത്താപുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരോ ഹോതി. മേത്താഝാനേ രൂപാവചരോ. തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരോ.

അവിഹിംസാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ **അവിഹിംസാവിതക്കോ.** സോ കരുണാപുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരോ. കരുണാഝാനേ രൂപാവചരോ. തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരോ. യദാ അലോഭോ സീസം ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി. യദാ മേത്താ സീസം ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി. യദാ കരുണാ സീസം ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തീതി. കാമസങ്കപ്പാദയോ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. ദേസനാമത്തമേവ ഹേതം. അത്ഥതോ പന കാമവിതക്കാദീനഞ്ച കാമസങ്കപ്പാദീനഞ്ച നാനാകരണം നത്ഥി.

കാമപടിസംയുത്താ സഞ്ഞാ **കാമസഞ്ഞാ.** ബ്യാപാദപടിസംയുത്താ സഞ്ഞാ **ബ്യാപാദസഞ്ഞാ.** വിഹിംസാപടിസംയുത്താ സഞ്ഞാ **വിഹിംസാസഞ്ഞാ.** താസമ്പി കാമവിതക്കാദീനം വിയ ഉപ്പജ്ജനാകാരോ വേദിതബ്ബോ. തംസമ്പയുത്തായേവ ഹി ഏതാ. **നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാദയോപി** നേക്ഖമ്മവിതക്കാദിസമ്പയുത്തായേവ. തസ്മാ താസമ്പി തഥേവ കാമാവചരാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

കാമധാതുആദീസു ''കാമപടിസംയുത്തോ തക്കോ വിതക്കോ മിച്ഛാസങ്കപ്പോ. അയം വുച്ചതി കാമധാതു. സബ്ബേപി അകുസലാ ധമ്മാ കാമധാതൂ''തി അയം **കാമധാതു.** ''ബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ തക്കോ വിതക്കോ മിച്ഛാസങ്കപ്പോ. അയം വുച്ചതി ബ്യാപാദധാതു. ദസസു ആഘാതവത്ഥൂസു ചിത്തസ്സ ആഘാതോ പടിഘാതോ അനത്തമനതാ ചിത്തസ്സാ''തി അയം **ബ്യാപാദധാതു.** ''വിഹിംസാ പടിസംയുത്തോ തക്കോ വിതക്കോ മിച്ഛാസങ്കപ്പോ. അയം വുച്ചതി വിഹിംസാധാതു. ഇധേകച്ചോ പാണിനാ വാ ലേഡ്ഡുനാ വാ ദണ്ഡേന വാ സത്ഥേന വാ രജ്ജുയാ വാ അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വാ സത്തേ വിഹേഠേതീ''തി അയം **വിഹിംസാധാതു.** തത്ഥ ദ്വേ കഥാ സബ്ബസങ്ഗാഹികാ ച അസമ്ഭിന്നാ ച. തത്ഥ കാമധാതുയാ ഗഹിതായ ഇതരാ ദ്വേ ഗഹിതാവ ഹോന്തി, തതോ പന നീഹരിത്വാ അയം ബ്യാപാദധാതു അയം വിഹിംസാധാതൂതി ദസ്സേതീതി അയം സബ്ബസങ്ഗാഹികകഥാ നാമ. കാമധാതും കഥേന്തോ പന ഭഗവാ ബ്യാപാദധാതും ബ്യാപാദധാതുട്ഠാനേ , വിഹിംസാധാതും വിഹിംസാധാതുട്ഠാനേ ഠപേത്വാ അവസേസം കാമധാതു നാമാതി കഥേസീതി അയം അസമ്ഭിന്നകഥാ നാമ.

നേക്ഖമ്മധാതുആദീസു ''നേക്ഖമ്മപടിസംയുത്തോ തക്കോ വിതക്കോ സമ്മാസങ്കപ്പോ. അയം വുച്ചതി നേക്ഖമ്മധാതു. സബ്ബേപി കുസലാ ധമ്മാ നേക്ഖമ്മധാതൂ''തി അയം **നേക്ഖമ്മധാതു.** ''അബ്യാപാദപടിസംയുത്തോ തക്കോ…പേ॰… അയം വുച്ചതി അബ്യാപാദധാതു. യാ സത്തേസു മേത്തി…പേ॰… മേത്താചേതോവിമുത്തീ''തി അയം **അബ്യാപാദധാതു.** ''അവിഹിംസാപടിസംയുത്തോ തക്കോ…പേ॰… അയം വുച്ചതി അവിഹിംസാധാതു. യാ സത്തേസു കരുണാ…പേ॰… കരുണാചേതോവിമുത്തീ''തി അയം **അവിഹിംസാധാതു.** ഇധാപി വുത്തനയേനേവ ദ്വേ കഥാ വേദിതബ്ബാ.

അപരാപി തിസ്സോ ധാതുയോതി അഞ്ഞാപി സുഞ്ഞതട്ഠേന തിസ്സോ ധാതുയോ. താസു ''തത്ഥ കതമാ കാമധാതു? ഹേട്ഠതോ അവീചിനിരയം പരിയന്തം കരിത്വാ''തി ഏവം വിത്ഥാരിതോ കാമഭവോ **കാമധാതു** നാമ. ''ഹേട്ഠതോ ബ്രഹ്മലോകം പരിയന്തം കരിത്വാ ആകാസാനഞ്ചായതനുപഗേ ദേവേ പരിയന്തം കരിത്വാ''തി ഏവം വിത്ഥാരിതാ പന രൂപാരൂപഭവാ

ഇതരാ ദ്വേ ധാതുയോ. ധാതുയാ ആഗതട്ഠാനമ്ഹി ഹി ഭവേന പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബാ. ഭവസ്സ ആഗതട്ഠാനേ ധാതുയാ പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബാ. ഇധ ഭവേന പരിച്ഛേദോ കഥിതോ. രൂപധാതുആദീസു രൂപാരൂപധാതുയോ രൂപാരൂപഭവായേവ. നിരോധധാതുയാ നിബ്ബാനം കഥിതം.

ഹീനാദീസു ഹീനാ ധാതൂതി ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ. അവസേസാ തേഭൂമകധമ്മാ **മജ്ഝിമധാതു.** നവ ലോകുത്തരധമ്മാ **പണീതധാതു.**

കാമതണ്ഹാതി പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ. രൂപാരൂപഭവേസു പന രാഗോ ഝാനനികന്തിസസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ ഭവവസേന പത്ഥനാ **ഭവതണ്ഹാ.** ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ **വിഭവതണ്ഹാ.** അപിച ഠപേത്വാ പച്ഛിമം തണ്ഹാദ്വയം സേസതണ്ഹാ കാമതണ്ഹാ നാമ. യഥാഹ "തത്ഥ കതമാ ഭവതണ്ഹാ? ഭവദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ സാരാഗോ ചിത്തസ്സ സാരാഗോ. അയം വുച്ചതി ഭവതണ്ഹാ. തത്ഥ കതമാ വിഭവതണ്ഹാ? ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ സാരാഗോ ചിത്തസ്സ സാരാഗോ, അയം വുച്ചതി വിഭവതണ്ഹാ. അവസേസാ തണ്ഹാ കാമതണ്ഹാ"തി. പുന കാമതണ്ഹാദീസു പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ കാമതണ്ഹാ. രൂപാരൂപഭവേസു ഛന്ദരാഗോ ഇതരാ ദ്വേ തണ്ഹാ. അഭിധമ്മേ പനേതാ "കാമധാതുപടിസംയുത്തോ...പേ॰... അരൂപധാതുപടിസംയുത്തോ"തി ഏവം വിത്ഥാരിതാ. ഇമിനാ വാരേന കിം ദസ്സേതി? സബ്ബേപി തേഭൂമകാ ധമ്മാ രജനീയട്ഠേന തണ്ഹാവത്ഥുകാതി സബ്ബതണ്ഹാ കാമതണ്ഹായ പരിയാദിയിത്വാ തതോ നീഹരിത്വാ ഇതരാ ദ്വേ തണ്ഹാ ദസ്സേതി. രൂപതണ്ഹാദീസു രൂപഭവേ ഛന്ദരാഗോ **രൂപതണ്ഹാ.** അരൂപഭവേ ഛന്ദരാഗോ **അരൂപതണ്ഹാ.** ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ **നിരോധതണ്ഹാ.**

സംയോജനത്തികേ വട്ടസ്മിം സംയോജയന്തി ബന്ധന്തീതി **സംയോജനാനി.** സതി രൂപാദിഭേദേ കായേ ദിട്ഠി, വിജ്ജമാനാ വാ കായേ ദിട്ഠീതി **സക്കായദിട്ഠി.** വിചിനന്തോ ഏതായ കിച്ഛതി, ന സക്കോതി സന്നിട്ഠാനം കാതുന്തി **വിചികിച്ഛാ.** സീലഞ്ച വതഞ്ച പരാമസതീതി **സീലബ്ബതപരാമാസോ.** അത്ഥതോ പന "രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ"തിആദിനാ നയേന ആഗതാ വീസതിവത്ഥുകാ ദിട്ഠി **സക്കായദിട്ഠി** നാമ. "സത്ഥരി കങ്ഖതീ"തിആദിനാ നയേന ആഗതാ അട്ഠവത്ഥുകാ വിമതി **വിചികിച്ഛാ** നാമ. "ഇധേകച്ചോ സീലേന സുദ്ധി വതേന സുദ്ധി സീലബ്ബതേന സുദ്ധീതി സീലം പരാമസതി, വതം പരാമസതി, സീലബ്ബതം പരാമസതി. യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠി ദിട്ഠിഗത"ന്തിആദിനാ നയേന ആഗതോ വിപരിയേസഗ്ഗാഹോ **സീലബ്ബതപരാമാസോ** നാമ.

തയോ ആസവാതി ഏത്ഥ ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന വാ ആസവനട്ഠേന വാ **ആസവാ.** തത്ഥ "പുരിമാ, ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി അവിജ്ജായ, ഇതോ പുബ്ബേ അവിജ്ജാ നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ"തി, "പുരിമാ , ഭിക്ഖവേ, കോടി ന പഞ്ഞായതി ഭവതണ്ഹായ ഭവദിട്ഠിയാ, ഇതോ പുബ്ബേ ഭവദിട്ഠി നാഹോസി, അഥ പച്ഛാ സമഭവീ"തി ഏവം താവ ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന ആസവാ വേദിതബ്ബാ. ചക്ഖുതോ രൂപേ സവതി ആസവതി സന്ദതി പവത്തതി. സോതതോ സദ്ദേ. ഘാനതോ ഗന്ധേ. ജിവ്ഹാതോ രസേ. കായതോ ഫോട്ഠബ്ബേ. മനതോ ധമ്മേ സവതി ആസവതി സന്ദതി പവത്തതീതി ഏവം ആസവനട്ഠേന ആസവാതി വേദിതബ്ബാ.

പാളിയം പന കത്ഥചി ദ്വേ ആസവാ ആഗതാ "ദിട്ഠധമ്മികാ ച ആസവാ സമ്പരായികാ ച ആസവാ"തി, കത്ഥചി "തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ. കാമാസവോ ഭവാസവോ അവിജ്ജാസവോ"തി തയോ. അഭിധമ്മേ തേയേവ ദിട്ഠാസവേന സദ്ധിം ചത്താരോ. നിബ്ബേധികപരിയായേ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ നിരയഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ തിരച്ഛാനയോനിഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ പേത്തിവിസയഗാമിനിയാ, അത്ഥി ആസവാ മനുസ്സലോകഗാമിനിയാ അത്ഥി ആസവാ ദേവലോകഗാമിനിയാ"തി ഏവം പഞ്ച. ഛക്കനിപാതേ ആഹുനേയ്യസുത്തേ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, ആസവാ സംവരാ പഹാതബ്ബാ, അത്ഥി ആസവാ പടിസേവനാ പഹാതബ്ബാ, അത്ഥി ആസവാ പരിവജ്ജനാ പഹാതബ്ബാ, അത്ഥി ആസവാ അധിവാസനാ പഹാതബ്ബാ, അത്ഥി ആസവാ വിനോദനാ പഹാതബ്ബാ, അത്ഥി ആസവാ ഭാവനാ പഹാതബ്ബാ"തി ഏവം ഛ. സബ്ബാസവപരിയായേ തേയേവ ദസ്സനാപഹാതബ്ബേഹി സദ്ധിം സത്ത. ഇമസ്മിം പന സങ്ഗീതിസുത്തേ തയോ. തത്ഥ "യോ കാമേസു കാമച്ഛന്ദോ"തി ഏവം വുത്തോ പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ **കാമാസവോ** നാമ. "യോ ഭവേസു ഭവച്ഛന്ദോ"തി ഏവം വുത്തോ സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ, ഭവവസേന വാ പത്ഥനാ **ഭവാസവോ** നാമ. "ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണ"ന്തിആദിനാ നയേന ആഗതാ അവിജ്ജാ **അവിജ്ജാസവോ** നാമാതി. കാമഭവാദയോ കാമധാതുആദിവസേന വുത്തായേവ.

കാമേസനാദീസു "തത്ഥ കതമാ കാമേസനാ? യോ കാമേസു കാമച്ഛന്ദോ കാമജ്ഝോസാനം, അയം വുച്ചതി കാമേസനാ"തി ഏവം വുത്തോ കാമഗവേസനരാഗോ **കാമേസനാ** നാമ. "തത്ഥ കതമാ ഭവേസനാ? യോ ഭവേസു ഭവച്ഛന്ദോ ഭവജ്ഝോസാനം, അയം വുച്ചതി ഭവേസനാ"തി ഏവം വുത്തോ ഭവഗവേസനരാഗോ **ഭവേസനാ** നാമ. "തത്ഥ കതമാ ബ്രഹ്മചരിയേസനാ? സസ്സതോ ലോകോതി വാ...പേ... നേവ ഹോതി ന നഹോതി തഥാഗതോ പരമ്മരണാതി വാ, യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠി ദിട്ഠിഗതം വിപരിയേസഗ്ഗാഹോ , അയം വുച്ചതി ബ്രഹ്മചരിയേസനാ"തി ഏവം വുത്താ ദിട്ഠിഗതികസമ്മതസ്സ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഗവേസനദിട്ഠി **ബ്രഹ്മചരിയേസനാ** നാമ. ന കേവലഞ്ച ഭവരാഗദിട്ഠിയോവ, തദേകട്ഠം കമ്മമ്പി ഏസനായേവ. വുത്തഞ്ഹേതം "തത്ഥ കതമാ കാമേസനാ? കാമരാഗോ തദേകട്ഠം അകുസലം കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മം, അയം വുച്ചതി കാമേസനാ. തത്ഥ കതമാ ഭവേസനാ? ഭവരാഗോ തദേകട്ഠം അകുസലം കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മം, അയം വുച്ചതി ഭവേസനാ. തത്ഥ കതമാ ബ്രഹ്മചരിയേസനാ? അന്തഗ്ഗാഹികാ ദിട്ഠി തദേകട്ഠം അകുസലം കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മം, അയം വുച്ചതി ബ്രഹ്മചരിയേസനാ"തി.

വിധാസു "കഥംവിധം സീലവന്തം വദന്തി, കഥംവിധം പഞ്ഞവന്തം വദന്തീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൯൪) ആകാരസണ്ഠാനം വിധാ നാമ. "ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥു ദുവിധേന ഞാണവത്ഥൂ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൭൫൧) കോട്ഠാസോ. "സേയ്യോഹമസ്മീതി വിധാ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൯൨൦) മാനോ വിധാ നാമ. ഇധ സോ അധിപ്പേതോ. മാനോ ഹി സേയ്യാദിവസേന വിദഹനതോ **വിധാ**തി വുച്ചതി. **സേയ്യോഹമസ്മീ**തി ഇമിനാ സേയ്യസദിസഹീനാനം വസേന തയോ മാനാ വുത്താ. സദിസഹീനേസുപി ഏസേവ നയോ.

അയഞ്ഹി **മാനോ** നാമ സേയ്യസ്സ തിവിധോ, സദിസസ്സ തിവിധോ, ഹീനസ്സ തിവിധോതി **നവവിധോ** ഹോതി. തത്ഥ "സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനോ രാജൂനഞ്ചേവ പബ്ബജിതാനഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി.

രാജാ ഹി രട്ഠേന വാ ധനവാഹനേഹി വാ "കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി ഏതം മാനം കരോതി . പബ്ബജിതോപി സീലധുതങ്ഗാദീഹി "കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി ഏതം മാനം കരോതി. "സേയ്യസ്സ സദിസോഹമസ്മീ"തി മാനോപി ഏതേസംയേവ ഉപ്പജ്ജതി. രാജാ ഹി രട്ഠേന വാ ധനവാഹനേഹി വാ അഞ്ഞരാജൂഹി സദ്ധിം മയ്ഹം കിം നാനാകരണന്തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി സീലധുതങ്ഗാദീഹിപി അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ മയ്ഹം കിം നാനാകരണന്തി ഏതം മാനം കരോതി. "സേയ്യസ്സ ഹീനോഹമസ്മീ"തി മാനോപി ഏതേസംയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ ഹി രഞ്ഞോ രട്ഠം വാ ധനവാഹനാദീനി വാ നാതിസമ്പന്നാനി ഹോന്തി, സോ മയ്ഹം രാജാതി വോഹാരമുഖമത്തമേവ, കിം രാജാ നാമ അഹന്തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി അപ്പലാഭസക്കാരോ അഹം ധമ്മകഥികോ ബഹുസ്സുതോ മഹാഥേരോതി കഥാമത്തകമേവ, കിം ധമ്മകഥികോ നാമാഹം കിം ബഹുസ്സുതോ കിം മഹാഥേരോ യസ്സ മേ ലാഭസക്കാരോ നത്ഥീതി ഏതം മാനം കരോതി.

"സദിസസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനാദയോ അമച്ചാദീനം ഉപ്പജ്ജന്തി. അമച്ചോ വാ ഹി രട്ഠിയോ വാ ഭോഗയാനവാഹനാദീഹി കോ മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ രാജപുരിസോ അത്ഥീതി വാ മയ്ഹം അഞ്ഞേഹി സദ്ധിം കിം നാനാകരണന്തി വാ അമച്ചോതി നാമമേവ മയ്ഹം, ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി മേ നത്ഥി, കിം അമച്ചോ നാമാഹന്തി വാ ഏതേ മാനേ കരോതി.

"ഹീനസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനാദയോ ദാസാദീനം ഉപ്പജ്ജന്തി. ദാസോ ഹി മാതിതോ വാ പിതിതോ വാ കോ മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ ദാസോ നാമ അത്ഥി, അഞ്ഞേ ജീവിതും അസക്കോന്താ കുച്ഛിഹേതു ദാസാ ജാതാ, അഹം പന പവേണീആഗതത്താ സേയ്യോതി വാ പവേണീആഗതഭാവേന ഉഭതോസുദ്ധികദാസത്തേന അസുകദാസേന നാമ സദ്ധിം കിം മയ്ഹം നാനാകരണന്തി വാ കുച്ഛിവസേനാഹം ദാസബ്യം ഉപഗതോ, മാതാപിതുകോടിയാ പന മേ ദാസട്ഠാനം നത്ഥി, കിം ദാസോ നാമ അഹന്തി വാ ഏതേ മാനേ കരോതി. യഥാ ച ദാസോ, ഏവം പുക്കുസചണ്ഡാലാദയോപി ഏതേ മാനേ കരോന്തിയേവ.

ഏത്ഥ ച സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീതി, ച സദിസസ്സ സദിസോഹമസ്മീതി ച ഹീനസ്സ ഹീനോഹമസ്മീതി ച ഇമേ തയോ മാനാ യാഥാവമാനാ നാമ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝാ. സേസാ ഛ മാനാ അയാഥാവമാനാ നാമ പഠമമഗ്ഗവജ്ഝാ.

തയോ അദ്ധാതി തയോ കാലാ. **അതീതോ അദ്ധാ**തിആദീസു ദ്വേപരിയായാ സുത്തന്തപരിയായോ ച അഭിധമ്മപരിയായോ ച. സുത്തന്തപരിയായേന പടിസന്ധിതോ പുബ്ബേ **അതീതോ അദ്ധാ** നാമ. ചുതിതോ പച്ഛാ **അനാഗതോ അദ്ധാ** നാമ. സഹ ചുതിപടിസന്ധീഹി തദന്തരം **പച്ചുപ്പന്നോ അദ്ധാ** നാമ. അഭിധമ്മപരിയായേന തീസു ഖണേസു ഭങ്ഗതോ ഉദ്ധം **അതീതോ അദ്ധാ** നാമ. ഉപ്പാദതോ പുബ്ബേ **അനാഗതോ അദ്ധാ** നാമ. ഖണത്തയേ **പച്ചുപ്പന്നോ അദ്ധാ**

നാമ. അതീതാദിഭേദോ ച നാമ അയം ധമ്മാനം ഹോതി, ന കാലസ്സ. അതീതാദിഭേദേ പന ധമ്മേ ഉപാദായ ഇധ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനോപി കാലോ തേനേവ വോഹാരേന വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

തയോ അന്താതി തയോ കോട്ഠാസാ. ''കായബന്ധനസ്സ അന്തോ ജീരതീ''തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൨൭൮) ഹി അന്തോയേവ അന്തോ. ''ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൫൧) പരഭാഗോ അന്തോ. ''അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാന''ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൦) ഏത്ഥ ലാമകഭാവോ അന്തോ. ''സക്കായോ ഖോ, ആവുസോ, പഠമോ അന്തോ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൬.൬൧) കോട്ഠാസോ അന്തോ. ഇധ കോട്ഠാസോ അധിപ്പേതോ. **സക്കായോ**തി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. **സക്കായസമുദയോ**തി തേസം നിബ്ബത്തികാ പുരിമതണ്ഹാ. **സക്കായനിരോധോ**തി ഉഭിന്നം അപ്പവത്തിഭൂതം നിബ്ബാനം. മഗ്ഗോ പന നിരോധാധിഗമസ്സ ഉപായത്താ നിരോധേ ഗഹിതേ ഗഹിതോവാതി വേദിതബ്ബോ.

ദുക്ഖദുക്ഖതാതി ദുക്ഖഭൂതാ ദുക്ഖതാ. ദുക്ഖവേദനായേതം നാമം. **സങ്ഖാരദുക്ഖതാ**തി സങ്ഖാരഭാവേന ദുക്ഖതാ. അദുക്ഖമസുഖാവേദനായേതം നാമം. സാ ഹി സങ്ഖതത്താ ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗപീളിതാ, തസ്മാ അഞ്ഞദുക്ഖസഭാവവിരഹതോ സങ്ഖാരദുക്ഖതാതി വുത്താ. **വിപരിണാമദുക്ഖതാ**തി വിപരിണാമേ ദുക്ഖതാ. സുഖവേദനായേതം നാമം. സുഖസ്സ ഹി വിപരിണാമേ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ സുഖം വിപരിണാമദുക്ഖതാതി വുത്തം. അപിച ഠപേത്വാ ദുക്ഖവേദനം സുഖവേദനഞ്ച സബ്ബേപി തേഭൂമകാ ധമ്മാ ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ''തി വചനതോ സങ്ഖാരദുക്ഖതാതി വേദിതബ്ബാ.

മിച്ഛത്തനിയതോതി മിച്ഛാസഭാവോ ഹുത്വാ നിയതോ. നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിയാ സദ്ധിം ആനന്തരിയകമ്മസ്സേതം നാമം. സമ്മാസഭാവേ നിയതോ **സമ്മത്തനിയതോ.** ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനമേതം നാമം. ന നിയതോതി **അനിയതോ.** അവസേസാനം ധമ്മാനമേതം നാമം.

തയോ തമാതി ''തമന്ധകാരോ സമ്മോഹോ അവിജ്ജോഘോ മഹാഭയോ''തി വചനതോ അവിജ്ജാ തമോ നാമ. ഇധ പന അവിജ്ജാസീസേന വിചികിച്ഛാ വുത്താ. **ആരബ്ഭാ**തി ആഗമ്മ. **കങ്ഖതീ**തി കങ്ഖം ഉപ്പാദേതി. **വിചികിച്ഛതീ**തി വിചിനന്തോ കിച്ഛം ആപജ്ജതി, സന്നിട്ഠാതും ന സക്കോതി. **നാധിമുച്ചതീ**തി തത്ഥ അധിമുച്ചിതും ന സക്കോതി. **ന സമ്പസീദതീ**തി തം ആരബ്ഭ പസാദം ആരോപേതും ന സക്കോതി.

അരക്ഖേയ്യാനീതി ന രക്ഖിതബ്ബാനി. തീസു ദ്വാരേസു പച്ചേകം രക്ഖണകിച്ചം നത്ഥി, സബ്ബാനി സതിയാ ഏവ രക്ഖിതാനീതി ദീപേതി. **നത്ഥി തഥാഗതസ്സാ**തി. ''ഇദം നാമ മേ സഹസാ ഉപ്പന്നം കായദുച്ചരിതം, ഇമാഹം യഥാ മേ പരോ ന ജാനാതി , തഥാ രക്ഖാമി, പടിച്ഛാദേമീ''തി ഏവം രക്ഖിതബ്ബം നത്ഥി തഥാഗതസ്സ കായദുച്ചരിതം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. കിം പന സേസഖീണാസവാനം കായസമാചാരാദയോ അപരിസുദ്ധാതി? നോ അപരിസുദ്ധാ. ന പന തഥാഗതസ്സ വിയ പരിസുദ്ധാ. അപ്പസ്സുതഖീണാസവോ ഹി കിഞ്ചാപി ലോകവജ്ജം നാപജ്ജതി, പണ്ണത്തിയം പന അകോവിദത്താ വിഹാരകാരം കുടികാരം സഹഗാരം സഹസേയ്യന്തി ഏവരൂപാ കായദ്വാരേ

ആപത്തിയോ ആപജ്ജതി. സഞ്ചരിത്തം പദസോധമ്മം ഉത്തരിഛപ്പഞ്ചവാചം ഭൂതാരോചനന്തി ഏവരൂപാ വചീദ്വാരേ ആപത്തിയോ ആപജ്ജതി. ഉപനിക്ഖിത്തസാദിയനവസേന മനോദ്വാരേ രൂപിയപ്പടിഗ്ഗാഹണാപത്തിം ആപജ്ജതി, ധമ്മസേനാപതിസദിസസ്സാപി ഹി ഖീണാസവസ്സ മനോദ്വാരേ സഉപാരമ്ഭവസേന മനോദുച്ചരിതം ഉപ്പജ്ജതി ഏവ.

ചാതുമവത്ഥുസ്മിഞ്ഹി പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാനം പണാമിതകാലേ തേസം അത്ഥായ ചാതുമേയ്യകേഹി സക്യേഹി ഭഗവതി ഖമാപിതേ ഥേരോ ഭഗവതാ "കിന്തി തേ സാരിപുത്ത അഹോസി മയാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പണാമിതേ"തി പുട്ഠോ അഹം പരിസായ അബ്യത്തഭാവേന സത്ഥാരാ പണാമിതോ. ഇതോ ദാനി പട്ഠായ പരം ന ഓവദിസ്സാമീതി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ ആഹ "ഏവം ഖോ മേ, ഭന്തേ, അഹോസി ഭഗവതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ പണാമിതോ, അപ്പോസ്സുക്കോ ദാനി ഭഗവാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരം അനുയുത്തോ വിഹരിസ്സതി, മയമ്പി ദാനി അപ്പോസ്സുക്കാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരം അനുയുത്താ വിഹരിസ്സാമാ"തി.

അഥസ്സ തസ്മിം മനോദുച്ചരിതേ ഉപാരമ്ഭം ആരോപേന്തോ സത്ഥാ ആഹ - "ആഗമേഹി ത്വം, സാരിപുത്ത ന ഖോ തേ, സാരിപുത്ത, പുനപി ഏവരൂപം ചിത്തം ഉപ്പാദേതബ്ബ"ന്തി. ഏവം പരം ന ഓവദിസ്സാമി നാനുസാസിസ്സാമീതി വിതക്കിതമത്തമ്പി ഥേരസ്സ മനോദുച്ചരിതം നാമ ജാതം. ഭഗവതോ പന ഏത്തകം നാമ നത്ഥി, അനച്ഛരിയഞ്ചേതം. സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തസ്സ ദുച്ചരിതം ന ഭവേയ്യ. ബോധിസത്തഭൂമിയം ഠിതസ്സ ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സാപി പനസ്സ നാഹോസി. ഉദരച്ഛവിയാ പിട്ഠികണ്ടകം അല്ലീനായ "കാലങ്കതോ സമണോ ഗോതമോ"തി ദേവതാനം വിമതിയാ ഉപ്പജ്ജമാനായപി "സിദ്ധത്ഥ കസ്മാ കിലമസി? സക്കാ ഭോഗേ ച ഭുഞ്ജിതും പുഞ്ഞാനി ച കാതു"ന്തി മാരേന പാപിമതാ വുച്ചമാനസ്സ "ഭോഗേ ഭുഞ്ജിസ്സാമീ"തി വിതക്കമത്തമ്പി നുപ്പജ്ജതി. അഥ നം മാരോ ബോധിസത്തകാലേ ഛബ്ബസ്സാനി ബുദ്ധകാലേ ഏകം വസ്സം അനുബന്ധിത്വാ കിഞ്ചി വജ്ജം അപസ്സിത്വാ ഇദം വത്വാ പക്കാമി -

> "സത്തവസ്സാനി ഭഗവന്തം, അനുബന്ധിം പദാപദം;
> ഓതാരം നാധിഗച്ഛിസ്സം, സമ്ബുദ്ധസ്സ സതീമതോ"തി. (സു॰ നി॰ ൪൪൮);

അപിച അട്ഠാരസന്നം ബുദ്ധധമ്മാനം വസേനാപി ഭഗവതോ ദുച്ചരിതാഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **അട്ഠാരസ ബുദ്ധധമ്മാ** നാമ നത്ഥി തഥാഗതസ്സ കായദുച്ചരിതം, നത്ഥി വചീദുച്ചരിതം, നത്ഥി മനോദുച്ചരിതം, അതീതേ ബുദ്ധസ്സ അപ്പടിഹതഞാണം, അനാഗതേ, പച്ചുപ്പന്നേ ബുദ്ധസ്സ അപ്പടിഹതഞാണം, സബ്ബം കായകമ്മം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണാനുപരിവത്തി, സബ്ബം വചീകമ്മം, സബ്ബം മനോകമ്മം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണാനുപരിവത്തി, നത്ഥി ഛന്ദസ്സ ഹാനി, നത്ഥി വീരിയസ്സ ഹാനി, നത്ഥി സതിയാ ഹാനി, നത്ഥി ദവാ, നത്ഥി രവാ, നത്ഥി ചലിതം നത്ഥി സഹസാ, നത്ഥി അബ്യാവടോ മനോ, നത്ഥി അകുസലചിത്തന്തി.

കിഞ്ചനാതി പലിബോധാ. **രാഗോ കിഞ്ചന**ന്തി രാഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോ സത്തേ ബന്ധതി പലിബുന്ധതി തസ്മാ കിഞ്ചനന്തി വുച്ചതി. ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ.

അഗ്ഗീതി അനുദഹനട്ഠേന **അഗ്ഗി. രാഗഗ്ഗീ**തി രാഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോ സത്തേ അനുദഹതി ഝാപേതി, തസ്മാ അഗ്ഗീതി വുച്ചതി. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ വത്ഥൂനി ഏകാ ദഹരഭിക്ഖുനീ ചിത്തലപബ്ബതവിഹാരേ ഉപോസഥാഗാരം ഗന്ത്വാ ദ്വാരപാലരൂപകം ഓലോകയമാനാ ഠിതാ. അഥസ്സാ അന്തോ രാഗോ ഉപ്പന്നോ. സാ തേനേവ ഝായിത്വാ കാലമകാസി. ഭിക്ഖുനിയോ ഗച്ഛമാനാ "അയം ദഹരാ ഠിതാ, പക്കോസഥ, ന"ന്തി ആഹംസു. ഏകാ ഗന്ത്വാ കസ്മാ ഠിതാസീതി ഹത്ഥേ ഗണ്ഹി. ഗഹിതമത്താ പരിവത്തിത്വാ പപതാ. ഇദം താവ രാഗസ്സ അനുദഹനതായ വത്ഥു. ദോസസ്സ പന അനുദഹനതായ **മനോപദോസികാ** ദേവാ. മോഹസ്സ അനുദഹനതായ **ഖിഡ്ഡാപദോസികാ** ദേവാ ദട്ഠബ്ബാ. മോഹവസേന ഹി താസം സതിസമ്മോസോ ഹോതി. തസ്മാ ഖിഡ്ഡാവസേന ആഹാരകാലം അതിവത്തിത്വാ കാലങ്കരോന്തി.

ആഹുനേയ്യഗ്ഗീതിആദീസു ആഹുനം വുച്ചതി സക്കാരോ, ആഹുനം അരഹന്തീതി **ആഹുനേയ്യാ.** മാതാപിതരോ ഹി പുത്താനം ബഹൂപകാരതായ ആഹുനം അരഹന്തി. തേസു വിപ്പടിപജ്ജമാനാ പുത്താ നിരയാദീസു നിബ്ബത്തന്തി. തസ്മാ കിഞ്ചാപി മാതാപിതരോ നാനുദഹന്തി, അനുദഹനസ്സ പന പച്ചയാ ഹോന്തി. ഇതി അനുദഹനട്ഠേന ആഹുനേയ്യഗ്ഗീതി വുച്ചന്തി. സ്വായമത്ഥോ മിത്തവിന്ദകവത്ഥുനാ ദീപേതബ്ബോ -

മിത്തവിന്ദകോ ഹി മാതരാ "താത, അജ്ജ ഉപോസഥികോ ഹുത്വാ വിഹാരേ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസ്സവനം സുണ, സഹസ്സം തേ ദസ്സാമീ"തി വുത്തോ ധനലോഭേന ഉപോസഥം സമാദായ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഇദം ഠാനം അകുതോഭയന്തി സല്ലക്ഖേത്വാ ധമ്മാസനസ്സ ഹേട്ഠാ നിപന്നോ സബ്ബരത്തിം നിദ്ദായിത്വാ ഘരം അഗമാസി. മാതാ പാതോവ യാഗും പചിത്വാ ഉപനാമേസി. സോ സഹസ്സം ഗഹേത്വാവ പിവി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - "ധനം സംഹരിസ്സാമീ"തി. സോ നാവായ സമുദ്ദം പക്ഖന്ദിതുകാമോ അഹോസി. അഥ നം മാതാ "താത, ഇമസ്മിം കുലേ ചത്താലീസകോടിധനം അത്ഥി, അലം ഗമനേനാ"തി നിവാരേസി. സോ തസ്സാ വചനം അനാദിയിത്വാ ഗച്ഛതി ഏവ. മാതാ പുരതോ അട്ഠാസി. അഥ നം കുജ്ഝിത്വാ "അയം മയ്ഹം പുരതോ തിട്ഠതീ"തി പാദേന പഹരിത്വാ പതിതം അന്തരം കത്വാ അഗമാസി.

മാതാ ഉട്ഠഹിത്വാ "മാദിസായ മാതരി ഏവരൂപം കമ്മം കത്വാ ഗതസ്സ തേ ഗതട്ഠാനേ സുഖം ഭവിസ്സതീതി ഏവംസഞ്ഞീ നാമ ത്വം പുത്താ"തി ആഹ. തസ്സ നാവം ആരുയ്ഹ ഗച്ഛതോ സത്തമേ ദിവസേ നാവാ അട്ഠാസി. അഥ തേ മനുസ്സാ "അദ്ധാ ഏത്ഥ പാപപുരിസോ അത്ഥി സലാകം ദേഥാ"തി ആഹംസു. സലാകാ ദിയ്യമാനാ തസ്സേവ തിക്ഖത്തും പാപുണാതി. തേ തസ്സ ഉളുമ്പം ദത്വാ തം സമുദ്ദേ പക്ഖിപിംസു. സോ ഏകം ദീപം ഗന്ത്വാ വിമാനപേതീഹി സദ്ധിം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ താഹി "പുരതോ പുരതോ മാ അഗമാസീ"തി വുച്ചമാനോപി തദ്ദിഗുണം തദ്ദിഗുണം സമ്പത്തിം പസ്സന്തോ അനുപുബ്ബേന ഖുരചക്കധരം ഏകം അദ്ദസ. തസ്സ തം ചക്കം പദുമപുപ്ഫം വിയ ഉപട്ഠാസി. സോ തം ആഹ - "അമ്ഭോ, ഇദം തയാ പിളന്ധിതം പദുമം മയ്ഹം ദേഹീ"തി. "ന ഇദം സാമി പദുമം, ഖുരചക്കം ഏത"ന്തി. സോ "വഞ്ചേസി മം, ത്വം കിം മയാ പദുമം അദിട്ഠപുബ്ബ"ന്തി വത്വാ ത്വം ലോഹിതചന്ദനം വിലിമ്പിത്വാ പിളന്ധനം പദുമപുപ്ഫം മയ്ഹം ന ദാതുകാമോതി ആഹ. സോ ചിന്തേസി "അയമ്പി മയാ കതസദിസം കമ്മം കത്വാ തസ്സ ഫലം

അനുഭവിതുകാമോ"തി. അഥ നം "ഹന്ദ രേ"തി വത്വാ തസ്സ മത്ഥകേ ചക്കം പക്ഖിപി. തേന വുത്തം -

"ചതുബ്ഭി അട്ഠജ്ഝഗമാ, അട്ഠാഹിപി ച സോളസ;
സോളസാഹി ച ബാത്തിംസ, അത്രിച്ഛം ചക്കമാസദോ;
ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ"തി. (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪).

ഗഹപതീതി പന ഗേഹസാമികോ വുച്ചതി. സോ മാതുഗാമസ്സ സയനവത്ഥാലങ്കാരാദിഅനുപ്പദാനേന ബഹൂപകാരോ. തം അതിചരന്തോ മാതുഗാമോ നിരയാദീസു നിബ്ബത്തതി, തസ്മാ സോപി പുരിമനയേനേവ അനുദഹനട്ഠേന ഗഹപതഗ്ഗീതി വുത്തോ.

തത്ഥ വത്ഥു - കസ്സപബുദ്ധസ്സ കാലേ സോതാപന്നസ്സ ഉപാസകസ്സ ഭരിയാ അതിചാരിനീ അഹോസി . സോ തം പച്ചക്ഖതോ ദിസ്വാ "കസ്മാ ത്വം ഏവം കരോസീ"തി ആഹ. സാ "സചാഹം ഏവരൂപം കരോമി, അയം മേ സുനഖോ വിലുപ്പമാനോ ഖാദതൂ"തി വത്വാ കാലങ്കത്വാ കണ്ണമുണ്ഡകദഹേ വേമാനികപേതീ ഹുത്വാ നിബ്ബത്താ. ദിവാ സമ്പത്തിം അനുഭവതി, രത്തിം ദുക്ഖം. തദാ ബാരാണസിരാജാ മിഗവം ചരന്തോ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ അനുപുബ്ബേന കണ്ണമുണ്ഡകദഹം സമ്പത്തോ തായ സദ്ധിം സമ്പത്തിം അനുഭവതി. സാ തം വഞ്ചേത്വാ രത്തിം ദുക്ഖം അനുഭവതി. സോ ഞത്വാ "കത്ഥ നു ഖോ ഗച്ഛതീ"തി പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ ഗന്ത്വാ അവിദൂരേ ഠിതോ കണ്ണമുണ്ഡകദഹതോ നിക്ഖമിത്വാ തം "പടപട"ന്തി ഖാദമാനം ഏകം സുനഖം ദിസ്വാ അസിനാ ദ്വിധാ ഛിന്ദി. ദ്വേ അഹേസും. പുന ഛിന്നേ ചത്താരോ. പുന ഛിന്നേ അട്ഠ. പുന ഛിന്നേ സോളസ അഹേസും. സാ "കിം കരോസി സാമീ"തി ആഹ. സോ "കിം ഇദ"ന്തി ആഹ. സാ "ഏവം അകത്വാ ഖേളപിണ്ഡം ഭൂമിയം നിട്ഠുഭിത്വാ പാദേന ഘംസാഹീ"തി ആഹ. സോ തഥാ അകാസി. സുനഖാ അന്തരധായിംസു. തം ദിവസം തസ്സാ കമ്മം ഖീണം. രാജാ വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ഗന്തും ആരദ്ധോ. സാ "മയ്ഹം, സാമി, കമ്മം ഖീണം മാ അഗമാ"തി ആഹ. രാജാ അസുത്വാവ ഗതോ.

ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗീതി ഏത്ഥ പന **ദക്ഖിണാ**തി ചത്താരോ പച്ചയാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ദക്ഖിണേയ്യോ. സോ ഗിഹീനം തീസു സരണേസു പഞ്ചസു സീലേസു ദസസു സീലേസു മാതാപിതുഉപട്ഠാനേ ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണഉപട്ഠാനേതി ഏവമാദീസു കല്യാണധമ്മേസു നിയോജനേന ബഹൂപകാരോ, തസ്മിം മിച്ഛാപടിപന്നാ ഗിഹീ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അക്കോസിത്വാ പരിഭാസിത്വാ നിരയാദീസു നിബ്ബത്തന്തി, തസ്മാ സോപി പുരിമനയേനേവ അനുദഹനട്ഠേന ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗീതി വുത്തോ. ഇമസ്സ പനത്ഥസ്സ വിഭാവനത്ഥം വിമാനവത്ഥുസ്മിം രേവതീവത്ഥു വിത്ഥാരേതബ്ബം.

"തിവിധേന രൂപസങ്ഗഹോ"തി ഏത്ഥ **തിവിധേനാ**തി തീഹി കോട്ഠാസേഹി. **സങ്ഗഹോ**തി ജാതിസഞ്ജാതികിരിയഗണനവസേന ചതുബ്ബിധോ സങ്ഗഹോ. തത്ഥ സബ്ബേ ഖത്തിയാ ആഗച്ഛന്തൂതിആദികോ (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൩) ജാതിസങ്ഗഹോ. സബ്ബേ കോസലകാതിആദികോ സഞ്ജാതിസങ്ഗഹോ. സബ്ബേ ഹത്ഥാരോഹാതിആദികോ കിരിയസങ്ഗഹോ. ചക്ഖായതനം കതമം ഖന്ധഗണനം ഗച്ഛതീതി? ചക്ഖായതനം രൂപക്ഖന്ധഗണനം ഗച്ഛതീതി. ഹഞ്ചി ചക്ഖായതനം രൂപക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതന്തി അയം ഗണനസങ്ഗഹോ, സോ

ഇധ അധിപ്പേതോ. തസ്മാ തിവിധേന രൂപസങ്ഗഹോതി തീഹി കോട്ഠാസേഹി രൂപഗണനാതി അത്ഥോ.

സനിദസ്സനാദീസു അത്താനം ആരബ്ഭ പവത്തേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതേന സഹ നിദസ്സനേനാതി **സനിദസ്സനം.** ചക്ഖുപടിഹനനസമത്ഥതോ സഹ പടിഘേനാതി **സപ്പടിഘം.** തം അത്ഥതോ രൂപായതനമേവ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതം നാസ്സ നിദസ്സനന്തി **അനിദസ്സനം.** സോതാദിപടിഹനനസമത്ഥതോ സഹ പടിഘേനാതി **സപ്പടിഘം.** തം അത്ഥതോ ചക്ഖായതനാദീനി നവ ആയതനാനി. വുത്തപ്പകാരം നാസ്സ നിദസ്സനന്തി **അനിദസ്സനം.** നാസ്സ പടിഘോതി **അപ്പടിഘം.** തം അത്ഥതോ ഠപേത്വാ ദസായതനാനി അവസേസം സുഖുമരൂപം.

തയോ സങ്ഖാരാതി സഹജാതധമ്മേ ചേവ സമ്പരായേ ഫലധമ്മേ ച സങ്ഖരോന്തി രാസീ കരോന്തീതി സങ്ഖാരാ. അഭിസങ്ഖരോതീതി അഭിസങ്ഖാരോ. പുഞ്ഞോ അഭിസങ്ഖാരോ **പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ.**

"തത്ഥ കതമോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ? കുസലാ ചേതനാ കാമാവചരാ രൂപാവചരാ ദാനമയാ സീലമയാ ഭാവനാമയാ"തി ഏവം വുത്താനം അട്ഠന്നം കാമാവചരകുസലമഹാചിത്തചേതനാനം, പഞ്ചന്നം രൂപാവചരകുസലചേതനാനഞ്ചേതം അധിവചനം. ഏത്ഥ ച ദാനസീലമയാ അട്ഠേവ ചേതനാ ഹോന്തി. ഭാവനാമയാ തേരസാപി. യഥാ ഹി പഗുണം ധമ്മം സജ്ഝായമാനോ ഏകം ദ്വേ അനുസന്ധിം ഗതോപി ന ജാനാതി, പച്ഛാ ആവജ്ജന്തോ ജാനാതി, ഏവമേവ കസിണപരികമ്മം കരോന്തസ്സ പഗുണജ്ഝാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഞാണവിപ്പയുത്താപി ഭാവനാ ഹോതി. തേന വുത്തം "ഭാവനാമയാ തേരസാപീ"തി.

തത്ഥ ദാനമയാദീസു "ദാനം ആരബ്ഭ ദാനമധികിച്ച യാ ഉപ്പജ്ജതി ചേതനാ സഞ്ചേതനാ ചേതയിതത്തം, അയം വുച്ചതി ദാനമയോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ. സീലം ആരബ്ഭ, ഭാവനം ആരബ്ഭ, ഭാവനമധികിച്ച യാ ഉപ്പജ്ജതി ചേതനാ സഞ്ചേതനാ ചേതയിതത്തം, അയം വുച്ചതി ഭാവനാമയോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ"തി അയം സങ്ഖേപദേസനാ.

ചീവരാദീസു പന ചതൂസു പച്ചയേസു രൂപാദീസു വാ ഛസു ആരമ്മണേസു അന്നാദീസു വാ ദസസു ദാനവത്ഥൂസു തം തം ദേന്തസ്സ തേസം ഉപ്പാദനതോ പട്ഠായ പുബ്ബഭാഗേ, പരിച്ചാഗകാലേ, പച്ഛാ സോമനസ്സചിത്തേന അനുസ്സരണേ ചാതി തീസു കാലേസു പവത്താ ചേതനാ ദാനമയാ നാമ. സീലപൂരണത്ഥായ പന പബ്ബജിസ്സാമീതി വിഹാരം ഗച്ഛന്തസ്സ, പബ്ബജന്തസ്സ മനോരഥം മത്ഥകം പാപേത്വാ പബ്ബജിതോ വതമ്ഹി സാധു സാധൂതി ആവജ്ജന്തസ്സ, പാതിമോക്ഖം സംവരന്തസ്സ, ചീവരാദയോ പച്ചയേ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ, ആപാഥഗതേസു രൂപാദീസു ചക്ഖുദ്വാരാദീനി സംവരന്തസ്സ, ആജീവം സോധേന്തസ്സ ച പവത്താ ചേതനാ സീലമയാ നാമ.

പടിസമ്ഭിദായം വുത്തേന വിപസ്സനാമഗ്ഗേന "ചക്ഖും അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഭാവേന്തസ്സ...പേ... മനം. രൂപേ. ധമ്മേ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ... മനോവിഞ്ഞാണം. ചക്ഖുസമ്ഫസ്സം...പേ... മനോസമ്ഫസ്സം. ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം വേദനം...പേ... മനോസമ്ഫസ്സജം വേദനം.

രൂപസഞ്ഞം , ജരാമരണം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ഭാവേന്തസ്സ പവത്താ ചേതനാ ഭാവനാമയാ നാമാ''തി അയം വിത്ഥാരകഥാ.

അപുഞ്ഞോ ച സോ അഭിസങ്ഖാരോ ചാതി **അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ.** ദ്വാദസഅകുസലചിത്തസമ്പയുത്താനം ചേതനാനം ഏതം അധിവചനം. വുത്തമ്പി ചേതം ''തത്ഥ കതമോ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ? അകുസലചേതനാ കാമാവചരാ, അയം വുച്ചതി അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ''തി. ആനേഞ്ജം നിച്ചലം സന്തം വിപാകഭൂതം അരൂപമേവ അഭിസങ്ഖരോതീതി **ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ.** ചതുന്നം അരൂപാവചരകുസലചേതനാനം ഏതം അധിവചനം. യഥാഹ ''തത്ഥ കതമോ ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ? കുസലചേതനാ അരൂപാവചരാ, അയം വുച്ചതി ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ''തി.

പുഗ്ഗലത്തികേ സത്തവിധോ പുരിസപുഗ്ഗലോ, തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖതീതി **സേക്ഖോ.** ഖീണാസവോ സിക്ഖിതസിക്ഖത്താ പുന ന സിക്ഖിസ്സതീതി **അസേക്ഖോ.** പുഥുജ്ജനോ സിക്ഖാഹി പരിബാഹിയത്താ **നേവസേക്ഖോ നാസേക്ഖോ.**

ഥേരത്തികേ ജാതിമഹല്ലകോ ഗിഹീ **ജാതിഥേരോ** നാമ. ''ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, ഥേരകരണാ ധമ്മാ. ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഥേരോ സീലവാ ഹോതി, ബഹുസ്സുതോ ഹോതി, ചതുന്നം ഝാനാനം ലാഭീ ഹോതി, ആസവാനം ഖയാ ബഹുസ്സുതോ ഹോതി, ചതുന്നം ഝാനാനം ലാഭീ ഹോതി, ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ ഥേരകരണാ ധമ്മാ''തി (അം॰ നി॰ ര്.൨൨). ഏവം വുത്തേസു ധമ്മേസു ഏകേന വാ അനേകേഹി വാ സമന്നാഗതോ **ധമ്മഥേരോ** നാമ. അഞ്ഞതരോ ഥേരനാമകോ ഭിക്ഖൂതി ഏവം ഥേരനാമകോ വാ, യം വാ പന മഹല്ലകകാലേ പബ്ബജിതം സാമണേരാദയോ ദിസ്വാ ഥേരോ ഥേരോതി വദന്തി, അയം **സമ്മുതിഥേരോ** നാമ.

പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു ദാനമേവ **ദാനമയം.** പുഞ്ഞകിരിയാ ച സാ തേസം തേസം ആനിസംസാനം വത്ഥു ചാതി **പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു.** ഇതരേസുപി ദ്വീസു ഏസേവ നയോ. അത്ഥതോ പന പുബ്ബേ വുത്തദാനമയചേതനാദിവസേനേവ സദ്ധിം പുബ്ബഭാഗഅപരഭാഗചേതനാഹി ഇമാനി തീണി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി വേദിതബ്ബാനി. ഏകമേകഞ്ചേത്ഥ പുബ്ബഭാഗതോ പട്ഠായ കായേന കരോന്തസ്സ കായകമ്മം ഹോതി. തദത്ഥം വാചം നിച്ഛാരേന്തസ്സ വചീകമ്മം. കായങ്ഗവാചങ്ഗം അചോപേത്വാ മനസാ ചിന്തേന്തസ്സ മനോകമ്മം. അന്നാദീനി ദേന്തസ്സ ചാപി അന്നദാനാദീനി ദേമീതി വാ ദാനപാരമിം ആവജ്ജേത്വാ വാ ദാനകാലേ ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ഹോതി. വത്തസീസേ ഠത്വാ ദദതോ സീലമയം. ഖയതോ വയതോ സമ്മസനം പട്ഠപേത്വാ ദദതോ ഭാവനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു ഹോതി.

അപരാനിപി സത്ത പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി അപചിതിസഹഗതം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു, വേയ്യാവച്ചസഹഗതം, പത്താനുപ്പദാനം, പത്തബ്ഭനുമോദനം, ദേസനാമയം, സവനമയം, ദിട്ഠിജുഗതം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂതി. തത്ഥ മഹല്ലകം ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗമനപത്തചീവരപ്പടിഗ്ഗഹണഅഭിവാദനമഗ്ഗസമ്പദാനാദിവസേന

അപചിതിസഹഗതം വേദിതബ്ബം. വുഡ്ഢതരാനം വത്തപ്പടിപത്തികരണവസേന, ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ഗാമേ ഭിക്ഖം സമാദപേത്വാ ഉപസംഹരണവസേന, "ഗച്ഛ ഭിക്ഖൂനം പത്തം ആഹരാ"തി സുത്വാ വേഗേന ഗന്ത്വാ പത്താഹരണാദിവസേന ച വേയ്യാവച്ചസഹഗതം വേദിതബ്ബം. ചത്താരോ പച്ചയേ ദത്വാ സബ്ബസത്താനം പത്തി ഹോതൂതി പവത്തനവസേന പത്താനുപ്പദാനം വേദിതബ്ബം. പരേഹി ദിന്നായ പത്തിയാ സാധു സുട്ഠൂതി അനുമോദനാവസേന പത്തബ്ഭനുമോദനം വേദിതബ്ബം. ഏകോ "ഏവം മം 'ധമ്മകഥികോ'തി ജാനിസ്സന്തീ"തി ഇച്ഛായ ഠത്വാ ലാഭഗരുകോ ഹുത്വാ ദേസേതി, തം ന മഹപ്ഫലം. ഏകോ അത്തനോ പഗുണധമ്മം അപച്ചാസീസമാനോ പരേസം ദേസേതി, ഇദം ദേസനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു നാമ. ഏകോ സുണന്തോ "ഇതി മം 'സദ്ധോ'തി ജാനിസ്സന്തീ"തി സുണാതി, തം ന മഹപ്ഫലം. ഏകോ "ഏവം മേ മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതീ"തി ഹിതപ്ഫരണേന മുദുചിത്തേന ധമ്മം സുണാതി, ഇദം സവനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു. ദിട്ഠിജുഗതം പന സബ്ബേസം നിയമലക്ഖണം. യംകിഞ്ചി പുഞ്ഞം കരോന്തസ്സ ഹി ദിട്ഠിയാ ഉജുഭാവേനേവ മഹപ്ഫലം ഹോതി.

ഇതി ഇമേസം സത്തന്നം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനം പുരിമേഹേവ തീഹി സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ഹി അപചിതിവേയ്യാവച്ചാനി സീലമയേ. പത്തിദാനപത്തബ്ഭനുമോദനാനി ദാനമയേ. ദേസനാസവനാനി ഭാവനാമയേ. ദിട്ഠിജുഗതം തീസുപി സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി.

ചോദനാവത്ഥൂനീതി ചോദനാകാരണാനി. **ദിട്ഠേനാ**തി മംസചക്ഖുനാ വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ വാ വീതിക്കമം ദിസ്വാ ചോദേതി. **സുതേനാ**തി പകതിസോതേന വാ ദിബ്ബസോതേന വാ പരസ്സ സദ്ദം സുത്വാ ചോദേതി. **പരിസങ്കായ വാ**തി ദിട്ഠപരിസങ്കിതേന വാ സുതപരിസങ്കിതേന വാ മുതപരിസങ്കിതേന വാ ചോദേതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന സമന്തപാസാദികായം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

കാമൂപപത്തിയോതി കാമൂപസേവനാ കാമപ്പടിലാഭാ വാ. **പച്ചുപട്ഠിതകാമാ**തി നിബദ്ധകാമാ നിബദ്ധാരമ്മണാ. **സേയ്യഥാപി മനുസ്സാ**തി യഥാ മനുസ്സാ. മനുസ്സാ ഹി നിബദ്ധേയേവ വത്ഥുസ്മിം വസം വത്തേന്തി . യത്ഥ പടിബദ്ധചിത്താ ഹോന്തി, സതമ്പി സഹസ്സമ്പി ദത്വാ മാതുഗാമം ആനേത്വാ നിബദ്ധഭോഗം ഭുഞ്ജന്തി. **ഏകച്ചേ ദേവാ** നാമ ചതുദേവലോകവാസിനോ. തേപി നിബദ്ധവത്ഥുസ്മിംയേവ വസം വത്തേന്തി. **ഏകച്ചേ വിനിപാതികാ** നാമ നേരയികേ ഠപേത്വാ അവസേസാ മച്ഛകച്ഛപാദയോപി ഹി നിബദ്ധവത്ഥുസ്മിംയേവ വസം വത്തേന്തി. മച്ഛോ അത്തനോ മച്ഛിയാ കച്ഛപോ കച്ഛപിയാതി . **നിമ്മിനിത്വാ നിമ്മിനിത്വാ**തി നീലപീതാദിവസേന യാദിസം യാദിസം അത്തനോ രൂപം ഇച്ഛന്തി, താദിസം താദിസം നിമ്മിനിത്വാ ആയസ്മതോ അനുരുദ്ധസ്സ പുരതോ മനാപകായികാ ദേവതാ വിയ. **നിമ്മാനരതീ**തി ഏവം സയം നിമ്മിതേ നിമ്മിതേ നിമ്മാനേ രതി ഏതേസന്തി നിമ്മാനരതീ. **പരനിമ്മിതകാമാ**തി പരേഹി നിമ്മിതകാമാ. തേസഞ്ഹി മനം ഞത്വാ പരേ യഥാരുചിതം കാമഭോഗം നിമ്മിനന്തി, തേ തത്ഥ വസം വത്തേന്തി. കഥം പരസ്സ മനം ജാനന്തീതി? പകതിസേവനവസേന. യഥാ ഹി കുസലോ സൂദോ രഞ്ഞോ ഭുഞ്ജന്തസ്സ യം യം സോ ബഹും ഗണ്ഹാതി, തം തം തസ്സ രുച്ചതീതി ജാനാതി, ഏവം പകതിയാ അഭിരുചിതാരമ്മണം ഞത്വാ താദിസകംയേവ നിമ്മിനന്തി. തേ തത്ഥ വസം വത്തേന്തി, മേഥുനം

സേവന്തി. കേചി പന ഥേരാ “ഹസിതമത്തേന ഓലോകിതമത്തേന ആലിങ്ഗിതമത്തേന ച തേസം കാമകിച്ചം ഇജ്ഝതീ”തി വദന്തി, തം അട്ഠകഥായം “ഏതം പന നത്ഥീ”തി പടിക്ഖിത്തം. ന ഹി കായേന അഫുസന്തസ്സ ഫോട്ഠബ്ബം കാമകിച്ചം സാധേതി. ഛന്നമ്പി ഹി കാമാവചരാനം കാമാ പാകതികാ ഏവ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> “ഛ ഏതേ കാമാവചരാ, സബ്ബകാമസമിദ്ധിനോ;
> സബ്ബേസം ഏകസങ്ഖാതം, ആയു ഭവതി കിത്തക”ന്തി. (വിഭ॰ ൧൦൨൩);

സുഖൂപപത്തിയോതി സുഖപ്പടിലാഭാ. **ഉപ്പാദേത്വാ ഉപ്പാദേത്വാ സുഖം വിഹരന്തീ**തി തേ ഹേട്ഠാ പഠമജ്ഝാനസുഖം നിബ്ബത്തേത്വാ ഉപരി വിപാകജ്ഝാനസുഖം അനുഭവന്തീതി അത്ഥോ. **സുഖേന അഭിസന്നാ**തി ദുതിയജ്ഝാനസുഖേന തിന്താ. **പരിസന്നാ**തി സമന്തതോ തിന്താ. **പരിപൂരാ**തി പരിപുണ്ണാ. **പരിപ്ഫുടാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. ഇദമ്പി വിപാകജ്ഝാനസുഖമേവ സന്ധായ വുത്തം. **അഹോസുഖം അഹോസുഖ**ന്തി തേസം കിര ഭവലോഭോ മഹാ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്മാ കദാചി കരഹചി ഏവം ഉദാനം ഉദാനേന്തി. **സന്തമേവാ**തി പണീതമേവ. **തുസിതാ**തി തതോ ഉത്തരിം സുഖസ്സ അപത്ഥനതോ സന്തുട്ഠാ ഹുത്വാ. **സുഖം പടിവേദേന്തീ**തി തതിയജ്ഝാനസുഖം അനുഭവന്തി.

സേക്ഖാ പഞ്ഞാതി സത്ത അരിയപഞ്ഞാ. അരഹതോ പഞ്ഞാ **അസേക്ഖാ.** അവസേസാ പഞ്ഞാ **നേവസേക്ഖാനാസേക്ഖാ.**

ചിന്താമയാദീസു അയം വിത്ഥാരോ - “തത്ഥ കതമാ ചിന്താമയാ പഞ്ഞാ? യോഗവിഹിതേസു വാ കമ്മായതനേസു യോഗവിഹിതേസു വാ സിപ്പായതനേസു യോഗവിഹിതേസു വാ വിജ്ജാട്ഠാനേസു കമ്മസ്സകതം വാ സച്ചാനുലോമികം വാ രൂപം അനിച്ചന്തി വാ…പേ॰… വിഞ്ഞാണം അനിച്ചന്തി വാ യം ഏവരൂപം അനുലോമികം ഖന്തിം ദിട്ഠിം രുചിം മുത്തിം പേക്ഖം ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തിം പരതോ അസുത്വാ പടിലഭതി, അയം വുച്ചതി **ചിന്താമയാ പഞ്ഞാ.** തത്ഥ കതമാ സുതമയാ പഞ്ഞാ? യോഗവിഹിതേസു വാ കമ്മായതനേസു…പേ॰… ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തിം പരതോ സുത്വാ പടിലഭതി, അയം വുച്ചതി **സുതമയാ പഞ്ഞാ.** (തത്ഥ കതമാ ഭാവനാമയാ പഞ്ഞാ?) സബ്ബാപി സമാപന്നസ്സ പഞ്ഞാ **ഭാവനാമയാ പഞ്ഞാ**”തി (വിഭ॰ ൭൬൮-൭൬൯).

സുതാവുധന്തി സുതമേവ ആവുധം. തം അത്ഥതോ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം. തഞ്ഹി നിസ്സായ ഭിക്ഖു പഞ്ഞാവുധം നിസ്സായ സൂരോ യോധോ അവികമ്പമാനോ മഹാകന്താരം വിയ സംസാരകന്താരം അതിക്കമതി അവിഹഞ്ഞമാനോ. തേനേവ വുത്തം - “സുതാവുധോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതീ”തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭).

പവിവേകാവുധന്തി “കായവിവേകോ ചിത്തവിവേകോ ഉപധിവിവേകോ”തി അയം തിവിധോപി വിവേകോവ ആവുധം. തസ്സ നാനാകരണം കായവിവേകോ വിവേകട്ഠകായാനം നേക്ഖമ്മാഭിരതാനം. ചിത്തവിവേകോ ച പരിസുദ്ധചിത്താനം പരമവോദാനപ്പത്താനം.

ഉപധിവിവേകോ ച നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാനം. ഇമസ്മിഞ്ഹി തിവിധേ വിവേകേ അഭിരതോ, ന കുതോചി ഭായതി. തസ്മാ അയമ്പി അവസ്സയട്ഠേന ആവുധന്തി വുത്തോ. ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞാവ ആവുധം **പഞ്ഞാവുധം.** യസ്സ സാ അത്ഥി, സോ ന കുതോചി ഭായതി, ന ചസ്സ കോചി ഭായതി. തസ്മാ സാപി അവസ്സയട്ഠേനേവ ആവുധന്തി വുത്താ.

അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയന്തി ഇതോ പുബ്ബേ അനഞ്ഞാതം അവിദിതം ധമ്മം ജാനിസ്സാമീതി പടിപന്നസ്സ ഉപ്പന്നം ഇന്ദ്രിയം. സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണസ്സേതം അധിവചനം. **അഞ്ഞിന്ദ്രിയ**ന്തി അഞ്ഞാഭൂതം ആജാനനഭൂതം ഇന്ദ്രിയം. സോതാപത്തിഫലതോ പട്ഠായ ഛസു ഠാനേസു ഞാണസ്സേതം അധിവചനം. **അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയ**ന്തി അഞ്ഞാതാവീസു ജാനനകിച്ചപരിയോസാനപ്പത്തേസു ധമ്മേസു ഇന്ദ്രിയം. അരഹത്തഫലഞാണസ്സേതം അധിവചനം.

മംസചക്ഖു ചക്ഖുപസാദോ. **ദിബ്ബചക്ഖു** ആലോകനിസ്സിതം ഞാണം. **പഞ്ഞാചക്ഖു** ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞാ.

അധിസീലസിക്ഖാദീസു അധിസീലഞ്ച തം സിക്ഖിതബ്ബതോ സിക്ഖാ ചാതി **അധിസീലസിക്ഖാ.** ഇതരസ്മിം ദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ സീലം അധിസീലം, ചിത്തം അധിചിത്തം, പഞ്ഞാ അധിപഞ്ഞാതി അയം പഭേദോ വേദിതബ്ബോ -

സീലം നാമ പഞ്ചസീലദസസീലാനി, പാതിമോക്ഖസംവരോ **അധിസീലം** നാമ. അട്ഠ സമാപത്തിയോ ചിത്തം, വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനം **അധിചിത്തം.** കമ്മസ്സകതഞാണം പഞ്ഞാ, വിപസ്സനാപഞ്ഞാ **അധിപഞ്ഞാ.** അനുപ്പന്നേപി ഹി ബുദ്ധുപ്പാദേ പവത്തതീതി പഞ്ചസീലദസസീലാനി സീലമേവ, പാതിമോക്ഖസംവരസീലം ബുദ്ധുപ്പാദേയേവ പവത്തതീതി അധിസീലം. ചിത്തപഞ്ഞാസുപി ഏസേവ നയോ. അപിച നിബ്ബാനം പത്ഥയന്തേന സമാദിന്നം പഞ്ചസീലമ്പി ദസസീലമ്പി അധിസീലമേവ. സമാപന്നാ അട്ഠ സമാപത്തിയോപി അധിചിത്തമേവ. സബ്ബം വാ ലോകിയം സീലമേവ, ലോകുത്തരം അധിസീലം. ചിത്തപഞ്ഞാസുപി ഏസേവ നയോ.

ഭാവനാസു ഖീണാസവസ്സ പഞ്ചദ്വാരികകായോ **കായഭാവനാ** നാമ. അട്ഠ സമാപത്തിയോ **ചിത്തഭാവനാ** നാമ. അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ **പഞ്ഞാഭാവനാ** നാമ. ഖീണാസവസ്സ ഹി ഏകന്തേനേവ പഞ്ചദ്വാരികകായോ സുഭാവിതോ ഹോതി. അട്ഠ സമാപത്തിയോ ചസ്സ ന അഞ്ഞേസം വിയ ദുബ്ബലാ, തസ്സേവ ച പഞ്ഞാ ഭാവിതാ നാമ ഹോതി പഞ്ഞാവേപുല്ലപത്തിയാ. തസ്മാ ഏവം വുത്തം.

അനുത്തരിയേസു വിപസ്സനാ **ദസ്സനാനുത്തരിയം** മഗ്ഗോ **പടിപദാനുസ്സരിയം.** ഫലം **വിമുത്താനുത്തരിയം.** ഫലം വാ ദസ്സനാനുത്തരിയം. മഗ്ഗോ പടിപദാനുത്തരിയം. നിബ്ബാനം വിമുത്താനുത്തരിയം. നിബ്ബാനം വാ ദസ്സനാനുത്തരിയം, തതോ ഉത്തരിഞ്ഹി ദട്ഠബ്ബം നാമ നത്ഥി. മഗ്ഗോ പടിപദാനുത്തരിയം. ഫലം വിമുത്താനുത്തരിയം. **അനുത്തരിയ**ന്തി ഉത്തമം ജേട്ഠകം.

സമാധീസു പഠമജ്ഝാനസമാധി **സവിതക്കസവിചാരോ.** പഞ്ചകനയേന ദുതിയജ്ഝാനസമാധി **അവിതക്കവിചാരമത്തോ.** സേസോ **അവിതക്കഅവിചാരോ.**

സുഞ്ഞതാദീസു തിവിധാ കഥാ ആഗമനതോ, സഗുണതോ, ആരമ്മണതോതി. ആഗമനതോ നാമ ഏകോ ഭിക്ഖു അനത്തതോ അഭിനിവിസിത്വാ അനത്തതോ ദിസ്വാ അനത്തതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ വിപസ്സനാ **സുഞ്ഞതാ** നാമ ഹോതി. കസ്മാ? അസുഞ്ഞതത്തകാരകാനം കിലേസാനം അഭാവാ. വിപസ്സനാഗമനേന മഗ്ഗസമാധി സുഞ്ഞതോ നാമ ഹോതി. മഗ്ഗാഗമനേന ഫലസമാധി സുഞ്ഞതോ നാമ. അപരോ അനിച്ചതോ അഭിനിവിസിത്വാ അനിച്ചതോ ദിസ്വാ അനിച്ചതോ വുട്ഠാതി. തസ്സ വിപസ്സനാ അനിമിത്താ നാമ ഹോതി. കസ്മാ? നിമിത്തകാരകകിലേസാഭാവാ. വിപസ്സനാഗമനേന മഗ്ഗസമാധി **അനിമിത്തോ** നാമ ഹോതി. മഗ്ഗാഗമനേന ഫലം അനിമിത്തം നാമ. അപരോ ദുക്ഖതോ അഭിനിവിസിത്വാ ദുക്ഖതോ ദിസ്വാ ദുക്ഖതോ വുട്ഠാതി, തസ്സ വിപസ്സനാ **അപ്പണിഹിതാ** നാമ ഹോതി. കസ്മാ? പണിധികാരകകിലേസാഭാവാ. വിപസ്സനാഗമനേന മഗ്ഗസമാധി അപ്പണിഹിതോ നാമ. മഗ്ഗാഗമനേന ഫലം അപ്പണിഹിതം നാമാതി അയം **ആഗമനതോ** കഥാ. മഗ്ഗസമാധി പന രാഗാദീഹി സുഞ്ഞതത്താ സുഞ്ഞതോ, രാഗനിമിത്താദീനം അഭാവാ അനിമിത്തോ, രാഗപണിധിആദീനം അഭാവാ അപ്പണിഹിതോതി അയം **സഗുണതോ** കഥാ. നിബ്ബാനം രാഗാദീഹി സുഞ്ഞതത്താ രാഗാദിനിമിത്തപണിധീനഞ്ച അഭാവാ സുഞ്ഞതഞ്ചേവ അനിമിത്തഞ്ച അപ്പണിഹിതഞ്ച. തദാരമ്മണോ മഗ്ഗസമാധി സുഞ്ഞതോ അനിമിത്തോ അപ്പണിഹിതോ. അയം **ആരമ്മണതോ** കഥാ.

സോചേയ്യാനീതി സുചിഭാവകരാ സോചേയ്യപ്പടിപദാ ധമ്മാ. വിത്ഥാരോ പനേത്ഥ “തത്ഥ കതമം **കായസോചേയ്യം?** പാണാതിപാതാ വേരമണീ”തിആദിനാ നയേന വുത്താനം തിണ്ണം സുചരിതാനം വസേന വേദിതബ്ബോ.

മോനേയ്യാനീതി മുനിഭാവകരാ മോനേയ്യപ്പടിപദാ ധമ്മാ. തേസം വിത്ഥാരോ “തത്ഥ കതമം **കായമോനേയ്യം?** തിവിധകായദുച്ചരിതസ്സ പഹാനം കായമോനേയ്യം, തിവിധം കായസുചരിതം കായമോനേയ്യം, കായാരമ്മണേ ഞാണം കായമോനേയ്യം, കായപരിഞ്ഞാ കായമോനേയ്യം, കായപരിഞ്ഞാസഹഗതോ മഗ്ഗോ കായമോനേയ്യം, കായസ്മിം ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം കായമോനേയ്യം, കായസങ്ഖാരനിരോധാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപത്തി കായമോനേയ്യം. തത്ഥ കതമം **വചീമോനേയ്യം?** ചതുബ്ബിധവചീദുച്ചരിതസ്സ പഹാനം വചീമോനേയ്യം, ചതുബ്ബിധം വചീസുചരിതം വചീമോനേയ്യം, വാചാരമ്മണേ ഞാണം വചീമോനേയ്യം വാചാപരിഞ്ഞാ വചീമോനേയ്യം പരിഞ്ഞാസഹഗതോ മഗ്ഗോ, വാചായ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം, വചീസങ്ഖാരനിരോധാ ദുതിയജ്ഝാനസമാപത്തി വചീമോനേയ്യം. തത്ഥ കതമം **മനോമോനേയ്യം?** തിവിധമനോദുച്ചരിതസ്സ പഹാനം മനോമോനേയ്യം , തിവിധം മനോസുചരിതം മനോമോനേയ്യം, മനാരമ്മണേ ഞാണം മനോമോനേയ്യം, മനോപരിഞ്ഞാ മനോമോനേയ്യം. പരിഞ്ഞാസഹഗതോ മഗ്ഗോ, മനസ്മിം ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം , ചിത്തസങ്ഖാരനിരോധാ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസമാപത്തി മനോമോനേയ്യ”ന്തി (മഹാനി॰ ൧൪).

കോസല്ലേസു **ആയോ**തി വുഡ്ഢി. **അപായോ**തി അവുഡ്ഢി. തസ്സ തസ്സ കാരണം **ഉപായോ.** തേസം പജാനനാ കോസല്ലം. വിത്ഥാരോ പന വിഭങ്ഗേ

വുത്തോയേവ.

വുത്തഞ്ഹേതം - ‘‘തത്ഥ കതമം ആയകോസല്ലം? ഇമേ ധമ്മേ മനസികരോതോ അനുപ്പന്നാ ചേവ അകുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ ച അകുസലാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തി. ഇമേ വാ പന മേ ധമ്മേ മനസികരോതോ അനുപ്പന്നാ ചേവ കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ ച കുസലാ ധമ്മാ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തന്തീതി, യാ തത്ഥ പഞ്ഞാ പജാനനാ...പേ॰... സമ്മാദിട്ഠി. ഇദം വുച്ചതി ആയകോസല്ലം. തത്ഥ കതമം അപായകോസല്ലം? ഇമേ ധമ്മേ മനസികരോതോ അനുപ്പന്നാ ചേവ കുസലാ ധമ്മാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ ച കുസലാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തി. ഇമേ വാ പന മേ ധമ്മേ മനസികരോതോ അനുപ്പന്നാ ചേവ അകുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ ച അകുസലാ ധമ്മാ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ സംവത്തന്തീതി, യാ തത്ഥ പഞ്ഞാ പജാനനാ...പേ॰... സമ്മാദിട്ഠി. ഇദം വുച്ചതി അപായകോസല്ലം. സബ്ബാപി തത്രുപായാ പഞ്ഞാ ഉപായകോസല്ല’’ന്തി (വിഭ॰ ൭൭൧). ഇദം പന അച്ചായികകിച്ചേ വാ ഭയേ വാ ഉപ്പന്നേ തസ്സ തികിച്ഛനത്ഥം ഠാനുപ്പത്തിയാ കാരണജാനനവസേനേവ വേദിതബ്ബം.

മദാതി മജ്ജനാകാരവസേന പവത്തമാനാ. തേസു ‘‘അഹം നിരോഗോ സട്ഠി വാ സത്തതി വാ വസ്സാനി അതിക്കന്തോനി, ന മേ ഹരീതകീഖണ്ഡമ്പി ഖാദിതപുബ്ബം, ഇമേ പനഞ്ഞേ അസുകം നാമ ഠാനം രുജ്ജതി, ഭേസജ്ജം ഖാദാമാതി വിചരന്തി, കോ അഞ്ഞോ മാദിസോ നിരോഗോ നാമാ’’തി ഏവം മാനകരണം **ആരോഗ്യമദോ.** ‘‘മഹല്ലകകാലേ പുഞ്ഞം കരിസ്സാമ, ദഹരമ്ഹ താവാ’’തി യോബ്ബനേ ഠത്വാ മാനകരണം **യോബ്ബനമദോ.** ‘‘ചിരം ജീവിം, ചിരം ജീവാമി, ചിരം ജീവിസ്സാമി; സുഖം ജീവിം, സുഖം ജീവാമി, സുഖം ജീവിസ്സാമീ’’തി ഏവം മാനകരണം **ജീവിതമദോ.**

ആധിപതേയ്യേസു അധിപതിതോ ആഗതം ആധിപതേയ്യം. ‘‘ഏത്തകോമ്ഹി സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായ വിമുത്തിയാ, ന മേ ഏതം പതിരൂപ’’ന്തി ഏവം അത്താനം അധിപത്തിം ജേട്ഠകം കത്വാ പാപസ്സ അകരണം **അത്താധിപതേയ്യം** നാമ. ലോകം അധിപതിം കത്വാ അകരണം **ലോകാധിപതേയ്യം** നാമ. ലോകുത്തരധമ്മം അധിപതിം കത്വാ അകരണം **ധമ്മാധിപതേയ്യം** നാമ.

കഥാവത്ഥൂനീതി കഥാകാരണാനി. **അതീതം വാ അദ്ധാനന്തി** അതീതം ധമ്മം, അതീതക്ഖന്ധേതി അത്ഥോ. അപിച ‘‘യം, ഭിക്ഖവേ, രൂപം അതീതം നിരുദ്ധം വിപരിണതം, ‘അഹോസീ’തി തസ്സ സങ്ഖാ, ‘അഹോസീ’തി തസ്സ പഞ്ഞത്തി ‘അഹോസീ’തി തസ്സ സമഞ്ഞാ, ന തസ്സ സങ്ഖാ ‘അത്ഥീ’തി, ന തസ്സ സങ്ഖാ ‘ഭവിസ്സതീ’തി (സം॰ നി॰ ൩.൬൨) ഏവം ആഗതേന നിരുത്തിപഥസുത്തേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദീപേതബ്ബോ.

വിജ്ജാതി തമവിജ്ഝനട്ഠേന വിജ്ജാ. വിദിതകരണട്ഠേനാപി വിജ്ജാ. പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണഞ്ഹി ഉപ്പജ്ജമാനം പുബ്ബേനിവാസം ഛാദേത്വാ ഠിതം തമം വിജ്ഝതി, പുബ്ബേനിവാസഞ്ച വിദിതം കരോതീതി വിജ്ജാ. ചുതൂപപാതഞാണം ചുതിപടിസന്ധിച്ഛാദകം തമം വിജ്ഝതി, തഞ്ച വിദിതം കരോതീതി വിജ്ജാ. ആസവാനം ഖയേ ഞാണം ചതുസച്ചച്ഛാദകം തമം വിജ്ഝതി, ചതുസച്ചധമ്മഞ്ച വിദിതം കരോതീതി വിജ്ജാ.

വിഹാരേസു അട്ഠ സമാപത്തിയോ **ദിബ്ബോ വിഹാരോ.** ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞാ **ബ്രഹ്മാ വിഹാരോ.** ഫലസമാപത്തി **അരിയോ വിഹാരോ.**

പാടിഹാരിയാനി കേവട്ടസുത്തേ വിത്ഥാരിതാനേവ.

''ഇമേ ഖോ, ആവുസോ''തിആദീസു വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി സമസട്ഠിയാ തികാനം വസേന അസീതിസതപഞ്ഞ്ഹേ കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

തികവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുക്കവണ്ണനാ

൩൦൬. ഇതി തികവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ചതുക്കവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ ''സതിപട്ഠാനചതുക്കം'' പുബ്ബേ വിത്ഥാരിതമേവ.

സമ്മപ്പധാനചതുക്കേ **ഛന്ദം ജനേതീ**തി ''യോ ഛന്ദോ ഛന്ദികതാ കത്തുകമ്യതാ കുസലോ ധമ്മച്ഛന്ദോ''തി ഏവം വുത്തം കത്തുകമ്യതം ജനേതി. **വായമതീ**തി വായാമം കരോതി. **വീരിയം ആരഭതീ**തി വീരിയം ജനേതി. **ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി ചിത്തം ഉപത്ഥമ്ഭേതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ . വിത്ഥാരോ പന സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗേ ആഗതോയേവ.

ഇദ്ധിപാദേസു ഛന്ദം നിസ്സായ പവത്തോ സമാധി **ഛന്ദസമാധി.** പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ **പധാനസങ്ഖാരാ. സമന്നാഗത**ന്തി തേഹി ധമ്മേഹി ഉപേതം. ഇദ്ധിയാ പാദം, ഇദ്ധിഭൂതം വാ പാദന്തി **ഇദ്ധിപാദം** . സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗേ ആഗതോ ഏവ. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പനസ്സ അത്ഥോ ദീപിതോ. ഝാനകഥാപി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാവ.

൩൦൭. ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരായാതി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ സുഖവിഹാരത്ഥായ. ഇധ ഫലസമാപത്തിഝാനാനി, ഖീണാസവസ്സ അപരഭാഗേ നിബ്ബത്തിതഝാനാനി ച കഥിതാനി.

ആലോകസഞ്ഞം മനസികരോതീതി ദിവാ വാ രത്തിം വാ സൂരിയചന്ദപജ്ജോതമണിആദീനം ആലോകം ആലോകോതി മനസികരോതി. **ദിവാസഞ്ഞം അധിട്ഠാതീ**തി ഏവം മനസി കത്വാ ദിവാതിസഞ്ഞം ഠപേതി. **യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തി**ന്തി യഥാ ദിവാ ദിട്ഠോ ആലോകോ, തഥേവ തം രത്തിം മനസികരോതി. **യഥാ രത്തിം തഥാ ദിവാ**തി യഥാ രത്തിം ആലോകോ ദിട്ഠോ, ഏവമേവ ദിവാ മനസികരോതി. **ഇതി വിവടേന ചേതസാ**തി ഏവം അപിഹിതേന ചിത്തേന. **അപരിയോനദ്ധേനാ**തി സമന്തതോ അനദ്ധേന. **സപ്പഭാസ**ന്തി സഓഭാസം. **ഞാണദസ്സനപടിലാഭായാ**തി ഞാണദസ്സനപടിലാഭത്ഥായ. ഇമിനാ കിം കഥിതം? മിദ്ധവിനോദനആലോകോ കഥിതോ പരികമ്മആലോകോ വാ. ഇമിനാ കിം കഥിതം ഹോതി? ഖീണാസവസ്സ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം. തസ്മിം വാ ആഗതേപി അനാഗതേപി പാദകജ്ഝാനസമാപത്തിമേവ സന്ധായ ''സപ്പഭാസം ചിത്തം ഭാവേതീ''തി വുത്തം.

സതിസമ്പജഞ്ഞായാതി സത്തട്ഠാനികസ്സ സതിസമ്പജഞ്ഞസ്സ അത്ഥായ. **വിദിതാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തിആദീസു ഖീണാസവസ്സ വത്ഥു വിദിതം ഹോതി ആരമ്മണം വിദിതം വത്ഥാരമ്മണം വിദിതം. വത്ഥാരമ്മണവിദിതതായ ഏവം വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവം തിട്ഠന്തി, ഏവം നിരുജ്ഝന്തി. ന കേവലഞ്ച വേദനാ ഏവ ഇധ വുത്താ സഞ്ഞാദയോപി , അവുത്താ ചേതനാദയോപി, വിദിതാ ച ഉപ്പജ്ജന്തി ചേവ തിട്ഠന്തി ച നിരുജ്ഝന്തി ച. അപി ച വേദനായ ഉപ്പാദോ വിദിതോ ഹോതി, ഉപട്ഠാനം വിദിതം ഹോതി. അവിജ്ജാസമുദയാ വേദനാസമുദയോ, തണ്ഹാസമുദയാ കമ്മസമുദയോ, ഫസ്സസമുദയാ വേദനായസമുദയോ. നിബ്ബത്തിലക്ഖണം പസ്സന്തോപി വേദനാക്ഖന്ധസ്സ സമുദയം പസ്സതി. ഏവം വേദനായ ഉപ്പാദോ വിദിതോ ഹോതി. കഥം വേദനായ ഉപട്ഠാനം വിദിതം ഹോതി? അനിച്ചതോ മനസികരോതോ ഖയതൂപട്ഠാനം വിദിതം ഹോതി. ദുക്ഖതോ മനസികരോതോ ഭയതൂപട്ഠാനം വിദിതം ഹോതി. അനത്തതോ മനസികരോതോ സുഞ്ഞതൂപട്ഠാനം വിദിതം ഹോതി. ഏവം വേദനായ ഉപട്ഠാനം വിദിതം ഹോതി, ഖയതോ ഭയതോ സുഞ്ഞതോ ജാനാതി. കഥം വേദനായ അത്ഥങ്ഗമോ വിദിതോ ഹോതി? അവിജ്ജാനിരോധാ വേദനാനിരോധോ....പേ॰... ഏവം വേദനായ അത്ഥങ്ഗമോ വിദിതോ ഹോതി. ഇമിനാപി നയേനേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇതി രൂപന്തിആദി വുത്തനയമേവ. **അയം ആവുസോ സമാധിഭാവനാ**തി അയം ആസവാനം ഖയഞാണസ്സ പാദകജ്ഝാനസമാധിഭാവനാ.

൩൦൭. അപ്പമഞ്ഞാതി പമാണം അഗഹേത്വാ അനവസേസഫരണവസേന അപ്പമഞ്ഞാവ. അനുപദവണ്ണനാ പന ഭാവനാസമാധിവിധാനഞ്ച ഏതാസം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതമേവ. അരൂപകഥാപി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാവ.

അപസ്സേനാനീതി അപസ്സയാനി. **സങ്ഖായാ**തി ഞാണേന ഞത്വാ. **പടിസേവതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ സേവിതബ്ബയുത്തകമേവ സേവതി. തസ്സ ച വിത്ഥാരോ ''പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവരം പരിഭുഞ്ജതീ''തിആദിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ. **സങ്ഖായേകം അധിവാസേതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ അധിവാസേതബ്ബയുത്തകമേവ അധിവാസേതി. വിത്ഥാരോ പനേത്ഥ ''പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ഖമോ ഹോതി സീതസ്സാ''തിആദിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ. **പരിവജ്ജേതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ പരിവജ്ജേതും യുത്തമേവ പരിവജ്ജേതി. തസ്സ വിത്ഥാരോ ''പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചണ്ഡം ഹത്ഥിം പരിവജ്ജേതീ''തിആദിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ. **വിനോദേതീ**തി ഞാണേന ഞത്വാ വിനോദേതബ്ബമേവ വിനോദേതി, നുദതി നീഹരതി അന്തോ പവിസിതും ന ദേതി. തസ്സ വിത്ഥാരോ ''ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീ''തിആദിനാ നയേന വേദിതബ്ബോ.

അരിയവംസചതുക്കവണ്ണനാ

൩൦൯. അരിയവംസാതി അരിയാനം വംസാ. യഥാ ഹി ഖത്തിയവംസോ, ബ്രാഹ്മണവംസോ, വേസ്സവംസോ, സുദ്ദവംസോ, സമണവംസോ, കുലവംസോ, രാജവംസോ, ഏവം അയമ്പി അട്ഠമോ അരിയവംസോ അരിയതന്തി അരിയപവേണീ നാമ ഹോതി. സോ ഖോ പനായം അരിയവംസോ ഇമേസം വംസാനം മൂലഗന്ധാദീനം കാളാനുസാരിതഗന്ധാദയോ വിയ അഗ്ഗമക്ഖായതി.

കേ പന തേ അരിയാ യേസം ഏതേ വംസാതി? അരിയാ വുച്ചന്തി ബുദ്ധാ ച പച്ചേകബുദ്ധാ ച തഥാഗതസാവകാ ച, ഏതേസം അരിയാനം വംസാതി **അരിയവംസാ.** ഇതോ പുബ്ബേ ഹി സതസഹസ്സകപ്പാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ തണ്ഹങ്കരോ മേധങ്കരോ സരണങ്കരോ ദീപങ്കരോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, തേ അരിയാ, തേസം അരിയാനം വംസാതി അരിയവംസാ. തേസം ബുദ്ധാനം പരിനിബ്ബാനതോ അപരഭാഗേ അസങ്ഖ്യേയ്യം അതിക്കമിത്വാ കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ...പേ॰... ഇമസ്മിം കപ്പേ കകുസന്ധോ, കോണാഗമനോ, കസ്സപോ, അമ്ഹാകം ഭഗവാ ഗോതമോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ. തേസം അരിയാനം വംസാതി അരിയവംസാ. അപിച അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം അരിയാനം വംസാതി അരിയവംസാ. തേ ഖോ പനേതേ **അഗ്ഗഞ്ഞാ** അഗ്ഗാതി ജാനിതബ്ബാ. **രത്തഞ്ഞാ** ദീഘരത്തം പവത്താതി ജാനിതബ്ബാ. **വംസഞ്ഞാ** വംസാതി ജാനിതബ്ബാ.

പോരാണാതി ന അധുനുപ്പത്തികാ. **അസംകിണ്ണാ** അവികിണ്ണാ അനപനീതാ. **അസംകിണ്ണപുബ്ബാ** അതീതബുദ്ധേഹി ന സംകിണ്ണപുബ്ബാ. "കിം ഇമേഹീ"തി ന അപനീതപുബ്ബാ? **ന സങ്കീയന്തീ**തി ഇദാനിപി ന അപനീയന്തി. **ന സങ്കീയിസ്സന്തീ**തി അനാഗതബുദ്ധേഹിപി ന അപനീയിസ്സന്തി, യേ ലോകേ വിഞ്ഞൂ സമണബ്രാഹ്മണാ, തേഹി അപ്പടികുട്ഠാ, സമണേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി വിഞ്ഞൂഹി അനിന്ദിതാ അഗരഹിതാ.

സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി പച്ചയസന്തോസവസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി. **ഇതരീതരേന ചീവരേനാ**തി ഥൂലസുഖുമലൂഖപണീതഥിരജിണ്ണാനം യേന കേനചി. അഥ ഖോ യഥാലദ്ധാദീനം ഇതരീതരേന യേന കേനചി സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ചീവരസ്മിഞ്ഹി തയോ സന്തോസാ - യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി. പിണ്ഡപാതാദീസുപി ഏസേവ നയോ. തേസം വിത്ഥാരകഥാ സാമഞ്ഞഫലേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. ഇമേ തയോ സന്തോസേ സന്ധായ "സന്തുട്ഠോ ഹോതി, ഇതരീതരേന യഥാലദ്ധാദീസു യേന കേനചി ചീവരേന സന്തുട്ഠോ ഹോതീ"തി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച ചീവരം ജാനിതബ്ബം, ചീവരക്ഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, പംസുകൂലം ജാനിതബ്ബം, ചീവരസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, ചീവരപടിസംയുത്താനി ധുതങ്ഗാനി ജാനിതബ്ബാനി. തത്ഥ **ചീവരം ജാനിതബ്ബ**ന്തി ഖോമാദീനി ഛ ചീവരാനി ദുകൂലാദീനി ഛ അനുലോമചീവരാനി ജാനിതബ്ബാനി. ഇമാനി ദ്വാദസ കപ്പിയചീവരാനി. കുസചീരം വാകചീരം ഫലകചീരം കേസകമ്ബലം വാളകമ്ബലം പോത്ഥകോ ചമ്മം ഉലൂകപക്ഖം രുക്ഖദുസ്സം ലതാദുസ്സം ഏരകദുസ്സം കദലിദുസ്സം വേളുദുസ്സന്തി ഏവമാദീനി പന അകപ്പിയചീവരാനി. **ചീവരക്ഖേത്ത**ന്തി "സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഞാതിതോ വാ മിത്തതോ വാ അത്തനോ വാ ധനേന പംസുകൂലം വാ"തി ഏവം ഉപ്പജ്ജനതോ ഛ ഖേത്താനി, അട്ഠന്നഞ്ച മാതികാനം വസേന **അട്ഠ ഖേത്താനി** ജാനിതബ്ബാനി. **പംസുകൂല**ന്തി സോസാനികം, പാപണികം, രഥിയം സങ്കാരകൂടകം, സോത്ഥിയം, സിനാനം, തിത്ഥം, ഗതപച്ചാഗതം, അഗ്ഗിദഡ്ഢം, ഗോഖായിതം ഉപചികഖായിതം, ഉന്ദൂരഖായിതം, അന്തച്ഛിന്നം, ദസാച്ഛിന്നം, ധജാഹടം, ഥൂപം,

സമണചീവരം, സാമുദ്ദിയം, ആഭിസേകിയം, പന്ഥികം, വാതാഹടം, ഇദ്ധിമയം, ദേവദത്തിയന്തി തേവീസതി പംസുകൂലാനി വേദിതബ്ബാനി.

ഏത്ഥ ച **സോത്ഥിയ**ന്തി ഗബ്ഭമലഹരണം. **ഗതപച്ചാഗത**ന്തി മതകസരീരം പാരുപിത്വാ സുസാനം നേത്വാ ആനീതചീവരം. **ധജാഹട**ന്തി ധജം ഉസ്സാപേത്വാ തതോ ആനീതം. **ഥൂപ**ന്തി വമ്മികേ പൂജിതചീവരം . **സാമുദ്ദിയ**ന്തി സമുദ്ദവീചീഹി ഥലം പാപിതം. **പന്ഥിക**ന്തി പന്ഥം ഗച്ഛന്തേഹി ചോരഭയേന പാസാണേഹി കോട്ടേത്വാ പാരുതചീവരം. **ഇദ്ധിമയ**ന്തി ഏഹിഭിക്ഖുചീവരം. സേസം പാകടമേവ.

ചീവരസന്തോസോതി വീസതി ചീവരസന്തോസാ, വിതക്കസന്തോസോ, ഗമനസന്തോസോ, പരിയേസനസന്തോസോ, പടിലാഭസന്തോസോ, മത്തപ്പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ, ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ, യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ, ഉദകസന്തോസോ, ധോവനസന്തോസോ, കരണസന്തോസോ, പരിമാണസന്തോസോ, സുത്തസന്തോസോ, സിബ്ബനസന്തോസോ, രജനസന്തോസോ, കപ്പസന്തോസോ, പരിഭോഗസന്തോസോ, സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ, വിസ്സജ്ജനസന്തോസോതി.

തത്ഥ സാദകഭിക്ഖുനാ തേമാസം നിബദ്ധവാസം വസിത്വാ ഏകമാസമത്തം വിതക്കേതും വട്ടതി. സോ ഹി പവാരേത്വാ ചീവരമാസേ ചീവരം കരോതി. പംസുകൂലികോ അഡ്ഢമാസേനേവ കരോതി. ഇതി മാസഡ്ഢമാസമത്തം വിതക്കനം വിതക്കസന്തോസോ. വിതക്കസന്തോസേന പന സന്തുട്ഠേന ഭിക്ഖുനാ പാചീനക്ഖണ്ഡരാജിവാസികപംസുകൂലികത്ഥേരസദിസേന ഭവിതബ്ബം.

ഥേരോ കിര ചേതിയപബ്ബതവിഹാരേ ചേതിയം വന്ദിസ്സാമീതി ആഗതോ ചേതിയം വന്ദിത്വാ ചിന്തേസി "മയ്ഹം ചീവരം ജിണ്ണം ബഹൂനം വസനട്ഠാനേ ലഭിസ്സാമീ"തി. സോ മഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ സങ്ഘത്ഥേരം ദിസ്വാ വസനട്ഠാനം പുച്ഛിത്വാ തത്ഥ വുത്ഥോ പുനദിവസേ ചീവരം ആദായ ആഗന്ത്വാ ഥേരം വന്ദി. ഥേരോ കിം ആവുസോതി ആഹ. ഗാമദ്വാരം, ഭന്തേ, ഗമിസ്സാമീതി. അഹമ്പാവുസോ, ഗമിസ്സാമീതി. സാധു, ഭന്തേതി ഗച്ഛന്തോ മഹാബോധിദ്വാരകോട്ഠകേ ഠത്വാ പുഞ്ഞവന്താനം വസനട്ഠാനേ മനാപം ലഭിസ്സാമീതി ചിന്തേത്വാ അപരിസുദ്ധോ മേ വിതക്കോതി തതോവ പടിനിവത്തി. പുനദിവസേ അമ്ബങ്ഗണസമീപതോ, പുനദിവസേ മഹാചേതിയസ്സ ഉത്തരദ്വാരതോ, തഥേവ പടിനിവത്തിത്വാ ചതുത്ഥദിവസേ ഥേരസ്സ സന്തികം അഗമാസി. ഥേരോ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ വിതക്കോ ന പരിസുദ്ധോ ഭവിസ്സതീതി ചീവരം ഗഹേത്വാ തേന സദ്ധിംയേവ പഞ്ഹം പുച്ഛമാനോ ഗാമം പാവിസി. തഞ്ച രത്തിം ഏകോ മനുസ്സോ ഉച്ചാരപലിബുദ്ധോ സാടകേയേവ വച്ചം കത്വാ തം സങ്കാരട്ഠാനേ ഛഡ്ഡേസി. **പംസുകൂലികത്ഥേരോ** തം നീലമക്ഖികാഹി സമ്പരികിണ്ണം ദിസ്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേസി. മഹാഥേരോ "കിം, ആവുസോ, സങ്കാരട്ഠാനസ്സ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹാസീ"തി? "നാഹം, ഭന്തേ, സങ്കാരട്ഠാനസ്സ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹാമി, മയ്ഹം പിതു ദസബലസ്സ പഗ്ഗണ്ഹാമി, പുണ്ണദാസിയാ സരീരം പാരുപിത്വാ ഛഡ്ഡിതം പംസുകൂലം തുമ്ബമത്തേ പാണകേ വിധുനിത്വാ സുസാനതോ ഗണ്ഹന്തേന ദുക്കരം കതം, ഭന്തേ"തി. മഹാഥേരോ "പരിസുദ്ധോ വിതക്കോ പംസുകൂലികസ്സാ"തി ചിന്തേസി. പംസുകൂലികത്ഥേരോപി തസ്മിംയേവ ഠാനേ ഠിതോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ തീണി ഫലാനി പത്തോ തം സാടകം ഗഹേത്വാ

ചീവരം കത്വാ പാരുപിത്വാ പാചീനക്ഖണ്ഡരാജിം ഗന്ത്വാ അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണി.

ചീവരത്ഥായ ഗച്ഛന്തസ്സ പന "കത്ഥ ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ഗമനം **ഗമനസന്തോസോ** നാമ.

പരിയേസന്തസ്സ പന യേന വാ തേന വാ സദ്ധിം അപരിയേസിത്വാ ലജ്ജിം പേസലം ഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ പരിയേസനം **പരിയേസനസന്തോസോ** നാമ.

ഏവം പരിയേസന്തസ്സ ആഹരിയമാനം ചീവരം ദൂരതോ ദിസ്വാ "ഏതം മനാപം ഭവിസ്സതി, ഏതം അമനാപ"ന്തി ഏവം അവിതക്കേത്വാ ഥൂലസുഖുമാദീസു യഥാലദ്ധേനേവ സന്തുസ്സനം **പടിലാഭസന്തോസോ** നാമ.

ഏവം ലദ്ധം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി "ഏത്തകം ദുപട്ടസ്സ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം ഏകപട്ടസ്സാ"തി അത്തനോ പഹോനകമത്തേനേവ സന്തുസ്സനം **മത്തപ്പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ.

ചീവരം പരിയേസന്തസ്സ പന "അസുകസ്സ ഘരദ്വാരേ മനാപം ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ ദ്വാരപടിപാടിയാ ചരണം **ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

ലൂഖപണീതേസു യേന കേനചി യാപേതും സക്കോന്തസ്സ യഥാലദ്ധേനേവ യാപനം **യഥാലാഭസന്തോസോ** നാമ.

അത്തനോ ഥാമം ജാനിത്വാ യേന യാപേതും സക്കോതി, തേന യാപനം **യഥാബലസന്തോസോ** നാമ.

മനാപം അഞ്ഞസ്സ ദത്വാ അത്തനോ യേന കേനചി യാപനം **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ** നാമ.

"കത്ഥ ഉദകം മനാപം, കത്ഥ അമനാപ"ന്തി അവിചാരേത്വാ യേന കേനചി ധോവനുപഗേന ഉദകേന ധോവനം **ഉദകസന്തോസോ** നാമ. പണ്ഡുമത്തികഗേരുകപൂതിപണ്ണരസകിലിട്ഠാനി പന ഉദകാനി വജ്ജേതും വട്ടതി.

ധോവന്തസ്സ പന മുഗ്ഗരാദീഹി അപഹരിത്വാ ഹത്ഥേഹി മദ്ദിത്വാ ധോവനം **ധോവനസന്തോസോ** നാമ. തഥാ അസുജ്ഝന്തം പണ്ണാനി പക്ഖിപിത്വാ താപിതഉദകേനാപി ധോവിതും വട്ടതി.

ഏവം ധോവിത്വാ കരോന്തസ്സ ഇദം ഥൂലം, ഇദം സുഖുമന്തി അകോപേത്വാ പഹോനകനീഹാരേനേവ കരണം **കരണസന്തോസോ** നാമ.

തിമണ്ഡലപ്പടിച്ഛാദനമത്തസ്സേവ കരണം **പരിമാണസന്തോസോ** നാമ.

ചീവരകരണത്ഥായ പന മനാപസുത്തം പരിയേസിസ്സാമീതി അവിചാരേത്വാ രഥികാദീസു വാ ദേവട്ഠാനേ വാ ആഹരിത്വാ പാദമൂലേ വാ ഠപിതം യംകിഞ്ചിദേവ സുത്തം ഗഹേത്വാ കരണം **സുത്തസന്തോസോ** നാമ.

കുസിബന്ധനകാലേ പന അങ്ഗുലമത്തേ സത്തവാരേ ന വിജ്ഝിതബ്ബം, ഏവം കരോന്തസ്സ ഹി യോ ഭിക്ഖു സഹായോ ന ഹോതി, തസ്സ വത്തഭേദോപി നത്ഥി. തിവങ്ഗുലമത്തേ പന സത്തവാരേ വിജ്ഝിതബ്ബം, ഏവം കരോന്തസ്സ മഗ്ഗപടിപന്നേനാപി സഹായേന ഭവിതബ്ബം. യോ ന ഹോതി, തസ്സ വത്തഭേദോ. അയം **സിബ്ബനസന്തോസോ** നാമ.

രജന്തേന പന കാളകച്ഛകാദീനി പരിയേസന്തേന ന രജിതബ്ബം. സോമവക്കലാദീസു യം ലഭതി, തേന രജിതബ്ബം. അലഭന്തേന പന മനുസ്സേഹി അരഞ്ഞേ വാകം ഗഹേത്വാ ഛഡ്ഡിതരജനം വാ ഭിക്ഖൂഹി പചിത്വാ ഛഡ്ഡിതകസടം വാ ഗഹേത്വാ രജിതബ്ബം, അയം **രജനസന്തോസോ** നാമ.

നീലകദ്ദമകാളസാമേസു യംകിഞ്ചി ഗഹേത്വാ ഹത്ഥിപിട്ഠേ നിസിന്നസ്സ പഞ്ഞായമാനകപ്പകരണം **കപ്പസന്തോസോ** നാമ.

ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനമത്തവസേന പരിഭുഞ്ജനം **പരിഭോഗസന്തോസോ** നാമ.

ദുസ്സം പന ലഭിത്വാ സുത്തം വാ സൂചിം വാ കാരകം വാ അലഭന്തേന ഠപേതും വട്ടതി, ലഭന്തേന ന വട്ടതി. കതമ്പി സചേ അന്തേവാസികാദീനം ദാതുകാമോ ഹോതി, തേ ച അസന്നിഹിതാ യാവ ആഗമനാ ഠപേതും വട്ടതി. ആഗതമത്തേസു ദാതബ്ബം. ദാതും അസക്കോന്തേന അധിട്ഠാതബ്ബം. അഞ്ഞസ്മിം ചീവരേ സതി പച്ചത്ഥരണമ്പി അധിട്ഠാതും വട്ടതി. അനധിട്ഠിതമേവ ഹി സന്നിധി ഹോതി. അധിട്ഠിതം ന ഹോതീതി **മഹാസീവത്ഥേരോ** ആഹ. അയം **സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

വിസ്സജ്ജന്തേന പന ന മുഖം ഓലോകേത്വാ ദാതബ്ബം. സാരണീയധമ്മേ ഠത്വാ വിസ്സജ്ജിതബ്ബന്തി അയം **വിസ്സജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

ചീവരപടിസംയുത്താനി ധുതങ്ഗാനി നാമ പംസുകൂലികങ്ഗഞ്ചേവ തേചീവരികങ്ഗഞ്ച. തേസം വിത്ഥാരകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗതോ** വേദിതബ്ബാ. ഇതി ചീവരസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ ഭിക്ഖു ഇമാനി ദ്വേ ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി. ഇമാനി ഗോപേന്തോ ചീവരസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി.

വണ്ണവാദീതി ഏകോ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം ന കഥേതി, ഏകോ ന സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി, ഏകോ നേവ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, ന സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി, ഏകോ സന്തുട്ഠോ ചേവ ഹോതി, സന്തോസസ്സ ച വണ്ണം കഥേതി, തം ദസ്സേതും "ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാ ച വണ്ണവാദീ"തി വുത്തം.

അനേസനന്തി ദൂതേയ്യപഹിനഗമനാനുയോഗപ്പഭേദം നാനപ്പകാരം അനേസനം. **അപ്പതിരൂപന്തി** അയുത്തം. **അലദ്ധാ ചാതി** അലഭിത്വാ. യഥാ ഏകച്ചോ "കഥം നു ഖോ ചീവരം ലഭിസ്സാമീ"തി. പുഞ്ഞവന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഏകതോ ഹുത്വാ കോഹഞ്ഞം കരോന്തോ ഉത്തസതി പരിതസതി, സന്തുട്ഠോ ഭിക്ഖു ഏവം അലദ്ധാ ചീവരം ന പരിതസതി. **ലദ്ധാ ചാതി** ധമ്മേന സമേന ലഭിത്വാ. **അഗധിതോതി** വിഗതലോഭഗിദ്ധോ. **അമുച്ഛിതോതി** അധിമത്തതണ്ഹായ മുച്ഛം

അനാപന്നോ. **അനജ്ഝാപന്നോ**തി തണ്ഹായ അനോത്ഥതോ അപരിയോനദ്ധോ. **ആദീനവദസ്സാവീ**തി അനേസനാപത്തിയഞ്ച ഗേധിതപരിഭോഗേ ച ആദീനവം പസ്സമാനോ. **നിസ്സരണപഞ്ഞോ**തി "യാവദേവ സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തി വുത്തം നിസ്സരണമേവ പജാനന്തോ.

ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാതി യേന കേനചി ചീവരേന സന്തുട്ഠിയാ. **നേവത്താനുക്കംസേതീ**തി "അഹം പംസുകൂലികോ മയാ ഉപസമ്പദമാളേയേവ പംസുകൂലികങ്ഗം ഗഹിതം, കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി അത്തുക്കംസനം ന കരോതി. **ന പരം വമ്ഭേതീ**തി "ഇമേ പനഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ന പംസുകൂലികാ"തി വാ "പംസുകൂലികങ്ഗമത്തമ്പി ഏതേസം നത്ഥീ"തി വാ ഏവം പരം ന വമ്ഭേതി. **യോ ഹി തത്ഥ ദക്ഖോ**തി യോ തസ്മിം ചീവരസന്തോസേ, വണ്ണവാദാദീസു വാ ദക്ഖോ ഛേകോ ബ്യത്തോ. **അനലസോ**തി സാതച്ചകിരിയായ ആലസിയവിരഹിതോ. **സമ്പജാനോ പടിസ്സതോ**തി സമ്പജാനപഞ്ഞായ ചേവ സതിയാ ച യുത്തോ. **അരിയവംസേ ഠിതോ**തി അരിയവംസേ പതിട്ഠിതോ.

ഇതരീതരേന പിണ്ഡപാതേനാതി യേന കേനചി പിണ്ഡപാതേന. ഏത്ഥാപി പിണ്ഡപാതോ ജാനിതബ്ബോ. പിണ്ഡപാതക്ഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, പിണ്ഡപാതസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, പിണ്ഡപാതപടിസംയുത്തം ധുതങ്ഗം ജാനിതബ്ബം. തത്ഥ **പിണ്ഡപാതോ**തി "ഓദനോ, കുമ്മാസോ, സത്തു, മച്ഛോ, മംസം, ഖീരം, ദധി, സപ്പി, നവനീതം, തേലം, മധു, ഫാണിതം, യാഗു, ഖാദനീയം, സായനീയം, ലേഹനീയ"ന്തി സോളസ പിണ്ഡപാതാ.

പിണ്ഡപാതക്ഖേത്തന്തി സങ്ഘഭത്തം, ഉദ്ദേസഭത്തം, നിമന്തനം, സലാകഭത്തം, പക്ഖികം, ഉപോസഥികം, പാടിപദികം, ആഗന്തുകഭത്തം, ഗമികഭത്തം, ഗിലാനഭത്തം, ഗിലാനുപട്ഠാകഭത്തം, ധുരഭത്തം, കുടിഭത്തം, വാരഭത്തം, വിഹാരഭത്തന്തി പന്നരസ പിണ്ഡപാതക്ഖേത്താനി.

പിണ്ഡപാതസന്തോസോതി പിണ്ഡപാതേ വിതക്കസന്തോസോ, ഗമനസന്തോസോ, പരിയേസനസന്തോസോ പടിലാഭസന്തോസോ, പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ, മത്തപ്പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ, ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ, യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ, ഉപകാരസന്തോസോ, പരിമാണസന്തോസോ, പരിഭോഗസന്തോസോ, സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ, വിസ്സജ്ജനസന്തോസോതി പന്നരസ സന്തോസാ.

തത്ഥ സാദകോ ഭിക്ഖു മുഖം ധോവിത്വാ വിതക്കേതി. പിണ്ഡപാതികേന പന ഗണേന സദ്ധിം ചരതാ സായം ഥേരൂപട്ഠാനകാലേ "സ്വേ കത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമാതി അസുകഗാമേ, ഭന്തേ"തി, ഏത്തകം ചിന്തേത്വാ തതോ പട്ഠായ ന വിതക്കേതബ്ബം. ഏകചാരികേന വിതക്കമാളകേ ഠത്വാ വിതക്കേതബ്ബം. തതോ പരം വിതക്കേന്തോ അരിയവംസാ ചുതോ ഹോതി പരിബാഹിരോ. അയം **വിതക്കസന്തോസോ** നാമ.

പിണ്ഡായ പവിസന്തേന "കുഹിം ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന ഗന്തബ്ബം. അയം **ഗമനസന്തോസോ** നാമ.

പരിയേസന്തേന യം വാ തം വാ അഗഹേത്വാ ലജ്ജിം പേസലമേവ ഗഹേത്വാ പരിയേസിതബ്ബം. അയം **പരിയേസനസന്തോസോ** നാമ.

ദൂരതോവ ആഹരിയമാനം ദിസ്വാ "ഏതം മനാപം, ഏതം അമനാപ"ന്തി ചിത്തം ന ഉപ്പാദേതബ്ബം. അയം **പടിലാഭസന്തോസോ** നാമ.

"ഇമം മനാപം ഗണ്ഹിസ്സാമി, ഇമം അമനാപം ന ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ യംകിഞ്ചി യാപനമത്തം ഗഹേതബ്ബമേവ, അയം **പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ.

ഏത്ഥ പന ദേയ്യധമ്മോ ബഹു, ദായകോ അപ്പം ദാതുകാമോ, അപ്പം ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോ ബഹു, ദായകോപി ബഹും ദാതുകാമോ, പമാണേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോ ന ബഹു, ദായകോപി അപ്പം ദാതുകാമോ, അപ്പം ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോ ന ബഹു, ദായകോ പന ബഹും ദാതുകാമോ, പമാണേന ഗഹേതബ്ബം. പടിഗ്ഗഹണസ്മിഞ്ഹി മത്തം അജാനന്തോ മനുസ്സാനം പസാദം മക്ഖേതി, സദ്ധാദേയ്യം വിനിപാതേതി, സാസനം ന കരോതി, വിജാതമാതുയാപി ചിത്തം ഗഹേതും ന സക്കോതി. ഇതി മത്തം ജാനിത്വാവ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബന്തി അയം **മത്തപ്പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ.

സദ്ധകുലാനിയേവ അഗന്ത്വാ ദ്വാരപ്പടിപാടിയാ ഗന്തബ്ബം. അയം **ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ. **യഥാലാഭസന്തോസാ**ദയോ ചീവരേ വുത്തനയാ ഏവ.

പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം അനുപാലേസ്സാമീതി ഏവം ഉപകാരം ഞത്വാ പരിഭുഞ്ജനം **ഉപകാരസന്തോസോ** നാമ.

പത്തം പൂരേത്വാ ആനീതം ന പടിഗ്ഗഹേതബ്ബം, അനുപസമ്പന്നേ സതി തേന ഗാഹാപേതബ്ബം, അസതി ഹരാപേത്വാ പടിഗ്ഗഹണമത്തം ഗഹേതബ്ബം. അയം **പരിമാണസന്തോസോ** നാമ.

"ജിഘച്ഛായ പടിവിനോദനം ഇദമേത്ഥ നിസ്സരണ"ന്തി ഏവം പരിഭുഞ്ജനം **പരിഭോഗസന്തോസോ** നാമ.

നിദഹിത്വാ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി അയം **സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

മുഖം അനോലോകേത്വാ സാരണീയധമ്മേ ഠിതേന വിസ്സജ്ജേതബ്ബം. അയം **വിസ്സജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

പിണ്ഡപാതപടിസംയുത്താനി പന പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി - പിണ്ഡപാതികങ്ഗം, സപദാനചാരികങ്ഗം, ഏകാസനികങ്ഗം , പത്തപിണ്ഡികങ്ഗം, ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗന്തി. തേസം വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ. ഇതി പിണ്ഡപാതസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ ഭിക്ഖു ഇമാനി പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി. ഇമാനി ഗോപേന്തോ പിണ്ഡപാതസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി. "വണ്ണവാദീ"തിആദീനി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

സേനാസനേനാതി ഇധ സേനാസനം ജാനിതബ്ബം, സേനാസനക്ഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, സേനാസനസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, സേനാസനപടിസംയുത്തം ധുതങ്ഗം ജാനിതബ്ബം. തത്ഥ **സേനാസന**ന്തി മഞ്ചോ, പീഠം, ഭിസി, ബിമ്ബോഹനം, വിഹാരോ, അഡ്ഢയോഗോ, പാസാദോ, ഹമ്മിയം, ഗുഹാ, ലേണം, അട്ടോ, മാളോ , വേളുഗുമ്ബോ, രുക്ഖമൂലം, യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീതി ഇമാനി പന്നരസ സേനാസനാനി.

സേനാസനക്ഖേത്തന്തി ''സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഞാതിതോ വാ മിത്തതോ വാ അത്തനോ വാ ധനേന പംസുകൂലം വാ''തി ഛ ഖേത്താനി.

സേനാസനസന്തോസോതി സേനാസനേ വിതക്കസന്തോസാദയോ പന്നരസ സന്തോസാ. തേ പിണ്ഡപാതേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സേനാസനപടിസംയുത്താനി** പന പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി - ആരഞ്ഞികങ്ഗം, രുക്ഖമൂലികങ്ഗം, അബ്ഭോകാസികങ്ഗം, സോസാനികങ്ഗം, യഥാസന്ഥതികങ്ഗന്തി. തേസം വിത്ഥാരകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ. ഇതി സേനാസനസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ ഭിക്ഖു ഇമാനി പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി. ഇമാനി ഗോപേന്തോ സേനാസനസന്തോസമഹാഅരിയവംസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി.

ഗിലാനപച്ചയോ പന പിണ്ഡപാതേയേവ പവിട്ഠോ. തത്ഥ യഥാലാഭയഥാബലയഥാസാരുപ്പസന്തോസേനേവ സന്തുസ്സിതബ്ബം. നേസജ്ജികങ്ഗം ഭാവനാരാമഅരിയവംസം ഭജതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''പഞ്ച സേനാസനേ വുത്താ, പഞ്ച ആഹാരനിസ്സിതാ;
> ഏകോ വീരിയസംയുത്തോ, ദ്വേ ച ചീവരനിസ്സിതാ''തി.

ഇതി ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി സാരിപുത്തത്ഥേരോ പഥവിം പത്ഥരമാനോ വിയ സാഗരകുച്ഛിം പൂരയമാനോ വിയ ആകാസം വിത്ഥാരയമാനോ വിയ ച പഠമം ചീവരസന്തോസം അരിയവംസം കഥേത്വാ ചന്ദം ഉട്ഠാപേന്തോ വിയ സൂരിയം ഉല്ലങ്ഘേന്തോ വിയ ച ദുതിയം പിണ്ഡപാതസന്തോസം കഥേത്വാ സിനേരും ഉക്ഖിപേന്തോ വിയ തതിയം സേനാസനസന്തോസം അരിയവംസം കഥേത്വാ ഇദാനി സഹസ്സനയപ്പടിമണ്ഡിതം ചതുത്ഥം ഭാവനാരാമം അരിയവംസം കഥേതും **പുന ചപരം ആവുസോ ഭിക്ഖു പഹാനാരാമോ ഹോതീ**തി ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ ആരമനം ആരാമോ, അഭിരതീതി അത്ഥോ. പഞ്ചവിധേ പഹാനേ ആരാമോ അസ്സാതി **പഹാനാരാമോ.** കാമച്ഛന്ദം പജഹന്തോ രമതി, നേക്ഖമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി, ബ്യാപാദം പജഹന്തോ രമതി...പേ॰... സബ്ബകിലേസേ പജഹന്തോ രമതി, അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേന്തോ രമതീതി ഏവം പഹാനേ രതോതി **പഹാനരതോ** . വുത്തനയേനേവ ഭാവനായ ആരാമോ അസ്സാതി **ഭാവനാരാമോ.** ഭാവനായ രതോതി **ഭാവനാരതോ.**

ഇമേസു പന ചതൂസു അരിയവംസേസു പുരിമേഹി തീഹി തേരസന്നം ധുതങ്ഗാനം ചതുപച്ചയസന്തോസസ്സ ച വസേന സകലം വിനയപിടകം കഥിതം ഹോതി. ഭാവനാരാമേന അവസേസം പിടകദ്വയം. ഇമം പന ഭാവനാരാമതം അരിയവംസം കഥേന്തേന ഭിക്ഖുനാ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ നേക്ഖമ്മപാളിയാ

കഥേതബ്ബോ. ദീഘനികായേ ദസുത്തരസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ. മജ്ഝിമനികായേ സതിപട്ഠാനസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ. അഭിധമ്മേ നിദ്ദേസപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

തത്ഥ **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ നേക്ഖമ്മപാളിയാ**തി സോ നേക്ഖമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി, കാമച്ഛന്ദം പജഹന്തോ രമതി. അബ്യാപാദം ബ്യാപാദം. ആലോകസഞ്ഞം, ഥിനമിദ്ധം. അവിക്ഖേപം ഉദ്ധച്ചം. ധമ്മവവത്ഥാനം, വിചികിച്ഛം. ഞാണം, അവിജ്ജം. പാമോജ്ജം, അരതിം. പഠമം ഝാനം, പഞ്ച നീവരണേ. ദുതിയം ഝാനം, വിതക്കവിചാരേ. തതിയം ഝാനം, പീതിം. ചതുത്ഥം ഝാനം, സുഖദുക്ഖേ. ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിം ഭാവേന്തോ രമതി, രൂപസഞ്ഞം പടിഘസഞ്ഞം നാനത്തസഞ്ഞം പജഹന്തോ രമതി. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസമാപത്തിം...പേ॰... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം ഭാവേന്തോ രമതി, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞം പജഹന്തോ രമതി.

അനിച്ചാനുപസ്സനം ഭാവേന്തോ രമതി, നിച്ചസഞ്ഞം പജഹന്തോ രമതി. ദുക്ഖാനുപസ്സനം, സുഖസഞ്ഞം. അനത്താനുപസ്സനം, അത്തസഞ്ഞം. നിബ്ബിദാനുപസ്സനം, നന്ദിം. വിരാഗാനുപസ്സനം, രാഗം. നിരോധാനുപസ്സനം, സമുദയം. പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനം, ആദാനം. ഖയാനുപസ്സനം, ഘനസഞ്ഞം. വയാനുപസ്സനം, ആയൂഹനം. വിപരിണാമാനുപസ്സനം, ധുവസഞ്ഞം. അനിമിത്താനുപസ്സനം, നിമിത്തം. അപണിഹിതാനുപസ്സനം, പണിധിം. സുഞ്ഞതാനുപസ്സനം അഭിനിവേസം. അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനം, സാരാദാനാഭിനിവേസം. യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം, സമ്മോഹാഭിനിവേസം. ആദീനവാനുപസ്സനം, ആലയാഭിനിവേസം. പടിസങ്ഖാനുപസ്സനം, അപ്പടിസങ്ഖം. വിവട്ടാനുപസ്സനം, സംയോഗാഭിനിവേസം. സോതാപത്തിമഗ്ഗം , ദിട്ഠേകട്ഠേ കിലേസേ. സകദാഗാമിമഗ്ഗം, ഓളാരികേ കിലേസേ. അനാഗാമിമഗ്ഗം, അണുസഹഗതേ കിലേസേ. അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേന്തോ രമതി, സബ്ബകിലേസേ പജഹന്തോ രമതീതി ഏവം **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ** നേക്ഖമ്മപാളിയാ കഥേതബ്ബോ.

ദീഘനികായേ ദസുത്തരസുത്തന്തപരിയായേനാതി ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി, ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതി...പേ॰... ദസ ധമ്മേ ഭാവേന്തോ രമതി, ദസ ധമ്മേ പജഹന്തോ രമതി. കതമം ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി? കായഗതാസതിം സാതസഹഗതം. ഇമം ഏകം ധമ്മം ഭാവേന്തോ രമതി. കതമം ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതി? അസ്മിമാനം. ഇമം ഏകം ധമ്മം പജഹന്തോ രമതി. കതമേ ദ്വേ ധമ്മേ...പേ॰... കതമേ ദസ ധമ്മേ ഭാവേന്തോ രമതി? ദസ കസിണായതനാനി. ഇമേ ദസ ധമ്മേ ഭാവേന്തോ രമതി. കതമേ ദസ ധമ്മേ പജഹന്തോ രമതി? ദസ മിച്ഛത്തേ. ഇമേ ദസ ധമ്മേ പജഹന്തോ രമതി. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീതി ഏവം ദീഘനികായേ ദസുത്തരസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

മജ്ഝിമനികായേ സതിപട്ഠാനസുത്തന്തപരിയായേനാതി ഏകായനോ, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ സത്താനം വിസുദ്ധിയാ, സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായ, ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമായ, ഞായസ്സ അധിഗമായ, നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയായ യദിദം ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. കതമേ ചത്താരോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി... വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ... ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ... ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ... 'അത്ഥി ധമ്മാ'തി വാ പനസ്സ സതി പച്ചുപട്ഠിതാ ഹോതി യാവദേവ ഞാണമത്തായ

പടിസ്സതിമത്തായ അനിസ്സിതോ ച വിഹരതി ന ച കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതി. ഏവമ്പി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതി ഭാവനാരതോ, പഹാനാരാമോ ഹോതി പഹാനരതോ. പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഗച്ഛന്തോ വാ ഗച്ഛാമീതി പജാനാതി…പേ॰… പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സേയ്യഥാപി പസ്സേയ്യ സരീരം സിവഥികായ ഛഡ്ഡിതം…പേ॰… പൂതീനി ചുണ്ണകജാതാനി. സോ ഇമമേവ കായം ഉപസംഹരതി, അയമ്പി ഖോ കായോ ഏവംധമ്മോ ഏവംഭാവീ ഏവംഅനതീതോതി. ഇതി അജ്ഝത്തം വാ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി…പേ॰… ഏവമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീതി ഏവം മജ്ഝിമനികായേ സതിപട്ഠാനസുത്തന്തപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

അഭിധമ്മേ നിദ്ദേസപരിയായേനാതി സബ്ബേപി സങ്ഖതേ അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ രോഗതോ ഗണ്ഡതോ…പേ॰… സംകിലേസികധമ്മതോ പസ്സന്തോ രമതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഭാവനാരാമോ ഹോതീതി ഏവം നിദ്ദേസപരിയായേന കഥേതബ്ബോ.

നേവ അത്താനുക്കംസേതീതി അജ്ജ മേ സട്ഠി വാ സത്തതി വാ വസ്സാനി അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തസ്സ, കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീതി ഏവം അത്തുക്കംസനം ന കരോതി. **ന പരം വമ്ഭേതീ**തി അനിച്ചം ദുക്ഖന്തി വിപസ്സനാമത്തകമ്പി നത്ഥി, കിം ഇമേ വിസ്സട്ഠകമ്മട്ഠാനാ ചരന്തീതി ഏവം പരം വമ്ഭനം ന കരോതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

൧൧. പധാനാനീതി ഉത്തമവീരിയാനി. **സംവരപധാന**ന്തി ചക്ഖാദീനി സംവരന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **പഹാനപധാന**ന്തി കാമവിതക്കാദയോ പജഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **ഭാവനാപധാന**ന്തി ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം. **അനുരക്ഖണാപധാന**ന്തി സമാധിനിമിത്തം അനുരക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നവീരിയം.

വിവേകനിസ്സിതന്തിആദീസു വിവേകോ വിരാഗോ നിരോധോതി തീണിപി നിബ്ബാനസ്സ നാമാനി. നിബ്ബാനഞ്ഹി ഉപധിവിവേകത്താ **വിവേകോ.** തം ആഗമ്മ രാഗാദയോ വിരജ്ജന്തീതി **വിരാഗോ.** നിരുജ്ഝന്തീതി **നിരോധോ.** തസ്മാ ''വിവേകനിസ്സിത''ന്തിആദീസു ആരമ്മണവസേന അധിഗന്തബ്ബവസേന വാ നിബ്ബാനനിസ്സിതന്തി അത്ഥോ. **വോസ്സഗ്ഗപരിണാമി**ന്തി ഏത്ഥ ദ്വേ വോസ്സഗ്ഗാ പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ ച പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ ച. തത്ഥ വിപസ്സനാ തദങ്ഗവസേന കിലേസേ ച ഖന്ധേ ച പരിച്ചജതീതി പരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗോ. മഗ്ഗോ ആരമ്മണവസേന നിബ്ബാനം പക്ഖന്ദതീതി പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗോ. തസ്മാ വോസ്സഗ്ഗപരിണാമിന്തി യഥാ ഭാവിയമാനോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ വോസ്സഗ്ഗത്ഥായ പരിണമതി, വിപസ്സനാഭാവഞ്ച മഗ്ഗഭാവഞ്ച പാപുണാതി, ഏവം ഭാവേതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഭദ്ദകന്തി ഭദ്ദകം. **സമാധിനിമിത്തം** വുച്ചതി അട്ഠികസഞ്ഞാദിവസേന അധിഗതോ സമാധിയേവ. **അനുരക്ഖതീ**തി സമാധിപരിബന്ധകധമ്മേ രാഗദോസമോഹേ സോധേന്തോ രക്ഖതി. ഏത്ഥ ച അട്ഠികസഞ്ഞാദികാ പഞ്ചേവ സഞ്ഞാ വുത്താ. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ദസപി അസുഭാനി വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതബ്ബാനി. തേസം വിത്ഥാരോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തോയേവ.

ധമ്മേ ഞാണന്തി ഏകപടിവേധവസേന ചതുസച്ചധമ്മേ ഞാണം ചതുസച്ചബ്ഭന്തരേ നിരോധസച്ചേ ധമ്മേ ഞാണഞ്ച . യഥാഹ - "തത്ഥ കതമം ധമ്മേ ഞാണം? ചതൂസു മഗ്ഗേസു ചതൂസു ഫലേസു ഞാണ"ന്തി (വിഭ॰ ൭൯൬). **അന്വയേ ഞാണ**ന്തി ചത്താരി സച്ചാനി പച്ചക്ഖതോ ദിസ്വാ യഥാ ഇദാനി, ഏവം അതീതേപി അനാഗതേപി ഇമേവ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദുക്ഖസച്ചം, അയമേവ തണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, അയമേവ നിരോധോ നിരോധസച്ചം, അയമേവ മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചന്തി ഏവം തസ്സ ഞാണസ്സ അനുഗതിയം ഞാണം. തേനാഹ - "സോ ഇമിനാ ധമ്മേന ഞാതേന ദിട്ഠേന പത്തേന വിദിതേന പരിയോഗാള്ഹേന അതീതാനാഗതേന നയം നേതീ"തി. **പരിയേ ഞാണ**ന്തി പരേസം ചിത്തപരിച്ഛേദേ ഞാണം. യഥാഹ - "തത്ഥ കതമം പരിയേ ഞാണം? ഇധ ഭിക്ഖു പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ചേതസാ ചേതോ പരിച്ച ജാനാതീ"തി (വിഭ॰ ൭൯൬) വിത്ഥാരേതബ്ബം. ഠപേത്വാ പന ഇമാനി തീണി ഞാണാനി അവസേസം **സമ്മുതിഞാണം** നാമ. യഥാഹ - "തത്ഥ കതമം സമ്മുതിഞാണം? ഠപേത്വാ ധമ്മേ ഞാണം ഠപേത്വാ അന്വയേ ഞാണം ഠപേത്വാ പരിച്ഛേദേ ഞാണം അവസേസം സമ്മുതിഞാണ"ന്തി (വിഭ॰ ൭൯൬).

ദുക്ഖേ ഞാണാദീഹി അരഹത്തം പാപേത്വാ ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിഗ്ഗമനം ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം കഥിതം. തത്ഥ ദ്വേ സച്ചാനി വട്ടം, ദ്വേ വിവട്ടം, വട്ടേ അഭിനിവേസോ ഹോതി, നോ വിവട്ടേ. ദ്വീസു സച്ചേസു ആചരിയസന്തികേ പരിയത്തിം ഉഗ്ഗഹേത്വാ കമ്മം കരോതി, ദ്വീസു സച്ചേസു "നിരോധസച്ചം നാമ ഇട്ഠം കന്തം മനാപം, മഗ്ഗസച്ചം നാമ ഇട്ഠം കന്തം മനാപ"ന്തി സവനവസേന കമ്മം കരോതി. ദ്വീസു സച്ചേസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാസവനധാരണസമ്മസനപടിവേധോ വട്ടതി, ദ്വീസു സവനപടിവേധോ വട്ടതി. തീണി കിച്ചവസേന പടിവിജ്ഝതി, ഏകം ആരമ്മണവസേന. ദ്വേ സച്ചാനി ദുദ്ദസത്താ ഗമ്ഭീരാനി, ദ്വേ ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസാനി.

സോതാപത്തിയങ്ഗാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൩൧൧. **സോതാപത്തിയങ്ഗാനീ**തി സോതാപത്തിയാ അങ്ഗാനി, സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ പടിലാഭകാരണാനീതി അത്ഥോ. **സപ്പുരിസസംസേവോ**തി ബുദ്ധാദീനം സപ്പുരിസാനം ഉപസങ്കമിത്വാ സേവനം. **സദ്ധമ്മസ്സവന**ന്തി സപ്പായസ്സ തേപിടകധമ്മസ്സ സവനം. **യോനിസോമനസികാരോ**തി അനിച്ചാദിവസേന മനസികാരോ. **ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തീ**തി ലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുധമ്മഭൂതായ പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയാ പടിപജ്ജനം.

അവേച്ചപ്പസാദേനാതി അചലപ്പസാദേന. "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദീനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിത്ഥാരിതാനി. ഫലധാതുആഹാരചതുക്കാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ. അപിചേത്ഥ ലൂഖപണീതവത്ഥുവസേന ഓളാരികസുഖുമതാ വേദിതബ്ബാ.

വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോതി വിഞ്ഞാണം ഏതാസു തിട്ഠതീതി വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ. ആരമ്മണട്ഠിതിവസേനേതം വുത്തം. **രൂപൂപായ**ന്തി രൂപം ഉപഗതം ഹുത്വാ. പഞ്ചവോകാരഭവസ്മിഞ്ഹി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം രൂപക്ഖന്ധം നിസ്സായ തിട്ഠതി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **രൂപാരമ്മണ**ന്തി രൂപക്ഖന്ധഗോചരം രൂപപതിട്ഠിതം ഹുത്വാ. **നന്ദൂപസേചന**ന്തി ലോഭസഹഗതം സമ്പയുത്തനന്ദിയാവ ഉപസിത്തം ഹുത്വാ.

ഇതരം ഉപനിസ്സയകോടിയാ. **വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജതീ**തി സട്ഠിപി സത്തതിപി വസ്സാനി ഏവം പവത്തമാനം വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജതി. **വേദനൂപായാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. ഇമേഹി പന തീഹി പദേഹി ചതുവോകാരഭവേ അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം വുത്തം. തസ്സ യാവതായുകം പവത്തനവസേന വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജനാ വേദിതബ്ബാ. ചതുക്കവസേന പന ദേസനായ ആഗതത്താ വിഞ്ഞാണൂപായന്തി ന വുത്തം. ഏവം വുച്ചമാനേ ച "കതമം നു ഖോ ഏത്ഥ കമ്മവിഞ്ഞാണം, കതമം വിപാകവിഞ്ഞാണ"ന്തി സമ്മോഹോ ഭവേയ്യ, തസ്മാപി ന വുത്തം. **അഗതിഗമനാനി** വിത്ഥാരിതാനേവ.

ചീവരഹേതൂതി തത്ഥ മനാപം ചീവരം ലഭിസ്സാമീതി ചീവരകാരണാ ഉപ്പജ്ജതി. **ഇതി ഭവാഭവഹേതൂ**തി ഏത്ഥ **ഇതീ**തി നിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ. യഥാ ചീവരാദിഹേതു, ഏവം ഭവാഭവഹേതൂപീതി അത്ഥോ. **ഭവാഭവോ**തി ചേത്ഥ പണീതപണീതതരാനി തേലമധുഫാണിതാദീനി അധിപ്പേതാനി. ഇമേസം പന ചതുന്നം തണ്ഹുപ്പാദാനം പഹാനത്ഥായ പടിപാടിയാവ ചത്താരോ അരിയവംസാ ദേസിതാതി വേദിതബ്ബാ. **പടിപദാചതുക്കം** ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. അക്ഖമാദീസു പധാനകരണകാലേ സീതാദീനി ന ഖമതീതി **അക്ഖമാ.** ഖമതീതി **ഖമാ.** ഇന്ദ്രിയദമനം **ദമാ.** "ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീ"തിആദിനാ നയേന വിതക്കസമനം **സമാ.**

ധമ്മപദാനീതി ധമ്മകോട്ഠാസാനി. അനഭിജ്ഝാ ധമ്മപദം നാമ അലോഭോ വാ അലോഭസീസേന അധിഗതജ്ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി വാ. അബ്യാപാദോ ധമ്മപദം നാമ അകോപോ വാ മേത്താസീസേന അധിഗതജ്ഝാനാദീനി വാ. സമ്മാസതി ധമ്മപദം നാമ സുപ്പട്ഠിതസതി വാ സതിസീസേന അധിഗതജ്ഝാനാദീനി വാ. സമ്മാസമാധി ധമ്മപദം നാമ സമാപത്തി വാ അട്ഠസമാപത്തിവസേന അധിഗതജ്ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി വാ. ദസാസുഭവസേന വാ അധിഗതജ്ഝാനാദീനി അനഭിജ്ഝാ ധമ്മപദം. ചതുബ്രഹ്മവിഹാരവസേന അധിഗതാനി അബ്യാപാദോ ധമ്മപദം. ദസാനുസ്സതിആഹാരേപടികൂലസഞ്ഞാവസേന അധിഗതാനി സമ്മാസതി ധമ്മപദം. ദസകസിണആനാപാനവസേന അധിഗതാനി സമ്മാസമാധി ധമ്മപദന്തി.

ധമ്മസമാദാനേസു പഠമം അചേലകപടിപദാ. ദുതിയം തിബ്ബകിലേസസ്സ അരഹത്തം ഗഹേതും അസക്കോന്തസ്സ അസ്സുമുഖസ്സാപി രുദതോ പരിസുദ്ധബ്രഹ്മചരിയചരണം. തതിയം കാമേസു പാതബ്യതാ. ചതുത്ഥം ചത്താരോ പച്ചയേ അലഭമാനസ്സാപി ഝാനവിപസ്സനാവസേന സുഖസമങ്ഗിനോ സാസനബ്രഹ്മചരിയം.

ധമ്മക്ഖന്ധാതി ഏത്ഥ ഗുണട്ഠോ ഖന്ധട്ഠോ. **സീലക്ഖന്ധോ**തി സീലഗുണോ. ഏത്ഥ ച ഫലസീലം അധിപ്പേതം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ചതൂസുപി ഠാനേസു ഫലമേവ വുത്തം.

ബലാനീതി ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേന അകമ്പിയട്ഠേന ച ബലാനി. തേസം പടിപക്ഖേഹി കോസജ്ജാദീഹി അകമ്പനിയതാ വേദിതബ്ബാ. സബ്ബാനിപി സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേന ലോകിയലോകുത്തരാനേവ കഥിതാനി.

അധിട്ഠാനാനീതി ഏത്ഥ **അധീ**തി ഉപസഗ്ഗമത്തം. അത്ഥതോ പന തേന വാ തിട്ഠന്തി, തത്ഥ വാ തിട്ഠന്തി, ഠാനമേവ വാ തംതംഗുണാധികാനം പുരിസാനം അധിട്ഠാനം, പഞ്ഞാവ അധിട്ഠാനം **പഞ്ഞാധിട്ഠാനം.** ഏത്ഥ ച പഠമേന അഗ്ഗഫലപഞ്ഞാ. ദുതിയേന വചീസച്ചം. തതിയേന ആമിസപരിച്ചാഗോ. ചതുത്ഥേന കിലേസൂപസമോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. പഠമേന ച കമ്മസ്സകതപഞ്ഞം വിപസ്സനാപഞ്ഞം വാ ആദിം കത്വാ ഫലപഞ്ഞാ കഥിതാ. ദുതിയേന വചീസച്ചം ആദിം കത്വാ പരമത്ഥസച്ചം നിബ്ബാനം. തതിയേന ആമിസപരിച്ചാഗം ആദിം കത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗേന കിലേസപരിച്ചാഗോ. ചതുത്ഥേന സമാപത്തിവിക്ഖമ്ഭിതേ കിലേസേ ആദിം കത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗേന കിലേസവൂപസമോ. പഞ്ഞാധിട്ഠാനേന വാ ഏകേന അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ കഥിതാ. സേസേഹി പരമത്ഥസച്ചം. സച്ചാധിട്ഠാനേന വാ ഏകേന പരമത്ഥസച്ചം കഥിതം. സേസേഹി അരഹത്തപഞ്ഞാതി **മൂസികാഭയത്ഥേരോ** ആഹ.

പഞ്ഹബ്യാകരണാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൩൧൨. **പഞ്ഹബ്യാകരണാനി** മഹാപദേസകഥായ വിത്ഥാരിതാനേവ.

കണ്ഹന്തി കാളകം ദസഅകുസലകമ്മപഥകമ്മം. **കണ്ഹവിപാക**ന്തി അപായേ നിബ്ബത്തനതോ കാളകവിപാകം. **സുക്ക**ന്തി പണ്ഡരം കുസലകമ്മപഥകമ്മം. **സുക്കവിപാക**ന്തി സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തനതോ പണ്ഡരവിപാകം. **കണ്ഹസുക്ക**ന്തി മിസ്സകകമ്മം. **കണ്ഹസുക്കവിപാക**ന്തി സുഖദുക്ഖവിപാകം. മിസ്സകകമ്മഞ്ഹി കത്വാ അകുസലേന തിരച്ഛാനയോനിയം മങ്ഗലഹത്ഥിട്ഠാനാദീസു ഉപ്പന്നോ കുസലേന പവത്തേ സുഖം വേദയതി. കുസലേന രാജകുലേപി നിബ്ബത്തോ അകുസലേന പവത്തേ ദുക്ഖം വേദയതി. **അകണ്ഹഅസുക്ക**ന്തി കമ്മക്ഖയകരം ചതുമഗ്ഗഞാണം അധിപ്പേതം. തഞ്ഹി യദി കണ്ഹം ഭവേയ്യ, കണ്ഹവിപാകം ദദേയ്യ. യദി സുക്കം ഭവേയ്യ, സുക്കവിപാകം ദദേയ്യ. ഉഭയവിപാകസ്സ പന അദാനതോ അകണ്ഹാസുക്കവിപാകത്താ അകണ്ഹം അസുക്കന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

സച്ഛികരണീയാതി പച്ചക്ഖകരണേന ചേവ പടിലാഭേന ച സച്ഛികാതബ്ബാ. **ചക്ഖുനാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുനാ. **കായേനാ**തി സഹജാതനാമകായേന. **പഞ്ഞായാ**തി അരഹത്തഫലഞാണേന.

ഓഘാതി വട്ടസ്മിം സത്തേ ഓഹനന്തി ഓസീദാപേന്തീതി ഓഘാ. തത്ഥ പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ **കാമോഘോ.** രൂപാരൂപഭവേസു ഛന്ദരാഗോ **ഭവോഘോ.** തഥാ ഝാനനികന്തി സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ ച രാഗോ. ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിയോ **ദിട്ഠോഘോ.**

വട്ടസ്മിം യോജേന്തീതി **യോഗാ.** തേ ഓഘാ വിയ വേദിതബ്ബാ.

വിസംയോജേന്തീതി **വിസഞ്ഞോഗാ.** തത്ഥ അസുഭജ്ഝാനം കാമയോഗവിസംയോഗോ. തം പാദകം കത്വാ അധിഗതോ അനാഗാമിമഗ്ഗോ ഏകന്തേനേവ **കാമയോഗവിസഞ്ഞോഗോ** നാമ. അരഹത്തമഗ്ഗോ **ഭവയോഗവിസഞ്ഞോഗോ** നാമ. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ **ദിട്ഠിയോഗവിസഞ്ഞോഗോ** നാമ. അരഹത്തമഗ്ഗോ **അവിജ്ജായോഗവിസഞ്ഞോഗോ** നാമ.

ഗന്ഥനവസേന **ഗന്ഥാ.** വട്ടസ്മിം നാമകായഞ്ചേവ രൂപകായഞ്ച ഗന്ഥതി ബന്ധതി പലിബുന്ധതീതി **കായഗന്ഥോ. ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ**തി ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞന്തി ഏവം പവത്തോ ദിട്ഠാഭിനിവേസോ.

ഉപാദാനാനീതി ആദാനഗ്ഗഹണാനി. കാമോതി രാഗോ, സോയേവ ഗഹണട്ഠേന ഉപാദാനന്തി **കാമുപാദാനം.** ദിട്ഠീതി മിച്ഛാദിട്ഠി, സാപി ഗഹണട്ഠേന ഉപാദാനന്തി **ദിട്ഠുപാദാനം.** ഇമിനാ സുദ്ധീതി ഏവം സീലവതാനം ഗഹണം **സീലബ്ബതുപാദാനം.** അത്താതി ഏതേന വദതി ചേവ ഉപാദിയതി ചാതി **അത്തവാദുപാദാനം.**

യോനിയോതി കോട്ഠാസാ. അണ്ഡേ ജാതാതി **അണ്ഡജാ.** ജലാബുമ്ഹി ജാതാതി **ജലാബുജാ.** സംസേദേ ജാതാതി **സംസേദജാ.** സയനസ്മിം പൂതിമച്ഛാദീസു ച നിബ്ബത്താനമേതം അധിവചനം. വേഗേന ആഗന്ത്വാ ഉപപതിതാ വിയാതി **ഓപപാതികാ.** തത്ഥ ദേവമനുസ്സേസു സംസേദജഓപപാതികാനം അയം വിസേസോ. സംസേദജാ മന്ദാ ദഹരാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തന്തി. ഓപപാതികാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ ഹുത്വാ. മനുസ്സേസു ഹി ഭുമ്മദേവേസു ച ഇമാ ചതസ്സോപി യോനിയോ ലബ്ഭന്തി. തഥാ തിരച്ഛാനേസു സുപണ്ണനാഗാദീസു. വുത്തഞ്ഹേതം - "തത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, അണ്ഡജാ സുപണ്ണാ അണ്ഡജേവ നാഗേ ഹരന്തി, ന ജലാബുജേ ന സംസേദജേ ന ഓപപാതികേ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൩൯൨). ചാതുമഹാരാജികതോ പട്ഠായ ഉപരിദേവാ ഓപപാതികായേവ . തഥാ നേരയികാ. പേതേസു ചതസ്സോപി ലബ്ഭന്തി. **ഗബ്ഭാവക്കന്തിയോ** സമ്പസാദനീയേ കഥിതാ ഏവ.

അത്തഭാവപടിലാഭേസു പഠമോ ഖിഡ്ഡാപദോസികവസേന വേദിതബ്ബോ. ദുതിയോ ഓരബ്ഭികാദീഹി ഘാതിയമാനഉരബ്ഭാദിവസേന. തതിയോ മനോപദോസികാവസേന. ചതുത്ഥോ ചാതുമഹാരാജികേ ഉപാദായ ഉപരിസേസദേവതാവസേന. തേ ഹി ദേവാ നേവ അത്തസഞ്ചേതനായ മരന്തി, ന പരസഞ്ചേതനായ.

ദക്ഖിണാവിസുദ്ധാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൩൧൩. **ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിയോ**തി ദാനസങ്ഖാതാ ദക്ഖിണാ വിസുജ്ഝന്തി മഹപ്ഫലാ ഹോന്തി ഏതാഹീതി **ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിയോ.**

ദായകതോ വിസുജ്ഝതി, നോ പടിഗ്ഗാഹകതോതി യത്ഥ ദായകോ സീലവാ ഹോതി, ധമ്മേനുപ്പന്നം ദേയ്യധമ്മം ദേതി, പടിഗ്ഗാഹകോ ദുസ്സീലോ. അയം ദക്ഖിണാ വേസ്സന്തരമഹാരാജസ്സ ദക്ഖിണാസദിസാ. **പടിഗ്ഗാഹകതോ വിസുജ്ഝതി, നോ ദായകതോ**തി യത്ഥ പടിഗ്ഗാഹകോ സീലവാ ഹോതി, ദായകോ ദുസ്സീലോ, അധമ്മേനുപ്പന്നം ദേതി, അയം ദക്ഖിണാ ചോരഘാതകസ്സ ദക്ഖിണാസദിസാ. **നേവ ദായകതോ വിസുജ്ഝതി, നോ പടിഗ്ഗാഹകതോ**തി യത്ഥ ഉഭോപി ദുസ്സീലാ ദേയ്യധമ്മോപി അധമ്മേന നിബ്ബത്തോ. വിപരിയായേന ചതുത്ഥാ വേദിതബ്ബാ.

സങ്ഗഹവത്ഥൂനീതി സങ്ഗഹകാരണാനി. താനി ഹേട്ഠാ വിഭത്താനേവ.

അനരിയവോഹാരാതി അനരിയാനം ലാമകാനം വോഹാരാ.

അരിയവോഹാരാതി അരിയാനം സപ്പുരിസാനം വോഹാരാ.

ദിട്ഠവാദിതാതി ദിട്ഠം മയാതി ഏവം വാദിതാ. ഏത്ഥ ച തംതംസമുട്ഠാപകചേതനാവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അത്തന്തപാദിചതുക്കവണ്ണനാ

൩൧൪. അത്തന്തപാദീസു പഠമോ അചേലകോ. ദുതിയോ ഓരബ്ഭികാദീസു അഞ്ഞതരോ. തതിയോ യഞ്ഞയാജകോ. ചതുത്ഥോ സാസനേ സമ്മാപടിപന്നോ.

അത്തഹിതായ പടിപന്നാദീസു പഠമോ യോ സയം സീലാദിസമ്പന്നോ, പരം സീലാദീസു ന സമാദപേതി ആയസ്മാ വക്കലിത്ഥേരോ വിയ. ദുതിയോ യോ അത്തനാ ന സീലാദിസമ്പന്നോ, പരം സീലാദീസു സമാദപേതി ആയസ്മാ ഉപനന്ദോ വിയ. തതിയോ യോ നേവത്തനാ സീലാദിസമ്പന്നോ, പരം സീലാദീസു ന സമാദപേതി ദേവദത്തോ വിയ. ചതുത്ഥോ യോ അത്തനാ ച സീലാദിസമ്പന്നോ പരഞ്ച സീലാദീസു സമാദപേതി ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ വിയ.

തമാദീസു **തമോ**തി അന്ധകാരഭൂതോ. **തമപരായണോ**തി തമമേവ പരം അയനം ഗതി അസ്സാതി തമപരായണോ. ഏവം സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച പഠമോ നീചേ ചണ്ഡാലാദികുലേ ദുജ്ജീവിതേ ഹീനത്തഭാവേ നിബ്ബത്തിത്വാ തീണി ദുച്ചരിതാനി പരിപൂരേതി. ദുതിയോ തഥാവിധോ ഹുത്വാ തീണി സുചരിതാനി പരിപൂരേതി. തതിയോ ഉളാരേ ഖത്തിയകുലേ ബഹുഅന്നപാനേ സമ്പന്നത്തഭാവേ നിബ്ബത്തിത്വാ തീണി ദുച്ചരിതാനി പരിപൂരേതി. ചതുത്ഥോ താദിസോവ ഹുത്വാ തീണി സുചരിതാനി പരിപൂരേതി.

സമണമചലോതി സമണഅചലോ. മ-കാരോ പദസന്ധിമത്തം. സോ സോതാപന്നോ വേദിതബ്ബോ. സോതാപന്നോ ഹി ചതൂഹി വാതേഹി ഇന്ദഖീലോ വിയ പരപ്പവാദേഹി അകമ്പിയോ. അചലസദ്ധായ സമന്നാഗതോതി **സമണമചലോ.** വുത്തമ്പി ചേതം - ''കതമോ ച പുഗ്ഗലോ സമണമചലോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ''തി (പു॰ പ॰ ൧൯൦) വിത്ഥാരോ. രാഗദോസാനം പന തനുഭൂതത്താ സകദാഗാമീ **സമണപദുമോ** നാമ. തേനാഹ - ''കതമോ പന പുഗ്ഗലോ സമണപദുമോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ സകിദേവ ഇമം ലോകം ആഗന്ത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സമണപദുമോ''തി (പു॰ പ॰ ൧൯൦). രാഗദോസാനം അഭാവാ ഖിപ്പമേവ പുപ്ഫിസ്സതീതി അനാഗാമീ **സമണപുണ്ഡരീകോ** നാമ. തേനാഹ - ''കതമോ ച പുഗ്ഗലോ സമണപുണ്ഡരീകോ? ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം...പേ॰... അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സമണപുണ്ഡരീകോ''തി (പു॰ പ॰ ൧൯൦). അരഹാ പന സബ്ബേസമ്പി ഗന്ഥകാരകിലേസാനം അഭാവാ സമണേസു **സമണസുഖുമാലോ** നാമ. തേനാഹ - ''കതമോ ച പുഗ്ഗലോ സമണേസു സമണസുഖുമാലോ? ഇധേകച്ചോ ആസവാനം ഖയാ...പേ॰... ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സമണേസു സമണസുഖുമാലോ''തി.

‘‘ഇമേ ഖോ , ആവുസോ’’തിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി സമപഞ്ഞാസായ ചതുക്കാനം വസേന ദ്വേപഞ്ഞ്ഹസതാനി കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

ചതുക്കവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൨൧. ഇതി ചതുക്കവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പഞ്ചകവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു **രൂപക്ഖന്ധോ** ലോകിയോ. സേസാ **ലോകിയലോകുത്തരാ. ഉപാദാനക്ഖന്ധാ** ലോകിയാവ. വിത്ഥാരതോ പന ഖന്ധകഥാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താ. **കാമഗുണാ** ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതാവ.

സുകതദുക്കടാദീഹി ഗന്തബ്ബാതി **ഗതിയോ. നിരയോ**തി നിരസ്സാദോ. സഹോകാസേന ഖന്ധാ കഥിതാ. തതോ പരേസു തീസു നിബ്ബത്താ ഖന്ധാവ വുത്താ. ചതുത്ഥേ ഓകാസോപി.

ആവാസേ മച്ഛരിയം **ആവാസമച്ഛരിയം.** തേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ആഗന്തുകം ദിസ്വാ ‘‘എത്ഥ ചേതിയസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ പരിക്ഖാരോ ഠപിതോ’’തിആദീനി വത്വാ സങ്ഘികമ്പി ആവാസം നിവാരേതി. സോ കാലങ്കത്വാ പേതോ വാ അജഗരോ വാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി. കുലേ മച്ഛരിയം **കുലമച്ഛരിയം.** തേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു തേഹി കാരണേഹി അത്തനോ ഉപട്ഠാകകുലേ അഞ്ഞേസം പവേസനമ്പി നിവാരേതി. ലാഭേ മച്ഛരിയം **ലാഭമച്ഛരിയം.** തേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു സങ്ഘികമ്പി ലാഭം മച്ഛരായന്തോ യഥാ അഞ്ഞേ ന ലഭന്തി, എവം കരോതി. വണ്ണേ മച്ഛരിയം **വണ്ണമച്ഛരിയം. വണ്ണോ**തി ചേത്ഥ സരീരവണ്ണോപി ഗുണവണ്ണോപി വേദിതബ്ബോ. പരിയത്തിധമ്മേ മച്ഛരിയം **ധമ്മമച്ഛരിയം.** തേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ‘‘ഇമം ധമ്മം പരിയാപുണിത്വാ എസോ മം അഭിഭവിസ്സതീ’’തി അഞ്ഞസ്സ ന ദേതി. യോ പന ധമ്മാനുഗ്ഗഹേന വാ പുഗ്ഗലാനുഗ്ഗഹേന വാ ന ദേതി, ന തം മച്ഛരിയം.

ചിത്തം നിവാരേന്തി പരിയോനന്ധന്തീതി **നീവരണാനി.** കാമച്ഛന്ദോ നീവരണപത്തോ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝോ. കാമരാഗാനുസയോ കാമരാഗസംയോജനപത്തോ അനാഗാമിമഗ്ഗവജ്ഝോ. ഥിനം ചിത്തഗേലഞ്ഞം . മിദ്ധം ഖന്ധത്തയഗേലഞ്ഞം. ഉഭയമ്പി അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝം. തഥാ ഉദ്ധച്ചം. കുക്കുച്ചം അനാഗാമിമഗ്ഗവജ്ഝം. വിചികിച്ഛാ പഠമമഗ്ഗവജ്ഝാ.

സംയോജനാനീതി ബന്ധനാനി. തേഹി പന ബദ്ധേസു പുഗ്ഗലേസു രൂപാരൂപഭവേ നിബ്ബത്താ സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ അന്തോബദ്ധാ ബഹിസയിതാ നാമ. തേസഞ്ഹി കാമഭവേ ബന്ധനം. കാമഭവേ അനാഗാമിനോ ബഹിബദ്ധാ അന്തോസയിതാ നാമ. തേസഞ്ഹി രൂപാരൂപഭവേ ബന്ധനം. കാമഭവേ സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ അന്തോബദ്ധാ അന്തോസയിതാ നാമ. രൂപാരൂപഭവേ അനാഗാമിനോ ബഹിബദ്ധാ ബഹിസയിതാ നാമ. ഖീണാസവോ സബ്ബത്ഥ അബന്ധനോ.

സിക്ഖിതബ്ബം പദം **സിക്ഖാപദം,** സിക്ഖാകോട്ഠാസോതി അത്ഥോ. സിക്ഖായ വാ പദം സിക്ഖാപദം, അധിചിത്തഅധിപഞ്ഞാസിക്ഖായ അധിഗമുപായോതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന സിക്ഖാപദകഥാ വിഭങ്ഗപ്പകരണേ സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗേ ആഗതാ ഏവ.

അഭബ്ബട്ഠാനാദിപഞ്ചകവണ്ണനാ

൧൧൨൨. ''അഭബ്ബോ, ആവുസോ, ഖീണാസവോ ഭിക്ഖു സഞ്ചിച്ച പാണ''ന്തിആദി ദേസനാസീസമേവ, സോതാപന്നാദയോപി പന അഭബ്ബാ. പുഥുജ്ജനഖീണാസവാനം നിന്ദാപസംസത്ഥമ്പി ഏവം വുത്തം. പുഥുജ്ജനോ നാമ ഗാരയ്ഹോ, മാതുഘാതാദീനിപി കരോതി . ഖീണാസവോ പന പാസംസോ, കുന്ഥകിപില്ലികഘാതാദീനിപി ന കരോതീതി.

ബ്യസനേസു വിയസ്സതീതി ബ്യസനം, ഹിതസുഖം ഖിപതി വിദ്ധംസേതീതി അത്ഥോ. ഞാതീനം ബ്യസനം **ഞാതിബ്യസനം,** ചോരരോഗഭയാദീഹി ഞാതിവിനാസോതി അത്ഥോ. ഭോഗാനം ബ്യസനം **ഭോഗബ്യസനം,** രാജചോരാദിവസേന ഭോഗവിനാസോതി അത്ഥോ. രോഗോ ഏവ ബ്യസനം **രോഗബ്യസനം.** രോഗോ ഹി ആരോഗ്യം ബ്യസതി വിനാസേതീതി ബ്യസനം, സീലസ്സ ബ്യസനം **സീലബ്യസനം.** ദുസ്സീല്യസ്സേതം നാമം. സമ്മാദിട്ഠിം വിനാസയമാനാ ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠി ഏവ ബ്യസനം **ദിട്ഠിബ്യസനം.** ഏത്ഥ ച ഞാതിബ്യസനാദീനി തീണി നേവ അകുസലാനി ന തിലക്ഖണാഹതാനി. സീലദിട്ഠിബ്യസനദ്വയം അകുസലം തിലക്ഖണാഹതം. തേനേവ ''നാവുസോ, സത്താ ഞാതിബ്യസനഹേതു വാ''തിആദിമാഹ.

ഞാതിസമ്പദാതി ഞാതീനം സമ്പദാ പാരിപൂരീ ബഹുഭാവോ. **ഭോഗസമ്പദായപി** ഏസേവ നയോ. ആരോഗ്യസ്സ സമ്പദാ **ആരോഗ്യസമ്പദാ.** പാരിപൂരീ ദീഘരത്തം അരോഗതാ. **സീലദിട്ഠിസമ്പദാസുപി** ഏസേവ നയോ . ഇധാപി ഞാതിസമ്പദാദയോ നോ കുസലാ, ന തിലക്ഖണാഹതാ. സീലദിട്ഠിസമ്പദാ കുസലാ, തിലക്ഖണാഹതാ. തേനേവ ''നാവുസോ, സത്താ ഞാതിസമ്പദാഹേതു വാ''തിആദിമാഹ.

സീലവിപത്തിസീലസമ്പത്തികഥാ മഹാപരിനിബ്ബാനേ വിത്ഥാരിതാവ.

ചോദകേനാതി വത്ഥുസംസന്ദസ്സനാ, ആപത്തിസംസന്ദസ്സനാ, സംവാസപ്പടിക്ഖേപോ, സാമീചിപ്പടിക്ഖേപോതി ചതൂഹി ചോദനാവത്ഥൂഹി ചോദയമാനേന. **കാലേന വക്ഖാമി നോ അകാലേനാ**തി ഏത്ഥ ചുദിതകസ്സ കാലോ കഥിതോ, ന ചോദകസ്സ. പരം ചോദേന്തേന ഹി പരിസമജ്ഝേ വാ ഉപോസഥപവാരണഗ്ഗേ വാ ആസനസാലാഭോജനസാലാദീസു വാ ന ചോദേതബ്ബം. ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നകാലേ ''കരോതായസ്മാ ഓകാസം, അഹം ആയസ്മന്തം വത്തുകാമോ''തി ഏവം ഓകാസം കാരേത്വാ ചോദേതബ്ബം. പുഗ്ഗലം പന ഉപപരിക്ഖിത്വാ യോ ലോലപുഗ്ഗലോ അഭൂതം വത്വാ ഭിക്ഖൂനം അയസം ആരോപേതി, സോ ഓകാസകമ്മം വിനാപി ചോദേതബ്ബോ. **ഭൂതേനാ**തി തച്ഛേന സഭാവേന. **സണ്ഹേനാ**തി മട്ഠേന മുദുകേന. **അത്ഥസഞ്ഹിതേനാ**തി അത്ഥകാമതായ ഹിതകാമതായ ഉപേതേന.

പധാനിയങ്ഗപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൧൩. പധാനിയങ്ഗാനീതി പധാനം വുച്ചതി പദഹനം, പധാനമസ്സ അത്ഥീതി പധാനിയോ, പധാനിയസ്സ ഭിക്ഖുനോ അങ്ഗാനി **പധാനിയങ്ഗാനി. സദ്ധോ**തി സദ്ധായ സമന്നാഗതോ. സദ്ധാ പനേസാ ആഗമനസദ്ധാ, അധിഗമനസദ്ധാ, ഓകപ്പനസദ്ധാ, പസാദസദ്ധാതി ചതുബ്ബിധാ. തത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താനം സദ്ധാ അഭിനീഹാരതോ ആഗതത്താ **ആഗമനസദ്ധാ** നാമ. അരിയസാവകാനം പടിവേധേന അധിഗതത്താ **അധിഗമനസദ്ധാ** നാമ. ബുദ്ധോ ധമ്മോ സങ്ഘോതി വുത്തേ അചലഭാവേന ഓകപ്പനം **ഓകപ്പനസദ്ധാ** നാമ. പസാദുപ്പത്തി **പസാദസദ്ധാ** നാമ. ഇധ ഓകപ്പനസദ്ധാ അധിപ്പേതാ. **ബോധി**ന്തി ചതുത്ഥമഗ്ഗഞാണം. തം സുപ്പടിവിദ്ധം തഥാഗതേനാതി സദ്ദഹതി. ദേസനാസീസമേവ ചേതം, ഇമിനാ പന അങ്ഗേന തീസുപി രതനേസു സദ്ധാ അധിപ്പേതാ. യസ്സ ഹി ബുദ്ധാദീസു പസാദോ ബലവാ, തസ്സ പധാനവീരിയം ഇജ്ഝതി. **അപ്പാബാധോ**തി അരോഗോ. **അപ്പാതങ്കോ**തി നിദ്ദുക്ഖോ. **സമവേപാകിനിയാ**തി സമവിപാചനിയാ. **ഗഹണിയാ**തി കമ്മജതേജോധാതുയാ. **നാതിസീതായ നാച്ചുണ്ഹായാ**തി അതിസീതഗഹണികോ സീതഭീരൂ ഹോതി, അച്ചുണ്ഹഗഹണികോ ഉണ്ഹഭീരൂ ഹോതി, തേസം പധാനം ന ഇജ്ഝതി. മജ്ഝിമഗഹണികസ്സ ഇജ്ഝതി. തേനാഹ - ''മജ്ഝിമായ പധാനക്ഖമായാ''തി. **യഥാഭൂതം അത്താനം ആവികത്താ**തി യഥാഭൂതം അത്തനോ അഗുണം പകാസേതാ. **ഉദയത്ഥഗാമിനിയാ**തി ഉദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ഗന്തും പരിച്ഛിന്ദിതും സമത്ഥായ, ഏതേന പഞ്ഞാസലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹകം ഉദയബ്ബയഞാണം വുത്തം . **അരിയായാ**തി പരിസുദ്ധായ. **നിബ്ബേധികായാ**തി അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബേ ലോഭക്ഖന്ധാദയോ നിബ്ബിജ്ഝിതും സമത്ഥായ. **സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയഗാമിനിയാ**തി തദങ്ഗവസേന കിലേസാനം പഹീനത്താ യം യം ദുക്ഖം ഖീയതി, തസ്സ തസ്സ ദുക്ഖസ്സ ഖയഗാമിനിയാ. ഇതി സബ്ബേഹി ഇമേഹി പദേഹി വിപസ്സനാപഞ്ഞാവ കഥിതാ. ദുപ്പഞ്ഞസ്സ ഹി പധാനം ന ഇജ്ഝതി.

സുദ്ധാവാസാദിപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൧൪. സുദ്ധാവാസാതി സുദ്ധാ ഇധ ആവസിംസു ആവസന്തി ആവസിസ്സന്തി വാതി സുദ്ധാവാസാ. സുദ്ധാതി കിലേസമലരഹിതാ അനാഗാമിഖീണാസവാ. **അവിഹാ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം മഹാപദാനേ വുത്തമേവ.

അനാഗാമീസു ആയുനോ മജ്ഝം അനതിക്കമിത്വാ അന്തരാവ കിലേസപരിനിബ്ബാനം അരഹത്തം പത്തോ **അന്തരാപരിനിബ്ബായീ** നാമ. മജ്ഝം ഉപഹച്ച അതിക്കമിത്വാ പത്തോ **ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ** നാമ. അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന അകിലമന്തോ സുഖേന പത്തോ **അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ** നാമ. സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലമന്തോ ദുക്ഖേന പത്തോ **സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ** നാമ. ഇമേ ചത്താരോ പഞ്ചസുപി സുദ്ധാവാസേസു ലബ്ഭന്തി. **ഉദ്ധംസോതോഅകനിട്ഠഗാമീ**തി ഏത്ഥ പന ചതുക്കം വേദിതബ്ബം. യോ ഹി അവിഹാതോ പട്ഠായ ചത്താരോ ദേവലോകേ സോധേത്വാ അകനിട്ഠം ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായതി, അയം ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ നാമ. യോ അവിഹാതോ ദുതിയം വാ തതിയം വാ ചതുത്ഥം വാ ദേവലോകം ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായതി, അയം ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ നാമ. യോ കാമഭവതോ അകനിട്ഠേസു നിബ്ബത്തിത്വാ പരിനിബ്ബായതി, അയം ന ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ നാമ. യോ ഹേട്ഠാ ചതൂസു ദേവലോകേസു

തത്ഥ തത്ഥേവ നിബ്ബത്തിത്വാ പരിനിബ്ബായതി, അയം ന ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ നാമാതി.

ചേതോഖിലപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൧൯. **ചേതോഖിലാ**തി ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവാ. **സത്ഥരി കങ്ഖതീ**തി സത്ഥു സരീരേ വാ ഗുണേ വാ കങ്ഖതി. സരീരേ കങ്ഖമാനോ ''ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസവരലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം നാമ സരീരം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ''തി കങ്ഖതി. ഗുണേ കങ്ഖമാനോ ''അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നജാനനസമത്ഥം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ''തി കങ്ഖതി. **ആതപ്പായാ**തി വീരിയകരണത്ഥായ. **അനുയോഗായാ**തി പുനപ്പുനം യോഗായ. സാതച്ചായാതി **സതതകിരിയായ. പധാനായാ**തി പദഹനത്ഥായ. **അയം പഠമോ ചേതോഖിലോ**തി അയം സത്ഥരി വിചികിച്ഛാസങ്ഖാതോ പഠമോ ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവോ. **ധമ്മേ**തി പരിയത്തിധമ്മേ ച പടിവേധധമ്മേ ച. പരിയത്തിധമ്മേ കങ്ഖമാനോ ''തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ചതുരാസീതിധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനീതി വദന്തി, അത്ഥി നു ഖോ ഏതം നത്ഥീ''തി കങ്ഖതി. പടിവേധധമ്മേ കങ്ഖമാനോ ''വിപസ്സനാനിസ്സന്ദോ മഗ്ഗോ നാമ, മഗ്ഗനിസ്സന്ദോ ഫലം നാമ, സബ്ബസങ്ഖാരപടിനിസ്സഗ്ഗോ നിബ്ബാനം നാമാതി വദന്തി, തം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ''തി കങ്ഖതി. **സങ്ഘേ കങ്ഖതീ**തി ''ഉജുപ്പടിപന്നോതിആദീനം പദാനം വസേന ഏവരൂപം പടിപദം പടിപന്നോ ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാ ചത്താരോ ഫലട്ഠാതി അട്ഠന്നം പുഗ്ഗലാനം സമൂഹഭൂതോ സങ്ഘോ നാമ അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ''തി കങ്ഖതി. **സിക്ഖായ കങ്ഖമാനോ** ''അധിസീലസിക്ഖാ നാമ, അധിചിത്തഅധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ നാമാതി വദന്തി , സാ അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീ''തി കങ്ഖതി. **അയം പഞ്ചമോ**തി അയം സബ്രഹ്മചാരീസു കോപസങ്ഖാതോ പഞ്ചമോ ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവോ കചവരഭാവോ ഖാണുകഭാവോ.

ചേതസോവിനിബന്ധാദിപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൨൦. **ചേതസോവിനിബന്ധാ**തി ചിത്തം ബന്ധിത്വാ മുട്ഠിയം കത്വാ വിയ ഗണ്ഹന്തീതി ചേതസോവിനിബന്ധാ. **കാമേ**തി വത്ഥുകാമേപി കിലേസകാമേപി. **കായേ**തി അത്തനോ കായേ. **രൂപേ**തി ബഹിദ്ധാരൂപേ. **യാവദത്ഥ**ന്തി യത്തകം ഇച്ഛതി, തത്തകം. **ഉദരാവദേഹക**ന്തി ഉദരപൂരം. തഞ്ഹി ഉദരം അവദേഹനതോ ''ഉദരാവദേഹക''ന്തി വുച്ചതി. **സേയ്യസുഖ**ന്തി മഞ്ചപീഠസുഖം. **പസ്സസുഖ**ന്തി യഥാ സമ്പരിവത്തകം സയന്തസ്സ ദക്ഖിണപസ്സവാമപസ്സാനം സുഖം ഹോതി, ഏവം ഉപ്പന്നം സുഖം. **മിദ്ധസുഖ**ന്തി നിദ്ദാസുഖം. **അനുയുത്തോ**തി യുത്തപ്പയുത്തോ വിഹരതി. **പണിധായാ**തി പത്ഥയിത്വാ. **ബ്രഹ്മചരിയേനാ**തി മേഥുനവിരതിബ്രഹ്മചരിയേന. **ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമീ**തി മഹേസക്ഖദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി. **ദേവഞ്ഞതരോ വാ**തി അപ്പേസക്ഖദേവേസു വാ അഞ്ഞതരോ.

ഇന്ദ്രിയേസു പഠമപഞ്ചകേ ലോകിയാനേവ കഥിതാനി. ദുതിയപഞ്ചകേ പഠമദുതിയചതുത്ഥാനി ലോകിയാനി, തതിയപഞ്ചമാനി ലോകിയലോകുത്തരാനി. തതിയപഞ്ചകേ സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗവസേന ലോകിയലോകുത്തരാനി.

നിസ്സരണിയപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൨൧. **നിസ്സരണിയാ**തി നിസ്സടാ വിസഞ്ഞുത്താ. **ധാതുയോ**തി അത്തസുഞ്ഞസഭാവാ. **കാമേ മനസികരോതോ**തി കാമേ മനസികരോന്തസ്സ, അസുഭജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ അഗദം ഗഹേത്വാ വിസം വീമംസന്തോ വിയ വീമംസനത്ഥം കാമാഭിമുഖം ചിത്തം പേസേന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **ന പക്ഖന്ദതീ**തി ന പവിസതി. **ന പസീദതീ**തി പസാദം നാപജ്ജതി. **ന സന്തിട്ഠതീ**തി ന പതിട്ഠതി. **ന വിമുച്ചതീ**തി നാധിമുച്ചതി. യഥാ പന കുക്കുടപത്തം വാ ന്ഹാരുദദ്ദുലം വാ അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്തം പതിലീയതി പതികുടതി പതിവത്തതി ന സമ്പസാരിയതി; ഏവം പതിലീയതി ന പസാരിയതി. **നേക്ഖമ്മം ഖോ പനാ**തി ഇധ നേക്ഖമ്മം നാമ ദസസു അസുഭേസു പഠമജ്ഝാനം, തദസ്സ മനസികരോതോ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. **തസ്സ തം ചിത്ത**ന്തി തസ്സ തം അസുഭജ്ഝാനചിത്തം. **സുഗത**ന്തി ഗോചരേ ഗതത്താ സുട്ഠു ഗതം. **സുഭാവിത**ന്തി അഹാനഭാഗിയത്താ സുട്ഠു ഭാവിതം. **സുവുട്ഠിത**ന്തി കാമതോ സുട്ഠു വുട്ഠിതം. **സുവിമുത്ത**ന്തി കാമേഹി സുട്ഠു വിമുത്തം. കാമപച്ചയാ ആസവാ നാമ കാമഹേതുകാ ചത്താരോ ആസവാ. **വിഘാതാ**തി ദുക്ഖാ. **പരിളാഹാ**തി കാമരാഗപരിളാഹാ. **ന സോ തം വേദനം വേദേതീ**തി സോ തം കാമവേദനം വിഘാതപരിളാഹവേദനഞ്ച ന വേദയതി. **ഇദമക്ഖാതം കാമാനം നിസ്സരണ**ന്തി ഇദം അസുഭജ്ഝാനം കാമേഹി നിസ്സടത്താ കാമാനം നിസ്സരണന്തി അക്ഖാതം. യോ പന തം ഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ തതിയം മഗ്ഗം പത്വാ അനാഗാമിഫലേന നിബ്ബാനം ദിസ്വാ പുന കാമാ നാമ നത്ഥീതി ജാനാതി, തസ്സ ചിത്തം അച്ചന്തനിസ്സരണമേവ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

അയം പന വിസേസോ, ദുതിയവാരേ മേത്താഝാനാനി ബ്യാപാദസ്സ നിസ്സരണം നാമ. തതിയവാരേ കരുണാഝാനാനി വിഹിംസായ നിസ്സരണം നാമ. ചതുത്ഥവാരേ അരൂപജ്ഝാനാനി രൂപാനം നിസ്സരണം നാമ. അച്ചന്തനിസ്സരണേ ചേത്ഥ അരഹത്തഫലം യോജേതബ്ബം.

പഞ്ചമവാരേ **സക്കായം മനസികരോതോ**തി സുദ്ധസങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അരഹത്തം പത്തസ്സ സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ വീമംസനത്ഥം പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാഭിമുഖം ചിത്തം പേസേന്തസ്സ. **ഇദമക്ഖാതം സക്കായനിസ്സരണ**ന്തി ഇദം അരഹത്തമഗ്ഗേന ച ഫലേന ച നിബ്ബാനം ദിസ്വാ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ പുന സക്കായോ നത്ഥീതി ഉപ്പന്നം അരഹത്തഫലസമാപത്തിചിത്തം സക്കായസ്സ നിസ്സരണന്തി അക്ഖാതം.

വിമുത്തായതനപഞ്ചകവണ്ണനാ

൩൨൨. **വിമുത്തായതനാനീ**തി വിമുച്ചനകാരണാനി. **അത്ഥപടിസംവേദിനോ**തി പാളിഅത്ഥം ജാനന്തസ്സ. **ധമ്മപടിസംവേദിനോ**തി പാളിം ജാനന്തസ്സ. **പാമോജ്ജ**ന്തി തരുണപീതി. **പീതീ**തി തുട്ഠാകാരഭൂതാ ബലവപീതി. **കായോ**തി നാമകായോ പടിപസ്സമ്ഭതി. **സുഖം വേദയതീ**തി സുഖം പടിലഭതി. **ചിത്തം സമാധിയതീ**തി അരഹത്തഫലസമാധിനാ സമാധിയതി. അയഞ്ഹി തം ധമ്മം സുണന്തോ ആഗതാഗതട്ഠാനേ ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലാനി ജാനാതി, തസ്സ ഏവം ജാനതോ പീതി ഉപ്പജ്ജതി. സോ തസ്സാ പീതിയാ അന്തരാ ഓസക്കിതും ന ദേന്തോ ഉപചാരകമ്മട്ഠാനികോ ഹുത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. തം സന്ധായ വുത്തം - “ചിത്തം സമാധിയതീ”തി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ . അയം പന വിസേസോ,

സമാധിനിമിത്തന്തി അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു അഞ്ഞതരോ സമാധിയേവ സമാധിനിമിത്തം. **സുഗ്ഗഹിതം ഹോതീ**തിആദീസു ആചരിയസന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തേന സുട്ഠു ഗഹിതം ഹോതി. **സുട്ഠു മനസികത**ന്തി സുട്ഠു ഉപധാരിതം. **സുപ്പടിവിദ്ധം പഞ്ഞായാ**തി പഞ്ഞായ സുട്ഠു പച്ചക്ഖം കതം. **തസ്മിം ധമ്മേ**തി തസ്മിം കമ്മട്ഠാനപാളിധമ്മേ.

വിമുത്തിപരിപാചനീയാതി വിമുത്തി വുച്ചതി അരഹത്തം, തം പരിപാചേന്തീതി **വിമുത്തിപരിപാചനീയാ. അനിച്ചസഞ്ഞാ**തി അനിച്ചാനുപസ്സനാഞാണേ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **അനിച്ചേ ദുക്ഖസഞ്ഞാ**തി ദുക്ഖാനുപസ്സനാഞാണേ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **ദുക്ഖേ അനത്തസഞ്ഞാ**തി അനത്താനുപസ്സനാഞാണേ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **പഹാനസഞ്ഞാ**തി പഹാനാനുപസ്സനാഞാണേ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **വിരാഗസഞ്ഞാ**തി വിരാഗാനുപസ്സനാഞാണേ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ.

‘‘ഇമേ ഖോ ആവുസോ’’തിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി ഛബ്ബീസതിയാ പഞ്ചകാനം വസേന തിംസസതപഞ്ഹേ കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

പഞ്ചകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഛക്കവണ്ണനാ

൩൨൩. ഇതി പഞ്ചകവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഛക്കവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **അജ്ഝത്തികാനീ**തി അജ്ഝത്തജ്ഝത്തികാനി. **ബാഹിരാനീ**തി തതോ അജ്ഝത്തജ്ഝത്തതോ ബഹിഭൂതാനി. വിത്ഥാരതോ പന ആയതനകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** കഥിതാവ. **വിഞ്ഞാണകായാ**തി വിഞ്ഞാണസമൂഹാ. **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ**ന്തി ചക്ഖുപസാദനിസ്സിതം കുസലാകുസലവിപാകവിഞ്ഞാണം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ**തി ചക്ഖുനിസ്സിതോ സമ്ഫസ്സോ. **സോതസമ്ഫസ്സാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **മനോസമ്ഫസ്സോ**തി ഇമേ ദസ സമ്ഫസ്സേ ഠപേത്വാ സേസോ സബ്ബോ മനോസമ്ഫസ്സോ നാമ. വേദനാഛക്കമ്പി ഏതേനേവ നയേന വേദിതബ്ബം. **രൂപസഞ്ഞാ**തി രൂപം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പന്നാ സഞ്ഞാ. ഏതേനുപായേന സേസാപി വേദിതബ്ബാ. ചേതനാഛക്കേപി ഏസേവ നയോ. തഥാ തണ്ഹാഛക്കേ.

അഗാരവോതി ഗാരവവിരഹിതോ. **അപ്പതിസ്സോ**തി അപ്പതിസ്സയോ അനീചവുത്തി. ഏത്ഥ പന യോ ഭിക്ഖു സത്ഥരി ധരമാനേ തീസു കാലേസു ഉപട്ഠാനം ന യാതി. സത്ഥരി അനുപാഹനേ ചങ്കമന്തേ സഉപാഹനോ ചങ്കമതി, നീചേ ചങ്കമന്തേ ഉച്ചേ ചങ്കമതി, ഹേട്ഠാ വസന്തേ ഉപരി വസതി, സത്ഥുദസ്സനട്ഠാനേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തം ധാരേതി, ഉപാഹനം ധാരേതി, നഹായതി, ഉച്ചാരം വാ പസ്സാവം വാ കരോതി. പരിനിബ്ബുതേ പന ചേതിയം വന്ദിതും ന ഗച്ഛതി, ചേതിയസ്സ പഞ്ഞായനട്ഠാനേ സത്ഥുദസ്സനട്ഠാനേ വുത്തം സബ്ബം കരോതി, അയം **സത്ഥരി അഗാരവോ** നാമ. യോ പന ധമ്മസ്സവനേ സംഘുട്ഠേ സക്കച്ചം ന ഗച്ഛതി, സക്കച്ചം ധമ്മം ന സുണാതി, സമുല്ലപന്തോ നിസീദതി, സക്കച്ചം ന ഗണ്ഹാതി, ന വാചേതി, അയം **ധമ്മേ അഗാരവോ** നാമ. യോ പന ഥേരേന ഭിക്ഖുനാ അനജ്ഝിട്ഠോ ധമ്മം

ദേസേതി, നിസീദതി, പഞ്ഹം കഥേതി, വുഡ്ഢേ ഭിക്ഖൂ ഘട്ടേന്തോ ഗച്ഛതി, തിട്ഠതി, നിസീദതി, ദുസ്സപല്ലത്ഥികം വാ ഹത്ഥപല്ലത്ഥികം വാ കരോതി, സങ്ഘമജ്ഝേ ഉഭോ അംസേ പാരുപതി, ഛത്തുപാഹനം ധാരേതി, അയം **സങ്ഘേ അഗാരവോ** നാമ. ഏകഭിക്ഖുസ്മിമ്പി ഹി അഗാരവേ കതേ സങ്ഘേ അഗാരവോ കതോവ ഹോതി. തിസ്സോ സിക്ഖാ പന അപൂരയമാനോവ **സിക്ഖായ അഗാരവോ** നാമ. അപ്പമാദലക്ഖണം അനനുബ്രൂഹയമാനോ **അപ്പമാദേ അഗാരവോ** നാമ. ദുവിധമ്പി **പടിസന്ഥാരം** അകരോന്തോ **പടിസന്ഥാരേ അഗാരവോ** നാമ. ഛ ഗാരവാ വുത്തപ്പടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാ.

സോമനസ്സൂപവിചാരാതി സോമനസ്സസമ്പയുത്താ വിചാരാ. **സോമനസ്സട്ഠാനിയ**ന്തി സോമനസ്സകാരണഭൂതം. **ഉപവിചരതീ**തി വിതക്കേന വിതക്കേത്വാ വിചാരേന പരിച്ഛിന്ദതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **ദോമനസ്സൂപവിചാരാ**പി ഏവമേവ വേദിതബ്ബാ. തഥാ **ഉപേക്ഖൂപവിചാരാ. സാരണീയധമ്മാ** ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതാ. **ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ**തി ഇമിനാ പന പദേന കോസമ്ബകസുത്തേ പഠമമഗ്ഗോ കഥിതോ. ഇധ ചത്താരോപി മഗ്ഗാ.

വിവാദമൂലചരക്കവണ്ണനാ

൩൨൫. **വിവാദമൂലാനീ**തി വിവാദസ്സ മൂലാനി. **കോധനോ**തി കുജ്ഝനലക്ഖണേന കോധേന സമന്നാഗതോ. **ഉപനാഹീ**തി വേരഅപ്പടിനിസ്സഗ്ഗലക്ഖണേന ഉപനാഹേന സമന്നാഗതോ. **അഹിതായ ദുക്ഖായ ദേവമനുസ്സാന**ന്തി ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം വിവാദോ കഥം ദേവമനുസ്സാനം അഹിതായ ദുക്ഖായ സംവത്തതി. കോസമ്ബകക്ഖന്ധകേ വിയ ദ്വീസു ഭിക്ഖൂസു വിവാദം ആപന്നേസു തസ്മിം വിഹാരേ തേസം അന്തേവാസികാ വിവദന്തി. തേസം ഓവാദം ഗണ്ഹന്തോ ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോ വിവദതി. തതോ തേസം ഉപട്ഠാകാ വിവദന്തി. അഥ മനുസ്സാനം ആരക്ഖദേവതാ ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. തത്ഥ ധമ്മവാദീനം ആരക്ഖദേവതാ ധമ്മവാദിനിയോ ഹോന്തി അധമ്മവാദീനം അധമ്മവാദിനിയോ. തതോ ആരക്ഖദേവതാനം മിത്താ ഭുമ്മാ ദേവതാ ഭിജ്ജന്തി. ഏവം പരമ്പരാ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ഠപേത്വാ അരിയസാവകേ സബ്ബേ ദേവമനുസ്സാ ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. ധമ്മവാദീഹി പന അധമ്മവാദിനോവ ബഹുതരാ ഹോന്തി. തതോ "യം ബഹുകേഹി ഗഹിതം, തം തച്ഛ"ന്തി ധമ്മം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബഹുതരാവ അധമ്മം ഗണ്ഹന്തി. തേ അധമ്മം പുരക്ഖത്വാ വദന്താ അപായേസു നിബ്ബത്തന്തി. ഏവം ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം വിവാദോ ദേവമനുസ്സാനം അഹിതായ ദുക്ഖായ ഹോതി.

അജ്ഝത്തം വാതി തുമ്ഹാകം അബ്ഭന്തരപരിസായ. **ബഹിദ്ധാ വാ**തി പരേസം പരിസായ.

മക്ഖീതി പരേസം ഗുണമക്ഖനലക്ഖണേന മക്ഖേന സമന്നാഗതോ. **പളാസീ**തി യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പളാസേന സമന്നാഗതോ. **ഇസ്സുകീ**തി പരസക്കാരാദീനി ഇസ്സായനലക്ഖണായ ഇസ്സായ സമന്നാഗതോ. **മച്ഛരീ**തി ആവാസമച്ഛരിയാദീഹി സമന്നാഗതോ. **സഠോ**തി കേരാടികോ. **മായാവീ**തി കതപാപപടിച്ഛാദകോ. **പാപിച്ഛോ**തി അസന്തസമ്ഭാവനിച്ഛകോ ദുസ്സീലോ. **മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി നത്ഥികവാദീ അഹേതുകവാദീ അകിരിയവാദീ.

സന്ദിട്ഠിപരാമാസീതി സയം ദിട്ഠിമേവ പരാമസതി. **ആധാനഗ്ഗാഹീ**തി ദള്ഹഗ്ഗാഹീ. **ദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗീ**തി ന സക്കാ ഹോതി ഗഹിതം വിസ്സജ്ജാപേതും.

പഥവീധാതൂതി പതിട്ഠാധാതു. **ആപോധാതൂ**തി ആബന്ധനധാതു. **തേജോധാതൂ**തി പരിപാചനധാതു. **വായോധാതൂ**തി വിത്ഥമ്ഭനധാതു. **ആകാസധാതൂ**തി അസമ്ഫുട്ഠധാതു. **വിഞ്ഞാണധാതൂ**തി വിജാനനധാതു.

നിസ്സരണിയചരക്കവണ്ണനാ

൩൨൬. **നിസ്സരണിയാ ധാതുയോ**തി നിസ്സടധാതുയോവ. **പരിയാദായ തിട്ഠതീ**തി പരിയാദിയിത്വാ ഹാപേത്വാ തിട്ഠതി. **'മാ ഹേവന്തിസ്സ വചനീയോ'**തി യസ്മാ അഭൂതം ബ്യാകരണം ബ്യാകരോതി, തസ്മാ മാ ഏവം ഭണീതി വത്തബ്ബോ. **യദിദം മേത്താചേതോവിമുത്തീ**തി യാ അയം മേത്താചേതോവിമുത്തി, ഇദം നിസ്സരണം ബ്യാപാദസ്സ, ബ്യാപാദതോ നിസ്സടാതി അത്ഥോ. യോ പന മേത്തായ തികചതുക്കജ്ഝാനതോ വുട്ഠിതോ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ തതിയമഗ്ഗം പത്വാ "പുന ബ്യാപാദോ നത്ഥീ"തി തതിയഫലേന നിബ്ബാനം പസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം അച്ചന്തം നിസ്സരണം ബ്യാപാദസ്സ. ഏതേനുപായേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അനിമിത്താ ചേതോവിമുത്തീതി അരഹത്തഫലസമാപത്തി. സാ ഹി രാഗനിമിത്താദീനഞ്ചേവ രൂപനിമിത്താദീനഞ്ച നിച്ചനിമിത്താദീനഞ്ച അഭാവാ "അനിമിത്താ"തി വുത്താ. **നിമിത്താനുസാരീ**തി വുത്തപ്പഭേദം നിമിത്തം അനുസരതീതി നിമിത്താനുസാരീ.

അസ്മീതി അസ്മിമാനോ. **അയമഹമസ്മീ**തി പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അയം നാമ അഹം അസ്മീതി ഏത്താവതാ അരഹത്തം ബ്യാകതം ഹോതി. **വിചികിച്ഛാകഥംകഥാസല്ല**ന്തി വിചികിച്ഛാഭൂതം കഥംകഥാസല്ലം. **'മാ ഹേവന്തിസ്സ വചനീയോ'**തി സചേ തേ പഠമമഗ്ഗവജ്ഝാ വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി, അരഹത്തബ്യാകരണം മിച്ഛാ ഹോതി, തസ്മാ മാ അഭൂതം ഭണീതി വാരേതബ്ബോ. **അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതോ**തി അരഹത്തമഗ്ഗോ. അരഹത്തമഗ്ഗഫലവസേന ഹി നിബ്ബാനേ ദിട്ഠേ പുന അസ്മിമാനോ നത്ഥീതി അരഹത്തമഗ്ഗോ അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതോതി വുത്തോ.

അനുത്തരിയാദിചരക്കവണ്ണനാ

൩൨൭. **അനുത്തരിയാനീ**തി അനുത്തരാനി ജേട്ഠകാനി. ദസ്സനേസു അനുത്തരിയം **ദസ്സനാനുത്തരിയം.** സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ ഹത്ഥിരതനാദീനം ദസ്സനം ന ദസ്സനാനുത്തരിയം, നിവിട്ഠസദ്ധസ്സ പന നിവിട്ഠപേമവസേന ദസബലസ്സ വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ വാ കസിണാസുഭനിമിത്താദീനം വാ അഞ്ഞതരസ്സ ദസ്സനം **ദസ്സനാനുത്തരിയം** നാമ. ഖത്തിയാദീനം ഗുണകഥാസവനം ന സവനാനുത്തരിയം, നിവിട്ഠസദ്ധസ്സ പന നിവിട്ഠപേമവസേന തിണ്ണം വാ രതനാനം ഗുണകഥാസവനം തേപിടകബുദ്ധവചനസവനം വാ **സവനാനുത്തരിയം** നാമ. മണിരതനാദിലാഭോ ന ലാഭാനുത്തരിയം, സത്തവിധഅരിയധനലാഭോ പന **ലാഭാനുത്തരിയം** നാമ. ഹത്ഥിസിപ്പാദിസിക്ഖനം ന സിക്ഖാനുത്തരിയം, സിക്ഖത്തയപൂരണം പന **സിക്ഖാനുത്തരിയം** നാമ. ഖത്തിയാദീനം പാരിചരിയാ ന

പാരിചരിയാനുത്തരിയം, തിണ്ണം പന രതനാനം പാരിചരിയാ **പാരിചരിയാനുത്തരിയം** നാമ. ഖത്തിയാദീനം ഗുണാനുസ്സരണം നാനുസ്സതാനുത്തരിയം, തിണ്ണം പന രതനാനം ഗുണാനുസ്സരണം **അനുസ്സതാനുത്തരിയം** നാമ.

അനുസ്സതിയോവ **അനുസ്സതിട്ഠാനാനി** നാമ. **ബുദ്ധാനുസ്സതീ**തി ബുദ്ധസ്സ ഗുണാനുസ്സരണം. ഏവം അനുസ്സരതോ ഹി പീതി ഉപ്പജ്ജതി. സോ തം പീതിം ഖയതോ വയതോ പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഉപചാരകമ്മട്ഠാനം നാമേതം ഗിഹീനമ്പി ലബ്ഭതി, ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. വിത്ഥാരകഥാ പനേത്ഥ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

സതതവിഹാരഛക്കവണ്ണനാ

൩൨. സതതവിഹാരാതി ഖീണാസവസ്സ നിച്ചവിഹാരാ. **ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തി ചക്ഖുദ്വാരാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ തം രൂപം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിസ്വാ ജവനക്ഖണേ ഇട്ഠേ അരജ്ജന്തോ **നേവ സുമനോ ഹോതി,** അനിട്ഠേ അദുസ്സന്തോ **ന ദുമ്മനോ.** അസമപേക്ഖനേ മോഹം അനുപ്പാദേന്തോ **ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി** മജ്ഝത്തോ, സതിയാ യുത്തത്താ **സതോ,** സമ്പജഞ്ഞേന യുത്തത്താ **സമ്പജാനോ.** സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ഛസുപി ദ്വാരേസു ഉപേക്ഖകോ വിഹരതീതി ഇമിനാ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ കഥിതാ. **സമ്പജാനോ**തി വചനതോ പന ചത്താരി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. **സതതവിഹാരാ**തി വചനതോ അട്ഠപി മഹാചിത്താനി ലബ്ഭന്തി **അരജ്ജന്തോ അദുസ്സന്തോ**തി വചനതോ ദസപി ചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. സോമനസ്സം കഥം ലബ്ഭതീതി ചേ ആസേവനതോ ലബ്ഭതി.

അഭിജാതിഛക്കവണ്ണനാ

൩൩. അഭിജാതിയോതി ജാതിയോ. **കണ്ഹാഭിജാതികോ സമാനോ**തി കണ്ഹേ നീചകുലേ ജാതോ ഹുത്വാ. **കണ്ഹം ധമ്മം അഭിജായതീ**തി കാളകം ദസദുസ്സീല്യധമ്മം പസവതി കരോതി. സോ തം അഭിജായിത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തതി. **സുക്കം ധമ്മ**ന്തി അഹം പുബ്ബേപി പുഞ്ഞാനം അകതത്താ നീചകുലേ നിബ്ബത്തോ. ഇദാനി പുഞ്ഞം കരോമീതി പുഞ്ഞസങ്ഖാതം പണ്ഡരം ധമ്മം അഭിജായതി. സോ തേന സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തതി. **അകണ്ഹം അസുക്കം നിബ്ബാന**ന്തി നിബ്ബാനഞ്ഹി സചേ കണ്ഹം ഭവേയ്യ, കണ്ഹവിപാകം ദദേയ്യ. സചേ സുക്കം, സുക്കവിപാകം ദദേയ്യ. ദ്വിന്നമ്പി അപ്പദാനതോ പന ''അകണ്ഹം അസുക്ക''ന്തി വുത്തം. നിബ്ബാനഞ്ച നാമ ഇമസ്മിം അത്ഥേ അരഹത്തം അധിപ്പേതം. തഞ്ഹി കിലേസനിബ്ബാനന്തേ ജാതത്താ നിബ്ബാനം നാമ. തം ഏസ അഭിജായതി പസവതി കരോതി. **സുക്കാഭിജാതികോ സമാനോ**തി സുക്കേ ഉച്ചകുലേ ജാതോ ഹുത്വാ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

നിബ്ബേധഭാഗിയഛക്കവണ്ണനാ

നിബ്ബേധഭാഗിയാതി നിബ്ബേധോ വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തം ഭജന്തി ഉപഗച്ഛന്തീതി **നിബ്ബേധഭാഗിയാ.** അനിച്ചസഞ്ഞാദയോ പഞ്ചകേ വുത്താ. നിരോധാനുപസ്സനാഞാണേ സഞ്ഞാ **നിരോധസഞ്ഞാ** നാമ.

“ഇമേ ഖോ, ആവുസോ”തിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി ദ്വാവീസതിയാ ഛക്കാനം വസേന ബാത്തിംസസതപഞ്ഹേ കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

ഛക്കവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സത്തകവണ്ണനാ

൩൩൦. ഇതി ഛക്കവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സത്തകവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി.

തത്ഥ സമ്പത്തിപടിലാഭട്ഠേന സദ്ധാവ ധനം **സദ്ധാധനം.** ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **പഞ്ഞാധനം** പനേത്ഥ സബ്ബസേട്ഠം. പഞ്ഞായ ഹി ഠത്വാ തീണി സുചരിതാനി പഞ്ചസീലാനി ദസസീലാനി പൂരേത്വാ സഗ്ഗൂപഗാ ഹോന്തി, സാവകപാരമീഞാണം, പച്ചേകബോധിഞാണം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ച പടിവിജ്ഝന്തി. ഇമാസം സമ്പത്തീനം പടിലാഭകാരണതോ പഞ്ഞാ “ധന”ന്തി വുത്താ. സത്തപി ചേതാനി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാനേവ കഥിതാനി. **ബോജ്ഝങ്ഗ**കഥാ കഥിതാവ.

സമാധിപരിക്ഖാരാതി സമാധിപരിവാരാ. സമ്മാദിട്ഠാദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. ഇമേപി സത്ത പരിക്ഖാരാ ലോകിയലോകുത്തരാവ കഥിതാ.

അസതം ധമ്മാ അസന്താ വാ ധമ്മാ ലാമകാ ധമ്മാതി **അസദ്ധമ്മാ.** വിപരിയായേന **സദ്ധമ്മാ** വേദിതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. **സദ്ധമ്മേസു** പന സദ്ധാദയോ സബ്ബേപി വിപസ്സകസ്സേവ കഥിതാ. തേസുപി പഞ്ഞാ ലോകിയലോകുത്തരാ. അയം വിസേസോ.

സപ്പുരിസാനം ധമ്മാതി **സപ്പുരിസധമ്മാ.** തത്ഥ സുത്തഗേയ്യാദികം ധമ്മം ജാനാതീതി **ധമ്മഞ്ഞൂ.** തസ്സ തസ്സേവ ഭാസിതസ്സ അത്ഥം ജാനാതീതി **അത്ഥഞ്ഞൂ.** “ഏത്തകോമ്ഹി സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായാ”തി ഏവം അത്താനം ജാനാതീതി **അത്തഞ്ഞൂ.** പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗേസു മത്തം ജാനാതീതി **മത്തഞ്ഞൂ.** അയം കാലോ ഉദ്ദേസസ്സ, അയം കാലോ പരിപുച്ഛായ, അയം കാലോ യോഗസ്സ അധിഗമായാതി ഏവം കാലം ജാനാതീതി **കാലഞ്ഞൂ.** ഏത്ഥ ച പഞ്ച വസ്സാനി ഉദ്ദേസസ്സ കാലോ. ദസ പരിപുച്ഛായ. ഇദം അതിസമ്ബാധം. ദസ വസ്സാനി പന ഉദ്ദേസസ്സ കാലോ. വീസതി പരിപുച്ഛായ. തതോ പരം യോഗേ കമ്മം കാതബ്ബം. അട്ഠവിധം പരിസം ജാനാതീതി **പരിസഞ്ഞൂ.** സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബം പുഗ്ഗലം ജാനാതീതി **പുഗ്ഗലഞ്ഞൂ.**

൩൩൧. നിദ്ദസവത്ഥൂനീതി നിദ്ദസാദിവത്ഥൂനി. നിദ്ദസോ ഭിക്ഖു, നിബ്ബീസോ, നിത്തിംസോ, നിച്ചത്താലീസോ, നിപ്പഞ്ഞാസോ ഭിക്ഖൂതി ഏവം വചനകാരണാനി. അയം കിര പഞ്ഹോ തിത്ഥിയസമയേ ഉപ്പന്നോ. തിത്ഥിയാ ഹി ദസവസ്സകാലേ മതം നിഗണ്ഠം നിദ്ദസോതി വദന്തി. സോ കിര പുന ദസവസ്സോ ന ഹോതി. ന കേവലഞ്ച ദസവസ്സോവ. നവവസ്സോപി…പേ॰… ഏകവസ്സോപി ന ഹോതി. ഏതേനേവ നയേന വീസതിവസ്സാദികാലേപി മതം നിബ്ബീസോ, നിത്തിംസോ, നിച്ചത്താലീസോ, നിപ്പഞ്ഞാസോതി വദന്തി. ആയസ്മാ

ആനന്ദോ ഗാമേ വിചരന്തോ തം കഥം സുത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ ആരോചേസി. ഭഗവാ ആഹ -

> ''ന ഇദം, ആനന്ദ, തിത്ഥിയാനം അധിവചനം മമ സാസനേ ഖീണാസവസ്സേതം അധിവചനം. ഖീണാസവോ ഹി ദസവസ്സകാലേ പരിനിബ്ബുതോ പുന ദസവസ്സോ ന ഹോതി. ന കേവലഞ്ച ദസവസ്സോവ, നവവസ്സോപി...പേ॰... ഏകവസ്സോപി. ന കേവലഞ്ച ഏകവസ്സോവ, ദസമാസികോപി...പേ॰... ഏകമാസികോപി. ഏകദിവസികോപി. ഏകമുഹുത്തോപി ന ഹോതി ഏവ. കസ്മാ? പുന പടിസന്ധിയാ അഭാവാ. നിബ്ബീസാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ഭഗവാ മമ സാസനേ ഖീണാസവസ്സേതം അധിവചന''ന്തി -

വത്വാ യേഹി കാരണേഹി സോ നിദ്ദസോ ഹോതി, താനി ദസ്സേതും സത്ത നിദ്ദസവത്ഥൂനി ദേസേതി. ഥേരോപി തമേവ ദേസനം ഉദ്ധരിത്വാ സത്ത നിദ്ദസവത്ഥൂനി **ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖു, സിക്ഖാസമാദാനേ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **സിക്ഖാസമാദാനേ തിബ്ബച്ഛന്ദോ ഹോതീ**തി സിക്ഖത്തയപൂരണേ ബഹലച്ഛന്ദോ ഹോതി. **ആയതിഞ്ച സിക്ഖാസമാദാനേ അവിഗതപേമോ**തി അനാഗതേ പുനദിവസാദീസുപി സിക്ഖാപൂരണേ അവിഗതപേമേന സമന്നാഗതോ ഹോതി. **ധമ്മനിസന്തിയാ**തി ധമ്മനിസാമനായ. വിപസ്സനായേതം അധിവചനം. **ഇച്ഛാവിനയേ**തി തണ്ഹാവിനയനേ. **പടിസല്ലാനേ**തി ഏകീഭാവേ. **വീരിയാരമ്ഭേ**തി കായികചേതസികസ്സ വീരിയസ്സ പൂരണേ. **സതിനേപക്കേ**തി സതിയഞ്ചേവ നേപക്കഭാവേ ച. **ദിട്ഠിപടിവേധേ**തി മഗ്ഗദസ്സനേ. സേസം സബ്ബത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

സഞ്ഞാസു അസുഭാനുപസ്സനാഞാണേ സഞ്ഞാ **അസുഭസഞ്ഞാ.** ആദീനവാനുപസ്സനാഞാണേ സഞ്ഞാ **ആദീനവസഞ്ഞാ** നാമ. സേസാ ഹേട്ഠാ വുത്താ ഏവ. ബലസത്തകവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്തകപുഗ്ഗലസത്തകാനി വുത്തനയാനേവ . അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയന്തീതി **അനുസയാ.** ഥാമഗതോ കാമരാഗോ കാമരാഗാനുസയോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. സംയോജനസത്തകം ഉത്താനത്ഥമേവ.

അധികരണസമഥസത്തകവണ്ണനാ

അധികരണസമഥേസു അധികരണാനി സമേന്തി വൂപസമേന്തീതി **അധികരണസമഥാ. ഉപ്പന്നുപ്പന്നാന**ന്തി ഉപ്പന്നാനം ഉപ്പന്നാനം. **അധികരണാന**ന്തി വിവാദാധികരണം അനുവാദാധികരണം ആപത്താധികരണം കിച്ചാധികരണന്തി ഇമേസം ചതുന്നം. **സമഥായ വൂപസമായാ**തി സമഥത്ഥഞ്ചേവ വൂപസമനത്ഥഞ്ച. **സമ്മുഖാവിനയോ ദാതബ്ബോ...പേ॰... തിണവത്ഥാരകോ**തി ഇമേ സത്ത സമഥാ ദാതബ്ബാ.

തത്രായം വിനിച്ഛയനയോ. അധികരണേസു താവ ധമ്മോതി വാ അധമ്മോതി വാ അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹി വിവദന്താനം ഭിക്ഖൂനം യോ വിവാദോ, ഇദം **വിവാദാധികരണം** നാമ. സീലവിപത്തിയാ വാ ആചാരദിട്ഠിആജീവവിപത്തിയാ വാ അനുവദന്താനം അനുവാദോ ഉപവദനാ ചേവ ചോദനാ ച, ഇദം **അനുവാദാധികരണം** നാമ. മാതികായ ആഗതാ പഞ്ച, വിഭങ്ഗേ ദ്വേതി സത്തപി ആപത്തിക്ഖന്ധാ, ഇദം **ആപത്താധികരണം** നാമ.

സങ്ഘസ്സ അപലോകനാദീനം ചതുന്നം കമ്മാനം കരണം, ഇദം **കിച്ചാധികരണം** നാമ.

തത്ഥ വിവാദാധികരണം ദ്വീഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച. സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മമാനം യസ്മിം വിഹാരേ ഉപ്പന്നം തസ്മിംയേവ വാ അഞ്ഞത്ഥ വൂപസമേതും ഗച്ഛന്താനം അന്തരാമഗ്ഗേ വാ യത്ഥ ഗന്ത്വാ സങ്ഘസ്സ നിയ്യാതിതം തത്ഥ സങ്ഘേന വാ സങ്ഘേ വൂപസമേതും അസക്കോന്തേ തത്ഥേവ ഉബ്ബാഹികായ സമ്മതപുഗ്ഗലേഹി വാ വിനിച്ഛിതം സമ്മതി. ഏവം സമ്മമാനേ ച പനേതസ്മിം യാ സങ്ഘസമ്മുഖതാ ധമ്മസമ്മുഖതാ വിനയസമ്മുഖതാ പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ, അയം **സമ്മുഖാവിനയോ** നാമ.

തത്ഥ ച കാരകസങ്ഘസ്സ സങ്ഘസാമഗ്ഗിവസേന സമ്മുഖീഭാവോ **സങ്ഘസമ്മുഖതാ.** സമേതബ്ബസ്സ വത്ഥുനോ ഭൂതതാ **ധമ്മസമ്മുഖതാ.** യഥാ തം സമേതബ്ബം, തഥേവ സമ്മനം **വിനയസമ്മുഖതാ.** യോ ച വിവദതി, യേന ച വിവദതി, തേസം ഉഭിന്നം അത്ഥപച്ചത്ഥികാനം സമ്മുഖീഭാവോ **പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ.** ഉബ്ബാഹികായ വൂപസമേ പനേത്ഥ സങ്ഘസമ്മുഖതാ പരിഹായതി. ഏവം താവ സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മതി.

സചേ പനേവമ്പി ന സമ്മതി, അഥ നം ഉബ്ബാഹികായ സമ്മതാ ഭിക്ഖൂ ‘‘ന മയം സക്കോമ വൂപസമേതു’’ന്തി സങ്ഘസ്സേവ നിയ്യാതേന്തി, തതോ സങ്ഘോ പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം ഭിക്ഖും സലാകഗ്ഗാഹാപകം സമ്മന്നതി. തേന ഗുള്ഹകവിവടകസകണ്ണജപ്പകേസു തീസു സലാകഗ്ഗാഹേസു അഞ്ഞതരവസേന സലാകം ഗാഹാപേത്വാ സന്നിപതിതപരിസായ ധമ്മവാദീനം യേഭുയ്യതായ യഥാ തേ ധമ്മവാദിനോ വദന്തി, ഏവം വൂപസന്തം അധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച വൂപസന്തം ഹോതി.

തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയോ വുത്തനയോ ഏവ. യം പന യേഭുയ്യസികാകമ്മസ്സ കരണം, അയം **യേഭുയ്യസികാ** നാമ. ഏവം വിവാദാധികരണം ദ്വീഹി സമഥേഹി സമ്മതി. **അനുവാദാധികരണം** ചതൂഹി സമഥേഹി സമ്മതി - സമ്മുഖാവിനയേന ച സതിവിനയേന ച അമൂള്ഹവിനയേന ച തസ്സപാപിയസികായ ച. **സമ്മുഖാവിനയേനേവ** സമ്മമാനം യോ ച അനുവദതി, യഞ്ച അനുവദതി, തേസം വചനം സുത്വാ സചേ കാചി ആപത്തി നത്ഥി, ഉഭോ ഖമാപേത്വാ, സചേ അത്ഥി, അയം നാമേത്ഥ ആപത്തീതി ഏവം വിനിച്ഛിതം വൂപസമ്മതി. തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയലക്ഖണം വുത്തനയമേവ. യദാ പന ഖീണാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ അമൂലികായ സീലവിപത്തിയാ അനുദ്ധംസിതസ്സ സതിവിനയം യാചമാനസ്സ സങ്ഘോ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന സതിവിനയം ദേതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച സതിവിനയേന ച വൂപസന്തം ഹോതി. ദിന്നേ പന സതിവിനയേ പുന തസ്മിം പുഗ്ഗലേ കസ്സചി അനുവാദോ ന രുഹതി.

യദാ ഉമ്മത്തകോ ഭിക്ഖു ഉമ്മാദവസേന അസ്സാമണകേ അജ്ഝാചാരേ ‘‘സരതായസ്മാ ഏവരൂപിം ആപത്തി’’ന്തി ഭിക്ഖൂഹി ചോദിയമാനോ ‘‘ഉമ്മത്തകേന മേ , ആവുസോ, ഏതം കതം, നാഹം തം സരാമീ’’തി ഭണന്തോപി ഭിക്ഖൂഹി ചോദിയമാനോവ പുന അചോദനത്ഥായ അമൂള്ഹവിനയം യാചതി, സങ്ഘോ ചസ്സ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന

അമൂള്ഹവിനയം ദേതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച അമൂള്ഹവിനയേന ച വൂപസന്തം ഹോതി. ദിന്നേ പന അമൂള്ഹവിനയേ പുന തസ്മിം പുഗ്ഗലേ കസ്സചി തപ്പച്ചയാ അനുവാദോ ന രുഹതി.

യദാ പന പാരാജികേന വാ പാരാജികസാമന്തേന വാ ചോദിയമാനസ്സ അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരതോ പാപുസ്സന്നതായ പാപിയസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ "സചായം അച്ഛിന്നമൂലോ ഭവിസ്സതി, സമ്മാ വത്തിത്വാ ഓസാരണം ലഭിസ്സതി. സചേ ഛിന്നമൂലോ അയമേവസ്സ നാസനാ ഭവിസ്സതീ"തി മഞ്ഞമാനോ സങ്ഘോ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന തസ്സപാപിയസികം കരോതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച തസ്സപാപിയസികായ ച വൂപസന്തം ഹോതീതി. ഏവം അനുവാദാധികരണം ചതൂഹി സമഥേഹി സമ്മതി. **ആപത്താധികരണം** തീഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച പടിഞ്ഞാതകരണേന ച തിണവത്ഥാരകേന ച. തസ്സ സമ്മുഖാവിനയേനേവ വൂപസമോ നത്ഥി. യദാ പന ഏകസ്സ വാ ഭിക്ഖുനോ സന്തികേ സങ്ഘഗണമജ്ഝേസു വാ ഭിക്ഖു ലഹുകം ആപത്തിം ദേസേതി, തദാ **ആപത്താധികരണം** സമ്മുഖാവിനയേന ച പടിഞ്ഞാതകരണേന ച വൂപസമ്മതി.

തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയേ താവ യോ ച ദേസേതി, യസ്സ ച ദേസേതി, തേസം സമ്മുഖീഭാവോ പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

പുഗ്ഗലസ്സ ഗണസ്സ ച ദേസനാകാലേ സങ്ഘസമ്മുഖതാ പരിഹായതി. യാ പനേത്ഥ അഹം, ഭന്തേ, ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപന്നോതി ച ആമ, പസ്സാമീതി ച പടിഞ്ഞാ, തായ പടിഞ്ഞായ "ആയതിം സംവരേയ്യാസീ"തി കരണം, തം **പടിഞ്ഞാതകരണം** നാമ. സങ്ഘാദിസേസേ ഹി പരിവാസാദിയാചനാ പടിഞ്ഞാ. പരിവാസാദീനം ദാനം പടിഞ്ഞാതകരണം നാമ. ദ്വേ പക്ഖജാതാ പന ഭണ്ഡനകാരകാ ഭിക്ഖൂ ബഹും അസ്സാമണകം അജ്ഝാചരിത്വാ പുന ലജ്ജിധമ്മേ ഉപ്പന്നേ സചേ മയം ഇമാഹി ആപത്തീഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം കാരേസ്സാമ, സിയാപി തം അധികരണം കക്ഖളത്തായ സംവത്തേയ്യാതി അഞ്ഞമഞ്ഞം ആപത്തിയാ കാരാപനേ ദോസം ദിസ്വാ യദാ തിണവത്ഥാരകകമ്മം കരോന്തി, തദാ ആപത്താധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച തിണവത്ഥാരകേന ച സമ്മതി.

തത്ഥ ഹി യത്തകാ ഹത്ഥപാസൂപഗതാ "ന മേതം ഖമതീ"തി ഏവം ദിട്ഠാവികമ്മം അകത്വാ നിദ്ദമ്പി ഓക്കന്താ ഹോന്തി, സബ്ബേസം ഠപേത്വാ ഥുല്ലവജ്ജഞ്ച ഗിഹിപടിസംയുത്തഞ്ച സബ്ബാപത്തിയോ വുട്ഠഹന്തി, ഏവം ആപത്താധികരണം തീഹി സമഥേഹി സമ്മതി. **കിച്ചാധികരണം** ഏകേന സമഥേന സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേനേവ. ഇമാനി ചത്താരി അധികരണാനി യഥാനുരൂപം ഇമേഹി സത്തഹി സമഥേഹി സമ്മന്തി. തേന വുത്തം - ഉപ്പന്നുപ്പന്നാനം അധികരണാനം സമഥായ വൂപസമായ സമ്മുഖാവിനയോ ദാതബ്ബോ...പേ०... തിണവത്ഥാരകോതി. അയമേത്ഥ വിനിച്ഛയനയോ. വിത്ഥാരോ പന സമഥക്ഖന്ധകേ ആഗതോയേവ. വിനിച്ഛയോപിസ്സ സമന്തപാസാദികായം വുത്തോ.

"ഇമേ ഖോ, ആവുസോ"തിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി ചുദ്ദസന്നം സത്തകാനം വസേന അട്ഠനവുതി പഞ്ഹേ കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

സത്തകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠകവണ്ണനാ

൩൩൩. ഇതി സത്തകവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അട്ഠകവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **മിച്ഛത്താ**തി അയാഥാവാ മിച്ഛാസഭാവാ. **സമ്മത്താ**തി യാഥാവാ സമ്മാസഭാവാ.

൩൩൪. **കുസീതവത്ഥൂനീ**തി കുസീതസ്സ അലസസ്സ വത്ഥൂനി പതിട്ഠാ കോസജ്ജകാരണാനീതി അത്ഥോ. **കമ്മം കത്തബ്ബം ഹോതീ**തി ചീവരവിചാരണാദികമ്മം കാതബ്ബം ഹോതി. **ന വീരിയം ആരഭതീ**തി ദുവിധമ്പി വീരിയം നാരഭതി. **അപ്പത്തസ്സാ**തി ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലധമ്മസ്സ അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ. **അനധിഗതസ്സാ**തി തസ്സേവ അനധിഗതസ്സ അധിഗമത്ഥായ. **അസച്ഛികതസ്സാ**തി തസ്സേവ അപച്ചക്ഖകതസ്സ സച്ഛികരണത്ഥായ. **ഇദം പഠമ**ന്തി ഇദം ഹന്ദാഹം നിപജ്ജാമീതി ഏവം ഓസീദനം പഠമം കുസീതവത്ഥു. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ''മാസാചിതം മഞ്ഞേ''തി ഏത്ഥ പന **മാസാചിതം** നാമ തിന്തമാസോ. യഥാ തിന്തമാസോ ഗരുകോ ഹോതി, ഏവം ഗരുകോതി അധിപ്പായോ. **ഗിലാനാ വുട്ഠിതോ ഹോതീ**തി ഗിലാനോ ഹുത്വാ പച്ഛാ വുട്ഠിതോ ഹോതി.

൩൩൫. **ആരമ്ഭവത്ഥൂനീ**തി വീരിയകാരണാനി. തേസമ്പി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൩൩൬. **ദാനവത്ഥൂനീ**തി ദാനകാരണാനി. **ആസജ്ജ ദാനം ദേതീ**തി പത്വാ ദാനം ദേതി. ആഗതം ദിസ്വാവ മുഹുത്തംയേവ നിസീദാപേത്വാ സക്കാരം കത്വാ ദാനം ദേതി, ദസ്സാമി ദസ്സാമീതി ന കിലമേതി. ഇതി ഏത്ഥ ആസാദനം ദാനകാരണം നാമ ഹോതി. **ഭയാ ദാനം ദേതീ**തിആദീസുപി ഭയാദീനി ദാനകാരണാനീതി വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ **ഭയം** നാമ അയം അദായകോ അകാരകോതി ഗരഹാഭയം വാ അപായഭയം വാ. **അദാസി മേ**തി മയ്ഹം പുബ്ബേ ഏസ ഇദം നാമ അദാസീതി ദേതി. **ദസ്സതി മേ**തി അനാഗതേ ഇദം നാമ ദസ്സതീതി ദേതി. **സാഹു ദാന**ന്തി ദാനം നാമ സാധു സുന്ദരം, ബുദ്ധാദീഹി പണ്ഡിതേഹി പസത്ഥന്തി ദേതി. **ചിത്താലങ്കാരചിത്തപരിക്ഖാരത്ഥം ദാനം ദേതീ**തി സമഥവിപസ്സനാചിത്തസ്സ അലങ്കാരത്ഥഞ്ചേവ പരിവാരത്ഥഞ്ച ദേതി. ദാനഞ്ഹി ചിത്തം മുദുകം കരോതി. യേന ലദ്ധം ഹോതി, സോപി ലദ്ധം മേതി മുദുചിത്തോ ഹോതി, യേന ദിന്നം, സോപി ദിന്നം മയാതി മുദുചിത്തോ ഹോതി, ഇതി ഉഭിന്നമ്പി ചിത്തം മുദുകം കരോതി, തേനേവ ''അദന്തദമനം ദാന''ന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ -

> ''അദന്തദമനം ദാനം, അദാനം ദന്തദൂസകം;
> ദാനേന പിയവാചായ, ഉന്നമന്തി നമന്തി ചാ''തി.

ഇമേസു പന അട്ഠസു ദാനേസു ചിത്താലങ്കാരദാനമേവ ഉത്തമം.

൩൩൭. **ദാനൂപപത്തിയോ**തി ദാനപച്ചയാ ഉപപത്തിയോ. **ദഹതീ**തി ഠപേതി. **അധിട്ഠാതീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി. **ഹീനേ വിമുത്ത**ന്തി ഹീനേസു പഞ്ചകാമഗുണേസു വിമുത്തം. **ഉത്തരി അഭാവിത**ന്തി തതോ ഉത്തരി

മഗ്ഗഫലത്ഥായ അഭാവിതം. **തത്രൂപപത്തിയാ സംവത്തതീ**തി യം പത്ഥേത്വാ കുസലം കതം, തത്ഥ തത്ഥ നിബ്ബത്തനത്ഥായ സംവത്തതി.

വീതരാഗസ്സാതി മഗ്ഗേന വാ സമുച്ഛിന്നരാഗസ്സ സമാപത്തിയാ വാ വിക്ഖമ്ഭിതരാഗസ്സ. ദാനമത്തേനേവ ഹി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തിതും ന സക്കാ. ദാനം പന സമാധിവിപസ്സനാചിത്തസ്സ അലങ്കാരോ പരിവാരോ ഹോതി. തതോ ദാനേന മുദുചിത്തോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഭാവേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തതി. തേന വുത്തം ''വീതരാഗസ്സ നോ സരാഗസ്സാ''തി.

ഖത്തിയാനം പരിസാ **ഖത്തിയപരിസാ,** സമൂഹോതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ലോകസ്സ ധമ്മാ **ലോകധമ്മാ.** ഏതേഹി മുത്തോ നാമ നത്ഥി, ബുദ്ധാനമ്പി ഹോന്തിയേവ. വുത്തമ്പി ചേതം - ''അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകധമ്മാ ലോകം അനുപരിവത്തന്തി, ലോകോ ച അട്ഠ ലോകധമ്മേ അനുപരിവത്തതീ''തി (അം॰ നി॰ ൮.൬). **ലാഭോ അലാഭോ**തി ലാഭേ ആഗതേ അലാഭോ ആഗതോ ഏവാതി വേദിതബ്ബോ. **യസാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൩൮. അഭിഭായതനവിമോക്ഖകഥാ ഹേട്ഠാ കഥിതാ ഏവ.

''ഇമേ ഖോ, ആവുസോ''തിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി ഏകാദസന്നം അട്ഠകാനം വസേന അട്ഠാസീതി പഞ്ഹേ കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

അട്ഠകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നവകവണ്ണനാ

൩൪൦. ഇതി അട്ഠകവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നവകവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **ആഘാതവത്ഥൂനീ**തി ആഘാതകാരണാനി. **ആഘാതം ബന്ധതീ**തി കോപം ബന്ധതി കരോതി ഉപ്പാദേതി.

തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാതി തം അനത്ഥചരണം മാ അഹോസീതി ഏതസ്മിം പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ, കേന കാരണേന സക്കാ ലദ്ധും ? പരോ നാമ പരസ്സ അത്തനോ ചിത്തരുചിയാ അനത്ഥം കരോതീതി ഏവം ചിന്തേത്വാ ആഘാതം പടിവിനോദേതി. അഥ വാ സചാഹം പടികോപം കരേയ്യം, തം കോപകരണം ഏത്ഥ പുഗ്ഗലേ കുതോ ലബ്ഭാ, കേന കാരണേന ലദ്ധബ്ബന്തി അത്ഥോ. കുതോ ലാഭാതിപി പാഠോ, സചാഹം ഏത്ഥ കോപം കരേയ്യം, തസ്മിം മേ കോപകരണേ കുതോ ലാഭാ, ലാഭാ നാമ കേ സിയുന്തി അത്ഥോ. ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥേ **ത**ന്തി നിപാതമത്തമേവ ഹോതി.

൩൪൧. സത്താവാസാതി സത്താനം ആവാസാ, വസനട്ഠാനാനീതി അത്ഥോ. തത്ഥ സുദ്ധാവാസാപി സത്താവാസോവ, അസബ്ബകാലികത്താ പന ന ഗഹിതാ. സുദ്ധാവാസാ ഹി ബുദ്ധാനം ഖന്ധാവാരസദിസാ. അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പേ ബുദ്ധേസു അനിബ്ബത്തന്തേസു തം ഠാനം സുഞ്ഞം ഹോതീതി അസബ്ബകാലികത്താ ന ഗഹിതാ. സേസമേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

൩൪൨. അക്ഖണേസു **ധമ്മോ ച ദേസിയതീ**തി ചതുസച്ചധമ്മോ ദേസിയതി. **ഓപസമികോ**തി കിലേസൂപസമകരോ. **പരിനിബ്ബാനികോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബാനാവഹോ. **സമ്ബോധഗാമീ**തി ചതുമഗ്ഗഞാണപടിവേധഗാമീ. **അഞ്ഞതര**ന്തി അസഞ്ഞഭവം വാ അരൂപഭവം വാ.

൩൪൩. **അനുപുബ്ബവിഹാരാ**തി അനുപടിപാടിയാ സമാപജ്ജിതബ്ബവിഹാരാ.

൩൪൪. **അനുപുബ്ബനിരോധാ**തി അനുപടിപാടിയാ നിരോധാ.

''ഇമേ, ഖോ ആവുസോ''തിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി ഛന്നം നവകാനം വസേന ചതുപണ്ണാസ പഞ്ഹേ കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

നവകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദസകവണ്ണനാ

൩൪൫. ഇതി നവകവസേന സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദസകവസേന ദസ്സേതും പുന ദേസനം ആരഭി. തത്ഥ **നാഥകരണാ**തി ''സനാഥാ, ഭിക്ഖവേ, വിഹരഥ മാ അനാഥാ, ദസ ഇമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ നാഥകരണാ''തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൭) ഏവം അക്ഖാതാ അത്തനോ പതിട്ഠാകരാ ധമ്മാ.

കല്യാണമിത്തോതിആദീസു സീലാദിഗുണസമ്പന്നാ കല്യാണാ അസ്സ മിത്താതി **കല്യാണമിത്തോ.** തേ ചസ്സ ഠാനനിസജ്ജാദീസു സഹ അയനതോ സഹായാതി **കല്യാണസഹായോ.** ചിത്തേന ചേവ കായേന ച കല്യാണമിത്തേസു ഏവ സമ്പവങ്കോ ഓനതോതി **കല്യാണസമ്പവങ്കോ. സുവചോ ഹോതീ**തി സുഖേന വത്തബ്ബോ ഹോതി സുഖേന അനുസാസിതബ്ബോ. **ഖമോ**തി ഗാള്ഹേന ഫരുസേന കക്ഖളേന വുച്ചമാനോ ഖമതി, ന കുപ്പതി. **പദക്ഖിണഗ്ഗാഹീ അനുസാസനി**ന്തി യഥാ ഏകച്ചോ ഓവദിയമാനോ വാമതോ ഗണ്ഹാതി, പടിപ്ഫരതി വാ അസുണന്തോ വാ ഗച്ഛതി, ഏവം അകത്വാ ''ഓവദഥ, ഭന്തേ , അനുസാസഥ, തുമ്ഹേസു അനോവദന്തേസു കോ അഞ്ഞോ ഓവദിസ്സതീ''തി പദക്ഖിണം ഗണ്ഹാതി.

ഉച്ചാവചാനീതി ഉച്ചാനി ച അവചാനി ച. **കിം കരണീയാനീ**തി കിം കരോമീതി ഏവം വത്വാ കത്തബ്ബകമ്മാനി. തത്ഥ **ഉച്ചകമ്മാനി** നാമ ചീവരസ്സ കരണം രജനം ചേതിയേ സുധാകമ്മം ഉപോസഥാഗാരചേതിയഘരബോധിയഘരേസു കത്തബ്ബന്തി ഏവമാദി. **അവചകമ്മം** നാമ പാദധോവനമക്ഖനാദിഖുദ്ദകകമ്മം. **തത്രുപായായാ**തി തത്രുപഗമനീയാ. **അലം കാതു**ന്തി കാതും സമത്ഥോ ഹോതി. **അലം സംവിധാതു**ന്തി വിചാരേതും സമത്ഥോ.

ധമ്മേ അസ്സ കാമോ സിനേഹോതി **ധമ്മകാമോ,** തേപിടകം ബുദ്ധവചനം പിയായതീതി അത്ഥോ. **പിയസമുദാഹാരോ**തി പരസ്മിം കഥേന്തേ സക്കച്ചം സുണാതി, സയഞ്ച പരേസം ദേസേതുകാമോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ''അഭിധമ്മേ അഭിവിനയേ''തി ഏത്ഥ ധമ്മോ അഭിധമ്മോ, വിനയോ അഭിവിനയോതി ചതുക്കം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **ധമ്മോ**തി സുത്തന്തപിടകം. **അഭിധമ്മോ**തി സത്ത

പകരണാനി. **വിനയോ**തി ഉഭതോവിഭങ്ഗാ. **അഭിവിനയോ**തി ഖന്ധകപരിവാരാ. അഥ വാ സുത്തന്തപിടകമ്പി അഭിധമ്മപിടകമ്പി **ധമ്മോ** ഏവ. മഗ്ഗഫലാനി **അഭിധമ്മോ.** സകലം വിനയപിടകം **വിനയോ.** കിലേസവൂപസമകാരണം **അഭിവിനയോ.** ഇതി സബ്ബസ്മിമ്പി ഏത്ഥ ധമ്മേ അഭിധമ്മേ വിനയേ അഭിവിനയേ ച. **ഉളാരപാമോജ്ജോ**തി ബഹുലപാമോജ്ജോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

കുസലേസു ധമ്മേസൂതി കാരണത്ഥേ ഭുമ്മം, ചതുഭൂമകകുസലധമ്മകാരണാ, തേസം അധിഗമത്ഥായ അനിക്ഖിത്തധുരോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

൩൮൬. കസിണദസകേ സകലട്ഠേന **കസിണാനി.** തദാരമ്മണാനം ധമ്മാനം ഖേത്തട്ഠേന വാ അധിട്ഠാനട്ഠേന വാ **ആയതനാനി. ഉദ്ധ**ന്തി ഉപരി ഗഗനതലാഭിമുഖം. **അധോ**തി ഹേട്ഠാ ഭൂമിതലാഭിമുഖം. **തിരിയ**ന്തി ഖേത്തമണ്ഡലമിവ സമന്താ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ. ഏകച്ചോ ഹി ഉദ്ധമേവ കസിണം വഡ്ഢേതി, ഏകച്ചോ അധോ, ഏകച്ചോ സമന്തതോ. തേന തേന വാ കാരണേന ഏവം പസാരേതി ആലോകമിവ രൂപദസ്സനകാമോ. തേന വുത്തം ''പഥവീകസിണമേകോ സഞ്ജാനാതി ഉദ്ധം അധോ തിരിയ''ന്തി. **അദ്വയ**ന്തി ഇദം പന ഏകസ്സ അഞ്ഞഭാവാനുപഗമനത്ഥം വുത്തം. യഥാ ഹി ഉദകം പവിട്ഠസ്സ സബ്ബദിസാസു ഉദകമേവ ഹോതി, ന അഞ്ഞം, ഏവമേവ പഥവീകസിണം പഥവീകസിണമേവ ഹോതി , നത്ഥി തസ്സ അഞ്ഞോ കസിണസമ്ഭേദോതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അപ്പമാണ**ന്തി ഇദം തസ്സ തസ്സ ഫരണഅപ്പമാണവസേന വുത്തം. തഞ്ഹി ചേതസാ ഫരന്തോ സകലമേവ ഫരതി, ന ''അയമസ്സ ആദി, ഇദം മജ്ഝ''ന്തി പമാണം ഗണ്ഹാതീതി. **വിഞ്ഞാണകസിണ**ന്തി ചേത്ഥ കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ പവത്തവിഞ്ഞാണം. തത്ഥ കസിണവസേന കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസവസേന തത്ഥ പവത്തവിഞ്ഞാണേ ഉദ്ധം അധോ തിരിയതാ വേദിതബ്ബാ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. കമ്മട്ഠാനഭാവനാനയേന പനേതാനി പഥവീകസിണാദീനി വിത്ഥാരതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്താനേവ.

അകുസലകമ്മപഥദസകവണ്ണനാ

൩൮൭. കമ്മപഥേസു കമ്മാനേവ സുഗതിദുഗ്ഗതീനം പഥഭൂതത്താ **കമ്മപഥാ** നാമ. തേസു പാണാതിപാതോ അദിന്നാദാനം മുസാവാദാദയോ ച ചത്താരോ ബ്രഹ്മജാലേ വിത്ഥാരിതാ ഏവ. **കാമേസുമിച്ഛാചാരോ**തി ഏത്ഥ പന **കാമേസൂ**തി മേഥുനസമാചാരേസു മേഥുനവത്ഥൂസു വാ. **മിച്ഛാചാരോ**തി ഏകന്തനിന്ദിതോ ലാമകാചാരോ. ലക്ഖണതോ പന അസദ്ധമ്മാധിപ്പായേന കായദ്വാരപ്പവത്താ അഗമനീയട്ഠാനവീതിക്കമചേതനാ **കാമേസുമിച്ഛാചാരോ.**

തത്ഥ **അഗമനീയട്ഠാനം** നാമ പുരിസാനം താവ മാതുരക്ഖിതാ, പിതുരക്ഖിതാ, മാതാപിതുരക്ഖിതാ, ഭാതുരക്ഖിതാ, ഭഗിനിരക്ഖിതാ, ഞാതിരക്ഖിതാ, ഗോത്തരക്ഖിതാ, ധമ്മരക്ഖിതാ, സാരക്ഖാ, സപരിദണ്ഡാതി മാതുരക്ഖിതാദയോ ദസ. ധനക്കീതാ, ഛന്ദവാസിനീ, ഭോഗവാസിനീ, പടവാസിനീ, ഓദപത്തകിനീ, ഓഭതചുമ്ബടാ, ദാസീ ച ഭരിയാ ച, കമ്മകാരീ ച ഭരിയാ ച, ധജാഹടാ, മുഹുത്തികാതി ഏതാ ധനക്കീതാദയോ ദസാതി വീസതി. ഇത്ഥീസു പന ദ്വിന്നം സാരക്ഖസപരിദണ്ഡാനം ദസന്നഞ്ച ധനക്കീതാദീനന്തി ദ്വാദസന്നം ഇത്ഥീനം അഞ്ഞേ പുരിസാ. ഇദം

അഗമനീയട്ഠാനം നാമ. സോ പനേസ മിച്ഛാചാരോ സീലാദിഗുണരഹിതേ അഗമനീയട്ഠാനേ അപ്പസാവജ്ജോ. സീലാദിഗുണസമ്പന്നേ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ അഗമനീയവത്ഥു, തസ്മിം സേവനചിത്തം, സേവനപ്പയോഗോ, മഗ്ഗേനമഗ്ഗപ്പടിപത്തിഅധിവാസനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോ ഏവ.

അഭിജ്ഝായതീതി **അഭിജ്ഝാ,** പരഭണ്ഡാഭിമുഖീ ഹുത്വാ തന്നിന്നതായ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സാ "അഹോ വത ഇദം മമസ്സാ"തി ഏവം പരഭണ്ഡാഭിജ്ഝായനലക്ഖണാ അദിന്നാദാനം വിയ അപ്പസാവജ്ജാ മഹാസാവജ്ജാ ച. തസ്സാ ദ്വേ സമ്ഭാരാ പരഭണ്ഡം, അത്തനോ പരിണാമനഞ്ച. പരഭണ്ഡവത്ഥുകേ ഹി ലോഭേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ "അഹോ വതീദം മമസ്സാ"തി അത്തനോ ന പരിണാമേതി.

ഹിതസുഖം ബ്യാപാദയതീതി **ബ്യാപാദോ.** സോ പരം വിനാസായ മനോപദോസലക്ഖണോ ഫരുസാവാചാ വിയ അപ്പസാവജ്ജോ മഹാസാവജ്ജോ ച. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ പരസത്തോ ച, തസ്സ വിനാസചിന്താ ച. പരസത്തവത്ഥുകേ ഹി കോധേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ "അഹോ വതായം ഉച്ഛിജ്ജേയ്യ വിനസ്സേയ്യാ"തി തസ്സ വിനാസം ന ചിന്തേതി.

യഥാഭുച്ചഗഹണാഭാവേന മിച്ഛാ പസ്സതീതി **മിച്ഛാദിട്ഠി.** സാ "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിനാ നയേന വിപരീതദസ്സനലക്ഖണാ. സമ്ഫപ്പലാപോ വിയ അപ്പസാവജ്ജാ മഹാസാവജ്ജാ ച. അപിച അനിയതാ അപ്പസാവജ്ജാ, നിയതാ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ ദ്വേ സമ്ഭാരാ വത്ഥുനോ ച ഗഹിതാകാരവിപരീതതാ, യഥാ ച തം ഗണ്ഹാതി, തഥാഭാവേന തസ്സൂപട്ഠാനന്തി.

ഇമേസം പന ദസന്നം അകുസലകമ്മപഥാനം ധമ്മതോ കോട്ഠാസതോ ആരമ്മണതോ വേദനാതോ മൂലതോതി പഞ്ചഹാകാരേഹി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **ധമ്മതോ**തി ഏതേസു ഹി പടിപാടിയാ സത്ത ചേതനാധമ്മാവ ഹോന്തി. അഭിജ്ഝാദയോ തയോ ചേതനാസമ്പയുത്താ.

കോട്ഠാസതോതി പടിപാടിയാ സത്ത, മിച്ഛാദിട്ഠി ചാതി ഇമേ അട്ഠ കമ്മപഥാ ഏവ ഹോന്തി, നോ മൂലാനി. അഭിജ്ഝാബ്യാപാദാ കമ്മപഥാ ചേവ മൂലാനി ച. അഭിജ്ഝാ ഹി മൂലം പത്വാ ലോഭോ അകുസലമൂലം ഹോതി. ബ്യാപാദോ ദോസോ അകുസലമൂലം ഹോതി.

ആരമ്മണതോതി പാണാതിപാതോ ജീവിതിന്ദ്രിയാരമ്മണതോ സങ്ഖാരാരമ്മണോ ഹോതി. അദിന്നാദാനം സത്താരമ്മണം വാ സങ്ഖാരാരമ്മണം വാ, മിച്ഛാചാരോ ഫോട്ഠബ്ബവസേന സങ്ഖാരാരമ്മണോ. "സത്താരമ്മണോ"തിപി ഏകേ. മുസാവാദോ സത്താരമ്മണോ വാ സങ്ഖാരാരമ്മണോ വാ, തഥാ പിസുണവാചാ. ഫരുസവാചാ സത്താരമ്മണാവ. സമ്ഫപ്പലാപോ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതവസേന സത്താരമ്മണോ വാ സങ്ഖാരാരമ്മണോ വാ. തഥാ അഭിജ്ഝാ. ബ്യാപാദോ സത്താരമ്മണോവ. മിച്ഛാദിട്ഠി തേഭൂമകധമ്മവസേന സങ്ഖാരാരമ്മണാ.

വേദനാതോതി പാണാതിപാതോ ദുക്ഖവേദനോ ഹോതി. കിഞ്ചാപി ഹി രാജാനോ ചോരം ദിസ്വാ ഹസമാനാപി "ഗച്ഛഥ നം ഘാതേഥാ"തി വദന്തി, സന്നിട്ഠാപകചേതനാ പന ദുക്ഖസമ്പയുത്താവ ഹോതി. അദിന്നാദാനം തിവേദനം. മിച്ഛാചാരോ സുഖമജ്ഝത്തവസേന ദ്വിവേദനോ. സന്നിട്ഠാപകചിത്തേ പന മജ്ഝത്തവേദനോ ന ഹോതി. മുസാവാദോ തിവേദനോ. തഥാ പിസുണവാചാ. ഫരുസവാചാ ദുക്ഖവേദനാ. സമ്ഫപ്പലാപോ തിവേദനോ. അഭിജ്ഝാ സുഖമജ്ഝത്തവസേന ദ്വിവേദനാ തഥാ മിച്ഛാദിട്ഠി. ബ്യാപാദോ ദുക്ഖവേദനോ.

മൂലതോതി പാണാതിപാതോ ദോസമോഹവസേന ദ്വിമൂലകോ ഹോതി. അദിന്നാദാനം ദോസമോഹവസേന വാ ലോഭമോഹവസേന വാ. മിച്ഛാചാരോ ലോഭമോഹവസേന. മുസാവാദോ ദോസമോഹവസേന വാ ലോഭമോഹവസേന വാ തഥാ പിസുണവാചാ സമ്ഫപ്പലാപോ ച. ഫരുസവാചാ ദോസമോഹവസേന. അഭിജ്ഝാ മോഹവസേന ഏകമൂലാ. തഥാ ബ്യാപാദോ. മിച്ഛാദിട്ഠി ലോഭമോഹവസേന ദ്വിമൂലാതി.

കുസലകമ്മപഥദസകവണ്ണനാ

പാണാതിപാതാ വേരമണിആദീനി സമാദാനസമ്പത്തസമുച്ഛേദവിരതിവസേന വേദിതബ്ബാനി.

ധമ്മതോ പന ഏതേസുപി പടിപാടിയാ സത്ത ചേതനാപി വത്തന്തി വിരതിയോപി. അന്തേ തയോ ചേതനാസമ്പയുത്താവ.

കോട്ഠാസതോതി പടിപാടിയാ സത്ത കമ്മപഥാ ഏവ, നോ മൂലാനി. അന്തേ തയോ കമ്മപഥാ ചേവ മൂലാനി ച. അനഭിജ്ഝാ ഹി മൂലം പത്വാ അലോഭോ കുസലമൂലം ഹോതി. അബ്യാപാദോ അദോസോ കുസലമൂലം. സമ്മാദിട്ഠി അമോഹോ കുസലമൂലം.

ആരമ്മണതോതി പാണാതിപാതാദീനം ആരമ്മണാനേവ ഏതേസം ആരമ്മണാനി. വീതിക്കമിതബ്ബതോയേവ ഹി വേരമണീ നാമ ഹോതി. യഥാ പന നിബ്ബാനാരമ്മണോ അരിയമഗ്ഗോ കിലേസേ പജഹതി, ഏവം ജീവിതിന്ദ്രിയാദിആരമ്മണാപേതേ കമ്മപഥാ പാണാതിപാതാദീനി ദുസ്സീല്യാനി പജഹന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

വേദനാതോതി സബ്ബേ സുഖവേദനാ ഹോന്തി മജ്ഝത്തവേദനാ വാ. കുസലം പത്വാ ഹി ദുക്ഖവേദനാ നാമ നത്ഥി.

മൂലതോതി പടിപാടിയാ സത്ത ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ അലോഭഅദോസഅമോഹവസേന തിമൂലാനി ഹോന്തി, ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ ദ്വിമൂലാനി. അനഭിജ്ഝാ ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന വിരമന്തസ്സ ദ്വിമൂലാ, ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേന ഏകമൂലാ. അലോഭോ പന അത്തനാവ അത്തനോ മൂലം ന ഹോതി. അബ്യാപാദേപി ഏസേവ നയോ. സമ്മാദിട്ഠി അലോഭാദോസവസേന ദ്വിമൂലാ ഏവാതി.

അരിയവാസദസകവണ്ണനാ

ന്ര്വ. അരിയവാസാതി അരിയാ ഏവ വസിംസു വസന്തി വസിസ്സന്തി ഏതേസൂതി അരിയവാസാ. **പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ**തി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി വിപ്പയുത്തോവ ഹുത്വാ ഖീണാസവോ അവസി വസതി വസിസ്സതീതി തസ്മാ അയം പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനതാ, അരിയസ്സ വാസത്താ അരിയവാസോതി വുത്തോ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

ഏവം ഖോ, ആവുസോ, ഭിക്ഖു ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഹോതീതി ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ സമന്നാഗതോ ഹോതി. ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ നാമ കേതി? ഞാണാദയോ. “ഞാണ”ന്തി വുത്തേ കിരിയതോ ചത്താരി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. “സതതവിഹാരോ”തി വുത്തേ അട്ഠ മഹാചിത്താനി. “രജ്ജനദുസ്സനം നത്ഥീ”തി വുത്തേ ദസ ചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. സോമനസ്സം ആസേവനവസേന ലബ്ഭതി.

സതാരക്ഖേന ചേതസാതി ഖീണാസവസ്സ ഹി തീസു ദ്വാരേസു സബ്ബകാലം സതി ആരക്ഖകിച്ചം സാധേതി . തേനേവസ്സ “ചരതോ ച തിട്ഠതോ ച സുത്തസ്സ ച ജാഗരസ്സ ച സതതം സമിതം ഞാണദസ്സനം പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതീ”തി വുച്ചതി.

പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനന്തി ബഹൂനം സമണബ്രാഹ്മണാനം. ഏത്ഥ ച **സമണാ**തി പബ്ബജ്ജുപഗതാ. **ബ്രാഹ്മണാ**തി ഭോവാദിനോ. **പുഥുപച്ചേകസച്ചാനീ**തി ബഹൂനി പാടേക്കസച്ചാനി, ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം, ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചന്തി ഏവം പാടിയേക്കം ഗഹിതാനി ബഹൂനി സച്ചാനീതി അത്ഥോ. **നുന്നാനീ**തി നിഹതാനി. **പണുന്നാനീ**തി സുട്ഠു നിഹതാനി. **ചത്താനീ**തി വിസ്സട്ഠാനി. **വന്താനീ**തി വമിതാനി. **മുത്താനീ**തി ഛിന്നബന്ധനാനി കതാനി. **പഹീനാനീ**തി പജഹിതാനി. **പടിനിസ്സട്ഠാനീ**തി യഥാ ന പുന ചിത്തം ആരുഹന്തി, ഏവം പടിനിസ്സജ്ജിതാനി. സബ്ബാനേവ താനി ഗഹിതഗ്ഗഹണസ്സ വിസ്സട്ഠഭാവവേവചനാനി.

സമവയസട്ഠേസനോതി ഏത്ഥ **അവയാ**തി അനൂനാ. **സട്ഠാ**തി വിസ്സട്ഠാ. സമ്മാ അവയാ സട്ഠാ ഏസനാ അസ്സാതി **സമവയസട്ഠേസനോ.** സമ്മാ വിസ്സട്ഠസബ്ബഏസനോതി അത്ഥോ. **രാഗാ ചിത്തം വിമുത്ത**ന്തിആദീഹി മഗ്ഗസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തി കഥിതാ.

രാഗോ മേ പഹീനോതിആദീഹി പച്ചവേക്ഖണായ ഫലം കഥിതം.

അസേക്ഖധമ്മദസകവണ്ണനാ

അസേക്ഖാ സമ്മാദിട്ഠീതിആദയോ സബ്ബേപി ഫലസമ്പയുത്തധമ്മാ ഏവ. ഏത്ഥ ച സമ്മാദിട്ഠി, സമ്മാഞാണന്തി ദ്വീസു ഠാനേസു പഞ്ഞാവ കഥിതാ. **സമ്മാവിമുത്തീ**തി ഇമിനാ പദേന വുത്താവസേസാ. ഫലസമാപത്തിധമ്മാ സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

“ഇമേ ഖോ, ആവുസോ”തിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. ഇതി ഛന്നം ദസകാനം വസേന സമസട്ഠി പഞ്ഹേ കഥേന്തോ ഥേരോ സാമഗ്ഗിരസം ദസ്സേസീതി.

ദസകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ഹസമോധാനവണ്ണനാ

൩൮൫. ഇധ പന ഠത്വാ പഞ്ഹാ സമോധാനേതബ്ബാ. ഇമസ്മിഞ്ഹി സുത്തേ ഏകകവസേന ദ്വേ പഞ്ഹാ കഥിതാ. ദുകവസേന സത്തതി. തികവസേന അസീതിസതം. ചതുക്കവസേന ദ്വേസതാനി. പഞ്ചകവസേന തിംസസതം. ഛക്കവസേന ബാത്തിംസസതം. സത്തകവസേന അട്ഠനവുതി. അട്ഠകവസേന അട്ഠാസീതി. നവകവസേന ചതുപണ്ണാസ. ദസകവസേന സമസട്ഠീതി ഏവം സഹസ്സം ചുദ്ദസ പഞ്ഹാ കഥിതാ.

ഇമഞ്ഹി സുത്തന്തം ഠപേത്വാ തേപിടകേ ബുദ്ധവചനേ അഞ്ഞോ സുത്തന്തോ ഏവം ബഹുപഞ്ഹപടിമണ്ഡിതോ നത്ഥി. ഭഗവാ ഇമം സുത്തന്തം ആദിതോ പട്ഠായ സകലം സുത്വാ ചിന്തേസി - ''ധമ്മസേനാപതി സാരിപുത്തോ ബുദ്ധബലം ദീപേത്വാ അപ്പടിവത്തിയം സീഹനാദം നദതി. സാവകഭാസിതോതി വുത്തേ ഓകപ്പനാ ന ഹോതി, ജിനഭാസിതോതി വുത്തേ ഹോതി, തസ്മാ ജിനഭാസിതം കത്വാ ദേവമനുസ്സാനം ഓകപ്പനം ഇമസ്മിം സുത്തന്തേ ഉപ്പാദേസ്സാമീ''തി. തതോ വുട്ഠായ സാധുകാരം അദാസി. തേന വുത്തം ''അഥ ഖോ ഭഗവാ വുട്ഠഹിത്വാ ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തം ആമന്തേസി, സാധു, സാധു, സാരിപുത്ത, സാധു ഖോ ത്വം സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖൂനം സങ്ഗീതിപരിയായം അഭാസീ''തി.

തത്ഥ **സങ്ഗീതിപരിയായ**ന്തി സാമഗ്ഗിയാ കാരണം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ''സാധു, ഖോ ത്വം, സാരിപുത്ത, മമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സംസന്ദിത്വാ ഭിക്ഖൂനം സാമഗ്ഗിരസം അഭാസീ''തി. **സമനുഞ്ഞോ സത്ഥാ അഹോസീ**തി അനുമോദനേന സമനുഞ്ഞോ അഹോസി. ഏത്തകേന അയം സുത്തന്തോ ജിനഭാസിതോ നാമ ജാതോ. ദേസനാപരിയോസാനേ ഇമം സുത്തന്തം മനസികരോന്താ തേ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പാപുണിംസൂതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

സങ്ഗീതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. ദസുത്തരസുത്തവണ്ണനാ

൩൫൦. ഏവം മേ സുതന്തി ദസുത്തരസുത്തം. തത്രായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ - **ആവുസോ ഭിക്ഖവേ**തി സാവകാനം ആലപനമേതം. ബുദ്ധാ ഹി പരിസം ആമന്തയമാനാ 'ഭിക്ഖവേ'തി വദന്തി. സാവകാ സത്ഥാരം ഉച്ചട്ഠാനേ ഠപേസ്സാമാതി സത്ഥു ആലപനേന അനാലപിത്വാ ആവുസോതി ആലപന്തി. **തേ ഭിക്ഖൂ**തി തേ ധമ്മസേനാപതിം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ ഭിക്ഖൂ. കേ പന തേ ഭിക്ഖൂതി? അനിബദ്ധവാസാ ദിസാഗമനീയാ ഭിക്ഖൂ. ബുദ്ധകാലേ ദ്വേ വാരേ ഭിക്ഖൂ സന്നിപതന്തി - ഉപകട്ഠവസ്സൂപനായികകാലേ ച പവാരണകാലേ ച. ഉപകട്ഠവസ്സൂപനായികായ ദസപി വീസതിപി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി ഭിക്ഖൂ വഗ്ഗാ വഗ്ഗാ കമ്മട്ഠാനത്ഥായ ആഗച്ഛന്തി. ഭഗവാ തേഹി സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ കസ്മാ, ഭിക്ഖവേ, ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ വിചരഥാതി പുച്ഛതി. അഥ തേ "ഭഗവാ കമ്മട്ഠാനത്ഥം ആഗതമ്ഹ, കമ്മട്ഠാനം നോ ദേഥാ"തി യാചന്തി.

സത്ഥാ തേസം ചരിയവസേന രാഗചരിതസ്സ അസുഭകമ്മട്ഠാനം ദേതി. ദോസചരിതസ്സ മേത്താകമ്മട്ഠാനം, മോഹചരിതസ്സ ഉദ്ദേസോ പരിപുച്ഛാ - 'കാലേന ധമ്മസ്സവനം, കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാ, ഇദം തുയ്ഹം സപ്പായ'ന്തി ആചിക്ഖതി. വിതക്കചരിതസ്സ ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം ദേതി. സദ്ധാചരിതസ്സ പസാദനീയസുത്തന്തേ ബുദ്ധസുബോധിം ധമ്മസുധമ്മതം സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിഞ്ച പകാസേതി. ഞാണചരിതസ്സ അനിച്ചതാദിപടിസംയുത്തേ ഗമ്ഭീരേ സുത്തന്തേ കഥേതി. തേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സചേ സപ്പായം ഹോതി, തത്ഥേവ വസന്തി. നോ ചേ ഹോതി, സപ്പായം സേനാസനം പുച്ഛിത്വാ ഗച്ഛന്തി. തേ തത്ഥ വസന്താ തേമാസികം പടിപദം ഗഹേത്വാ ഘടേത്വാ വായമന്താ സോതാപന്നാപി ഹോന്തി സകദാഗാമിനോപി അനാഗാമിനോപി അരഹന്തോപി.

തതോ വുത്ഥവസ്സാ പവാരേത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ "ഭഗവാ അഹം തുമ്ഹാകം സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സോതാപത്തിഫലം പത്തോ...പേ○... അഹം അഗ്ഗഫലം അരഹത്ത"ന്തി പടിലദ്ധഗുണം ആരോചേന്തി. തത്ഥ ഇമേ ഭിക്ഖൂ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ ആഗതാ. ഏവം ആഗന്ത്വാ ഗച്ഛന്തേ പന ഭിക്ഖൂ ഭഗവാ അഗ്ഗസാവകാനം സന്തികം പേസേതി, യഥാഹ "അപലോകേഥ പന, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ"തി. ഭിക്ഖൂ ച വദന്തി "കിം നു ഖോ മയം, ഭന്തേ, അപലോകേമ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ"തി (സം○ നി○ ൩.൨). അഥ നേ ഭഗവാ തേസം ദസ്സനേ ഉയ്യോജേസി. "സേവഥ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ; ഭജഥ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേ. പണ്ഡിതാ ഭിക്ഖൂ അനുഗ്ഗാഹകാ സബ്രഹ്മചാരീനം. സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ജനേതാ ഏവം സാരിപുത്തോ. സേയ്യഥാപി ജാതസ്സ ആപാദേതാ ഏവം മോഗ്ഗല്ലാനോ. സാരിപുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, സോതാപത്തിഫലേ വിനേതി, മോഗ്ഗല്ലാനോ ഉത്തമത്ഥേ"തി (മ○ നി○ ൩.൩൭൧).

തദാപി ഭഗവാ ഇമേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം പടിസന്ഥാരം കത്വാ തേസം ഭിക്ഖൂനം ആസയം ഉപപരിക്ഖന്തോ "ഇമേ ഭിക്ഖൂ സാവകവിനേയ്യാ"തി അദ്ദസ. **സാവകവിനേയ്യാ** നാമ യേ ബുദ്ധാനമ്പി ധമ്മദേസനായ ബുജ്ഝന്തി സാവകാനമ്പി. **ബുദ്ധവിനേയ്യാ** പന സാവകാ ബോധേതും ന സക്കോന്തി.

സാവകവിനേയ്യഭാവം പന ഏതേസം ഞത്വാ കതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദേസനായ ബുജ്ഝിസ്സന്തീതി ഓലോകേന്തോ സാരിപുത്തസ്സാതി ദിസ്വാ ഥേരസ്സ സന്തികം പേസേസി. ഥേരോ തേ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛി "സത്ഥു സന്തികം ഗതത്ഥ ആവുസോ"തി. "ആമ, ഗതമ്ഹ സത്ഥാരാ പന അമ്ഹേ തുമ്ഹാകം സന്തികം പേസിതാ"തി. തതോ ഥേരോ "ഇമേ ഭിക്ഖൂ മയ്ഹം ദേസനായ ബുജ്ഝിസ്സന്തി, കീദിസീ നു ഖോ തേസം ദേസനാ വട്ടതീ"തി ചിന്തേന്തോ "ഇമേ ഭിക്ഖൂ സമഗ്ഗാരാമാ, സാമഗ്ഗിരസസ്സ ദീപികാ നേസം ദേസനാ വട്ടതീ"തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ തഥാരൂപം ദേസനം ദേസേതുകാമോ **ദസുത്തരം പവക്ഖാമീ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ദസധാ മാതികം ഠപേത്വാ വിഭത്തോതി ദസുത്തരോ, ഏകകതോ പട്ഠായ യാവ ദസകാ ഗതോതിപി ദസുത്തരോ, ഏകേകസ്മിം പഞ്ഹേ ദസ ദസ പഞ്ഹാ വിസേസിതാതിപി ദസുത്തരോ, തം **ദസുത്തരം. പവക്ഖാമീ**തി കഥേസ്സാമി. **ധമ്മ**ന്തി സുത്തം. **നിബ്ബാനപത്തിയാ**തി നിബ്ബാനപടിലാഭത്ഥായ. **ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായാ**തി സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ പരിയന്തകരണത്ഥം. **സബ്ബഗന്ഥപ്പമോചന**ന്തി അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥാദീനം സബ്ബഗന്ഥാനം പമോചനം.

ഇതി ഥേരോ ദേസനം ഉച്ചം കരോന്തോ ഭിക്ഖൂനം തത്ഥ പേമം ജനേന്തോ ഏവമേതം ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബം ധാരേതബ്ബം വാചേതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സന്തീതി ചതൂഹി പദേഹി വണ്ണം കഥേസി, "ഏകായനോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ"തിആദിനാ നയേന തേസം തേസം സുത്താനം ഭഗവാ വിയ.

ഏകധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൧. (ക) തത്ഥ **ബഹുകാരോ**തി ബഹൂപകാരോ.

(ഖ) **ഭാവേതബ്ബോ**തി വഡ്ഢേതബ്ബോ.

(ഗ) **പരിഞ്ഞേയ്യോ**തി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിതബ്ബോ.

(ഘ) **പഹാതബ്ബോ**തി പഹാനാനുപസ്സനായ പജഹിതബ്ബോ.

(ങ) **ഹാനഭാഗിയോ**തി അപായഗാമിപരിഹാനായ സംവത്തനകോ.

(ച) **വിസേസഭാഗിയോ**തി വിസേസഗാമിവിസേസായ സംവത്തനകോ.

(ഛ) **ദുപ്പടിവിജ്ഝോ**തി ദുപ്പച്ചക്ഖകരോ.

(ജ) **ഉപ്പാദേതബ്ബോ**തി നിപ്ഫാദേതബ്ബോ.

(ഝ) **അഭിഞ്ഞേയ്യോ**തി ഞാതപരിഞ്ഞായ അഭിജാനിതബ്ബോ.

(ഞ) **സച്ഛികാതബ്ബോ**തി പച്ചക്ഖം കാതബ്ബോ.

ഏവം സബ്ബത്ഥ മാതികാസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇതി ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ യഥാ നാമ ദക്ഖോ വേളുകാരോ സമ്മുഖീഭൂതം വേളും ഛേത്വാ നിഗ്ഗണ്ഠിം കത്വാ ദസധാ ഖണ്ഡേ കത്വാ ഏകമേകം ഖണ്ഡം ഹീരം ഹീരം കരോന്തോ ഫാലേതി, ഏവമേവ തേസം ഭിക്ഖൂനം സപ്പായം ദേസനം ഉപപരിക്ഖിത്വാ ദസധാ മാതികം ഠപേത്വാ ഏകേകകോട്ഠാസേ ഏകേകപദം

വിഭജന്തോ “കതമോ ഏകോ ധമ്മോ ബഹുകാരോ, അപ്പമാദോ കുസലേസു ധമ്മേസൂതി”തിആദിനാ നയേന ദേസനം വിത്ഥാരേതും ആരദ്ധോ.

തത്ഥ **അപ്പമാദോ കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി സബ്ബത്ഥകം ഉപകാരകം അപ്പമാദം കഥേസി. അയഞ്ഹി അപ്പമാദോ നാമ സീലപൂരണേ, ഇന്ദ്രിയസംവരേ, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതായ, ജാഗരിയാനുയോഗേ, സത്തസു സദ്ധമ്മേസു, വിപസ്സനാഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപനേ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാദീസു, സീലക്ഖന്ധാദിപഞ്ചധമ്മക്ഖന്ധേസു, ഠാനാട്ഠാനേസു, മഹാവിഹാരസമാപത്തിയം, അരിയസച്ചേസു, സതിപട്ഠാനാദീസു, ബോധിപക്ഖിയേസു, വിപസ്സനാഞാണാദീസു അട്ഠസു വിജ്ജാസൂതി സബ്ബേസു അനവജ്ജട്ഠേന കുസലേസു ധമ്മേസു ബഹൂപകാരോ.

തേനേവ നം ഭഗവാ “യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ...പേ॰... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേതേ അപ്പമാദമൂലകാ അപ്പമാദസമോസരണാ, അപ്പമാദോ തേസം ധമ്മാനം അഗ്ഗമക്ഖായതീ”തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൧൩൯) നയേന ഹത്ഥിപദാദീഹി ഓപമ്മേഹി ഓപമേന്തോ **സംയുത്തനികായേ അപ്പമാദവഗ്ഗേ** നാനപ്പകാരം ഥോമേതി. തം സബ്ബം ഏകപദേനേവ സങ്ഗഹേത്വാ ഥേരോ അപ്പമാദോ കുസലേസു ധമ്മേസൂതി ആഹ. **ധമ്മപദേ** അപ്പമാദവഗ്ഗേനാപിസ്സ ബഹൂപകാരതാ ദീപേതബ്ബാ. അസോകവത്ഥുനാപി ദീപേതബ്ബാ -

(ക) അസോകരാജാ ഹി നിഗ്രോധസാമണേരസ്സ “അപ്പമാദോ അമതപദ”ന്തി ഗാഥം സുത്വാ ഏവ “തിട്ഠ, താത, മയ്ഹം തയാ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം കഥിത”ന്തി സാമണേരേ പസീദിത്വാ ചതുരാസീതിവിഹാരസഹസ്സാനി കാരേസി. ഇതി ഥാമസമ്പന്നേന ഭിക്ഖുനാ അപ്പമാദസ്സ ബഹൂപകാരതാ തീഹി പിടകേഹി ദീപേത്വാ കഥേതബ്ബാ. യംകിഞ്ചി സുത്തം വാ ഗാഥം വാ അപ്പമാദദീപനത്ഥം ആഹരന്തോ “അട്ഠാനേ ഠത്വാ ആഹരസി, അതിത്ഥേന പക്ഖന്ദോ”തി ന വത്തബ്ബോ. ധമ്മകഥികസ്സേവേത്ഥ ഥാമോ ച ബലഞ്ച പമാണം.

(ഖ) **കായഗതാസതീ**തി ആനാപാനം ചതുഇരിയാപഥോ സതിസമ്പജഞ്ഞം ദ്വത്തിംസാകാരോ ചതുധാതുവവത്ഥാനം ദസ അസുഭാ നവ സിവഥികാ ചുണ്ണികമനസികാരോ കേസാദീസു ചത്താരി രൂപജ്ഝാനാനീതി ഏത്ഥ ഉപ്പന്നസതിയാ ഏതം അധിവചനം. **സാതസഹഗതാ**തി ഠപേത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം അഞ്ഞത്ഥ സാതസഹഗതാ ഹോതി സുഖസമ്പയുത്താ, തം സന്ധായേതം വുത്തം.

(ഗ) **സാസവോ ഉപാദാനിയോ**തി ആസവാനഞ്ചേവ ഉപാദാനാനഞ്ച പച്ചയഭൂതോ. ഇതി തേഭൂമകധമ്മമേവ നിയമേതി.

(ഘ) **അസ്മിമാനോ**തി രൂപാദീസു അസ്മീതി മാനോ.

(ങ) **അയോനിസോ മനസികാരോ**തി അനിച്ചേ നിച്ചന്തിആദിനാ നയേന പവത്തോ ഉപ്പഥമനസികാരോ.

(ച) വിപരിയായേന **യോനിസോ മനസികാരോ** വേദിതബ്ബോ.

(ഛ) **ആനന്തരികോ ചേതോസമാധീ**തി അഞ്ഞത്ഥ മഗ്ഗാനന്തരം ഫലം ആനന്തരികോ ചേതോസമാധി നാമ . ഇധ പന വിപസ്സനാനന്തരോ മഗ്ഗോ വിപസ്സനായ വാ അനന്തരത്താ അത്തനോ വാ അനന്തരം ഫലദായകത്താ ആനന്തരികോ ചേതോസമാധീതി അധിപ്പേതോ.

(ജ) **അകുപ്പം ഞാണ**ന്തി അഞ്ഞത്ഥ ഫലപഞ്ഞാ അകുപ്പഞാണം നാമ. ഇധ പച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ അധിപ്പേതാ.

(ഝ) **ആഹാരട്ഠിതികാ**തി പച്ചയട്ഠിതികാ. **അയം ഏകോ ധമ്മോ**തി യേന പച്ചയേന തിട്ഠന്തി, അയം ഏകോ ധമ്മോ ഞാതപരിഞ്ഞായ അഭിഞ്ഞേയ്യോ.

(ഞ) **അകുപ്പാ ചേതോവിമുത്തീ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തി.

ഇമസ്മിം വാരേ അഭിഞ്ഞായ ഞാതപരിഞ്ഞാ കഥിതാ. പരിഞ്ഞായ തീരണപരിഞ്ഞാ. പഹാതബ്ബസച്ഛികാതബ്ബേഹി പഹാനപരിഞ്ഞാ. **ദുപ്പടിവിജ്ഝോ**തി ഏത്ഥ പന മഗ്ഗോ കഥിതോ. **സച്ഛികാതബ്ബോ**തി ഫലം കഥിതം, മഗ്ഗോ ഏകസ്മിംയേവ പദേ ലബ്ഭതി. ഫലം പന അനേകേസുപി ലബ്ഭതിയേവ.

ഭൂതാതി സഭാവതോ വിജ്ജമാനാ. **തച്ഛാ**തി യാഥാവാ. **തഥാ**തി യഥാ വുത്താ തഥാസഭാവാ. **അവിതഥാ**തി യഥാ വുത്താ ന തഥാ ന ഹോന്തി. **അനഞ്ഞഥാ**തി വുത്തപ്പകാരതോ ന അഞ്ഞഥാ. **സമ്മാ തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ**തി തഥാഗതേന ബോധിപല്ലങ്കേ നിസീദിത്വാ ഹേതുനാ കാരണേന സയമേവ അഭിസമ്ബുദ്ധാ ഞാതാ വിദിതാ സച്ഛികതാ. ഇമിനാ ഥേരോ "ഇമേ ധമ്മാ തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ, അഹം പന തുമ്ഹാകം രഞ്ഞോ ലേഖവാചകസദിസോ"തി ജിനസുത്തം ദസ്സേന്തോ ഓകപ്പനം ജനേസി.

ഏകധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദ്വേധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൨. (ക) **ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ബഹുകാരാ**തി ഇമേ ദ്വേ സതിസമ്പജഞ്ഞാ ധമ്മാ സീലപൂരണാദീസു അപ്പമാദോ വിയ സബ്ബത്ഥ ഉപകാരകാ ഹിതാവഹാ.

(ഖ) **സമഥോ ച വിപസ്സനാ ചാ**തി ഇമേ ദ്വേ സങ്ഗീതിസുത്തേ ലോകിയലോകുത്തരാ കഥിതാ. ഇമസ്മിം ദസുത്തരസുത്തേ പുബ്ബഭാഗാ കഥിതാ.

(ഗ) **സത്താനം സംകിലേസായ സത്താനം വിസുദ്ധിയാ**തി അയോനിസോ മനസികാരോ ഹേതു ചേവ പച്ചയോ ച സത്താനം സംകിലേസായ, യോനിസോ മനസികാരോ വിസുദ്ധിയാ. തഥാ ദോവചസ്സതാ പാപമിത്തതാ സംകിലേസായ; സോവചസ്സതാ കല്യാണമിത്തതാ വിസുദ്ധിയാ. തഥാ തീണി അകുസലമൂലാനി; തീണി കുസലമൂലാനി. ചത്താരോ യോഗാ ചത്താരോ വിസംയോഗാ. പഞ്ച ചേതോഖിലാ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി. ഛ അഗാരവാ ഛ ഗാരവാ. സത്ത അസദ്ധമ്മാ സത്ത സദ്ധമ്മാ. അട്ഠ കുസീതവത്ഥൂനി അട്ഠ ആരമ്ഭവത്ഥൂനി. നവ ആഘാതവത്ഥൂനി നവ ആഘാതപ്പടിവിനയാ. ദസ അകുസലകമ്മപഥാ ദസ കുസലകമ്മപഥാതി ഏവം പഭേദോ ഇമേ ദ്വേ ധമ്മാ ദുപ്പടിവിജ്ഝാതി വേദിതബ്ബാ.

(ഝ) **സങ്ഖതാ ധാതൂ**തി പച്ചയേഹി കതാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ. അസങ്ഖതാ ധാതൂതി പച്ചയേഹി അകതം നിബ്ബാനം.

(ഞ) **വിജ്ജാ ച വിമുത്തി ചാ**തി എത്ഥ **വിജ്ജാ**തി തിസ്സോ വിജ്ജാ. **വിമുത്തീ**തി അരഹത്തഫലം.

ഇമസ്മിം വാരേ അഭിഞ്ഞാദീനി എകകസദിസാനേവ, ഉപ്പാദേതബ്ബപദേ പന മഗ്ഗോ കഥിതോ, സച്ഛികാതബ്ബപദേ ഫലം.

ദ്വേധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തയോധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൩. (ഛ) **കാമാനമേതം നിസ്സരണം യദിദം നേക്ഖമ്മ**ന്തി എത്ഥ **നേക്ഖമ്മ**ന്തി അനാഗാമിമഗ്ഗോ അധിപ്പേതോ. സോ ഹി സബ്ബസോ കാമാനം നിസ്സരണം. **രൂപാനം നിസ്സരണം യദിദം ആരുപ്പ**ന്തി എത്ഥ ആരുപ്പേപി അരഹത്തമഗ്ഗോ. പുന ഉപ്പത്തിനിവാരണതോ സബ്ബസോ രൂപാനം നിസ്സരണം നാമ. **നിരോധോ തസ്സ നിസ്സരണ**ന്തി ഇധ അരഹത്തഫലം നിരോധോതി അധിപ്പേതം. അരഹത്തഫലേന ഹി നിബ്ബാനേ ദിട്ഠേ പുന ആയതിം സബ്ബസങ്ഖാരാ ന ഹോന്തീതി അരഹത്തം സങ്ഖതനിരോധസ്സ പച്ചയത്താ നിരോധോതി വുത്തം.

(ജ) **അതീതംസേ ഞാണ**ന്തി അതീതംസാരമ്മണം ഞാണം ഇതരേസുപി എസേവ നയോ.

ഇമസ്മിമ്പി വാരേ അഭിഞ്ഞാദയോ എകകസദിസാവ. ദുപ്പടിവിജ്ഝപദേ പന മഗ്ഗോ കഥിതോ, സച്ഛികാതബ്ബേ ഫലം.

തയോധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചത്താരോധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൪. (ക) **ചത്താരി ചക്കാനീ**തി എത്ഥ **ചക്കം** നാമ ദാരുചക്കം, രതനചക്കം, ധമ്മചക്കം, ഇരിയാപഥചക്കം, സമ്പത്തിചക്കന്തി പഞ്ചവിധം. തത്ഥ "യം പനിദം സമ്മ, രഥകാര, ചക്കം ഛഹി മാസേഹി നിട്ഠിതം, ഛാരത്തൂനേഹീ"തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൫) ഇദം ദാരുചക്കം. "പിതരാ പവത്തിതം ചക്കം അനുപ്പവത്തേതീ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൩൨) ഇദം രതനചക്കം. "പവത്തിതം ചക്ക"ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯) ഇദം ധമ്മചക്കം. "ചതുചക്കം നവദ്വാര"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൯) ഇദം ഇരിയാപഥചക്കം. "ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി, യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാനം ചതുചക്കം പവത്തതീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൩൧) ഇദം സമ്പത്തിചക്കം. ഇധാപി എതദേവ അധിപ്പേതം.

പതിരൂപദേസവാസോതി യത്ഥ ചതസ്സോ പരിസാ സന്ദിസ്സന്തി, ഏവരൂപേ അനുച്ഛവികേ ദേസേ വാസോ. **സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ**തി ബുദ്ധാദീനം സപ്പുരിസാനം അവസ്സയനം സേവനം ഭജനം. **അത്തസമ്മാപണിധീ**തി അത്തനോ സമ്മാ ഠപനം, സചേ പന പുബ്ബേ അസ്സദ്ധാദീഹി സമന്നാഗതോ ഹോതി, താനി പഹായ സദ്ധാദീസു പതിട്ഠാപനം. **പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതാ**തി പുബ്ബേ

ഉപചിതകുസലതാ. ഇദമേവേത്ഥ പമാണം. യേന ഹി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന കുസലം കതം ഹോതി, തദേവ കുസലം തം പുരിസം പതിരൂപദേസേ ഉപനേതി, സപ്പുരിസേ ഭജാപേസി . സോ ഏവ ച പുഗ്ഗലോ അത്താനം സമ്മാഠപേതി. ചതൂസു ആഹാരേസു പഠമോ ലോകിയോവ. സേസാ പന തയോ സങ്ഗീതിസുത്തേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ കഥിതാ. ഇധ പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയാ.

(ച) **കാമയോഗവിസംയോഗാദയോ** അനാഗാമിമഗ്ഗാദിവസേന വേദിതബ്ബാ.

(ഛ) **ഹാനഭാഗിയാ**ദീസു പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭീ കാമസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി **ഹാനഭാഗിയോ** സമാധി. തദനുധമ്മതാ സതി സന്തിട്ഠതി **ഠിതിഭാഗിയോ** സമാധി. വിതക്കസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി **വിസേസഭാഗിയോ** സമാധി. നിബ്ബിദാസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി വിരാഗൂപസഞ്ഹിതോ **നിബ്ബേധഭാഗിയോ** സമാധീതി ഇമിനാ നയേന സബ്ബസമാപത്തിയോ വിത്ഥാരേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പനസ്സ വിനിച്ഛയകഥാ കഥിതാവ.

ഇമസ്മിമ്പി വാരേ അഭിഞ്ഞാദീനി ഏകകസദിസാനേവ. അഭിഞ്ഞാപദേ പനേത്ഥ മഗ്ഗോ കഥിതോ. സച്ഛികാതബ്ബപദേ ഫലം.

ചത്താരോധമ്മവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചധമ്മവണ്ണനാ

൩൭൭. (ഖ) പീതിഫരണതാദീസു പീതിം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി ദ്വീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ **പീതിഫരണതാ** നാമ. സുഖം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി തീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ **സുഖഫരണതാ** നാമ. പരേസം ചേതോ ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി ചേതോപരിയപഞ്ഞാ **ചേതോഫരണതാ** നാമ. ആലോകഫരണേ ഉപ്പജ്ജതീതി ദിബ്ബചക്ഖുപഞ്ഞാ **ആലോകഫരണതാ** നാമ. പച്ചവേക്ഖണഞാണം **പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തം** നാമ. വുത്തമ്പി ചേതം "ദ്വീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ പീതിഫരണതാ, തീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ സുഖഫരണതാ. പരചിത്തേ പഞ്ഞാ ചേതോഫരണതാ, ദിബ്ബചക്ഖു ആലോകഫരണതാ. തമ്ഹാ തമ്ഹാ സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠിതസ്സ പച്ചവേക്ഖണഞാണം പച്ചവേക്ഖണനിമിത്ത"ന്തി (വിഭം൦ ൮൦൪).

തത്ഥ പീതിഫരണതാ സുഖഫരണതാ ദ്വേ പാദാ വിയ. ചേതോഫരണതാ ആലോകഫരണതാ ദ്വേ ഹത്ഥാ വിയ. അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം മജ്ഝിമകായോ വിയ . പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തം സീസം വിയ. ഇതി ആയസ്മാ സാരിപുത്തത്ഥേരോ പഞ്ചങ്ഗികം സമ്മാസമാധിം അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമ്പന്നം പുരിസം കത്വാ ദസ്സേസി.

(ജ) **അയം സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ ചേ** വാതിആദീസു അരഹത്തഫലസമാധി അധിപ്പേതോ. സോ ഹി അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ സുഖത്താ **പച്ചുപ്പന്നസുഖോ.** പുരിമോ പുരിമോ പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ സമാധിസുഖസ്സ പച്ചയത്താ ആയതിം **സുഖവിപാകോ.**

കിലേസേഹി ആരകത്താ **അരിയോ.** കാമാമിസവട്ടാമിസലോകാമിസാനം അഭാവാ **നിരാമിസോ.** ബുദ്ധാദീഹി മഹാപുരിസേഹി സേവിതത്താ **അകാപുരിസസേവിതോ.** അങ്ഗസന്തതായ ആരമ്മണസന്തതായ സബ്ബകിലേസദരഥസന്തതായ ച **സന്തോ.** അതപ്പനീയട്ഠേന **പണീതോ.** കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിയാ ലദ്ധത്താ കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിഭാവം വാ ലദ്ധത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധലദ്ധോ.** പടിപ്പസ്സദ്ധം പടിപ്പസ്സദ്ധീതി ഹി ഇദം അത്ഥതോ ഏകം. പടിപ്പസ്സദ്ധകിലേസേന വാ അരഹതാ ലദ്ധത്താ പടിപ്പസ്സദ്ധലദ്ധോ. ഏകോദിഭാവേന അധിഗതത്താ ഏകോദിഭാവമേവ വാ അധിഗതത്താ **ഏകോദിഭാവാധിഗതോ.** അപ്പഗുണസാസവസമാധി വിയ സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന ചിത്തേന പച്ചനീകധമ്മേ നിഗ്ഗയ്ഹ കിലേസേ വാരേത്വാ അനധിഗതത്താ **നസസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ.** തഞ്ച സമാധിം സമാപജ്ജന്തോ തതോ വാ വുട്ഠഹന്തോ സതിവേപുല്ലപത്തത്താ. **സതോവ സമാപജ്ജതി സതോ വുട്ഠഹതി.** യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേന വാ സതോ സമാപജ്ജതി സതോ വുട്ഠഹതി. തസ്മാ യദേത്ഥ "അയം സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ ചേവ ആയതിഞ്ച സുഖവിപാകോ"തി ഏവം പച്ചവേക്ഖമാനസ്സ പച്ചത്തംയേവ അപരപ്പച്ചയം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തം ഏകമങ്ഗം. ഏസ നയോ സേസേസുപി. ഏവമിമേഹി പഞ്ചഹി പച്ചവേക്ഖണഞാണേഹി അയം സമാധി "പഞ്ചഞാണികോ സമ്മാസമാധീ"തി വുത്തോ.

ഇമസ്മിം വാരേ വിസേസഭാഗിയപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ. സച്ഛികാതബ്ബപദേ ഫലം. സേസം പുരിമസദിസമേവ.

ഛധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൭. ഛക്കേസു സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ. ദുപ്പടിവിജ്ഝപദേ പനേത്ഥ മഗ്ഗോ കഥിതോ. സേസം പുരിമസദിസം.

സത്തധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൮. (ഞ) **സമ്മപ്പഞ്ഞായ സുദിട്ഠാ ഹോന്തീ**തി ഹേതുനാ നയേന വിപസ്സനാഞാണേന സുദിട്ഠാ ഹോന്തി. **കാമാ**തി വത്ഥുകാമാ ച കിലേസകാമാ ച, ദ്വേപി സപരിളാഹട്ഠേന അങ്ഗാരകാസു വിയ സുദിട്ഠാ ഹോന്തി. **വിവേകനിന്ന**ന്തി നിബ്ബാനനിന്നം. **പോണം പബ്ഭാര**ന്തി നിന്നസ്സേതം വേവചനം. **ബ്യന്തീഭൂത**ന്തി നിയതിഭൂതം. നിത്തണ്ഹന്തി അത്ഥോ. കുതോ? സബ്ബസോ ആസവട്ഠാനീയേഹി ധമ്മേഹി തേഭൂമകധമ്മേഹീതി അത്ഥോ. ഇധ ഭാവേതബ്ബപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ. സേസം പുരിമസദിസമേവ.

അട്ഠധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൯. (ക) **ആദിബ്രഹ്മചരിയികായ പഞ്ഞായാ**തി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹസ്സ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതായ പുബ്ബഭാഗേ തരുണസമഥവിപസ്സനാപഞ്ഞായ . അട്ഠങ്ഗികസ്സ വാ മഗ്ഗസ്സ ആദിഭൂതായ സമ്മാദിട്ഠിപഞ്ഞായ. **തിബ്ബ**ന്തി ബലവം. **ഹിരോത്തപ്പ**ന്തി ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ച. **പേമ**ന്തി ഗേഹസ്സിതപേമം. **ഗാരവോ**തി ഗരുചിത്തഭാവോ. ഗരുഭാവനിയഞ്ഹി ഉപനിസ്സായ വിഹരതോ

കിലേസാ നുപ്പജ്ജന്തി ഓവാദാനുസാസനിം ലഭതി. തസ്മാ തം നിസ്സായ വിഹാരോ പഞ്ഞാപടിലാഭസ്സ പച്ചയോ ഹോതി.

(ഛ) അക്ഖണേസു യസ്മാ പേതാ അസുരാനം ആവാഹനം ഗച്ഛന്തി, വിവാഹനം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ പേത്തിവിസയേനേവ അസുരകായോ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ.

(ജ) **അപ്പിച്ഛസ്സാ**തി ഏത്ഥ പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ, അധിഗമഅപ്പിച്ഛോ, പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ, ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോതി ചത്താരോ അപ്പിച്ഛാ. തത്ഥ പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ ബഹും ദേന്തേ അപ്പം ഗണ്ഹാതി, അപ്പം ദേന്തേ അപ്പതരം വാ ഗണ്ഹാതി, ന വാ ഗണ്ഹാതി, ന അനവസേസഗാഹീ ഹോതി. അധിഗമഅപ്പിച്ഛോ മജ്ഝന്തികത്ഥേരോ വിയ അത്തനോ അധിഗമം അഞ്ഞേസം ജാനിതും ന ദേതി. പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ തേപിടകോപി സമാനോ ന ബഹുസ്സുതഭാവം ജാനാപേതുകാമോ ഹോതി സാകേതതിസ്സത്ഥേരോ വിയ. ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോ ധുതങ്ഗപരിഹരണഭാവം അഞ്ഞേസം ജാനിതും ന ദേതി ദ്വേഭാതികത്ഥേരേസു ജേട്ഠകത്ഥേരോ വിയ. വത്ഥു വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതം. **അയം ധമ്മോ**തി ഏവം സന്തഗുണനിഗൂഹനേന ച പച്ചയപടിഗ്ഗഹണേ മത്തഞ്ഞുതായ ച അപ്പിച്ഛസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അയം നവലോകുത്തരധമ്മോ സമ്പജ്ജതി, നോ മഹിച്ഛസ്സ. ഏവം സബ്ബത്ഥ യോജേതബ്ബം.

സന്തുട്ഠസ്സാതി ചതൂസു പച്ചയേസു തീഹി സന്തോസേഹി സന്തുട്ഠസ്സ. **പവിവിത്തസ്സാ**തി കായചിത്തഉപധിവിവേകേഹി വിവിത്തസ്സ. തത്ഥ **കായവിവേകോ** നാമ ഗണസങ്ഗണികം വിനോദേത്വാ അട്ഠആരമ്ഭവത്ഥുവസേന ഏകീഭാവോ. ഏകീഭാവമത്തേന പന കമ്മം ന നിപ്ഫജ്ജതീതി കസിണപരികമ്മം കത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി, അയം **ചിത്തവിവേകോ** നാമ. സമാപത്തിമത്തേനേവ കമ്മം ന നിപ്ഫജ്ജതീതി ഝാനം പാദകം കത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം **ഉപധിവിവേകോ** നാമ. തേനാഹ ഭഗവാ - "കായവിവേകോ ച വിവേകട്ഠകായാനം നേക്ഖമ്മാഭിരതാനം. ചിത്തവിവേകോ ച പരിസുദ്ധചിത്താനം പരമവോദാനപ്പത്താനം. ഉപധിവിവേകോ ച നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാനം വിസങ്ഖാരഗതാന"ന്തി (മഹാനി॰ ൪൯).

സങ്ഗണികാരാമസ്സാതി ഗണസങ്ഗണികായ ചേവ കിലേസസങ്ഗണികായ ച രതസ്സ. **ആരദ്ധവീരിയസ്സാ**തി കായികചേതസികവീരിയവസേന ആരദ്ധവീരിയസ്സ. **ഉപട്ഠിതസതിസ്സാ**തി ചതുസതിപട്ഠാനവസേന ഉപട്ഠിതസതിസ്സ. **സമാഹിതസ്സാ**തി ഏകഗ്ഗചിത്തസ്സ. **പഞ്ഞവതോ**തി കമ്മസ്സകതപഞ്ഞായ പഞ്ഞവതോ. **നിപ്പപഞ്ചസ്സാ**തി വിഗതമാനതണ്ഹാദിട്ഠിപപഞ്ചസ്സ.

ഇധ ഭാവേതബ്ബപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ. സേസം പുരിമസദിസമേവ.

നവധമ്മവണ്ണനാ

൩൫൯. (ഖ) **സീലവിസുദ്ധീ**തി വിസുദ്ധിം പാപേതും സമത്ഥം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **പാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗ**ന്തി പരിസുദ്ധഭാവസ്സ പധാനങ്ഗം. **ചിത്തവിസുദ്ധീ**തി വിപസ്സനായ പദട്ഠാനഭൂതാ അട്ഠ

പഗുണസമാപത്തിയോ. **ദിട്ഠിവിസുദ്ധീ**തി സപച്ചയനാമരൂപദസ്സനം. **കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധീ**തി പച്ചയാകാരഞാണം. അദ്ധത്തയേപി ഹി പച്ചയവസേനേവ ധമ്മാ പവത്തന്തീതി പസ്സതോ കങ്ഖം വിതരതി. **മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ**തി ഓഭാസാദയോ ന മഗ്ഗോ, വീഥിപ്പടിപന്നം ഉദയബ്ബയഞാണം മഗ്ഗോതി ഏവം മഗ്ഗാമഗ്ഗേ ഞാണം. **പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ**തി രഥവിനീതേ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ കഥിതാ, ഇധ തരുണവിപസ്സനാ. **ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ**തി രഥവിനീതേ മഗ്ഗോ കഥിതോ, ഇധ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ. ഏതാ പന സത്തപി വിസുദ്ധിയോ വിത്ഥാരേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ കഥിതാ. **പഞ്ഞാ**തി അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ. **വിമുത്തിപി** അരഹത്തഫലവിമുത്തിയേവ.

(ഛ) **ധാതുനാനത്തം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി ഫസ്സനാനത്ത**ന്തി ചക്ഖാദിധാതുനാനത്തം പടിച്ച ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദിനാനത്തം ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. **ഫസ്സനാനത്തം പടിച്ചാ**തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദിനാനത്തം പടിച്ച . **വേദനാനാനത്ത**ന്തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാദിവേദനാനാനത്തം. **സഞ്ഞാനാനത്തം പടിച്ചാ**തി കാമസഞ്ഞാദിനാനത്തം പടിച്ച. **സങ്കപ്പനാനത്ത**ന്തി കാമസങ്കപ്പാദിനാനത്തം. **സങ്കപ്പനാനത്തം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി ഛന്ദനാനത്ത**ന്തി സങ്കപ്പനാനത്തതായ രൂപേ ഛന്ദോ സദ്ദേ ഛന്ദോതി ഏവം ഛന്ദനാനത്തം ഉപ്പജ്ജതി. **പരിളാഹനാനത്ത**ന്തി ഛന്ദനാനത്തതായ രൂപപരിളാഹോ സദ്ദപരിളാഹോതി ഏവം പരിളാഹനാനത്തം ഉപ്പജ്ജതി. **പരിയേസനാനാനത്ത**ന്തി പരിളാഹനാനത്തതായ രൂപപരിയേസനാദിനാനത്തം ഉപ്പജ്ജതി. **ലാഭനാനത്ത**ന്തി പരിയേസനാനാനത്തതായ രൂപപടിലാഭാദിനാനത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

(ജ) സഞ്ഞാസു **മരണസഞ്ഞാ**തി മരണാനുപസ്സനാഞാണേ സഞ്ഞാ. **ആഹാരേപടികൂലസഞ്ഞാ**തി ആഹാരം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **സബ്ബലോകേഅനഭിരതിസഞ്ഞാ**തി സബ്ബസ്മിം വട്ടേ ഉക്കണ്ഠന്തസ്സ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. സേസാ ഹേട്ഠാ കഥിതാ ഏവ. ഇധ ബഹുകാരപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ. സേസം പുരിമസദിസമേവ.

ദസധമ്മവണ്ണനാ

൩൬൦. (ഝ) **നിജ്ജരവത്ഥൂനീ**തി നിജ്ജരകാരണാനി. **മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഹോതീ**തി അയം ഹേട്ഠാ വിപസ്സനായപി നിജ്ജിണ്ണാ ഏവ പഹീനാ. കസ്മാ പുന ഗഹിതാതി അസമുച്ഛിന്നത്താ. വിപസ്സനായ ഹി കിഞ്ചാപി ജിണ്ണാ, ന പന സമുച്ഛിന്നാ, മഗ്ഗോ പന ഉപ്പജ്ജിത്വാ തം സമുച്ഛിന്ദതി, ന പുന വുട്ഠാതും ദേതി. തസ്മാ പുന ഗഹിതാ. ഏവം സബ്ബപദേസു നയോ നേതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയാ ചതുസട്ഠി ധമ്മാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. കതമേ ചതുസട്ഠി? സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ അധിമോക്ഖട്ഠേന സദ്ധിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതി, പഗ്ഗഹട്ഠേന വീരിയിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതി, അനുസ്സരണട്ഠേന സതിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതി, അവിക്ഖേപട്ഠേന സമാധിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതി, ദസ്സനട്ഠേന പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതി, വിജാനനട്ഠേന മനിന്ദ്രിയം, അഭിനന്ദനട്ഠേന സോമനസ്സിന്ദ്രിയം, പവത്തസന്തതിഅധിപതേയ്യട്ഠേന ജീവിതിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതി…പേ॰… അരഹത്തഫലക്ഖണേ അധിമോക്ഖട്ഠേന സദ്ധിന്ദ്രിയം, പവത്തസന്തതിഅധിപതേയ്യട്ഠേന ജീവിതിന്ദ്രിയം പരിപൂരേതീതി ഏവം ചതൂസു മഗ്ഗേസു ചതൂസു ഫലേസു അട്ഠ അട്ഠ ഹുത്വാ ചതുസട്ഠി

ധമ്മാ പാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. ഇധ അഭിഞ്ഞേയ്യപദേ മഗ്ഗോ കഥിതോ. സേസം പുരിമസദിസമേവ.

ഇധ ഠത്വാ പഞ്ഹാ സമോധാനേതബ്ബാ. ദസകേ സതം പഞ്ഹാ കഥിതാ. ഏകകേ ച നവകേ ച സതം , ദുകേ ച അട്ഠകേ ച സതം, തികേ ച സത്തകേ ച സതം, ചതുക്കേ ച ഛക്കേ ച സതം, പഞ്ചകേ പഞ്ഞാസാതി അഡ്ഢഛട്ഠാനി പഞ്ഹസതാനി കഥിതാനി ഹോന്തി.

‘‘ഇദമവോച ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ, അത്തമനാ തേ ഭിക്ഖൂ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ഭാസിതം അഭിനന്ദു’’ന്തി സാധു, സാധൂതി അഭിനന്ദന്താ സിരസാ സമ്പടിച്ഛിംസു. തായ ച പന അത്തമനതായ ഇമമേവ സുത്തം ആവജ്ജമാനാ പഞ്ചസതാപി തേ ഭിക്ഖൂ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അഗ്ഗഫലേ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസൂതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ

ദസുത്തരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച പാഥികവഗ്ഗസ്സ വണ്ണനാതി.

പാഥികവഗ്ഗട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച -

ആയാചിതോ **സുമങ്ഗല, പരിവേണ**നിവാസിനാ ഥിരഗുണേന;
ദാഠാനാഗസങ്ഘത്ഥേരേന, ഥേരവംസന്വയേന.

ദീഘാഗമവരസ്സ ദസബല, ഗുണഗണപരിദീപനസ്സ അട്ഠകഥം;
യം ആരഭിം **സുമങ്ഗല, വിലാസിനിം** നാമ നാമേന.

സാ ഹി മഹാട്ഠകഥായ, സാരമാദായ നിട്ഠിതാ;
ഏസാ ഏകാസീതിപമാണായ, പാളിയാ ഭാണവാരേഹി.

ഏകൂനസട്ഠിമത്തോ, **വിസുദ്ധിമഗ്ഗോപി** ഭാണവാരേഹി;
അത്ഥപ്പകാസനത്ഥായ, ആഗമാനം കതോ യസ്മാ.

തസ്മാ തേന സഹാ’യം, അട്ഠകഥാ ഭാണവാരഗണനായ;
സുപരിമിതപരിച്ഛിന്നം, ചത്താലീസസതം ഹോതി.

സബ്ബം ചത്താലീസാധികസത, പരിമാണം ഭാണവാരതോ ഏവം;
സമയം പകാസയന്തിം, മഹാവിഹാരേ നിവാസിനം.

മൂലകട്ഠകഥാസാര, മാദായ മയാ ഇമം കരോന്തേന;
യം പുഞ്ഞമുപചിതം തേന, ഹോതു സബ്ബോ സുഖീ ലോകോതി.

പരമവിസുദ്ധസദ്ധാബുദ്ധിവീരിയപടിമണ്ഡിതേന സീലാചാരജ്ജവമദ്ദവാദിഗുണസമുദയസമുദിതേന സകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹണസമത്ഥേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയസമന്നാഗതേന തിപിടകപരിയത്തിപ്പഭേദേ സാട്ഠകഥേ സത്ഥുസാസനേ അപ്പടിഹതഞാണപ്പഭാവേന മഹാവേയ്യാകരണേന കരണസമ്പത്തിജനിതസുഖവിനിഗ്ഗതമധുരോദാരവചനലാവണ്ണയുത്തേന യുത്തമുത്തവാദിനാ വാദീവരേന മഹാകവിനാ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാപരിവാരേ ഛളഭിഞ്ഞാദിപ്പഭേദഗുണപടിമണ്ഡിതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ സുപ്പതിട്ഠിതബുദ്ധീനം ഥേരവംസപ്പദീപാനം ഥേരാനം മഹാവിഹാരവാസീനം വംസാലങ്കാരഭൂതേന വിപുലവിസുദ്ധബുദ്ധിനാ **ബുദ്ധഘോസോ**തി ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യേന ഥേരേന കതാ അയം **സുമങ്ഗലവിലാസിനീ** നാമ ദീഘനികായട്ഠകഥാ -

താവ തിട്ഠതു ലോകസ്മിം, ലോകനിത്ഥരണേസിനം;
ദസ്സേന്തീ കുലപുത്താനം, നയം ദിട്ഠിവിസുദ്ധിയാ.

യാവ ബുദ്ധോതി നാമമ്പി, സുദ്ധചിത്തസ്സ താദിനോ;
ലോകമ്ഹി ലോകജേട്ഠസ്സ, പവത്തതി മഹേസിനോതി.

സുമങ്ഗലവിലാസിനീ നാമ

ദീഘനികായട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.